

VALERIU KUCIUK

CURTEA CONSTITUȚIONALĂ
A REPUBLICII MOLDOVA

30

ANI DE ACTIVITATE

VALERIU KUCIUK

**CURTEA CONSTITUȚIONALĂ
A REPUBLICII MOLDOVA
30 ANI DE ACTIVITATE**

CHIȘINĂU • 2025

Autor: **Valeriu KUCIUK**, doctor în drept, lector universitar, avocat,
președintele Institutului Justiției Constituționale

Monografia „Curtea Constituțională a Republicii Moldova 30 ani de activitate” este o culegere de articole științifice ale autorului sau în coautorat, dedicate autorității de jurisdicție constituțională, contenciosului constituțional și promovării supremației Constituției.

Lucrarea poate servi sursă de inspirație pentru Cititorul interesat de științele juridice, inclusiv pentru studenți și cercetători al dreptului constituțional din Republica Moldova.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Kuciuk, Valeriu.

Curtea Constituțională a Republicii Moldova: 30 ani de activitate / Valeriu Kuciuk. – Chișinău: [S. n.], 2025 (Print-Caro). – 324 p.: graf., tab. color.

Referințe bibliogr. în subsol. – [30] ex.

ISBN 978-5-85748-211-7.

342.565.2(478)

K 89

Tiparul executat la tipografia „Print Caro”
mun. Chișinău, str. Columna, 170

© Valeriu KUCIUK, 2025

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin autorului.

Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată sau reprodusă fără acordul scris al autorului

CUPRINS

Cuvânt către Cititor	4
KUCIUK Valeriu. Criza responsabilității constituționale	5
KUCIUK Valeriu. Precedentul acțiunii politice internaționale a Curții Constituționale a Moldovei	23
KUCIUK Valeriu, PULBERE Dumitru. Cercetare analitică privind starea justiției constituționale din Republica Moldova	35
PUȘCAȘ Victor, KUCIUK Valeriu. Asigurarea supremației Constituției (25 de ani de la fondarea Curții Constituționale a Republicii Moldova)	51
KUCIUK Valeriu. PUȘCAȘ Victor. Suveranul puterii de stat este poporul! (Studiu de caz privind tentativa de uzurpare a puterii de stat în Republica Moldova)	80
PUȘCAȘ Victor, KUCIUK Valeriu. Sacralitatea principiilor de activitate constituțională	136
KUCIUK Valeriu. Republica Moldova: justiția constituțională și provocările contemporane în raport cu drepturile omului	162
PUȘCAȘ Victor, KUCIUK Valeriu. Justiția și drepturile omului	174
KUCIUK Valeriu. Sistemul garanțiilor constituționale a drepturilor omului	186
PUȘCAȘ Victor, KUCIUK Valeriu. Drepturile și libertățile fundamentale ale omului prin prisma reformelor efectuate în Republica Moldova	190
KUCIUK Valeriu. Garanțiile constituționale ale suveranității naționale a statului de drept Republica Moldova	211
KUCIUK Valeriu. Succinte considerațiuni privind activitatea de avizare a Curții constituționale în perioada anilor 1995-2023 (analiză statistică)	237
KUCIUK Valeriu. Raport științific privind nouă Lege cu privire la Curtea Constituțională (prezentat până la adoptarea Legii nr.74/2025)	277

Stimate Cititor!

La trei decenii de la constituirea Curții Constituționale a Republicii Moldova, este deosebit de important să apreciem cu respect realizările constituționale și eșecurile avute, dar și să privim viitorul constituțional al Republicii Moldova cu cea mai înaltă responsabilitate.

Or, în fața provocărilor contemporane, este esențial să fim conștienți de vulnerabilitățile existente ale justiției constituționale din Moldova, dar și de resursele de reziliență constituțională pe care le avem la dispoziție, pe care le putem utiliza fiind doar în câmpul legal, și dând dovadă de profesionalism și responsabilitate.

O să menționăm, doar, că principala cerință de a asigura respectarea câmpului constituțional, rămîne o doleanță permanentă a întregii societăți, expusă de nenumărate ori, atât de persoane notorii din domeniul științelor juridice, dar și de oamenii simpli care întotdeauna au respectat și respectă Legea fundamentală a țării noastre.

În context, o să reamintim datoria sacră a Curții Constituționale a Republicii Moldova de a fi străjer al Constituției statului moldovenesc, de a garanta supremația ei, dar și de a aplica valorile constituționale în strict consens cu Legea fundamentală și interesul național, asigurându-ne pe noi cetățenii, că viitorul democratic și neutru al poporului moldovenesc suveran este și va rămâne o certitudine în pofida provocărilor vremurilor noastre.

Asa, celebrând 30 de ani de activitate a Curții Constituționale a Republicii Moldova, îi felicităm pe toți cetățenii țării noastre și în special pe judecătorii Curții Constituționale cu acest minunat prilej!

La mulți ani, onorată Curte Constituțională!

La multi ani Republica Moldova!

Cu cele mai alese considerațiuni

KUCIUK Valeriu

doctor în drept, lector universitar,
președintele AO „Institutul Justiției Constituționale”

CRIZA RESPONSABILITĂȚII CONSTITUȚIONALE

Dialog științific

*Nu poate fi nici un fel de democrație constituțională
fără respectarea de către toți, inclusiv și a Curții Constituționale,
a normelor existente de drept constituțional.*

KUCIUK Valeriu

doctor în drept, lector universitar,
președintele AO „Institutul Justiției Constituționale”

Abstract

Autorul analizează criza constituțională, declanșată în Republica Moldova odată cu desemnarea noii conduceri a Curții în a.2010, fapt reflectat în mai multe aspecte de activitate a Curții Constituționale, activitate supusă analizei de drept. Stabilindu-se motivele de drept și de fapt ale crizei constituționale din Republica Moldova, autorul vine cu recomandări științifice care să permită depășirea stării de criză și să depolitizeze unica instituție de jurisdicție constituțională din Republica Moldova.

Cuvinte cheie: Curtea Constituțională, criză, jurisdicție constituțională, politic.

Introducere

La 24 septembrie 2015, Curtea Constituțională din Republica Moldova (în continuare CCM) a celebrat 20 de ani de la fondarea ei, organizându-se inclusiv o conferință internațională cu genericul ”Raporturile Curții Constituționale cu celelalte autorități publi-

ce”^[1], în cadrul căreia, de către conducerea Curții au fost făcute mai multe declarații ^[2], printre ele, înscriindu-se următoarele:

- a) CCM a fost cea care a trasat liniile în elaborarea legislației Republicii Moldova. Curtea a permis stabilirea celor mai importante standarde în ceea ce privește protecția drepturilor fundamentale ale omului.
- b) În cei 20 de ani de activitate ai CCM, niciodată nu s-a reușit să se ajungă la un consens politic privind pașii de reformă ai instituției.
- c) Jurisprudența CCM depășește cadrul normativ existent, care este unul arhaic și nepotrivit acelor provocări care stau astăzi în fața Curții.
- d) Este necesară depolitizarea agendei CCM, prin modificări de procedură, care ar permite accesul cetățenilor la Curte și mai puțin al parlamentarilor.
- e) Există dificultăți în ceea ce privește legea care reglementează activitatea CCM. *Avem o lege arhaică care trebuie adaptată acelor standarde și cerințe pe care le-au îmbrățișat majoritatea curților din Europa, unde în general nu există o asemenea lege.*
- f) Urmează a fi lansat un proiect împreună cu Uniunea Europeană, care ”va fi un pas important în stabilirea unui dialog cu autoritățile, pentru a vedea exact agenda de modificarea a

¹ Conferința internațională „Raporturile Curții Constituționale cu celelalte autorități publice”, dedicată celei de-a 20-a aniversări a Curții Constituționale a Republicii Moldova <https://www.privesc.eu/arhiva/63563/Conferinta-internationala--Raporturile-Curtii-Constitutionale-cu-celelalte-autoritati-publice---dedicata-celei-de-a-20-a-aniversari-a-Curtii-Constitut>

² Vezi: http://www.realitatea.md/curtea-constitutionala--la-20-de-ani-de-la-fondare--tanase--niciodata-nu-s-a-ajuns-la-un-consens-politic-privind-reforma-curtii--video-_27149.html , <http://nationalfm.md/cetatenii-trebuie-sa-poata-sesiza-curtea-constitutionala/> , <https://tv7.md/ro/politic/curtea-constitutionala-marcheaza-20-de-ani-de-la-fondare/> , <https://www.privesc.eu/arhiva/63590/Declaratii-de-presa-in-cadrul-conferintei-internationale--Raporturile-Curtii-Constitutionale-cu-celelalte-autoritati-publice---dedicata-celei-de-a-20-> , <http://www.canal2.md/emisiuni/tema-saptamanii/tema-saptamanii-27-09-2015>

anumitor legi ce vizează activitatea Curții³”.

Fără a diminua importanța CCM și a rolului ei unic în efectuarea controlului constituționalității actelor normative și respectiv a punerii în concordanță constituțională cadrul juridic existent al Republicii Moldova, aceste declarații expuse public, demonstau faptul existenței unei crize constituționale în Republica Moldova, în care autoritatea de jurisdicție constituțională din Republica Moldova se poziționează ca un institut politico-juridic și nu unul exclusiv de drept constituțional, venind să confrunte alte autorități ale statului, făcând acest lucru nu pentru a asigura supremația Constituției, dar pentru a schimba statutul juridic existent al CCM prin abrogarea cadrului legislativ constituțional existent, dar și revizuirea fundamentală a poziției de drept a Curții Constituționale, dar și în sistemul de drept național din Republica Moldova.

Au fost corecte acele aprecieri, sunt ele oportune și astăzi, dar și răspunsul la alte chestiuni ce țin de materia statutului juridic, al funcționării și a competențelor autorității de jurisdicție constituțională în contextul oportunităților de reformare a justiției constituționale, este căutat în cercetările științifice ale autorului.

Scopul lucrării

Faptul declarării publice de către președintele Curții Constituționale a Republicii Moldova a oportunității categorice de reformare a CCM, de perfectare substanțială și din temelie a cadrului legislativ constituțional în vigoare, dar și critica expusă bazată pe aspecte intrinsece nedezevăluite, inclusiv în adresa altor autorități de stat și în primul rând al Parlamentului RM, indică o criză constituțională în Republica Moldova, dând start efectuării prezentei analize juridice, pentru a stabili necesitatea reformelor anunțate public, dar și pentru a constata gradul de politizare a agendei de activitate a CCM, or constatarea existenței unor altor chestiuni de oportunități

³ <https://www.privesc.eu/arhiva/63590/Declaratii-de-presa-in-cadrul-conferintei-internationale--Raporturile-Curtii-Constitutionale-cu-celelalte-autoritati-publice---dedicata-celelalte-de-a-20-> , <http://www.canal2.md/emisiuni/tema-saptamanii/tema-saptamanii-27-09-2015>

juridice constituționale care influențează atât Curtea Constituțională, cât și activitatea ei jurisdicțională.

Metodele de cercetare științifică aplicate: analiza faptelor juridice, deducția extensivă și sistemică, cercetare comparativă de drept, cercetare analitică.

Cercetare științifică și considerațiuni de drept

Curtea Constituțională a Moldovei a fost creată pe 23 februarie 1995, drept autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova. Astfel la 23 februarie 2015, au fost încheiați 20 de ani de la crearea CCM, fapt consemnat de Curtea Constituțională, care a constatat că în această perioadă au fost procesate peste 1000 de sesizări, care până la moment au fost examinate de către 20 de judecatori constituționali^[4], primul act pronunțat de Curte fiind Avizul din 18 aprilie 1995, acesta exprimând poziția Curții la sesizarea depusă de Președintele RM privind modificarea art.13 și art.118 din Constituția RM.

Constituția RM conferă CCM statut deosebit de autoritate unică de jurisdicție constituțională pe teritoriul Republicii Moldova, dar și independentă de orice altă autoritate publică și supusă doar Constituției, tot ea fiind garantul supremației ei ^[5].

Aici necesită a menționa, că CCM deține în Constituția RM un rol separat, indicat într-un titlul separat (Titlul V), dar și fiind expus detaliat în 7 articole ^[6], care includ 13 alineate.

Anume această expunere separată de titlul III "Autoritățile

⁴ Curtea Constituțională a Moldovei consemnează 20 de ani de la fondare. Vezi: <http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=619&t=/Prezentare-generală/Serviciul-de-presa/Noutati/Curtea-Constitutionala-a-Republicii-Moldova-consemneaza-20-de-ani-de-la-fondare> , <http://politik.md/articles/social/curtea-constitutionala-marcheaza-astazi-20-de-ani-de-activitate/30701/>

⁵ Art. 134 al Constituției RM adoptată la 29 iulie 1994

⁶ Art.134 Statutul, art.135 Atribuțiile, art.136 Structura, art.137 Independența, art.138 Condițiile pentru numire, art.139 Incompatibilități, art.140 din Constituția RM adoptată la 29 iulie 1994

publice” al Constituției RM (*unde în capitolul IX este inclusă și ”Autoritatea judecătorească”*), permite unor savanți, dar și demnitari [7] (*inclusiv judecători constituționali actuali*) să concluzioneze în convingerea noastră eronată, că CCM nu este o instituție judecătorească specializată, că ea (Curtea Constituțională) nu face parte nici din una dintre puterile de stat (legislativă, executivă și judecătorească), statuându-se deasupra tuturor puterilor de stat, aflându-se deasupra însăși a statului, reprezentând o puterea constituțională de stat absolută și directă, neexistând nimeni și nimic capabil să stabilească limite de competență sau de activitate pentru acest organ supra drept și chiar supra constituție. Calificativul de organ politico-jurisdicțional poate fi acordat CCM, fiindcă unele din hotărârile sale din ultima perioadă denotă provocarea sub aspect politico-interpretativ a mai multor categorii fundamentale de drept statuate în clasicismul științei juridice, precum ar fi prezumția nevinovăției, supremația Constituției, autoidentificarea națională, suveranitatea statului, etc⁸. CU regret, aceasta ar însemna de fapt prevalarea

⁷ Zubco V. ”Curtea constituțională – unica autoritate publică politico-juridică”. Ed.Tipografia Centrală, Chișinău, 2000, p.62-63; Muraru I. și Constantinescu M. ”Studii constituționale”. Ed.Actami, Bucruești, 1995, p.27; Voronin V. În Culegerea ”Justiția constituțională: actualitate și perspectivă”, Ed.Cartdidact, Chișinău, 2005,, p.8., și alții

⁸ „Curtea reamintește că o componentă importantă a statului o reprezintă justiția constituțională, înfăptuită de Curtea Constituțională, autoritate publică politico-jurisdicțională care se situează în afara sferei puterii legislative, executive sau judecătorești” – pct.63 al Hotărârii nr.9 din 14.02.2014 pentru interpretarea articolului 135 alin.(1) lit.a) din Constituția Republicii Moldova (Sesizarea nr.52b/2013) MO nr.78-79/9 din 01.04.2014; dar și Hotărârile CCM: Hotărârea nr.24 din 09.10.2014 pentru controlul constituționalității Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, și a Legii nr.112 din 2 iulie 2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere (Acordul de Asociere RM – UE) (Sesizarea nr.44a/2014), MO nr.333-338/40 din 07.11.2014; Hotărârea nr.12 din 04.06.2013 pentru controlul constituționalității unor prevederi referitoare la interzicerea simbolurilor comuniste și a promovării ideologiilor totalitare (Sesizarea nr.33a/2012) MO nr.167-172/22 din 02.08.2013; Decizia nr.14 din 08.10.2013 de respingere a sesi-

politicului asupra juridicului, fapt neadmis în funcționarea legală a acestui organ de jurisdicție constituțională.

Urmărim pe parcurs și exemple de tratare liberă de către CCM a unor norme de drept constituțional, de revizuire nefondată a practicii existente a CCM, de existența nerespectării evidente de Curte a normelor de drept a legislației constituționale în vigoare și de formare a unor precedente de sfidare atât a prevederilor legislației constituționale, cât și a normelor juridice exprese ale Constituției RM⁹.

Totodată, supunând analizei juridice subiectul dat, la o astfel de poziționare a autorității de jurisdicție constituțională susmenționată, nu găsim precedent, nici în doctrina clasică constituțională, a

zării nr.27a/2013 pentru controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr.121 din 25 mai 2012 cu privire la asigurarea egalității, *MO nr.258-261/41 din 15.11.2013*; Decizia nr.17 din 07.11.2013 de respingere a sesizării nr.35a/2013 pentru controlul constituționalității unor acte referitoare la Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul României privind cooperarea în domeniul militar *Monitorul Oficial al R.Moldova, 312-314/53, 2013*; Hotărârea nr.18 din 02.06.2014 pentru controlul constituționalității Legii nr.109 din 3 mai 2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Legea cu privire la Curtea Constituțională și Codul jurisdicției constituționale) (statutul judecătorilor, competențele și procedura Curții Constituționale) (Sesizarea nr.34a/2014), *MO nr.256-260/35 din 29.08.2014*; Hotărârea nr.15 din 27.05.2014 pentru controlul constituționalității Legii nr.61 din 11 aprilie 2014 pentru modificarea unor acte legislative (interzicerea votării în baza pașapoartelor de tip ex-sovietic) (Sesizarea nr.29a/2014), *MO nr.223-230/28 din 08.08.2014*; Hotărârea nr.36 din 05.12.2013 privind interpretarea articolului 13 alin.(1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova (Sesizările nr.8b/2013 și 41b/2013), *MO nr.304-310/51 din 27.12.2013; și altele*.

⁹ V.Puscas, V.Kuciuk. Notorium non est probandum or Q.E.D. (analiza juridica – studiu de caz). Legea si viață, nr.9 (285) 2015, p.4-12; Pușcaș V. ” Consolidarea statalității: de la Declarația de Suveranitate spre Declarația de Independență”. <http://politicon.md/consolidarea-statalitatii-de-la-declaratia-de-suveranitate-spre-declaratia-de-independenta> , ” Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova. 20 de ani de la adoptarea Constituției”. <http://politicon.md/dezvoltarea-constitutional-a-republicii-moldova-20-de-ani-de-la-adoptarea-constitutiei>

lucrările savanților constituționaliști cu renume, dar nici în practica judiciară constituțională internațională. Astfel, practica constituțională din lume [10], dar și experiența deja acumulată în Republica Moldova¹¹ denotă diferite puncte de vedere asupra subiectului dat, însă majoritatea absolută a cercetătorilor au un singur punct de vedere asupra rolului Curții, și anume cel de gardian al normelor constituționale, care ca organ judiciar unic are competența exclusivă de a judeca cauze constituționale, fiind unica autoritate care asigură contrabalanța puterilor de stat soluționând conflictele lor de competență și de legalitate constituțională. De asemenea, se consideră în unanimitate, că Curtea Constituțională nu trebuie să facă legi, ea trebuie să facă doar controlul de constituționalitate al lor. Aceiași opinie este expusă și în mai multe hotărâri ale însăși CCM¹².

În aceeași ordine de idei menționăm, că în opinia noastră, justiția constituțională nu poate fi și nu este o supraputere de stat, ea fiind o putere de stat publică cu o competență expres stabilită de jurisdicție constituțională, dat fiind faptul că Constituția Republicii Moldova, legile constituționale actual existente¹³, determină cert locul, rolul

¹⁰ Duculescu V, Călinoiu C. și Duculescu G. "Drept constituțional comparat" în două volume, ed.Luminalex, București 1999, 1247p.

¹¹ Conferința internațională "Raporturile Curții Constituționale cu celelalte autorități publice" dedicată celei de-a 20-a aniversări a Curții Constituționale a Republicii Moldova . <https://www.privesc.eu/arhiva/63563/Conferinta-internationala--Raporturile-Curtii-Constitutionale-cu-celelalte-autoritati-publice---dedicata-celei-de-a-20-a-aniversari-a-Curtii-Constitut>

¹² Hotărârea nr.31 din 01.10.2013 pentru controlul constituționalității prevederilor articolului 11 alin.(4) din Legea nr.548-XIII din 21 iulie 1995 cu privire la Banca Națională a Moldovei și articolelor 21 alin.(3) și 23 alin. (3) din Legea contenciosului administrativ nr.793-XIV din 10 februarie 2000 (Sesizarea nr.26a/2013), *MO nr.252-257/38 din 08.11.2013*; Hotărârea nr.29 din 23.09.2013 pentru controlul constituționalității Hotărârii Parlamentului nr.3 din 15 februarie 2013 referitoare la comisia de anchetă în cazul «Pădurea Domnească» (competența comisiilor parlamentare de anchetă) (Sesizarea nr.5a/2013), *MO nr.249-255/33 din 22.08.2014* și altele.

¹³ Constituția RM adoptată la 29 iulie 1994; Codul jurisdicției constituționale, aprobat prin Legea nr.502 din 16.06.1995, publicată la 28.09.1995 în MO

și competența Curții Constituționale. De aceea, Curtea Constituțională în opinia noastră, este un organ judiciar specializat, fapt determinat de următoarele considerente.

- Noțiunile de "Curte", "jurisdicție" și "justiție", utilizate în Constituție și legile respective constituționale, indică cert și expres că este vorba despre o instituție judiciară specializată;
- Noțiunea de judecător sau judecător constituțional, dar și cerințele legale existente pentru numire în funcția dată, sunt de a avea o pregătire juridică superioară, o vechime de cel puțin 15 ani în activitatea juridică, în învățământul juridic sau în activitatea științifică¹⁴;
- Activitatea desfășurată în cadrul Curții Constituționale este o activitate judiciară, bazată pe proceduri judiciare, având putere judiciară definitivă și irevocabilă în ultima instanță care nu se supune contestației, pe tot teritoriul țării [¹⁵];
- Textul Jurământului dat de judecător la intrarea în funcție și depus în fața Parlamentului, Președintelui și Consiliului Superior al Magistraturii confirmă statutul de judecător, adică cel de magistrat [¹⁶];
- La mai multe conferințe, inclusiv la cea din anul dat (23-25 septembrie 2015) de aniversare a 20 ani de la fondarea Curții Constituționale, de mai mulți participanți sa declarat expres, că curtea constituțională este un organ judiciar care judecă¹⁷.

nr.53-54; **Legea** nr.317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională, Publicată la 07.02.1995 în MO nr.8.

¹⁴ Art.11 alin.(1) al **Legii** nr.317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională, Publicată la 07.02.1995 în MO nr.8.

¹⁵ Art.135 și 140 ale Constituției RM adoptată la 29 iulie 1994.

¹⁶ Jurământul judecătorului constituțional: "Jur să îndeplinesc cinstit și conștiincios obligațiile de judecător al Curții Constituționale, să apăr orânduirea constituțională a Republicii Moldova, să mă supun în exercitarea funcției numai și numai Constituției". <http://constcourt.md/tabview.php?l=ro&id-c=18&t=/Componenta-si-organizare/Judecatori-constitucional>

¹⁷ Conferința internațională "Raporturile Curții Constituționale cu celelalte autorități publice" dedicată celei de-a 20-a aniversări a Curții Constituționale a Republicii Moldova . <https://www.privesc.eu/arhiva/63563/Conferinta-in->

Menționăm că acest fapt a fost extrem de precis și exact redat de Lordul Neuberger, Președintele Curții Supreme de Justiție din Londra, care la 20 noiembrie 2012, în cadrul unei conferințe organizate de BAILII¹⁸ a declarat: *”Nu există Justiție fără Hotărâre Judecătorească”*¹⁹;

Curtea Constituțională, fiind un organ judiciar specializat abilitat cu competența de jurisdicție constituțională prevăzută în Constituția RM²⁰, are următoarele obligațiuni certe și expres statuate în art.134 alin.(3) al Constituției:

- 1) garantarea supremației Constituției,
- 2) asigurarea realizării principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească, și
- 3) garantarea responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.

CCM fiind unica autoritate de jurisdicție constituțională²¹, este independentă de orice altă autoritate publică și supunându-se numai Constituției, deține o competență exclusivă, atotcuprinzătoare și întrutotul bazată pe valorile constituționale, pe normele constituționale și pe însăși spiritul Constituției, reprezentând în sine un gardian al Constituției și al ordinii constituționale – deci instituție judiciară specializată.

Pornind de la statutul juridic al Curții stabilit expres în Constituție, putem deduce că numai Constituția și valorile ei determină limitele de competență a Curții Constituționale. Cu atât mai mult,

ternationala--Raporturile-Curtii-Constitutionale-cu-celelalte-autoritati-publice---dedicata-celelalte-de-a-20-a-aniversari-a-Curtii-Constitut; Арутюнян Г.Г. «Конституционализм: уроки, вызовы, гарантии», изд.Логос, Киев, 2011, 308p.; New Millenium constitutionalism: paradigms of reality of challenges. Ed.NJHAR, Yerevan, 2013, 526 p., <http://www.concourt.am/armenian/library/cclibrary/2013/newmillenium.pdf>

¹⁸ BAILII – British and Irish Legal Information Institute (Institutul Britanic și Irlandez pentru Informare în Jurisprudență)

¹⁹ Nu există Justiție fără Hotărâre Judecătorească. <http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&id=402&idc=9>

²⁰ Art.134 al Constituției RM adoptată la 29 iulie 1994

²¹ Art.134 alin.(1) al Constituției RM adoptată la 29 iulie 1994

că pornind de la tezele enunțate mai sus, legiuitorul a stabilit expres, că Curtea Constituțională examinează numai chestiuni ce țin de competența ei, urmând a examina în exclusivitate numai probleme de drept.²²

Aici necesită a menționa o colizie de drept constituțional. Astfel, prevederea din legea constituțională a faptului că Curtea Constituțională își stabilește ea însăși limitele competenței sale²³, se prezintă a fi în opinia noastră, o prevedere juridică care depășește cadrul normei constituționale. Ea poate să genereze contradicții cvasi constituționale și prostrații interpretative de ordin juridic, iar în final ar putea avea efectul apariției unei structuri supranaționale cu competențe în afara normelor constituționale existente, care s-ar statua și deasupra Constituției. Mai ales în situația când acest organ are și competența de a interpreta Constituția, deținând poziția de izvor de drept, el ușor își sineasumă și rolul de "legiuitor activ", adică cel de emiteră a unor norme noi de drept²⁴.

Anume despre acest fapt, ne atenționează în lucrările sale savantul V.Pușcaș, care constată că prin hotărârea sa din 05. 12. 2013 CCM a dat peste cap noțiunea de supremație a Constituției, recunoscută de doctrina națională de drept a Republicii Moldova, dar și de doctrinele de drept ale tuturor statelor lumii, caracterizând-o că *"un astfel de act care contravine art.7 din Constituție trebuie privită și Hotărârea Curții Constituționale din 05.12.2013 prin care Curtea a recunoscut prevalarea Declarației de independență asupra Constituției. Probabil că Constituția, în opinia Curții Constituționale, nu mai este Legea Supremă a statului. O putere supremă asupra Constituției o are Hotărârea Curții Constituționale prin care Curtea a format blocul constituțional: Declarația de Independență + Preambulul Constituției*

²² Limitele de competență – art.31 al Legii nr.317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională, publicată la 07.02.1995 în MO nr.8.

²³ Limitele de competență – art.36 alin.(2) al Codului jurisdicției constituționale, aprobat prin Legea nr.502 din 16.06.1995, publicată la 28.09.1995 în MO nr.53-54.

²⁴ Art. 135 alin.(1) lit.a) și b) ale Constituției RM adoptată la 29 iulie 1994

+ *Conținutul normativ al Constituției*²⁵.

Totodată, revenind la normele Constituției RM, putem constata că art.135 determină clar și expres atribuțiile Curții Constituționale, și considerăm că de fapt aceasta determină în drept și limita competențelor juridice propriu zise ale Curții Constituționale. Anume acest fapt determină convingerea autorului în necesitatea modificării legislației constituționale în vederea aducerii ei în strictă corespundere cu normele exprese ale Constituției.

Un subiect similar de analiză ține de același articol 135 alin.(2) al Constituției RM care stabilește expres, că *”Curtea Constituțională își desfășoară activitatea din inițiativa subiecților prevăzuți de Legea cu privire la Curtea Constituțională”*. În acest context, considerăm necesar de a menționa încadrarea drepturilor de inițiativă a subiecților stabiliți în Legea cu privire la Curtea Constituțională²⁶ într-un singur act de sensibilizare al Curții (sesizare)²⁷, care respectiv trebuie să fie în legătură cu pretenția formulată, ori cu situația juridică legală pentru a cărei realizare este obligatorie calea justiției constituționale. Totodată, existând lista completă a subiecților abilitați cu drept de sesizare, dar și lista atribuțiilor (competențelor) Curții, putem obține aria exhaustivă a activităților CCM, or normele suscitade din Constituția RM sânt norme imperative directe.

Exprimăm convingerea, că CCM, în conformitate cu art.134 alin.

²⁵ Pușcaș V. „Consolidarea statalității: de la Declarația de Suveranitate spre Declarația de Independență”. <http://politicon.md/consolidarea-statalitatii-de-la-declaratia-de-suveranitate-spre-declaratia-de-independenta> , „Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova. 20 de ani de la adoptarea Constituției”. <http://politicon.md/dezvoltarea-constitutionala-republicii-moldova-20-de-ani-de-la-adoptarea-constitutiei>

²⁶ Art.25 al Legii nr.317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională, publicată la 07.02.1995 în MO nr.8; art.38 al Codului jurisdicției constituționale, aprobat prin Legea nr.502 din 16.06.1995, publicată la 28.09.1995 în MO nr.53-54.

²⁷ Art.25 al Legii nr.317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională, publicată la 07.02.1995 în MO nr.8; art.38 al Codului jurisdicției constituționale, aprobat prin Legea nr.502 din 16.06.1995, publicată la 28.09.1995 în MO nr.53-54.

(1) din Constituția RM este o autoritate de jurisdicție constituțională, ceea ce înseamnă un organ de drept, și în nici un caz unul politic sau politico-juridic. Statutul curților constituționale de autoritate care efectuează constituționalitatea cadrului legislativ al statului, afirmându-se în exclusivitate în domeniul jurisdicției constituționale, este confirmat practic de majoritatea absolută a cercetătorilor științifici²⁸, fiind o piatră de temelie în doctrinele juridice existente, dar și în dreptul constituțional contemporan. Statuarea naturii de drept al curților constituționale drept structuri politico-juridice, în opinia noastră, exclude rolul de gardian al normelor constituționale, dar și cel de arbitru între cele trei puteri de stat existente – legislative, executive și judiciare.

Totodată, contrar celor susmenționate, și în primul rând al cadrului legal constituțional, care conturează distinct statutul juridic al organului de drept constituțional al CCM, dar și al importanței deosebite a rolului Curții de garant și gardian al supremației Constituției, actuala conducere a CCM insistă asupra statutului politico-juridic al Curții, asupra agendei politice a Curții, dar și a activității politizate a CCM. Acest fapt poate fi dedus din multiple interviuri și declarații de ordin politic ale conducerii CCM²⁹, dar

²⁸ Wheeler, H. "The Foundations of Constitutionalism", Loyola of Los Angeles. 1975, Law Review, vol. 8, no.3, pp.507-587; Deleanu, I. 2006, Instituții și proceduri constituționale – în dreptul român și în dreptul comparat, C.H. Beck, București, 922p.; Behrendt C. "Le juge constitutionnel, un législateur-cadre positif. Analyse comparative en droit français, belge et allemand". Bruxelles/Paris, Bruylant/L.G.D.J., 2006, 537p.; Olivier D. "L'autorité de l'interprétation constitutionnelle" http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank_mm/pdf/Conseil/autorite.pdf; Favoreu, L. 1992, Les Cours Constitutionnelles, PUF, Paris și alții

²⁹ Alexandru Tănase: RM s-a distanțat superficial de sistemul sovietic. <http://deschide.md/ro/news/politic/18530/Alexandru-T%C4%83naseRM-s-a-distan%C8%9Bat-doar-SUPERFCIAL-de-sistemul-sovietic.htm> .26.08.2015; Alexandru Tănase: „Avem un sistem apropiat celui sovietic, unde există un „politbiuro” care decide totul” <http://www.timpul.md/articol/alexandru-tanase-avem-un-sistem-apropiat-celui-sovietic-unde-exista-un-politbiuro-care-decide-totul-79745.html>; Alexandru Tănase: Niciodată persoanele care controlează puterea nu ar permite accederea mea în funcția de

și din faptul semnării de către președintele curții a unei declarații politice de acuzare a Curții Constituționale a Rusiei promovată de Curtea Constituțională a Ucrainei la Conferința XVII a Curților

procuror general. http://www.realitatea.md/alexandru-tanase--niciodată-persoanele-care-controlează-puterea-in-moldova-nu-ar-permite-accede-re-mea-in-functia-de-procuror-general_23501.html . 07.07.2015; Alexandru Tănase: Referendum de modificare a Constituției, o abordare primitivă. <http://agora.md/stiri/10965/video--alexandru-tanase-referendum-de-modificare-a-constitutiei--o-abordare-primitiva> 17.09.2015; Interpol. Alexandru Tănase: "Constituția ar putea suporta modificări". 10.04.2015; <http://tv7.md/ro/politic/alexandru-tanase-constitutia-ar-putea-suporta-modificari/> . Alexandru Tănase: „Nu văd motive pentru instaurarea unei crize politice” Interviu cu președintele Curții Constituționale din R.Moldova. <http://www.europalibera.org/content/article/27077668.html>, 17.06.2015; Alexandru Tănase susține Curtea Constituțională a Ucrainei în condamnarea anexării Crimeii la Federația Rusă. <http://politik.md/articles/politic/alexandru-tanase-sustine-curtea-constitutional-a-ucrainei-in-condamnarea-anexarii-crimeii-la-federatia-rusa/34033/> .17.09.2015; Fara Măști cu Alexandru Tanase. <http://www.eurotv.md/video-emisiune-fara-masti-cu-alexandru-tanase> Tănase despre campaniile anticorupție: țapii ispășitori. <http://sputnik.md/society/20150522/219807.html#ixzz3ml95cGtW> . 22.05.2015; Alexandru Tănase: „Moldova este guvernată prin interpuși!” <http://www.dw.com/ro/alexandru-t%C4%83nase-moldova-este-guvern%C4%83-prin-interpu%C8%99i/a-18736929> 23.09.2015; Alexandru Tănase despre Filat: un prim-ministru demis pentru corupție este incompatibil cu exercitarea în continuare acestei funcții. <http://moldova24.info/2015/04/alexandru-tanase-despre-filat-un-prim-ministru-demis-pentru-coruptie-este-incompatibil-cu-exercitarea-in-continuare-acestei-functii/> 13.04. 2015; Alexandru Tănase, despre „Incorsetarea politică a Curții Constituționale. <http://mesaj.md/declaratia-zilei-alexandru-tanase-despre-incorsetarea-politica-a-curtii-constitutionale/> 24.09.2015; Curtea Constituțională a interzis limba rusă în Moldova: este anticonstituțională. <http://moldovesti.info/curtea-constitutional-a-interzis-limba-rusa-in-moldova-este-anticonstitutionala/> . 20.04. 2015; Tănase: Nici dizolvarea Parlamentului, nici anticipate. <http://www.canal3.md/ro/news/tanase-nici-dizolvarea-parlamentului-nici-anticipate> . 24.09.2015; Parlamentul NU poate fi dizolvat. Declarație făcută de președintele CC, Alexandru Tănase. <http://24news.md/ro/article/parlamentul-nu-poate-fi-dizolvat-declaratie-facuta-de-presedintele-cc-alexandru-tanase.html>. 24.09.2015; etc....

Europene de la Bacu din septembrie 2015³⁰. Menționăm, că dacă ținem cont că oricare decizie de aderare sau neaderare la constituirea anumitor grupări/ exprimarea unor poziții comune/separate de către CCM ca organ colegial (în special în relațiile internaționale), în opinia noastră, este necesară examinarea cauzei date de către CCM la ședința sa, fiind perfectată și hotărârea respectivă a Curții, cu expunerea poziției tuturor judecătorilor constituționali, ceea ce în cazul dat pare a nu fi respectat.

Bineînțeles, că o astfel de poziționare politică a CCM, precum și o implicare activă a judecătorilor constituționali în viața politică a țării în calitate de persoane publice dar și politice, modifică considerabil imaginea organului de jurisdicție constituțională (atât în țară, cât și peste hotarele ei), dar și lezează autoritatea Curții în calitatea sa de organ de drept, statuând-o în rândul actorilor politici, fapt care contravine atât normelor exprese ale legilor constituționale ale RM, dar însăși Constituției RM.

Din considerentele sus enunțate, implicările politice pe plan național și internațional al conducerii actuale a CCM, semnarea unor declarații politice internaționale (cel puțin fără aprobarea unei hotărâri legale prealabile a CCM), poziția public expusă privind faptul că jurisprudența Curții Constituționale depășește cadrul normativ existent, că legislația constituțională existentă este arhaică, fiind oportună abrogarea ei, etc., nu pot fi susținute, dar nici trecute cu vederea, fiindcă în acest mod se aduce atingere directă normelor constituționale ale Constituției RM, fiind neglijată supremația

³⁰ CCM a sprijinit inițiativa Curții Constituționale a Ucrainei privind condamnarea anexării Crimeii. <http://www.tanase.md/ccm-a-sprijinit-initiativa-cur-tii-constitutionale-a-ucrainei-privind-condamnarea-anexarii-crimei/>; The President of the Constitutional Court of the Republic of Moldova supports the initiative of the Constitutional Court of Ukraine to condemn the annexation of Crimea, launched at the Conference of European Constitutional Court. <http://www.constcourt.md/libview.php?l=en&idc=7&id=668&t=/Overview/Press-Service/News/The-President-of-the-Constitutional-Court-of-the-Republic-of-Moldova-supports-the-initiative-of-the-Constitutional-Court-of-Ukraine-to-condemn-the-annexation-of-Crimea-launched-at-the-Conference-of-European-Constitutional-Courts>

ei, dar și efectuându-se o provocare repetată la adresa Curții și a întregii ei jurisprudențe (cazul de exprimare a votului de neîncredere Președintelui Curții Constituționale, dl D.Pulbere pentru declarații publice incompatibile cu prevederile constituționale³¹).

Având în vedere rolul Curții Constituționale, deciziile sale trebuie să constituie cu atât mai mult o sursă de certitudine juridică, iar, din această perspectivă, identificarea constantelor la care am făcut referire – reflectată în raționamentele juridice care fundamentează aceste acte (ratio decidendi) nu face decât să susțină calitatea deciziilor, dau coerență și stabilitate jurisprudenței Curții Constituționale, trăsături pe care le subsumăm conceptului de securitate juridică.

ÎN FINAL

Necesită a menționa, că justiția constituțională care a fost făcută de Curte pe parcursul celor două decenii, au tins să aducă armonie legislativă și legalitate constituțională.

De aceea, fiind o parte distinctă și independentă în structura organelor puterii de stat, dar fiind o autoritate judiciară cu competențe de jurisdicție constituțională, CCM necesită a da în continuare dovadă de egalitate, respect și colaborare instituțională cu celelalte organe ale puterii de stat – executive, legislative și judiciare, în vederea exercitării atribuțiilor sale cu echidistant și apolitic, dar și asigurării îndeplinirii conforme a menirii sale stabilite de Titlul V din Constituția RM. Or, urmare analizei activității Curții de peste 20 de ani, putem constata că controlul de constituționalitate exercitat de CCM s-a dovedit a fi un instrument jurisdicțional eficient de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, și totodată, de garantare și promovare a valorilor constituționale și a statului de drept în Republica Moldova.

Și atunci când este supus politizării statutul juridic, competența

³¹ Hotărîrea Curții Constituționale nr.Ag-5 din 28.09.2011 cu privire la destituirea dlui D.Pulbere din funcția de Președinte al Curții Constituționale. Monitorul Oficial 166-169/24 din 07.10.2011

de drept și funcțiile legale ale CCM, dar și cadrul legislativ care asigură buna ei funcționare, considerăm că acest fapt necesită a fi dezbătut pe verticală în mediul specialiștilor în drept, dar și în mediul societății civile, or deturnarea competenței legale existente ai CCM (realizată inclusiv la inițiativa actualei conduceri ai CCM) va aduce atingere atât ramurilor puterii de stat disbalansând raporturile juridice existente între ramurile puterii de stat, cât și afectând stabilitatea societății, vizând drepturile și libertățile fiecărui cetățean în parte din Republica Moldova.

Astfel, în contextul dat menționăm, că potrivit art.1 alin.(3) din Constituția RM, Republica Moldova este un stat de drept, ceea ce înseamnă că întreaga viață social-economică în stat este guvernată de lege, în care nici o autoritate publică nu poate fi mai presus de ea.

Concluzii și recomandări

Din analiza efectuată, având convingerea *in rem*, deducem următoarele:

1. Unicul organ legislativ în Republica Moldova este Parlamentul RM. Constituirea cadrului legislativ al Republicii Moldova este o competență exclusivă a organului legislativ, pe care o realizează consecvent și eficient de la momentul fondării lui. Parlamentul RM conlucrează în exercitarea competenței sale cu toate organele de stat naționale și internaționale, inclusiv cu Curtea Constituțională, cea care trebuie să stea la straja Constituției și normelor constituționale. De aceea, liniile roșii în adoptarea legislației Republicii Moldova au aparținut și aparțin în exclusivitate Parlamentului RM, care includ și sarcina stabilirii standardelor privind protecția drepturilor fundamentale ale omului. Puterea de stat aparține poporului.
2. Divergențe și contradicții de fond și principiu între CCM și Parlamentul RM, dar și alte organe ale puterii de stat nu există. Există doar confuzii politice sau interpretări eronate a locului și rolului CCM, al întinderii competenței ei.

3. În cei 20 de ani de activitate ai Curții Constituționale, sa demonstrat că autoritatea de jurisdicție constituțională a RM nu are necesitatea de a fi reformată, instituția urmând să-și exercite plenipotențiar și responsabil atribuțiile, funcțiile și competența sa, suficient de clar expuse atât în legislația constituțională a Republicii Moldova, cât și în doctrina constituțională a dreptului național. Dar, această întindere a competenței este limitată de Constituție și de legislația specială privind organizarea și funcționarea CCM.
4. Jurisprudența Curții Constituționale nu depășește cadrul normativ existent, funcția instituției de jurisdicție constituțională fiind aplicarea lui conform normei de drept a Constituției RM, or conform normei legislației constituționale, actele normative în vigoare sunt supuse prezumției constituționalității, fiindcă orice act normativ, precum și orice tratat internațional la care Republica Moldova este parte, se consideră constituțional până când neconstituționalitatea lui nu va fi dovedită în procesul justiției constituționale³². Or exercitarea funcției de legiuitor pasiv în cazurile respective, nu presupune substituirea Parlamentului RM.
5. Agenda CCM nu poate fi o agendă politică sau politizată, ceia ce înseamnă că ea nu poate fi nici depolitizată, fiindcă conform legislației constituționale în vigoare, "Curtea Constituțională examinează și soluționează numai chestiuni și probleme ce țin de competența sa"³³, activând "din inițiativa subiecților prevăzuți de Legea cu privire la Curtea Constituțională"³⁴. Aceasta este expres stabilit în tot cadrul normativ constituțional, care

³² art.7 al Codului jurisdicției constituționale, aprobat prin Legea nr.502 din 16.06.1995, publicată la 28.09.1995 în MO nr.53-54

³³ art.6 alin.(1) al Codului jurisdicției constituționale, aprobat prin Legea nr.502 din 16.06.1995, publicată la 28.09.1995 în MO nr.53-54, și art.31 alin.(1) al Legii nr.317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională, publicată la 07.02.1995 în MO nr.8.

³⁴ Art.135 alin.(2) al Constituției RM adoptată la 29 iulie 1994

prevede că "Curtea Constituțională examinează în exclusivitate probleme de drept"³⁵.

6. Nu există oportunitatea modificărilor de procedură, care ar permite accesul cetățenilor la Curte și mai puțin al parlamentarilor, fiindcă la argumentele susnumite, menționăm că actualmente accesul la autoritatea de jurisdicție constituțională este asigurat tuturor persoanelor fizice și juridice din Republica Moldova³⁶. Totodată, deputații Parlamentului RM sunt incluși în lista de subiecți indicată de Constituția RM care dețin dreptul de a sesiza CCM. De aceea declararea președintelui CCM privind necesitatea limitării accesului parlamentarilor la CCM este una nefondată, neîntemeiată și anticonstituțională.
7. Astăzi nu există dificultăți cu referință la legea care reglementează activitatea Curții Constituționale, care este *o lege constituțională care derivă din norma Constituției RM, formând un cadru normativ constituțional armonios și modern, fapt care nu împiedică perfecționarea lui în continuare, dar în nici un caz abrogarea ei precum sa declarat de conducerea CCM.*³⁷

³⁵ art.4 alin.(3) al Codului jurisdicției constituționale, aprobat prin Legea nr.502 din 16.06.1995, publicată la 28.09.1995 în MO nr.53-54, și art.31 alin.(3) al Legii nr.317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională, publicată la 07.02.1995 în MO nr.8.

³⁶ Art.135 alin.(1) lit.g) al Constituției RM adoptată la 29 iulie 1994; art.4 alin.(1) lit.g) al al **Legii** nr.317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională, publicată la 07.02.1995 în MO nr.8; și art.4 alin.(1) lit.g) al Codului jurisdicției constituționale, aprobat prin Legea nr.502 din 16.06.1995, publicată la 28.09.1995 în MO nr.53-54

³⁷ La moment, anul 2025, când sau împlinit deja 30 de ani de activitate a CCM, necesită a sublinia că toate liniile roșii marcate în prezenta publicație, au fost depășite cu brio de autoritatea de jurisdicție constituțională din Republica Moldova, CCM funcționând în această perioadă și în calitate de autoritate legislativă (atât pasivă, cât și activă), pronunțând decizii cu evidentă tentă politică, interpretând în unele cazuri extensiv norma constituțională până la contradicție cu sensul lingvistic, modificând prin hotărârile Curții însăși Constituția, și chiar participând activ în a.2019 la o tentativă de uzurpare a puterii de stat.

PRECEDENTUL ACȚIUNII POLITICE INTERNAȚIONALE A CURȚII CONSTITUȚIONALE A MOLDOVEI

KUCIUK Valeriu

doctor în drept, lector universitar,
președintele AO „Institutul Justiției Constituționale”

La 9-12 septembrie 2015, conducerea Curții Constituționale din Republica Moldova (în continuare CCM) a participat la lucrările reuniunii Cercului Președinților din cadrul Conferinței Curților Constituționale Europene, care s-a desfășurat la Batumi (Georgia) [38].

Programul a fost dedicat pregătirii ulteriorului congres cu genericul ”Aplicarea tratatelor internaționale de către Curțile Constituționale și organe similare lor: Provocări pentru dialog”.

La reuniune a participat conducerea a 34 de instituții de jurisdicție constituțională, inclusiv și persoane din conducerea Comisiei de la Veneția.

Necesită de avut în vedere, că Conferința Curților Constituționale Europene este o întrunire internațională de specialitate, compusă din președinții (reprezentanții) curților constituționale europene și alte instituții similare europene care exercită jurisdicție constituțională, regulat organizată, cu scopul de a efectua schimb de experiență în ceea ce privește practica constituțională și jurisprudența într-un context european general, dar și asigurarea menținerii de contacte regulate între aceste instanțe și instituții, pe baza respectului reciproc și cu respectarea principiului independenței justiției [39].

³⁸ Scrisoarea de invitație a Președintelui Curții Constituționale a Georgiei. http://constcourt.ge/congress2015-2017/pdf/Invitation_letter.pdf , http://constcourt.ge/congress2015-2017/pdf/Notification_of_the_Circle_of_Presidents_2015.PDF

³⁹ Preambula Statutului Conferinței Curților Constituționale Europene. <http://constcourt.ge/congress2015-2017/pdf/statute.pdf>

Totodată, constatăm că în conformitate cu prevederile reglementarilor respective, Conferința Curților Constituționale Europene se realizează prin organizarea unui Congres la fiecare trei ani. La reuniunea pregătitoare a președinților curților constituționale – prenumit «Cercul Președinților», sunt selectate subiectele și specificate cerințele de prezentare a rapoartelor naționale la congresul care urmează a fi organizat, au loc elaborări de chestionare, fiind desemnați raportorii generali [40].

În acest context necesită a menționa, că participanții la reuniunea din 09-12 septembrie 2015 din Batumi, au fost invitați să dezbată în cadrul reuniunii date mai multe subiecte propuse pentru congresul viitor, precum ar fi rolul Curții Constituționale în protejarea principiilor constituționale de bază, domeniul de aplicare a principiilor constituționale în control jurisdicțional constituțional efectuat, controlul jurisdicțional al amendamentelor și al dispozițiilor constituționale, posibilitatea determinării ierarhiei între normele constituționale, și altele [41].

La general, competența nemijlocită a Cercului Președinților [42], care este organul superior executiv al Conferinței Curților Constituționale Europene, include următoarele:

- (a) admiterea, suspendarea și expulzarea membrilor;
- (b) admiterea și expulzarea observatori și invitați;
- (c) stabilirea datei și locului de desfășurare a reuniunilor Congresului; selectarea subiectelor și alegerea locului de desfășurare a conferințelor, a limbii de lucru;
- (d) aprobarea bugetului conferinței;
- (e) stabilirea contribuțiilor financiare pentru Congres;

⁴⁰ Art.2 și art.3 ale Reglementărilor Conferinței Curților Constituționale Europene. http://constcourt.ge/congress2015-2017/pdf/Conference_Regulations.pdf

⁴¹ Program preliminar al reuniunii. http://constcourt.ge/congress2015-2017/pdf/Preliminary_Program_of_the_Circle_of_Presidents_2015.pdf, <http://constcourt.ge/congress2015-2017/pdf/Agenda.pdf>

⁴² Art.9 p.2 al Statutului Conferinței Curților Constituționale Europene. <http://constcourt.ge/congress2015-2017/pdf/statute.pdf>

- (f) aprobarea cadourilor financiare de la terțe părți;
- (g) adoptarea declarației finale a Congresului;
- (h) elaborarea regulamentelor de desfășurare a conferințelor;
- (i) modificarea Statutului;
- (j) dizolvarea Conferinței.

La rândul său, deciziile reuniunii Cercului Președinților se iau sub formă de rezoluție circulară ^[43].

Totodată, în conformitate cu prevederile art.12 pct.1 al statutului Conferinței Curților Constituționale Europene, Cercul Președinților poate, la finalizarea Congresului, să adopte o declarație finală în care să indice instanțele constituționale și instituțiile reprezentate la Congres, descriind cursul conferințe și principalele concluzii.

În cazul dat, contrar dispozițiilor regulamentare ale Cercului Președinților curților constituționale, dar și ale statutului Conferinței Curților Constituționale Europene, în cadrul reuniunii președinților curților constituționale desfășurate în Georgia, Curtea Constituțională a Ucrainei a propus dezbateri pe subiectul anexării de către Rusia a unei părți din teritoriul Ucrainei (Crimeea) cu propunerea de a condamna decizia din 19 martie 2014 a Curții Constituționale a Federației Ruse, care a pronunțat o hotărâre de legalizare a faptului dat.

Menționăm, că această propunere nu a fost susținută de majoritatea absolută a participanților, totuși, unii președinți ale curților constituționale (Ucraina, Georgia, Lituania, Moldova, Polonia, Cipru, Azerbaidjan) au semnat o declarație, prin care respectiv se condamnă decizia Curții Constituționale a Federației Ruse, condamându-se o Curte Constituțională⁴⁴. Ulterior, informația respectivă

⁴³ Art.9 p.4 al Reglementărilor Conferinței Curților Constituționale Europene. http://constcourt.ge/congress2015-2017/pdf/Conference_Regulations.pdf

⁴⁴ https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CBwQFjAAahUKEwjS4pT5x-LIA-hVnpXIKHfNpCbE&url=http%3A%2F%2Fwww.lrkt.lt%2Fdata%2Fpublic%2Fuploads%2F2015%2F09%2Fjoint-statement-batumi-final.docx&usg=AFQjCNEI6MuwNsVrR3XykprQgq_fj9LFGg&bv=105841590,d.bGg

despre semnarea declarației date de președintele CCM, a fost afișată și pe situl oficial al CCM [45].

Astfel, semnându-se o declarație politică, CCM s-a pronunțat politic, dând dovadă de interpretare cazuală politică a unui eveniment de drept internațional, care ține de o altă competență jurisdicțională, dar și de o poziție suverană și independentă a unei curți constituționale naționale. Iar conform Comisiei de la Veneția – *”independența și autoritatea sunt cei doi piloni majori pe care se sprijină Curtea Constituțională, deci, și democrația”* [46].

Totodată, considerăm că implicarea politică a unei curți constituționale, atât pe plan național dar și cel internațional, devalorizează statutul de jurisdicție constituțională a instituției respective de jurisdicție exclusiv constituțională, demonstrând incapacitate în examinarea exclusivă de către CCM numai a problemelor de drept constituțional, în menținerea statutului său de instituție apolitică, echidistantă care stă la straja apărării drepturilor fundamentale ale omului.

Precum se cunoaște, Constituția RM conferă CCM un statut deosebit de autoritate unică de jurisdicție constituțională pe teritoriul Republicii Moldova, dar și independentă de orice altă autoritate

⁴⁵ CCM a sprijinit inițiativa Curții Constituționale a Ucrainei privind condamnarea anexării Crimeii.
<http://www.tanase.md/ccm-a-sprijinit-initiativa-curtii-constitutionale-a-ucrainei-privind-condamnarea-anexarii-crimei/>; The President of the Constitutional Court of the Republic of Moldova supports the initiative of the Constitutional Court of Ukraine to condemn the annexation of Crimea, launched at the Conference of European Constitutional Court. <http://www.const-court.md/libview.php?l=en&idc=7&id=668&t=/Overview/Press-Service/News/The-President-of-the-Constitutional-Court-of-the-Republic-of-Moldova-supports-the-initiative-of-the-Constitutional-Court-of-Ukraine-to-condemn-the-annexation-of-Crimea-launched-at-the-Conference-of-European-Constitutional-Courts>

⁴⁶ Gianni Buquicchio, secretarul Comisia de la Veneția a Consiliului European, *”Alocuțiuni rostite la deschiderea conferinței internaționale”* în culegerea *”Justiția constituțională: actualitate și perspective”*, ed.Cartdidact, Chișinău, 2005, p.22.

publică și supusă doar Constituției, tot ea fiind garantul supremației ei ^[47]. Totodată, este important de atras atenție, că în calificarea politico-jurisdicțională a unei curți constituționale, accentul poate fi pus la latitudinea cercetătorului, dar și al judecătorului constituțional atât pe noțiunea de politic, cât și pe cea de capacitate jurisdicțională. Anume acest fapt provoacă dialoguri, inclusiv de ordin științific, inclusiv în mediul academic, în special dat fiind faptul că respectivul calificativ este un subiect separat de cercetare științifică, iar CCM prin unele din hotărâri ale sale denotă provocarea sub aspect interpretativ a mai multor categorii fundamentale de drept statuate în clasicismul științei juridice, precum ar fi prezumția nevinovăției, supremația Constituției, autoidentificarea națională, suveranitatea statului, etc. ^[48]. Urmărind pe parcurs și exemple

⁴⁷ Art. 134 al Constituției RM adoptată la 29 iulie 1994

⁴⁸ „Curtea reamintește că o componentă importantă a statului o reprezintă justiția constituțională, înfăptuită de Curtea Constituțională, autoritate publică politico-jurisdicțională care se situează în afara sferei puterii legislative, executive sau judecătorești” – pct.63 al Hotărârii nr.9 din 14.02.2014 pentru interpretarea articolului 135 alin.(1) lit.a) din Constituția Republicii Moldova (Sesizarea nr.52b/2013) MO nr.78-79/9 din 01.04.2014; dar și Hotărârile CCM: Hotărârea nr.24 din 09.10.2014 pentru controlul constituționalității Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, și a Legii nr.112 din 2 iulie 2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere (Acordul de Asociere RM – UE) (Sesizarea nr.44a/2014), MO nr.333-338/40 din 07.11.2014; Hotărârea nr.12 din 04.06.2013 pentru controlul constituționalității unor prevederi referitoare la interzicerea simbolurilor comuniste și a promovării ideologiilor totalitare (Sesizarea nr.33a/2012) MO nr.167-172/22 din 02.08.2013; Decizia nr.14 din 08.10.2013 de respingere a sesizării nr.27a/2013 pentru controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr.121 din 25 mai 2012 cu privire la asigurarea egalității, MO nr.258-261/41 din 15.11.2013; Decizia nr.17 din 07.11.2013 de respingere a sesizării nr.35a/2013 pentru controlul constituționalității unor acte referitoare la Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul României privind cooperarea în domeniul militar Monitorul Oficial al R.Moldova, 312-314/53, 2013; Hotărârea nr.18 din 02.06.2014 pentru controlul constituționalității Legii nr.109 din 3 mai 2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Legea cu privire la Curtea Constituțio-

de tratare liberă în prezent de către CCM a unor norme de drept constituțional, de revizuire nefondată a practicii existente a CCM, de formare de către Curte a unor precedente de sfidare interpretativă atât a prevederilor legislației constituționale, cât și a normelor juridice exprese ale Constituției RM ^[49], semnarea unei declarații politice care vizează activitatea unei instituții constituționale independente ale altei țări suverane, ar putea fi tratată cel puțin ca un amestec din afară în treburile interne ale altui stat, dar și violarea dreptului suveran și independent al curții constituționale date. Totodată, faptul dat a avut loc pentru prima dată în lume, realizându-se un precedent extrem de periculos pentru justiția națională și internațională, inclusiv dând naștere la izvoare de drept constituțional și internațional cu efectele juridice respective .

Or, Curtea Constituțională, fiind un organ judiciar specializat abilitat cu competența de jurisdicție constituțională prevăzută în Constituția RM ^[50], are următoarele obligațiuni certe și expres statuate în art.134 alin.(3) al Constituției:

nală și Codul jurisdicției constituționale) (statutul judecătorilor, competențele și procedura Curții Constituționale) (Sesizarea nr.34a/2014), MO nr.256-260/35 din 29.08.2014; Hotărârea nr.15 din 27.05.2014 pentru controlul constituționalității Legii nr.61 din 11 aprilie 2014 pentru modificarea unor acte legislative (interzicerea votării în baza pașapoartelor de tip ex-sovietic) (Sesizarea nr.29a/2014), MO nr.223-230/28 din 08.08.2014; Hotărârea nr.36 din 05.12.2013 privind interpretarea articolului 13 alin.(1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova (Sesizările nr.8b/2013 și 41b/2013), MO nr.304-310/51 din 27.12.2013; și altele.

⁴⁹ V.Puscas, V.Kuciuk. Notorium non est probandum or Q.E.D. (analiza juridica – studiu de caz). Legea si viață, nr.9 (285) 2015, p.4-12; Pușcaș V. ” Consolidarea statalității: de la Declarația de Suveranitate spre Declarația de Independență”. <http://politicon.md/consolidarea-statalitatii-de-la-declaratia-de-suveranitate-spre-declaratia-de-independenta> , ” Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova. 20 de ani de la adoptarea Constituției”. <http://politicon.md/dezvoltarea-constitutional-a-republicii-moldova-20-de-ani-de-la-adoptarea-constitutiei>; Judecatorul Victor Puscas: Curtea Constitutională a închis cercul vicios. <http://www.timpul.md/articol/judecatorul-victor-puscas-curtea-constitutional-a-a-inchis-cercul-vicios-1804.html>

⁵⁰ Art.134 al Constituției RM adoptată la 29 iulie 1994

- 1) garantarea supremației Constituției Republicii Moldova,
- 2) asigurarea realizării principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească în Republica Moldova, și
- 3) garantarea responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat în Republica Moldova.

Pornind de la statutul juridic al Curții stabilit expres în Constituție, putem deduce că numai Constituția Republicii Moldova și valorile ei determină limitele de competență a Curții Constituționale. Cu atât mai mult, că pornind de la tezele enunțate mai sus, legiuitorul a stabilit expres, că Curtea Constituțională examinează numai chestiuni ce țin de competența ei, urmând a examina în exclusivitate numai probleme de drept ^[51], fapt contrazis de practica susmenționată de semnare a unei declarații politice internaționale.

În contextul celor sus enunțate, exprimăm convingerea, că CCM în conformitate cu art.134 alin.(1) din Constituția RM este și va rămâne a fi o autoritate de jurisdicție strict constituțională, cea ce ar însemna în exclusivitate un organ de drept constituțional, și în nici un caz unul politic.

Cercetarea științifică la subiectul dat indică, că statutul curților constituționale – autorități care efectuează controlul constituționalității cadrului legislativ al statului, afirmându-se în exclusivitate în domeniul jurisdicției constituționale, este confirmat practic de majoritatea absolută a cercetătorilor științifice ^[52], fiind o piatră de temelie în doctrinele juridice existente, dar și în dreptul constituțional contemporan.

Statuarea naturii de drept al curților constituționale drept structuri politice, în opinia noastră, exclude rolul de gardian al normelor

⁵¹ Limitele de competență – art.31 al **Legii** nr.317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională, publicată la 07.02.1995 în MO nr.8.

⁵² Wheeler, H. "The Foundations of Constitutionalism", Loyola of Los Angeles. 1975, Law Review, vol. 8, no.3, pp.507-587; Deleanu, I. 2006, Instituții și proceduri constituționale – în dreptul român și în dreptul comparat, C.H. Beck, București, 922p.; Behrendt C. "Le juge constitutionnel, un législateur-cadre positif. Analyse comparative en droit français, belge et allemand". Bruxelles/Paris, Bruylant/L.G.D.J., 2006, 537p.; Olivier D. "L'autorité de l'interprétation constitutionnelle" <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel>

constituționale, dar și cel de arbitru între cele trei puteri de stat existente – legislative, executive și judiciare.

Totodată, contrar celor susmenționate, și în primul rând al cadrului legal constituțional, care conturează distinct statutul juridic al organului de drept constituțional al CCM, dar și al importanței deosebite a rolului Curții de garant și gardian al supremației Constituției, actuala conducere a CCM insistă agendei politice a Curții, dar și a activității politizate a CCM. Acest fapt poate fi dedus din multiple interviuri și declarații de ordin politic ale conducerii CCM [53], dar și din faptul semnării de către președintele curții a declarației politice de acuzare a Curții Constituționale a Rusiei

onnel/root/bank_mm/pdf/Conseil/autorite.pdf ; Favoreau, L. 1992, Les Cours Constitutionnelles, PUF, Paris și alții

- ⁵³ Alexandru Tănase: RM s-a distanțat superficial de sistemul sovietic. <http://deschide.md/ro/news/politic/18530/Alexandru-T%C4%83naseRM-s-a-distan%C8%9Bat-doar-SUPERFCIAL-de-sistemul-sovietic.htm> .26.08.2015; Alexandru Tănase: „Avem un sistem apropiat celui sovietic, unde există un „politbiuro” care decide totul” <http://www.timpul.md/articol/alexandru-tanase-avem-un-sistem-apropiat-celui-sovietic-unde-exista-un-politbiuro-care-decide-totul-79745.html>; Alexandru Tănase: Niciodată persoanele care controlează puterea nu ar permite accederea mea în funcția de procuror general. http://www.realitatea.md/alexandru-tanase--niciodata-persoanele-care-controleaza-puterea-in-moldova-nu-ar-permite-accederea-mea-in-functia-de-procuror-general_23501.html . 07.07.2015; Alexandru Tănase: Referendum de modificare a Constituției, o abordare primitivă. <http://agora.md/stiri/10965/video--alexandru-tanase-referendum-de-modificare-a-constitutiei--o-abordare-primitiva> 17.09.2015; Interpol. Alexandru Tănase: „Constituția ar putea suporta modificări”. 10.04.2015; <http://tv7.md/ro/politic/alexandru-tanase-constitutia-ar-putea-suporta-modificari/> . Alexandru Tănase: „Nu văd motive pentru instaurarea unei crize politice” Interviu cu președintele Curții Constituționale din R.Moldova. <http://www.europalibera.org/content/article/27077668.html>, 17.06.2015; Alexandru Tănase susține Curtea Constituțională a Ucrainei în condamnarea anexării Crimeii la Federația Rusă. <http://politik.md/articles/politic/alexandru-tanase-sustine-curtea-constitutional-a-ucrainei-in-condamnarea-anexarii-crimeii-la-federatia-rusa/34033/> .17.09.2015; Fara Masti cu Alexandru Tanase. <http://www.eurotv.md/video-emisiune-fara-masti-cu-alexandru-tanase> Tănase despre campaniile anticorupție: țapii ispășitori. <http://sputnik.md/>

promovată de Curtea Constituțională a Ucrainei la Conferința XVII a Curților Europene de la Batumi din septembrie 2015 ^[54].

Tot aici menționăm, că dacă ținem cont că oricare decizie de aderare sau neaderare la constituirea anumitor grupe, or exprimarea unor poziții comune/separate de către CCM ca organ colegial (în special în relațiile internaționale), în opinia noastră, este necesară de a fi realizată după examinarea cauzei date de către CCM la ședința sa, fiind perfectată și hotărârea respectivă a Curții,

society/20150522/219807.html#ixzz3ml95cGtW . 22.05.2015; Alexandru Tănase: „Moldova este guvernată prin interpuși!” <http://www.dw.com/ro/alexandru-t%C4%83nase-moldova-este-guvern%C4%83-prin-interpu%C8%99i/a-18736929> 23.09.2015; Alexandru Tănase despre Filat: un prim-ministru demis pentru corupție este incompatibil cu exercitarea în continuare acestei funcții. <http://moldova24.info/2015/04/alexandru-tanase-despre-filat-un-prim-ministru-demis-pentru-coruptie-este-incompatibil-cu-exercitarea-in-continuare-acestei-functii/> 13.04. 2015; Alexandru Tănase, despre „Incorsetarea politică a Curții Constituționale. <http://mesaj.md/declaratia-zilei-alexandru-tanase-despre-incorsetarea-politica-a-curtii-constitutionale/> 24.09.2015; Curtea Constituțională a interzis limba rusă în Moldova: este anticonstituțională. <http://moldovesti.info/curtea-constitutionala-a-interzis-limba-rusa-in-moldova-este-anticonstitutionala/> . 20.04. 2015; Tănase: Nici dizolvarea Parlamentului, nici anticipate. <http://www.canal3.md/ro/news/tanase-nici-dizolvarea-parlamentului-nici-anticipate> . 24.09.2015; Parlamentul NU poate fi dizolvat. Declarație făcute de președintele CC, Alexandru Tănase. <http://24news.md/ro/article/parlamentul-nu-poate-fi-dizolvat-declaratie-facuta-de-presedintele-cc-alexandru-tanase.html>. 24.09.2015; etc..

⁵⁴ CCM a sprijinit inițiativa Curții Constituționale a Ucrainei privind condamnarea anexării Crimeii.

<http://www.tanase.md/ccm-a-sprijinit-initiativa-curtii-constitutionale-a-ucrainei-privind-condamnarea-anexarii-crimei/>; The President of the Constitutional Court of the Republic of Moldova supports the initiative of the Constitutional Court of Ukraine to condemn the annexation of Crimea, launched at the Conference of European Constitutional Court. <http://www.const-court.md/libview.php?l=en&idc=7&id=668&t=/Overview/Press-Service/News/The-President-of-the-Constitutional-Court-of-the-Republic-of-Moldova-supports-the-initiative-of-the-Constitutional-Court-of-Ukraine-to-condemn-the-annexation-of-Crimea-launched-at-the-Conference-of-European-Constitutional-Courts>

cu expunerea poziției tuturor judecătorilor constituționali, ceea ce în cazul dat pare a nu fi respectat. Or, considerăm că decizia unilaterală a conducerii CCM de a semna din partea Curții Constituționale a Moldovei un act/declarație/acord internațional, fără adoptarea unei hotărâri prealabile a CCM, invalidează valabilitatea acestei semnări, doar competența de a prezenta Curtea Constituțională în relațiile internaționale nu conferă competențe de a semna declarații politice internaționale de condamnare sau de asumare a unor obligațiuni internaționale ca organ național de jurisdicție specializată. În special ținem să menționăm că o decizie unipersonală în acest sens încalcă la mod direct principiul colegialității care trebuie să fie respectat de oricare conducere a CCM, or neexaminarea chestiunii respective la ședința CCM și excluderea prin definiție a opiniei judecătorilor constituționali pe oricare subiect care ține de competența Curții, transformă decizia adoptată de președintele CCM de semnare a declarației sus indicate într-o decizie ilegală, luată fără respectarea principiilor colegialității, legalității și transparenței – principii expres stabilite în legislația constituțională a Republicii Moldova [55].

Bineînțeles, că o astfel de poziționare politică a CCM, în opinia noastră, precum și o implicare activă a judecătorilor constituționali în viața politică a țării în calitate de persoane publice dar și politice, modifică considerabil imaginea organului de jurisdicție constituțională (atât în țară, cât și peste hotarele ei), dar și poate leza grav autoritatea Curții în calitate sa de organ de drept constituțional, statuând-o în rândul actorilor politici, fapt care contravine atât normelor exprese ale legilor constituționale ale RM, dar în primul rând însăși Constituției RM.

Din considerentele sus enunțate, implicările politice pe plan național și internațional al conducerii actuale a CCM, semnarea unor declarații politice internaționale, nu pot fi susținute, dar nici trecute

⁵⁵ art.3 al Codului jurisdicției constituționale, aprobat prin Legea nr.502 din 16.06.1995, publicată la 28.09.1995 în MO nr.53-54, și art.3 al **Legii** nr.317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională, publicată la 07.02.1995 în MO nr.8.

cu vederea, fiindcă în acest mod se aduce atingere directă normelor constituționale ale Constituției RM, fiind neglijată supremația ei, dar și efectuându-se o provocare repetată la adresa Curții și a întregii ei jurisprudențe (vezi cazul de exprimare a votului de neîncredere Președintelui Curții Constituționale, dlui D.Pulbere pentru declarații publice incompatibile cu prevederile constituționale [⁵⁶]).

Având în vedere rolul Curții Constituționale, deciziile sale trebuie să constituie cu atât mai mult o sursă de certitudine strict juridică, iar, din această perspectivă, identificarea constantelor la care am făcut referire – necesită a fi reflectate în raționamente juridice care ar fundamenta aceste acte (*ratio decidendi*) contribuind direct la majorarea calității deciziilor CCM. Totodată, anume o astfel de abordare, ar putea da coerență și stabilitate jurisprudenței Curții Constituționale a Republicii Moldova, ceea ce ar însemna coerența și stabilitatea normei de drept constituțional care se află la garda drepturilor legale ale omului, societății și statului Republica Moldova.

În concluzie, necesită a menționa, că justiția constituțională care a fost făcută de CCM pe parcursul celor două decenii, în opinia noastră, au tins să aducă armonie legislativă și legalitate constituțională. De aceea, fiind o parte distinctă și independentă în structura organelor puterii de stat, dar și autoritate judiciară cu competență specializată de jurisdicție constituțională, considerăm că CCM necesită a da în continuare dovadă de echidistanță, respect și colaborare instituțională cu celelalte organe ale puterii de stat – executive, legislative și judiciare, în vederea exercitării atribuțiilor sale cu profesionalism și apolitic, dar și asigurării îndeplinirii conforme a menirii sale stabilite de Titlul V din Constituția RM. Anume acest comportament necesită a fi respectat de către instituția națională de jurisdicție constituțională și în relațiile sale internaționale.

⁵⁶ Hotărîrea Curții Constituționale nr.Ag-5 din 28.09.2011 cu privire la destituirea dlui D.Pulbere din funcția de Președinte al Curții Constituționale. Monitorul Oficial 166-169/24 din 07.10.2011

Acest fapt îl deducem urmare analizei activității Curții de peste 20 de ani, unde putem constata că controlul de constituționalitate exercitat de CCM s-a dovedit a fi un instrument jurisdicțional eficient de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, și totodată, și de garantare și promovare a valorilor constituționale și a statului de drept în Republica Moldova. Și în momentul în care sunt supuse politizării status quo-ul, competența și funcțiile CCM și ale conducerii ei, dar și cadrul legislativ care asigură buna ei funcționare, considerăm că acest fapt necesită a fi dezbătut pe verticală în mediul cercetărilor științifice, al specialiștilor în drept, dar și în mediul societății civile, dar și în mediul corpului parlamentar, fiind un subiect separat și oportun pe ordinea de zi a însăși CCM. Or, deturnarea competenței legale existente a CCM va aduce atingere atât ramurilor puterii de stat disbalansând raporturile juridice existente, cât și va afecta stabilitatea societății și a dezvoltării ei, drepturile și libertățile fiecărui cetățean în parte din Republica Moldova. În contextul dat menționăm, că potrivit art.1 alin.(3) din Constituția RM, Republica Moldova este un stat de drept, ceea ce înseamnă că întreaga viață social-economică și politică în stat este guvernată de lege, în care nici o autoritate publică nu poate fi mai presus de ea, iar cum Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă⁵⁷, exprimăm convingerea, că Curtea Constituțională a Republicii Moldova este obligată să stea la garda ei, neadmițând precedente de acțiuni politice, dar și de implicare politică atât în plan național, cât și pe eșichierul internațional.

⁵⁷ Art.7 al Constituției RM adoptată la 29 iulie 1994

CERCETARE ANALITICĂ PRIVIND STAREA JUSTIȚIEI CONSTITUȚIONALE DIN REPUBLICA MOLDOVA

KUCIUK Valeriu

doctor în drept, lector universitar,
președintele AO „Institutul Justiției Constituționale”
<https://orcid.org/0000-0002-5903-2651>

PULBERE Dumitru

Ex-președinte al Curții Constituționale,
Cavaler al Ordinului Republicii

Rezumat: *Prezenta cercetare este consacrată analizei provocărilor sistemice la care este supusă autoritatea de jurisdicție constituțională din Republica Moldova. Elucidînd științific anumite laturi a funcționării autorității de jurisdicție Constituțională, sunt deduse anumite concluzii care oferă posibilitatea de a veni cu recomandări principiale de îmbunătățire a procesului de înfăptuire a justiției constituționale în Republica Moldova.*

Cuvinte-cheie: *Constituție, justiție Curtea Constituțională.*

Abstract: *The present research is devoted to the analysis of the systemic challenges to which the constitutional jurisdiction authority in the Republic of Moldova is subjected. Scientifically elucidating certain aspects of the functioning of the Constitutional jurisdiction authority, certain conclusions are drawn that offer the possibility to come up with principled recommendations for improving the process of constitutional justice in the Republic of Moldova.*

Key words: *Constitution, justice, Constitutional Court.*

Scopul cercetării: se încearcă a se răspunde la un set de întrebări care țin de justiția constituțională înfăptuită de Curtea Constituțională (în continuare CC) în lumina asigurării protecției drepturilor omului și a supremației Constituției, și anume:

- care sunt provocările sistemice care afectează activitatea de înfăptuire a justiției constituționale?

- care este statutul juridic al CC și, respectiv, al judecătorilor constituționali?
- sunt hotărârile CC norme de drept sau izvor de drept?
- face oare CC parte ca organ de jurisdicție constituțională din ramurile puterii de stat sau este o supraputere în ierarhia puterilor de stat?
- poate oare CC exercita funcții de jurisdicție constituțională care nu sunt stabilite expres în Constituție sau în legile speciale?
- poate CC să interpreteze Constituția în așa mod încât să genereze noi norme de drept constituțional?
- poate oare Curtea să substituie ramurile puterii de stat?
- admite oare CC încălcări grave ale Constituției și legislației în vigoare a Republicii Moldova și dacă da, atunci de ce?
- este Curtea și judecătorii constituționali într-adevăr garanți ai Constituției?
- afectează drepturile și libertățile fundamentale ale omului Curtea constituțională care înfăptuiește justiția contrar Constituției?

Metode aplicate: metoda analizei juridice, metoda logică și metoda sistemică.

Rezultate obținute și discuții. *Ab initio* vom efectua studii asupra naturii juridice a judecătorului constituțional, dar și al Curții Constituționale ca autoritate specializată și unică de înfăptuire a justiției constituționale. În acest context vom analiza provocările juridice sistemice cu care se confruntă justiția constituțională în procesul înfăptuirii ei, dar și modalitățile juridice de îmbunătățire.

Apoi, ne propunem să identificăm provocările care derivă din atitudinea politicului de a controla justiția constituțională. Pentru aceasta ne vom referi și vom cerceta problema independenței judecătorilor constituționali și, respectiv, al Curții Constituționale.

Problema statutului juridic al Curții Constituționale și al judecătorului constituțional

Înțelegerea naturii juridice a judecătorului constituțional și al Curții Constituționale, este în opinia noastră piatra de temelie care stă la baza organizării și funcționării autorității de jurisdicție consti-

tuțională. Or, anume interpretarea greșită a statutului juridic al judecătorului constituțional, dar și al Înaltei Curți ar putea conduce la antrenarea judecătorilor constituționali și a Curții în întregime în activități neconstituționale și infra constituționale.

Pentru a argumenta aceasta este suficient de menționat implicarea CC în procesul de captivare a statului moldovenesc – fapt constatat prin Hotărârea Parlamentului⁵⁸, dar și participarea *in corpore* a CC la tentativa de uzurpare a puterii de stat din 2019 – fapt constatat și de Comisia Europeană pentru democrație prin drept în opinia sa⁵⁹.

Mai mult, potrivit concluziilor făcute publice de Comisia de la Veneția, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a ignorat Constituția țării, a calculat greșit termenul în care urma să fie investit un nou Guvern, și-a sfidat propriile proceduri și nu avea nici un temei constituțional să decidă dizolvarea Parlamentului în perioada 7-8 iunie 2019⁶⁰.

Astfel, hotărârile respective ale CC din iunie 2019 au fost supuse criticii atât în interiorul țării⁶¹, cât și în afara ei⁶².

⁵⁸ Hotărârea Parlamentului nr. 39 din 08.06.2019.

⁵⁹ Comisia Europeană pentru democrație prin drept. *Opinion on the constitutional situation with particular reference to the possibility of dissolving parliament.* [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)012-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)012-e); *Aviz fără precedent al Comisiei de la Veneția referitor la hotărârile Curții Constituționale.* <https://www.zdg.md/stiri/stiri-justitie/aviz-fara-precedent-al-comisiei-de-la-venetia-referitor-la-hotararile-curtii-constitutionale/>

⁶⁰ *Verdict al Comisiei de la Veneția.* <https://www.dw.com/ro/verdict-al-comisiei-de-la-vene%C8%9Bia-viz%C3%A2nd-moldova-c%C3%A2t-o-sentin%C8%9B%C4%83-de-uzurpare-a-puterii-%C3%AEEn-stat/a-49297980>

⁶¹ *Zece foști judecători și-au făcut publică opinia cu privire la decizia Curții Constituționale din 14 iunie 2019.* <https://sputnik.md/politics/20190614/26403942/fosti-judecatori-Decizia-CCM-este-contrar-prevederilor-legii.html>; V. Kuciuk, V. Pușcaș *Suveranul puterii de stat este poporul.* În: *Legea și viața*, august 2019, p. 9-25. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/9-25_0.pdf, https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/83494; *Uniunea Avocaților critică deciziile Curții Constituționale: A dat dovadă de lipsă de independență.* 11 iunie 2019. <https://www.zdg.md/stiri/stiri-justitie/uniunea-avocailor-critica-deciziile-curtii-constitutionale-a-dat-dovada-de-lipsa-de-independenta/>

⁶² *Președintele Curții Constituționale a Lituaniei, nedumerit de decizia CC cu*

Vom reține că doctrina juridică a dreptului constituțional statuează că autoritatea de jurisdicție constituțională este creată pentru a exercita o activitate judecătorească specializată și exclusivă în sfera contenciosului constituțional, dispunând de un statut juridic special, dar și de o competență deosebită, fiind independentă de puterea legislativă și executivă.

În așa mod, Republica Moldova în persoana legiuitorului constituant, a îmbrățișat modelul european de control al constituționalității legii, care se exercită printr-o autoritate centrală specializată, reglementată de o legislație specială, așa cum este implementat în majoritatea statelor europene.

Textul constituțional stabilește nemijlocit, în Titlul V din Constituție, statutul și atribuțiile CC. Totodată, reglementările privind statutul autorității de jurisdicție constituțională sunt dezvoltate în prevederile cadrului legal special în vigoare – Legea nr. 317/1994 și Legea prin care a fost adoptat Codul jurisdicției constituționale⁶³.

Desigur că statutul juridic al CC este unul complex, cuprinzând: rezidența, capacitatea juridică, garanțiile și condițiile de formă și de drept ale subiectului, funcțiile și atribuțiile prescrise de lege. Totodată, un rol important în statutul juridic revine celor mai fundamentale componente juridice – drepturilor, obligațiilor și răspunderii instituției, dar și a judecătorului constituțional. Este de menționat că, anterior, într-o cercetare dedicată unui studiu de caz, de către subsemnat, a fost analizată detaliat natura juridică a judecătorului constituțional⁶⁴, care este unul deosebit de al unui magistrat ordinar.

privire la dizolvarea Parlamentului. 14 iunie 2019, <https://www.zdg.md/stiri/politic/presedintele-curtii-constitutionale-a-lituaniei-nedumerit-de-decizia-cc-cu-privire-la-dizolvarea-parlamentului/>; *Council of Europe. Moldova: dissolution of parliament did not meet required conditions.* 21 iunie 2019. <https://www.coe.int/en/web/portal/-/venice-commission-the-dissolution-of-parliament-in-the-republic-of-moldova-did-not-meet-the-required-conditions>

⁶³ Legea nr. 317/1994 cu privire la Curtea Constituțională și Codul jurisdicției constituționale adoptat prin Legea nr. 502/1995.

⁶⁴ Kuciuk V. *Regimul juridic al Curții Constituționale și vacanța funcției de judecător constituțional.* În materialele Conferinței științifice internaționale „OMUL, CRIMINOLOGIA, ȘTIINȚA”, ediția a II-a, Chișinău, 24 martie 2023,

Așa, drepturile unui judecător constituțional, grație unei hotărâri ale Curții, nu numai că sunt inamovibili și independenți, precum prescrie textul constituțional⁶⁵, dar sunt și pasibili de a intra în conflict de interese în cadrul exercitării funcțiilor sale – fapt care nu poate fi supus controlului sau aprecierii externe, fiindcă aceasta ar aduce atingeri independenței judecătorului constituțional⁶⁶.

Cu referire la cauza dată este important că, în hotărârea sa, Curtea a precizat că protecția independenței Curții Constituționale impune ca în niciun caz să nu fie tolerate acte care ar putea trezi dubii privind imparțialitatea judecătorilor constituționali.

În așa mod, Curtea Constituțională a admis prin decizia sa că judecătorul constituțional pot să admită conflicte de interese, dar pretinsele conflicte de interese în contextul procedurii jurisdicției constituționale trebuie soluționate doar de către Curtea Constituțională și doar în modul stabilit de Constituție și lege⁶⁷. Și în condițiile generale pentru toți magistrații că tragerea la răspundere disciplinară a judecătorului este posibilă în cazul comiterii unei încălcări a regimului conflictelor de interese în exercițiul funcției, cu referire la judecătorul constituțional, Curtea în HCC nr.18/2021 a subliniat că nu poate fi admis un control din exterior al activității jurisdicționale, fiindcă singura autoritate competentă să realizeze un astfel de control este Curtea Constituțională. Desemnarea unui organ executiv, ca Autoritatea Națională de Integritate, care să verifice conflictele de interese ale judecătorilor constituționali la respectarea de către ei a dispozițiilor *Legii privind declararea averii și a intereselor personale* ar însemna în înțelegerea Curții Constituționale să se recunoască unei autorități executive puterea de a decide

https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/546-557_0.pdf

⁶⁵ Art. 137 și 138 ale Constituției Republicii Moldova.

⁶⁶ Hotărârea CC nr. 18 pentru controlul constituționalității articolului 19 alin. (1) lit. e) din Legea nr. 317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională (*sesizarea numărul 147a/2021*), <https://www.constcourt.md/ccdoc-view.php?tip=hotariri&docid=774&l=ro>

⁶⁷ Articolele 134, 137 și 140 din Constituție, dezvoltate în articolul 27 din Codul jurisdicției constituționale.

în chestiuni constituționale, tocmai ceea ce Constituția interzice. Or, judecătorul Curții Constituționale este obligat să-și îndeplinească atribuțiile cu imparțialitate și în respectul Constituției și să se abțină de la orice acțiune contrară statutului de judecător și, totodată, poartă răspundere disciplinară pentru încălcarea culpabilă a prevederilor *Legii cu privire la Curtea Constituțională* și ale *Codului jurisdicției constituționale*⁶⁸. În opinia noastră, Curtea eronat și cu rea credință a *declarat prin HCC nr.18/2021 drept neconstituțional* articolul 19 alin. (1) lit. e) din Legea nr. 317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională, constatând că prevederile legale din Codul jurisdicției constituționale ar confirma existența unor măsuri apte să realizeze, în mod eficient, scopurile independenței și imparțialității justiției constituționale. Este de reținut că această hotărâre expres ilegală a Curții a fost adoptată în unanimitate de judecătorii constituționali.

Având în vedere că prin conflict de interese se înțelege o situație în care persoana ce exercită o demnitate publică sau o funcție publică are un interes personal de natură patrimonială, care ar putea influența îndeplinirea cu obiectivitate a atribuțiilor care îi revin potrivit Constituției și altor acte normative, aflarea unui judecător constituțional într-un conflict de interese și neraportând aceasta sau eschivându-se de la o eventuală autorecuzare, prin aceasta în opinia noastră, evident, se încalcă principiul imparțialității judecătorului constituțional, dar și principiul supremației Constituției și supunerii judecătorului constituțional Constituției țării.

De aceea, considerăm eronată opinia unor cercetători precum că la pronunțarea deciziilor, judecătorii Curții Constituționale sunt în drept să recurgă nu numai la argumente juridice, dar și la cele politice, având competența de a determina înșiși limitele, inclusiv politice, expuse în normele și principiile de organizare politico-juridică a unei societăți. Mai mult, este important de principiu că interpretarea în abstract a normelor constituționale trebuie să fie fina-

⁶⁸ Articolul 17 literele a) și f) din Legea cu privire la Curtea Constituțională, și articolul 83 din Codul jurisdicției constituționale.

lizată cu concluzii concrete, care să nu conțină contradicții directe sau indirecte cu textul și spiritul Constituției, așa cum de exemplu: a) să nu fie declarat neconstituțional textul „stabilite prin Constituția Republicii Moldova” (HCC nr.9/2022), sau b) atunci când este afectat dreptul discreționar al Președintelui – de a dizolva sau nu Parlamentul (cuvântul „poate” grație HCC nr.29/2015 p. 39 se transformă într-o obligație), sau c) să nu creeze contradicții între normele constituționale propriu-zis, sau d) atunci când norma constituțională nu este recunoscută de însăși Curtea Constituțională (art. 13 alin. (1) din Constituție, limba de stat este limba moldovenească).

Suntem ferm pe pozițiile că în activitatea sa jurisdicțională, judecătorii Curții Constituționale trebuie să se conducă exclusiv de textul constituțional, dar și de normele de drept ale cadrului legal în vigoare, fără a interpreta arbitrar atât textul constituțional, cât și normele legale, fiind obligați în cadrul exercitării controlului constituționalității unei legi sau a unei părți din ea, să aprecieze clar și fără echivoc, este constituțională sau nu norma juridică supusă controlului.

Statutul juridic al persoanei trebuie să-și găsească reflectarea în norma juridică specială, care reglementează raporturile juridice speciale, pentru garantarea îndeplinirii corespunzătoare a funcțiilor și atribuțiilor delegate conform prevederilor constituționale persoanei în cauză. Or, drepturile și libertățile persoanei care reies din statutul său juridic, proclamat în Constituție și detaliat în legile speciale, reprezintă doar un instrument prin care statul își stabilește limitele competenței sale, asumându-și obligația de a asigura, proteja, garanta și valorifica statutul juridic special, constituind concomitent prin norme speciale, mecanisme și proceduri juridice eficiente care să garanteze supremația Constituției, atât la nivel instituțional și societal, cât și la nivel particular.

Astfel, în opinia noastră, CC are un cadru juridic deosebit, iar judecătorul constituțional are un cadru juridic individual, special reglementat atât de Legea Supremă, cât și de legea specială.

Este de subliniat că CC în autoaprecierea sa se autocalifică și autodeclară ca o instituție politico-juridică plasată deasupra puterilor de stat, o supraputere în afara puterilor de stat, care se supune

numai Constituției și are capacitatea de a aprecia actele autorităților centrale și de a interpreta competența lor prin interpretarea dată unor articole sau a unor sintagme din articolele din Constituția Republicii Moldova, dar și din legislația în vigoare. În același timp, este de subliniat că conform Legii supreme și a cadrului legal, Curtea examinează:

- 1) numai chestiuni ce țin de competența ei, și
- 2) în exclusivitate probleme de drept.

Anume acestea sunt limitele principale de competență stabilite.

De aceea, în opinia noastră, o CC care examinează în procedură judiciară specială subiecte de contencios constituțional, urmează a evita aprecieri și implicări politice. Mai mult, ea nu are dreptul de a se conduce de principiul politic al oportunității, fiindcă în acest caz autoritatea de jurisdicție constituțională va fi parte a unei puteri/a unei ideologii/a unui partid sau instituții politice.

Din considerentul dat, considerăm eronată opinia unor cercetători precum că la pronunțarea deciziilor, judecătorii CC sunt în drept să recurgă nu numai la argumente juridice, dar și la cele politice, având competența de a determina însuși limitele inclusiv politice expuse în normele și principiile de organizare politico-juridică a unei societăți.

Este de subliniat, că norma constituțională în art.135, stabilește exhaustiv și expres competența constituțională a CC:

- exercită controlul constituționalității actelor normative ale Parlamentului, Președintelui și Guvernului, dar și tratatelor internaționale;
- interpretează Constituția;
- se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției;
- confirmă rezultatele referendumului republican;
- confirmă rezultatele alegerii Președintelui și Parlamentului;
- constată anumite circumstanțe – cele care justifică dizolvarea Parlamentului, demiterea Președintelui, și altele;
- rezolvă cauzele excepționale de neconstituționalitate a actelor juridice sesizate de CSJ;

- hotărăște asupra chestiunilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid.

Vom atrage atenția că toate competențele și acțiunile CC, statuate în Constituție, sunt diferite, înseamnă că au regim juridic diferit și respectiv necesită reglementări diferite, care țin de procedură, dar și de materia competenței CC și natura juridică a hotărârilor respective adoptate.

Din conținutul normei art.140 al Constituției reiese că toate hotărârile CC care vizează legile și alte acte normative sau unele părți ale acestora devin nule din momentul adoptării hotărârii corespunzătoare a Curții.

Din norma constituțională dată, este clar că oricare subiect din cele expuse în art. 135 examinat de Curte, poate conduce la constatarea constituționalității sau neconstituționalității actului normativ sau a unei părți ale actului normativ. Nimic mai mult.

Adică, Curtea nu este în drept să dea calificări semiconstituționale, așa cum obișnuiește să aprecieze înalta Curte, folosind următoarele sintagme:

- este constituțional în măsura în care; și,
- este neconstituțional în partea în care

Totodată, nu susținem categoric rolul activ de legiuitor pe care și l-a autoatribuit sie însuși CC, atunci când apreciază careva normă drept constituțională în măsura în care, oferind:

- înțelegerea corectă în opinia Curții a normei legislative date; sau,
- indicând că până la modificarea actului de către Parlament, se va utiliza următoarea reglementare – formulând de fapt o nouă normă de drept.

Pornind de la statutul său juridic special autoapreciat drept supraputere, CC în activitatea sa admite constant;

- nerespectarea normelor legale referitoare la termene (așa majoritatea sesizărilor sunt examinate depășind termenul de 6 luni expres stabilit, care imperativ obligă Curtea, de regulă textul hotărârii pronunțate de Curte nu este publicat

în termenul de 10 zile de la data adoptării, așa cum prevede Legea)

- constatarea vidurilor sau omisiunilor normative;
- apreciază constituționalitatea vidurilor sau omisiunilor normative;
- respingerea aceleiași sesizări (câte odată de 2 ori, pentru ca mai apoi aceleiași sesizare parvenită repetitiv deja a 2, a 3-oară, a o pune pe rol și a o examina).
- fără a examina în fond sesizarea, odată cu emiterea deciziilor de inadmisibilitate emite adrese Parlamentului de modificare a legislației, având loc substituirea hotărârii Curții, adoptate urmare examinării în plen cu participarea părților, cu o decizie de inadmisibilitate luată în afara examinării sesizării de Curte.

Considerăm, urmare a cercetării, că statutul juridic al CC și al judecătorului constituțional trebuie să-și găsească reflectarea în norma juridică specială care reglementează aceste raporturi juridice speciale. Aceasta este necesar atât pentru garantarea îndeplinirii corespunzătoare a funcțiilor și atribuțiilor delegate instituției și persoanei în cauză conform prevederilor constituționale, dar și să garanteze supremația Constituției, atât la nivel instituțional și societal, cât și la nivel particular și individual.

Un subiect deosebit ține de competența CC de a interpreta Constituția. Or, este important de principiu că interpretarea în abstract a normelor constituționale trebuie să fie finalizată cu concluzii concrete, care să nu conțină contradicții directe sau indirecte cu textul și spiritul Constituției, așa cum de exemplu:

a) să nu fie declarat neconstituțional textul „stabilite prin Constituția Republicii Moldova” (HCC nr.9/2022), sau

b) atunci când este afectat dreptul discreționar al Președintelui – de a dizolva sau nu Parlamentul (cuvântul „poate” grație HCC nr.29/2015 p. 39 se transformă într-o obligație), sau

c) să nu creeze contradicții între normele constituționale propriuzise, sau

d) atunci când norma constituțională nu este recunoscută de

însăși Curtea Constituțională (exemplu este art.13 alin. (1) din Constituție).

Suntem ferm pe pozițiile că în activitatea sa jurisdicțională de înfăptuire a justiției constituționale, judecătorii CC trebuie să se conducă exclusiv de textul constituțional, dar și de normele de drept ale cadrului legal în vigoare, fără a interpreta arbitrar atât textul constituțional, cât și normele legale, fiind obligați în cadrul exercitării controlului constituționalității unei legi sau a unei părți din ea, să aprecieze clar și fără echivoc constituționalitatea normei supuse controlului.

Totodată, aplicând poziția de legiuitor activ (o calificăm ca pe o samovolnicie constituțională), CC recunoscând norma juridică parțial constituțională, interpretează înțelegerea și aplicarea normei:

a) contrar atribuțiilor Curții stabilite expres în art.135 din Constituție,

b) or, interpretarea legii poate fi făcută doar de Parlament conform art. 66 lit. c) al Constituției)), și

c) atunci când prin decizia CC se naște o normă juridică nouă, aceasta intră în contradicție cu prevederile art. 66 ale Constituției, care prevede că unicul organ legislativ este Parlamentul,

d) fragmentarea înțelesului normei nu este prevăzută de Constituție sau de careva act legislativ,

e) o așa abordare este contrară prevederilor Legii nr.100/2017 cu privire la actele normative, fiindcă norma juridică fragmentată își pierde caracterul de generalitate și unitate a materiei.

f) atunci când Curtea admite declararea neconstituțională a omisiunilor de lege (vidului normativ), aceasta în opinia noastră de asemenea nu se regăsește în atribuțiile Curții Constituționale, stabilite în art.135 din Constituție.

Totodată, având în vedere că Constituția prevede expres existența a trei ramuri ale puterii de stat, CC poate face parte doar din una din aceste ramuri și nicidecum nu poate fi în afara lor.

De aceea, considerăm imperativ necesar de a fi revizuit statutul

juridic de supraputere autoatribuit de CC în afara puterilor de stat, stabilit în art. 6 al Constituției.

O altă provocare ține de independența Curții Constituționale și raporturile ei de vasalitate cu politicul

Precum am menționat mai sus importanța doctrinei dreptului constituțional, o să atragem atenția, tot așa cum toate drumurile duc la Roma, tot ce ține de justiție pornește de la doctrină.

Așa, o să începem de la doctrina constituțională a puterii de stat – ramura judecătorească, expusă detaliat și argumentată în lucrările dlui Victor Pușcaș⁶⁹, cu care suntem de acord, și ne face să afirmăm că pilonii doctrinari constituționali sunt constituții din următoarele considerațiuni:

Înfăptuirea justiției este o funcție statală, care aparține numai autorităților judecătorești. Nici o altă instituție statală sau nestală, o altă persoană cu funcții de demnitate publică sau persoană privată nu poate înfăptui Justiția.

Astfel, în Republica Moldova ramura puterii judecătorești este o parte componentă a puterii de stat, formată din instanțele ordinare judecătorești și Curtea Constituțională, care au aceeași prerogativă – de a asigura supremația Constituției și a legislației în vigoare, de a apăra prin autoritatea Legii drepturile și libertățile fundamentale ale omului, precum și drepturile și interesele legitime ale persoanelor juridice de drept public și privat.

Înfăptuirea obiectivă și imparțială a justiției este posibilă numai în cazul asigurării independenței depline a judecătorului, a instanței judecătorești și a ramurii puterii de stat judecătorești, și în primul rând – independența de politic. Aceste aspecte ale independenței precum de nenumărate ori au subliniat mai mulți cercetători științifici – nu pot fi privite izolat una față de alta, ele fiind strâns legate între ele.

⁶⁹ Pușcaș Victor *Problemele puterii judecătorești în jurisprudența constituțională*. Chișinău, Dreptul, 2006.

În așa mod, necesită a fi asigurată independența procesuală la efectuarea justiției, independența instituțională, dar și cea financiară a acestei ramuri independente a puterii de stat – puterii judiciare. De aceea, pentru a menține independența puterii judiciare, nu trebuie admisă limitarea vreunei garanții prevăzute de lege: fie garanții sociale, fie inamovibilitatea sau inviolabilitatea judecătorului, fie autoadministrarea puterii judecătorești. Dacă se încalcă măcar una din aceste garanții, precum menționează în mai multe lucrări și acte ale sale Comisia de la Veneția – atunci se încalcă principiul independenței puterii judiciare, fiind pasibilă punerea ei sub controlul politic.

Puterea judecătorească este o valoare capabilă de a autofuncționa, de a se autoorganiza, autoadministra și de a se autocontrola. Este important că în cazul în care se intervine cu influențe externe asupra acestei puteri, fie prin intermediul altor ramuri ale puterii de stat, fie prin intermediul reprezentanților societății civile sau mai grav a unor state străine, limitându-se capacitățile sau atingându-le în careva măsură, noi trebuie să constatăm amestecul în justiție.

Totodată, lipsa independenței ramurii judecătorești conduce inevitabil la uzurparea puterii de stat și la dictatură.

Curții Constituționale îi revine rolul cel mai important în contracararea tentativelor puterii legislative și puterii executive, dar și ai altor factori de influență internă sau externă, de a institui controlul asupra autorității judecătorești. Aceste tentative pot avea diverse forme: nerespectarea principiului autoadministrării instanței judecătorești, limitarea sau suspendarea garanțiilor de independență a judecătorilor, ignorarea condițiilor în care se desfășurează justiția, oferirea de cadouri, privilegii și plăți exorbitante în format cvazilegal (salarii, prin hotărâri de judecată, prin conferire de titluri etc.).

Cum menționează în lucrările sale marele avocat și savant Anatolie Fedorovici Coni, „Judecătorii sunt datorii să se împotrivească oricărei influențe externe și să se gândească nu la ceea ce se va întâmpla cu ei mâine, ci la ziua de mâine a condamnatului și pătimitului, reclamantului și pârâtului, la ziua de mâine a tuturor celorla pe care îi atinge actul justiției”.

Cele menționate necesită a fi atribuite în primul rând judecătorilor constituționali, or pierderea încrederii în justiția constituțională aduce prejudiciu de imagine întregii ramuri judecătorești, dar și tuturor puterilor de stat și autorităților publice.

De aceea, distanțarea judecătorului de orice factor, care ar putea trezi suspiciuni în ceea ce privește obiectivitatea și imparțialitatea sa, corespunde spiritului constituțional al independenței judecătorului.

Ca exemplu aducem norma și practica din SUA cu referire la judecătorii Curții Supreme de Justiție. Așa, la inaugurarea președintelui nou ales al SUA, judecătorii Curții Supreme sunt obligați să asiste. La cuvântarea noului președinte al SUA rostită la depunerea jurământului, discursul lui este întrerupt deseori de aplauzele celor prezenți. Nu aplaudă numai judecătorii Curții Supreme. Eu sunt imparțiali și publicul nu trebuie să cunoască care momente din discurs le sunt judecătorilor pe plac și care nu.

Sau un alt moment. Opinia publică nu salută întâlnirile de serviciu ale Președintelui Curții Supreme de Justiție cu Președintele SUA sau prezența acestuia în Congres. Puterile sunt separate și fiecare îndeplinește funcțiile ce îi revin.

Având în vedere că angajarea politică a Curții Constituționale poate fi constatată în mai multe hotărâri pronunțate ale Curții, aspect probat atât prin motivarea hotărârii (deciziei/avizului) Curții, dar și prin partea dispozitivă a actelor respective pronunțate de Curte, este de ținut cont de analizele efectuate de Comisia de la Veneția, prin care se constată unele abateri de la normele de drept sau de la principiile dreptului constituțional, demonstrează cert că Curtea Constituțională a judecat uneori contrar Constituției.

Astfel, mai multe acte ale Curții Constituționale denotă angajări politice (fapt constatat în lucrările mai multor cercetători⁷⁰), fiind determinate de oportunități politice și, totodată, fiecare act al justiției constituționale pronunțat cu depășirea limitelor împuternicirilor atribuite Curții Constituționale de Constituție, a afectat

⁷⁰ Kuciuk V. *Reforma constituțională în Republica Moldova (evaluări și perspec-*

încrederea societății atât în justiție, fapt care denotă că legislația în vigoare a RM nu asigură protecție efectivă CC în raport cu tentativele de influență venite din exterior, dar nici nu asigură răspunderea judecătorului constituțional pentru încălcările de lege admise.

Aceste aspecte afectează la rândul său garanțiile constituționale de apărare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, societății și statului în cadrul înfăptuirii justiției constituționale. Or, constatând posibilitatea restrângerii conținutului drepturilor și libertăților respective ca urmare a interpretării constituționale și a înfăptuirii justiției constituționale, putem constata că aceasta ar putea conduce la încălcarea lor flagrantă, comisă deschis sub paravanul că CC se supune numai Constituției!

În așa mod, recunoscând ierarhia și separarea autorităților statului, dar și competența lor, constatăm necesitatea stringentă de revizuire a textului constituțional și a legislației speciale pentru a se asigura independența reală a CC și a judecătorilor constituționali, a încadra CC în ierarhia puterii judecătorești și a asigura colaborarea ramurilor puterii de stat. În același context, este necesar de statuat prin lege statutul juridic al CC, care în opinia noastră este unul de autoritate specială de jurisdicție constituțională – parte compo-

tive). Chișinău, 2021, 284p. https://usem.md/uploads/files/BIBLIOTEC-CA/C%C4%83r%C8%9Bi/Drept/Monografie_Reforma_constitutionala.pdf; Pușcaș V., Kuciuk V. *29 Iulie – ziua Constituției RM, 25 de ani de provocare a demnității constituționale a poporului moldovenesc*. În: Legea și viața, nr. 9, 2019, p. 4-14; Gherghelegiu T. *Asigurarea securității Constituției – misiune exclusivă a Curții Constituționale*, în materialele conferinței științifico-practice naționale cu participare internațională „Drepturile omului și justiția în Republica Moldova în contextul integrării europene”, 10 decembrie 2022, Chișinău, p. 146-153; Railean P. *Rolul puterii judecătorești în sistemul constituțional al separării și colaborării puterilor în stat*. În: conferința științifico-practică națională cu participare internațională „Drepturile omului și justiția în Republica Moldova în contextul integrării europene”, 10 decembrie 2022, Chișinău, p. 37-43; Kuciuk V., Pușcaș V. *Justiția Constituțională*. Chișinău, 2019, 670 p.; Pușcaș V., Kuciuk V. *Republica Moldova, anul 2019. Tentativa de uzurpare a puterii de stat*. Chișinău, 2019. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/1712613>.

nentă din cadrul puterii judecătorești, care are în competența sa exclusivă doar cauze de contencios constituțional.

De asemenea, necesită a fi concretizat prin lege statutul juridic al judecătorului constituțional, dar și răspunderea lui, pentru a nu admite stabilirea controlului politic asupra judecătorului constituțional și, respectiv, asupra CC, dar și a nu admite tentativele de uzurpare a puterii de stat și de răsturnare prin implicarea CC, a regimului constituțional din RM.

Exprimăm convingerea fermă că baza pentru asigurarea independenței justiției constituționale este Constituția și legea însăși.

09.12.2023

ASIGURAREA SUPREMAȚIEI CONSTITUȚIEI. (25 de ani de la fondarea Curții Constituționale a Republicii Moldova)

Victor PUȘCAȘ,
doctor în drept

Valeriu KUCIUK

Doctor în drept, lector universitar
<https://orcid.org/0000-0002-5903-2651>

Rezumat

Controlul de constituționalitate a legilor a fost introdus cu scopul de a asigura supremația Constituției și de a menține ramurile puterii (legislativă, executivă și judecătorească) în câmpul constituțional. În lucrare, autorii cercetează activitatea Curții Constituționale pe parcursul a 25 de ani și ajung la anumite concluzii și recomandări care vin să contribuie la realizarea de către Curte a funcțiilor sale de garantare a supremației Constituției, la realizarea principiului separației puterilor în stat, la asigurarea responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.

Cuvinte-cheie: *justiție, supremația Constituției, Curtea Constituțională.*

I. Considerațiuni.

Odată cu alegerea noului Parlament, la începutul anilor -90, au fost inițiate discuții referitor la introducerea controlului de constituționalitate. Se conștientiza faptul că, potrivit principiilor statului de drept, toate instituțiile statului trebuie să activeze în câmpul constituțional.

Dar care model era cel mai potrivit pentru Moldova?

În acest context este de reținut, că de la 1 decembrie 1988, în fosta Uniune Sovietică activa Comitetul de supraveghere constituțională cu atribuții consultativ-recomandabile, din componența căruia făcea parte și reprezentantul RSSM.

Totodată, la acel moment, deja existau în practica internațională un șir de modele de control al constituționalității legilor: american, european, britanic, mixt ș.a., unde fiecare din ele cu caracteristicile sale specifice. Totodată, comunitatea științifică din Republica Moldova insista asupra ideii, că justiția constituțională necesită a fi efectuată de un organ unic, special și specializat în acest domeniu.

Autorii proiectului Legii cu privire la Curtea Constituțională⁷¹, studiind mai multe modele existente de control constituțional, au propus pentru implementare modelul european, despre care autorul Renoux Th.⁷² relatează următoarele: „În modelul concentrat de tip european, Curtea Constituțională se situează în afara celor trei ramuri ale puterii constituite tradițional (legislativă, executivă și judecătorească) și chiar deasupra lor. Acest model se datorează doctrinei italiene, spaniole, belgiene și franceze. Acest model pornește de la ideea, conform căreia, pentru a putea controla activitatea unui organ, cum este, de exemplu, Parlamentul sau Guvernul, e necesar ca cel ce controlează să se situeze la un nivel superior celui al organului controlat. Această concepție a unor curți constituționale situate în afara celor trei puteri constituționale clasice își găsește un sprijin puternic atât în jurisprudența constituțională, cât și în redacția constituțiilor europene”.

Autorii proiectului de lege cu privire la Curtea Constituțională⁷³, atât la faza pregătirii proiectului, cât și pe parcursul promovării lui publice, au depus eforturi considerabile pentru a convinge participanții la dezbateri despre necesitatea introducerii modelului euro-

⁷¹ V.Pușcaș, A.Smochină și B.Negru. Комментарий к проекту закона о Конституционном суде, 16 января 1993 год. Независимая Молдова și Nota explicativă la proiectul de lege cu privire la Curtea Constituțională. Moldova Suverană, 18 ianuarie 1993

⁷² Renoux Th. La Conseil Constitutionnel et le pouvoir judiciaire en France, et dous la modeles europen de control de constitutionnalite de lois. De la diversite des institutions a l'unite des droits. În „Revue internationale de droit compare” nr. 3, 1994

⁷³ Seminarul internațional „Competențele Curții Constituționale și rolul ei în societate în lumina proiectului de lege cu privire la Curtea Constituțională”, organizat la 17-18 iunie 2002 sub auspiciile Comisiei de la Veneția

pean de control al constituționalității legilor, inclusiv după adoptarea cadrului legal, al cărui autor este Hans Kelsen⁷⁴.

Anume aceste idei și-au găsit reflectare în textul Constituției Republicii Moldova din 29.07.1994⁷⁵ și ulterior în prevederile Legii nr. 317/1994⁷⁶ și ale Codului jurisdicției constituționale, adoptat prin Legea nr. 502/1995⁷⁷.

Urmărind scopul creării unei instituții independente, care să excludă atât influența politicului asupra soluțiilor emise, cât și implicarea politică a judecătorilor constituționali, precum și statuarea organizării și activității autorității publice date exclusiv în câmpul constituțional, autorii au convenit că este necesar de a introduce o serie de garanții, printre care:

- statuarea în Constituție a Curții Constituționale (în continuare CC RM) și a statutului ei de gardian;
- abilitarea Curții Constituționale cu competența exclusivă de control a constituționalității legilor;
- plasarea ierarhică a Curții în afara tradiționalelor ramuri ale puterii: legislativă, executivă și judecătorească;
- fondarea participativă a Curții de către toate ramurile puterii de stat prin desemnarea în componența ei a câte doi judecători de la fiecare. Totodată, pentru numărul impar al magistraților Curții, se propunea ca al 7-lea judecător constituțional să fie numit de către Președintele Republicii Moldova;
- excluderea influenței politice asupra Curții Constituționale prin examinarea de către ea exclusiv a problemelor de drept, iar revizuirea propriilor hotărâri să se poate efectua numai în cazurile strict prevăzute de lege⁷⁸, iremediabilitatea și irevocabilitatea hotărârilor Curții – fără posibilitate de a putea

⁷⁴ Kelsen Hans. La garantie juridictionnelle de la Constitution. Paris, 1928, p.224-225

⁷⁵ Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994

⁷⁶ Legea nr. 317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională”

⁷⁷ Codul jurisdicției constituționale, adoptat prin Legea nr. 502 din 16.06.1995

⁷⁸ art. 72 al Codului jurisdicției constituționale adoptat prin Legea nr. 502 din 16.06.1995

fi contestate, determinarea clară și exhaustivă a atribuțiilor Curții;

- reglementarea strictă și concisă a atribuțiilor Curții Constituționale în textul Constituției și neadmiterea diminuării sau extinderii lor fără modificarea Constituției;
- garantarea inviolabilității, inamovibilității și incompatibilității judecătorilor constituționali, precum și alte prevederi conceptuale.

În 25 de ani de la fondarea Curții Constituționale, perioadă (1995-2020), în care au activat 26 de judecători (4 componente), actuala componență din 6 judecători fiind desemnată pentru un mandat de 6 ani în iulie – august 2019⁷⁹.

Vom menționa, că în perioada 2001 – 2013 trei judecători au deținut câte două mandate consecutive.

Mai mulți savanți autohtoni sau expus asupra funcțiilor Curții⁸⁰, dar cu ocazia aniversării date, considerăm necesar de a ne expune asupra următoarelor aspecte – cum poate fi caracterizată această perioadă de 25 de ani de activitate a Curții, dar și cum în realitate și-a exercitat Curtea funcțiile sale,

- a) de garantare a supremației Constituției;
- b) de realizare a principiului separației puterilor;
- c) de asigurare a responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat;
- d) de legislator negativ;
- e) de regularizare și autentificare a schimbărilor politice sau a alternanțelor la putere.

Deci, în acești 25 de ani în care a activat CC RM, statul moldovenesc și societatea s-au aflat într-o perioadă de tranziție, în care

⁷⁹ Hotărârea Parlamentului RM nr. 121 din 16.08.2019, Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 302/18 din 30.07.2019, Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 302/18 din 30.07.2019, Hotărârea Guvernului RM nr. 404 din 15 august 2019, Hotărârea Parlamentului RM nr. 121 din 16.08.2019, Hotărârea Guvernului RM nr. 404 din 15 august 2019.

⁸⁰ Zubco V., Cobăneanu S., Funcțiile Curții Constituționale. Revista Justiția constituțională, 2004, nr. 4, pag. 15

s-au perindat mai multe guvernări, s-au succedat mai multe forme de guvernământ: prezidențială, semiprezidențială, parlamentară⁸¹, s-au schimbat structura economiei în stat și formele de proprietate, au fost implementate pluripartitismul și pluralismul de opinie, a crescut concurența între partide pentru accesarea la puterea de stat și deținerea ei, și multe alte schimbări de substanță națională.

În această perioadă a existat și o serie de factori negativi⁸², pe care Curtea le-a resimțit:

- Inerția gândirii juridice și politice, adeseori perimată. Or, era necesar ca la adoptarea cadrului legislativ, Parlamentul și Guvernul să țină seama de voința suverană a poporului, iar în probleme de interes deosebit să consulte poporul, astfel încât deciziile adoptate să fie fundamentate în voința Suveranului, și anume această voință să fie transpusă în dezvoltarea societății moldovenești, în prosperarea țării Moldovei;
- Lipsa de experiență în edificarea statului de drept și de tradiții în domeniul creației legislative, conducea la faptul că fiecare schimbare de guvernare consemna schimbări radicale în sistemul și arhitectura legislativă adoptată, conducea la ignorarea dialogului social, precum și la reformarea continuă și infinită a domeniului justiției;
- Lipsa bazei legislative proprii, unde influența actelor juridice internaționale dar și a celor preluate asupra creării și dezvoltării cadrului legislativ național, caracterizează și poate fi considerată drept una din particularitățile principale ale perioadei de tranziție. În procesul elaborării și adoptării legilor deseori au existat accente de moment și influențe externe nejustificate, preluări în corpore ale unor dispoziții de acte internaționale. Noile redacții ale codurilor civil și penal, contravențional și administrativ, de procedură civilă și de procedură penală, – au fost adoptate cu o întârziere esențială;

⁸¹ Pușcaș V. „Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova. 20 de ani de la adoptarea Constituției”, Justiția constituțională, 2019, pag.334

⁸² V.Pușcaș „Supremația legii în statul de drept”, Justiția constituțională, 2019, Chișinău, p.565-566

- Instituțiile democratice și organele de stat au fost și continuă să se afle în proces de continuă reformă, unde competențele lor adeseori nu sânt clar delimitate, unde activitatea lor îndreptată spre prevenirea și combaterea fenomenelor negative – este întârziată;
- Nu s-a aplicat și nici în prezent nu se aplică consecvent regula privind respectarea principiului supremației Constituției, a ierarhiei actelor normative și a competenței instituționale a autorităților și instituțiilor publice. În această perioadă au devenit vizibile tendințele de subapreciere a normelor constituționale, sau de ajustare nejustificată a lor de către autoritățile investite cu prerogativa de adoptare a cadrului normativ, în scopul atingerii obiectivelor politice, fiind din mers substituită constituționalitatea cu oportunitatea.
- Constituția Moldovei a fost de nenumărate ori modificată arbitrar și fără a se ține cont de opinia Suveranului sau de interesul național.
- Curtea Constituțională din străjerul Constituției a evoluat spre calitatea de autor al tentativei uzurpării de stat întru asigurarea menținerii regimului oligarhic în Moldova.

Și iată că la 29 iulie 2019, comunitatea moldovenească a marcat 25 de ani de la adoptarea Constituției⁸³.

Mai mulți participanți la ședința festivă⁸⁴ au fost nevoiți să recunoască, că în Republica Moldova care are o Constituție progresistă, există o realitate constituțională deplorabilă. Practica constituțională s-a răsculat împotriva principiilor constituționale, intenționând să le pună la dispoziția arbitrariului și politicului oligarhizat.

Recunoscând starea de fapt a jurisdicției constituționale din Republica Moldova, necesită a reține următoarele.

⁸³ Pușcaș V. „29 iulie – ziua adoptării Constituției Republicii Moldova, Legea Supremă a statului”, Justiția constituțională, Chișinău, 2019, p. 579

⁸⁴ Pușcaș V., Kuciuk V. „29 iulie – Ziua Constituției Republicii Moldova. 25 de ani de provocări pentru demnitatea constituțională a poporului moldovenesc.” În monografia „Constituția Republicii Moldova. 25 de ani.” Chișinău, 2020

Constituția reprezintă cadrul juridic fundamental pentru organizarea și funcționarea statului de drept și a dreptului național. Or, democrația instaurată în stat trebuie să aibă exclusiv o natură constituțională, sau aceasta nu poate fi recunoscută drept o democrație veritabilă. Și aceasta, fiindcă anume Constituția generează constituționalismul, pe care trebuie să-l privim ca pe o stare politico-juridică complexă, prin care se produce recepția în masă a dispozițiilor constituționale de către subiecții de drept public și privat.

Totodată, se creează impresia că în Republica Moldova constituționalismul a fost adoptat, dar nu a fost însușit. Ca rezultat, constituționalismul nu este perceput în deplină măsură de societate, dar nici nu a devenit piatră de temelie pentru guvernare.

Astfel, putem constata, că astăzi, între Constituție care conține „*un text bun*”, și realitatea constituțională, există un decalaj considerabil. Or, până în prezent elitele moldovenești nu au înțeles faptul, că anume Constituția realizează și reflectă legătura dintre juridic și politic, că anume buchia și spiritul Constituției sunt alfa și omega statului, societății și a omului. Am putea continua acest șir de aprecieri și metafore la adresa Constituției, dar în opinia noastră, un aspect este cert – rolul autorității de jurisdicție constituțională este unul decisiv pentru înțelegerea în profunzime a supremația ei, dar și pentru asigurarea reală a acestei supremații.

În acest context, vom menționa opinia unui cercetător⁸⁵, care caracterizând funcțiile CC RM, împarte activitatea ei în trei etape:

- prima (1995–2001) pe care o califică pozitivă,
- a doua (2001–2013) care, în opinia sa, este o „*prăbușire într-un deceniu de stagnare*”, și
- cea de-a treia (2013–2019) – „*etapa de dezvoltare legată de schimbarea componenței Curții, fapt care a generat o revenire la un activism judiciar adecvat timpurilor noastre.*”

Suntem de acord cu această opinie referitor la prima etapă. Dar necesită a sublinia, că anume prima componență a CC⁸⁶ a pus bazele

⁸⁵ A.Tănase: Curțile Constituționale sunt acele instituții care au sarcina să vegheze ca să nu existe „regate fără dreptate”. bislav.md. 23.02.2017

⁸⁶ V.Puşcaş, 23 februarie – Ziua Curții Constituționale., Justiția constituțională. Chișinău, 2019, pag. 264

controlului de constituționalitate în Republica Moldova, a format tradițiile jurisprudenței constituționale, a convins societatea că Curtea Constituțională poate fi un „străjer” veritabil al Constituției. Or, judecătorii din prima componență au respectat cu strictețe supremația Constituției Republicii Moldova promovând insistent această supremație în societate și în stat. Activând în baza cadrului constituțional și legislativ existent, ei au vegheat ca CC RM să fie o instituție independentă în ierarhia ramurilor puterii de stat. Anume la acea etapă, CC RM a demonstrat de nenumărate ori că este o instituție de drept care verifică constituționalitatea actelor emise de autorități, dar care nu se conformează rațiunii lor politice.

La rândul său, aceste tradiții de bun-augur au fost continuate și de către noii judecători ai CC RM – 4 la număr, care au intrat în exercițiul funcției la 23.02.2001, doi dintre ei păstrându-și mandatul din prima componență. Și dacă cineva dintre cercetători a făcut concluzii privind „stagnarea” Curții fiindcă în perioada dată au fost examinate un număr ne semnificativ de sesizări, atunci vom remarca o altă situație care combate teza dată. Așa de exemplu, din numărul total de 212 sesizări depuse în anul 2018, peste 80% au fost excepții de neconstituționalitate, majoritatea absolută fiind declarate inadmisibile, iar Curtea Constituțională pronunțând doar 33 de hotărâri. În acest context expunem considerațiunea, că eficiența activității CC RM nu depinde de numărul sesizărilor depuse, dar de numărul hotărârilor adoptate și de calitatea lor. Totuși, dacă în a.2018 au fost pronunțate 33 de hotărâri, atunci în a.2015 (*până la hotărârea de legiutor activ al Curții prin care au fost acceptate sesizările privind excepția de neconstituționalitate*) au fost pronunțate 31 de hotărâri, 2008 – 24, 2004 – 30, 1999 – 50 de hotărâri, etc. Or, aprecierea calității muncii depuse în sfera justiției doar sub aspect statistic, nu o putem susține, fiind o abordare afectată de eroare de sens și conținut.

În continuare, dacă în anii 1995–2001 judecătorii constituționali au activat într-o atmosferă social-politică liniștită, după a.2001 activitatea CC RM s-a desfășurat în condițiile „epurării” sistemului

judiciar de drept comun și introducerii controlului politic asupra instituțiilor de stat.

Noile forțe politice reprezentate de un singur partid, au format majoritatea constituțională (71 de mandate din 101), și au obținut dreptul și respectiv posibilitatea de a modifica Constituția Republicii Moldova oricând vor considera necesar. La această etapă, opoziția parlamentară era pe cale de dispariție.

Parcurgând calea predestinată și aplicând modalitățile legale de asigurare a supremației Constituției, anume judecătorii din componența anilor 2001 – 2013, au fost nevoiți să înfrunte factorul politic de guvernare, combătând tentativele de imixtiune în justiția constituțională. Mai ales că anume după a.2001, au început presiunile politice asupra Curții Constituționale. Dar tot în această perioadă, considerăm că a avut loc confruntarea rigidă și împotrivirea judecătorilor constituționali influenței politice, lucru confirmat prin acțiuni și cazuri concrete⁸⁷.

Așa, mai întâi guvernanții au limitat rolul Președintelui CC RM, excluzând din art.66 alin.(5) al Codului jurisdicției constituționale sintagma „în caz de paritate a voturilor, cel al Președintelui devine hotărâtor”, apoi, prin art.11 alin. (2) din Legea nr.1332 din 26.09.2002 au majorat censul de vârstă pentru numire în funcția de judecător de la 65 la 70 de ani, considerând atunci că aceasta este convenabil celor de la guvernare. Mai apoi, prin Legea nr.1570 din 20.12.2002, s-a intervenit în ordinea votării, stabilind: „În cazul în care la adoptarea hotărârii privind constituționalitatea actului normativ sau a tratatului internațional se înregistrează paritate de voturi, actul normativ sau tratatul internațional se prezumă constituțional, iar cauza se sistează”⁸⁸. Era evident ca aceste reglementări sporeau cu mult șansele unora de a obține un rezultat scontat în cazul contestării unui act normativ în procedura contenciosului constituțional.

În contextul sus expus, vom menționa ca aceste prevederi au dimi-

⁸⁷ Ziarul Timpul. <https://www.timpul.md/articol/victor-puscas-a-ramas-fara-ceasul-daruit-de-ex-presedintele-voronin-4279.html>

⁸⁸ V.Puşcaş. Independența Curții Constituționale în oglinda strâmbă a legalității. Ziarul „Timpul”, 17.02.2010

nuat posibilitățile legale ale CC RM de a soluționa litigiile constituționale. În consecință, CC n-a dat nicio soluție în cazurile referitoare la subordonarea Serviciului de Asistentă Medicală Urgentă, la planurile de înmatriculare la facultăți, la dreptul de proprietate asupra edificiilor și lăcașurilor de cult, la eliberarea licențelor de emisie s.a.

Ulterior, în ajunul alegerilor parlamentare, guvernarea a avut grijă să-și asigure rezultatele electorale. Mai apoi, prin Legea nr. 253 din 23.10.2008, la art. 66 alin. (5) din Codul jurisdicției constituționale s-a adăugat sintagma: „În alte cazuri de paritate a voturilor, cu excepția cazurilor prevăzute la art. 4 alin. (1) lit. d), e), f) și h) CJC, cauza se amână”.

Astfel, la nivel de problemă a justiției constituționale, putem întreba – cine și cum trebuie să convingă judecătorii constituționali să depășească paritatea de voturi, de exemplu în totalizarea rezultatele alegerilor Președintelui, a Parlamentului, etc.? Desigur, că aceasta este o întrebare ritorică, dar ea oricum marchează o stare de impas constituțional, dificultate normativă statuată de guvernare prin lege. De aceea vom concluziona, că modificările normative sus expuse au diminuat posibilitățile constituționale ale CC RM de a soluționa un șir de litigii constituționale privind drepturile legale, dar și de soluționare a litigiilor între instituțiile publice, etc.

În contextul celor sus menționate, putem concluziona că cu toate acestea, în așa-numita perioadă de „*stagnare*”, CC RM a adoptat un șir de hotărâri importante și principiale care la rândul său au provocat nemulțumirea guvernanților. Așa, CC RM a declarat neconstituțională tentativa de a întrerupe, în mod voluntar, mandatul aleșilor locali. Tot Curtea a respins inițiativa de alegere a primarilor de către consilii. De asemenea CC RM a susținut drepturile constituționale ale alegătorilor⁸⁹, ș.a..

Reacția negativă a reprezentanților guvernării la aceste decizii ale Curții a fost vehementă. Și este de reținut, că reacția de moment s-a transformat în program de acțiune a guvernanților, devenind la

⁸⁹ HCC nr. 10 din 19.02.2002 pentru controlul constituționalității Hotărârii

moment celebră declarația unui lider de partid: „*Judecătorii Curții nu sunt zeii coborâți pe pământ și nu pot să ia decizii mai corecte decât o sută de deputați*”⁹⁰.

S-a propus chiar să fie modificată legislația astfel, încât Parlamentul să poată eluda hotărârile Curții Constituționale. Anume în perioada numită de unii „*stagnare*” a fost eliberat din funcție Președintele CC⁹¹, și nu numai pentru declarații politice, după cum s-a afirmat în mass-media, dar și pentru acțiuni de diminuare a independenței Curții și de divulgare a secretului deliberării.

Despre împotrivirea judecătorilor constituționali oricăror presiuni externe ne vorbește și decizia CC RM⁹² prin care a fost calificată drept imixiune scrisoarea deschisă a unui deputat în Parlament, datată cu 06.09.2011, care conținea recomandări concrete privind examinarea sesizării nr.96 din 06.04.2011. Nedemonstrarea loialității față de guvernare s-a soldat cu declarația fracțiunii PCRM din 26.09.2001 și cu adresarea către Consiliul Superior al Magistraturii de a ridica mandatul unui judecător neascultător.

La 08.06.2019 Parlamentul a recunoscut influența excesivă a politicului asupra instituțiilor statului. Dar acest act este o declarație politică, nu juridică. În acest act nu se demonstrează când, în ce perioadă au apărut tentativele de control politic, care a fost imixtiunea și care au fost efectele juridice care necesită a fi înlăturate.

Cineva ar putea considera că introducerea în perioada dată a controlului politic asupra instituțiilor de drept sunt doar zvonuri⁹³

Parlamentului nr. 807 din 05.02.2002 „Cu privire la stabilirea datei alegerilor locale generale”

⁹⁰ V.Pușcaș. Independența Curții Constituționale în oglinda strâmbă a legalității. Ziarul „Timpul”, 17.02.2010

⁹¹ HCC nr. Ag-5 din 28.09.2011 cu privire la destituirea dlui D.Pulbere din funcția de Președinte al Curții Constituționale

⁹² Decizia CC nr. 2 din 07.09.2011 asupra demersului judecătorului Victor Pușcaș privind scrisoarea deschisă a unui deputat în Parlamentul RM (M.O. nr. 152 din 16.09.2011)

⁹³ Hotărârea Parlamentului nr. 39 din 08.06.2019 privind adoptarea Declarației cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova (M.O. nr. 208 din 21.06.2019)

și nici o partajare a organelor statale între forțele politice venite la guvernare în 2009 – 2019 n-a avut loc.

Dar adevărul privind acordurile politice AIE-1, AIE-2 etc. lasă de dorit, mai ales că inițial, partidele politice chiar au ascuns faptul că ar exista anexe la acordurile respective, în care au fost partajate funcțiile pe domenii⁹⁴.

Considerăm important, că în această perioadă s-au autosesizat și partenerii internaționali ai Republicii Moldova, care au constatat, că informațiile care le-au fost prezentate la Chișinău, indică cert faptul că Alianța pentru Integrare Europeană a partajat între semnarii ei funcții și în cadrul sistemului judecătoresc⁹⁵.

În contextul susmenționat vom relata și alte fapte.

Așa, la 4 martie 2010⁹⁶ prin hotărârea Parlamentului Republicii Moldova, Președintele Curții Supreme de Justiție a fost eliberat din funcție.

La 10 martie 2010 hotărârea Parlamentului din 04.03.2010 a fost contestată la CC RM.

În procesul pregătirii cauzei spre examinare s-a stabilit că Curtea anterior și-a limitat jurisdicția în aspectul admiterii accesului liber⁹⁷ la justiția constituțională a persoanelor publice și demnitarilor de stat, pornind de la ideea că autoritățile publice competente, înzestrate cu statut constituțional, vor aplica normele constituționale cu bună credință și nu vor depăși limitele câmpului constituțional. Însă, luând în considerație omisiunile din legislație, susceptibile de a genera abuzuri, precum și jurisprudența CEDO în privința rezol-

⁹⁴ (doc) Acordul AIE2, mina care a desființat Alianța! Cum s-au partajat funcțiile?. <https://unimedia.info/stiri/doc-acordul-aie2--mina-care-a-desfiintat-alianta-cum-s-au-partajat-functiile-57321.html>; <http://www.e-democracy.md/files/parties/acord-constituire-aie-2010.pdf>

⁹⁵ 01.12.2011: Coraportorii APCE: Justiția din Moldova nu a atins până în prezent standardele europene. http://www.pcrm.md/main/index_md.php?action=news&id=7019

⁹⁶ Hotărârea Parlamentului nr. 30 din 04.03.2010 privind eliberarea din funcție a Președintelui Curții Supreme de Justiție (M.O. nr. 34 din 09.03.2010)

⁹⁷ conform prevederilor art. 20 al Constituției Republicii Moldova

vării litigiilor de muncă, CC RM și-a revizuit competența, hotărând că *„actele emise de Parlament, Președintele Republicii Moldova și Guvern referitoare la persoanele oficiale exponente ale unui interes public deosebit, alese sau numite pentru durata mandatului atribuit, pot face obiect al controlului de constituționalitate sub aspectul formei și procedurii de adoptare.”*⁹⁸

După modificarea jurisprudenței sale, CC RM a declarat neconstituțională Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova⁹⁹ de eliberare din funcție a președintelui Curții Supreme de Justiție, pentru că, potrivit legislației¹⁰⁰, președintele Curții Supreme de Justiție poate fi numit și eliberat din funcție numai la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii. Era evident faptul constatat de Curte, că eliberarea din funcție a persoanei cu statut constituțional de demnitate publică, asupra căreia se răsfângea principiul incompatibilității, a fost făcută printr-o hotărâre politică.

Cu referire la cele menționate, remarcăm că și mass-media din republică a semnalat fenomenul partajării politice a instituțiilor statale și a introducerii controlului politic în organele de drept, care a început odată cu investirea Parlamentului ales la 29 noiembrie 2009¹⁰¹ și a continuat cu Parlamentul ales la 26 noiembrie 2010¹⁰².

Totuși, în pofida reacției negative a unor demnitari de stat, a reprezentanților unor cercuri politice¹⁰³ și mass-media, CC RM a

⁹⁸ HCC nr. 10 din 16.04.2010 pentru revizuirea Hotărârii Curții Constituționale nr. 16 din 28.05.1998 „Cu privire la interpretarea art. 20 din Constituția Republicii Moldova” în redacția Hotărârii nr. 30 din 09.07.2007 (M.O. nr. 58 din 23.04.2010)

⁹⁹ HCC nr. 11 din 27.04.2010 pentru controlul constituționalității Hotărârii Parlamentului nr. 30 din 04.03.2010 privind eliberarea din funcție a Președintelui Curții Supreme de Justiție (M.O. nr. 18 din 07.09.2010)

¹⁰⁰ Legea nr. 789 din 26.03.1996 cu privire la Curtea Supremă de Justiție (art.9¹), Legea nr. 544 din 20.07.1995 cu privire la statutul judecătorului (art.9) și Legea nr. 947 din 19.07.1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii (art.4)

¹⁰¹ Parlamentul de legislatura a VI-a (aprilie-iulie 2009)

¹⁰² Parlamentul de legislatura a VII-a (29.07.2009 – 28.11.2010)

¹⁰³ V.Pușcaș, «Tertipurile Ministrului Justiției»

demonstrat consecvență în asigurarea supremației Constituției și independență față de orice altă autoritate publică, asigurând respectarea art.134 din Constituția RM.

Remarcăm, că la acel moment au avut loc discuții aprinse constatate¹⁰⁴ în cadrul dezbaterilor publice privind constituționalitatea hotărârii pronunțate, inclusiv fiind dezbătută aplicarea jurisprudenței CEDO în jurisprudența unice autorități de jurisdicție constituțională din Republica Moldova, dar care în final au susținut constituționalitatea actului justiției constituționale, deci oferind suportul public.

Ne vom expune și asupra activității CC RM în perioada ce a urmat după a.2013, cu aprecierile de rigoare.

Astfel, dacă în perioadele precedente hotărârile CC RM erau susținute de comunitatea savanților și specialiștilor în drept (*nu vorbim de guvernanți*), atunci în etapa a treia nu vom găsi opinii publice în susținerea activității Curții, poate cu excepția unor persoane interesate.

Așa, începând cu a.2013, percepția multora despre Curte a devenit negativă, iar activitatea Curții a generat critici și calificative negative de genul „*hotărâri halucinante*”, „*hotărâri absurde*”, „*hotărâri însoțite de uzurparea puterii în stat*”, „*batjocură față de Constituție*”, etc.¹⁰⁵

Neîncrederea față de Curte și hotărârile ei au provocat-o judecătorii înșiși, fiind criticați de faptul că dețin cetățenia altor state și demonstrează loialitate față de alte guverne, iar unii judecători¹⁰⁶ erau bănuți de implicare în diferite companii economice, astfel încălcând jurământul și principiul incompatibilității, nemanifestând vreo reacție la asemenea învinuiri¹⁰⁷.

¹⁰⁴ V.Puşcaş, Jurisprudența Curții Europene în activitatea jurisdicțională a Curții Constituționale. Revista „Săptămâna” din 14 și 21 mai 2010, pag. 7 și 11

¹⁰⁵ V.P. «Dați-i Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu». Justiția constituțională, Chișinău, 2019, pag.283

¹⁰⁶ rise.md/doc – internet la situația din 13.01.2016

¹⁰⁷ Interesele ascunse ale judecătorilor constituționali. (Patru din cei cinci judecători ai actualului plen al Curții Constituționale nu și-au declarat toate aface-

Noi nu susținem și nici nu respingem aceste acuzații în adresa judecătorilor constituționali din perioada 2013–2019. De asemenea, nu dorim, prin analiza factologică a hotărârilor CC RM sub aspectul asigurării respectării Constituției, să favorizăm pe cineva. Însă, suntem convinși că asigurarea supremației Constituției în perioada declarată de unii „înfloritoare”, a fost foarte puternic influențată de așa factori interni precum propriile doleanțe ale judecătorilor constituționali.

În contextul sus expus, susținem dezideratul Comisiei de la Veneția, că *„justiția nu este doar formal înfăptuită, ci și se vede că este înfăptuită, fără ingerințe nepotrivite din partea altor ramuri ale puterii, a altor organisme din interiorul judiciarului sau a altor judecători ori a altor autori”*¹⁰⁸. Or, judecătorul nu se poate socoti singur pe sine imparțial, el este dator să manifeste în fiecare cauză examinată imparțialitate și devotament față de Constituție, supunându-se numai ei.

Un judecător american, scria: *„Eu nu aștept că partea care a pierdut procesul va fi convinsă de obiectivitatea și imparțialitatea justiției, dar eu cred că partea care a pierdut procesul se va convinge, în primul rând, că instanța a ascultat și a înțeles toate argumentele, în al doilea rând, că fiecare judecător cinstit, responsabil și înțelept ar fi ajuns la aceeași concluzie și, în al treilea rând, citind mai multe cazuri, că s-a procedat la fel ca în cazul lui propriu”*. Probabil, asemenea sfaturi ar fi fost utile și pentru judecătorii constituționali din Republica Moldova.

În temeiurile susmenționate, considerăm că pe parcursul întregii perioade 2013 – 2019, completul de judecători constituționali, în

rile la Comisia Națională de Integritate (CNI). În același timp, unul dintre ei a ascuns de autoritățile române calitatea de asociat într-o companie, timp de doi ani, în perioada când a fost deputat în Parlamentul de la București.) <https://www.rise.md/doc-interesele-ascunse-ale-judecatorilor-de-la-curtea-constitutionala-2/>

¹⁰⁸ Opinia amicus curiae a Comisiei de la Veneția din 13.12.2019 privind răspunderea penală a judecătorilor Curții Constituționale, pct. 22, și Raportul Comisiei Internaționale a Juriștilor „Promisiunea neîndeplinită privind un sistem judecătoresc independent în Moldova.” 2019, pag. 48-49

multe cauze, n-a asigurat supremația Constituției. Ba chiar mai mult, adeseori Curtea și-a permis să depășească câmpul constituțional. Așa, prin unele hotărâri CC RM a substituit Parlamentul RM creând noi norme de drept, prin altele – a ignorat procedurile prevăzute de Codul jurisdicției constituționale, devenind imprevizibilă pentru participanții la proces¹⁰⁹. CC RM n-a demonstrat continuitate și consecvență în propria jurisprudență, iar în unele cauze a confundat problemele de constituționalitate cu cele de oportunitate. S-a creat impresia constantă, că CC RM a folosit cu rea-credință lipsa în sistemul național de drept a mecanismelor de contestare a actelor Curții sau de revizuire a celor contrare art.7 din Constituție, care proclamă că „*Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică*”.

II. Aspecte conceptuale și de principiu

a) Introducerea blocului constituțional în locul Constituției

Prin hotărârea din 05.12.2013¹¹⁰ CC RM a recunoscut prevalarea Declarației de Independență asupra Constituției.

Totodată, în opinia separată a unui judecător constituțional se menționează: „*Faptul că Declarația de Independență a fost semnată de toți deputații prezenți în ședința Parlamentului nu îi conferă o putere juridică mai mare, aceasta având nivelul de lege... În aceste circumstanțe, Declarația nu poate avea superioritate față de Legea Fundamentală, care este izvorul suprem de drept în sistemul juridic al fiecărui stat*”¹¹¹.

¹⁰⁹ V.Kuciuk. Pledoarii la Curtea Constituțională. Susținerea punctelor de vedere ale Parlamentului Republicii Moldova. Ch.: Editura Tipografia „Print-Caro”, 2018. – 556 p.

¹¹⁰ HCC nr. 36 din 05.12.2013 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova (M.O. nr. 304 din 27.12.2013)

¹¹¹ Aurel Băieșu. Opinie separată expusă în temeiul art. 27 alin.(5) din Legea cu privire la Curtea Constituțională și art. 67 din Codul jurisdicției consti-

La stabilirea blocului constituțional CC RM n-a luat în considerare nici faptul existenței unei continuități juridice a statului nostru în perioada anilor 1359-27.07.1994¹¹², dar nici obligația CC RM de a garanta securitatea raporturilor juridice, principiu menționat în diverse hotărâri ale CEDO și nu numai¹¹³.

Vom nota, că Declarația de Independență este un act politic și în acest aspect poate provoca urmări juridice numai prin actele normative ulterioare. Actele politice, cum ar fi Declarația de Suveranitate, Legea cu privire la puterea de stat și Declarația de independență, în măsura necesităților, au fost introduse în Constituție și ca un fir roșu trec prin conținutul normativ al Constituției.

În opinia noastră, prin hotărârea CC RM din 05.12.2013 a dat peste cap noțiunea de supremație a Constituției, recunoscută de doctrina națională de drept a Republicii Moldova și de doctrinele de drept ale statelor lumii care dispun de constituții. Până la pronunțarea acestei hotărâri, era cunoscut faptul că Legea Supremă a statului (art.7) este Constituția ei. Prin menționata hotărâre s-a introdus noțiunea de „*bloc constituțional*”: Declarația de Independență + Preambulul Constituției + conținutul normativ al Constituției. Însă, după cum se știe, numai legiuitorul constituțional poate să formeze blocul constituțional¹¹⁴.

Este ușor de observat că, în comparație cu constituțiile Franței, Estoniei și ale altor state, care în preambulul Constituției se referă și

tuționale. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/29651, http://www.constcourt.md/public/ccdoc/opinii/ro-op_h36_2013_ro.pdf

¹¹² V.Pușcaș „Consolidarea statalității de la Declarația de suveranitate spre Declarația de indenependență”, Justiția constituțională, 2019, p.317-325; V.Pușcaș „Dezvoltarea instituțională a Republicii Moldova”, ibidem, p.327-338; V.Pușcaș „Consolidarea statalității Republicii Moldova”, ibidem. P.265-271.

¹¹³ Plenul CSJ. Hotărîrea nr.3 din 09 iunie 2014 cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Cauza „Pîrnău și alții c. Moldovei” 27 martie 2012 și altele.

¹¹⁴ V.Pușcaș. „Dacă dorește, de ce să nu se accepte?” Ziarul „Săptămîna”, 10 ianuarie 2014

la alte acte funcționale paralel cu Constituția, în Republica Moldova conținutul unic al Constituției: preambulul, blocul normativ și blocul tranzitoriu, a fost deja format în ordinea stabilită de legiuitorul constituțional încă la 29 iulie 1994.

Plasându-se în afara câmpului constituțional, CC RM și-a motivat hotărârea prin aplicarea precedentului francez, discutat în Franța începând cu anul 1958 și aprobat de Consiliul Constituțional francez abia în 1972.

Este cunoscut faptul, că sistemul național de drept al Republicii Moldova face parte din familia romano-germană (europeană sau continentală), despre care cercetătorii în drept¹¹⁵ afirmă că „*familia juridică romano-germană a adoptat principiul non exemplis sed legibus juricandum est (verdictul nu se pronunță în temeiul exemplelor, ci al legilor).*”

Aplicând precedentul judiciar, caracteristic sistemului de drept anglo-saxon, CC RM în același timp, printr-un șir de hotărâri¹¹⁶, a explicat instanțelor de drept comun că nici precedentele judiciare, nici hotărârile explicative și avizele consultative ale Plenului Curții Supreme de Justiție nu sunt obligatorii pentru instanțele judecătorești de drept comun.

b) Interpretarea extensivă a hotărârilor Curții Europene pentru Drepturile Omului

La 27.04.2010 CEDO¹¹⁷ a examinat cererea dlui A.Tănase, care se pretindea victimă a neînregistrării cererii de participare la alegerile parlamentare din motivul deținerii cetățeniei române.

În cadrul examinării cererii nr.7/08, Marea Cameră a CEDO „a constatat în unanimitate violarea art. 3 al Protocolului nr. 1 la CEDO”.

Însă într-un șir de hotărâri¹¹⁸, adoptate cu violarea art.72 din

¹¹⁵ Guceac Ion. Constituția la răscrucea de milenii, Chișinău, 2013, pag.19

¹¹⁶ HCC nr. 2 din 09.02.2016, Decizia CC nr. 88 din 22.11.2016, HCC nr. 25 din 22.07.2016, HCC nr. 55 din 14.10.1999 și altele

¹¹⁷ Hotărârea CEDO din 27.04.10 în cauza Tănase c. Moldovei www.justice.md la situația din 17.02.2020

¹¹⁸ HCC nr. 31 din 11.12.2014 privind revizuirea HCC nr. 9 din 26.05.2009 pentru

Codul jurisdicției constituționale, CC RM a extins poziția de drept a CEDO privind dubla cetățenie a candidaților electorali, *asupra tuturor persoanelor publice și demnitarilor de stat, inclusiv a celor care, în conformitate cu Constituția, sunt obligați să garanteze supremația Constituției, suveranitatea statului și a poporului, securitatea ei și independența*¹¹⁹.

c) Elaborarea normelor de drept. Substituirea legiuitorului constituent

Prin Hotărârea nr.7/2016, după 16 ani de securitate a raporturilor juridice, CC RM a declarat neconstituționale un șir de reglementări ale Legii nr.1115 din 05.07.2000, inclusiv modalitatea de alegere a Președintelui Republicii Moldova de către Parlament, statuând alegerea Președintelui RM prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat¹²⁰.

Fără nici o explicație, Curtea a depășit Decizia sa din 18.05.2001¹²¹, prin care se recunoștea, că potrivit art.135 din Constituție, CC RM este abilitată să supună controlului constituțional doar legile ierarhic inferioare Constituției. Legile constituționale, după intrarea lor în vigoare, devin parte componentă a Constituției (art.7 din Constituție) și pot fi revizuite în ordinea art.75, art. 141-143 din Constituție.

Prin urmare, CC RM a ignorat jurisprudența sa anterioară și, prin hotărâre, a formulat conținutul articolului 78 „Alegerea Președintelui” și al articolului 89 „Suspendarea din funcție”, le-a introdus în textul Constituției și a publicat Constituția într-o nouă redacție.

controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 273 din 07.12.2007 ... constcourt.md

¹¹⁹ В. Кучук, В.Пушкеш. Угроза национальной безопасности страны как следствие двойного гражданства (казуальный анализ). Justiția constituțională. Chișinău, 2019, pag. 170-209

¹²⁰ HCC nr. 7 din 04.03.2016 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115 din 05.07.2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova

¹²¹ DCC nr. 5 din 18.05.2001 privind controlul constituționalității Legii nr. 1115 din 05.07.2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova

Astfel, Curtea a substituit Parlamentul, care, conform art. 60 din Constituție, *„este organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului.”*

De asemenea, CC RM a admis devieri doctrinare, stipulând la pct. 2 lit. a) din partea rezolutivă a hotărârii sale că *„după pronunțarea avizului de către Curtea Constituțională, nu se admit intervenții în textul proiectului legii de revizuire a Constituției, iar ignorarea sau depășirea acestuia pot servi drept temei pentru nulitatea modificărilor ulterioare.”*

Legislația RM nu conține reglementări privind forța juridică a avizelor CC RM, dar în jurisprudența sa anterioară (1995-2016), CC RM a recunoscut caracterul consultativ al avizelor sale. Mai mult, în practica sa jurisdicțională, CC RM întotdeauna vedea o diferență între textele avizelor și ale legilor constituționale adoptate. În cazul avizelor, scopul era de a fi respectat spiritul, conceptul și principiile constituționale, dar este neîndoielnic, că orice aviz are un caracter de recomandare, la fel ca și avizele Comisiei de la Veneția.

Totodată, unele state reglementează caracterul juridic al avizelor autorităților de jurisdicție constituțională. De exemplu, art.146 lit. h) din Constituția României prevede, că Curtea Constituțională *„dă aviz consultativ”*. De asemenea, art.106 alin. 3 din Constituția Lituaniei prevede, că *„în baza concluziilor Curții Constituționale, Parlamentul este cel care decide definitiv cu privire la cauzele prevăzute la al treilea alineat al art. 105 din Constituție”*.

Potrivit explicației impuse în spațiul public, CC RM n-a creat noi norme constituționale, dar numai le-a revigorat (potrivit DEX-ului, le-a înviorat, fortificat). Credem că o să fie susținută opinia noastră că schimbarea modului de alegere a Președintelui RM este o modificare esențială și trebuia efectuată exclusiv de către Parlament, dar nu de către Curte. Mai mult ca atât, Legea nr.1115 din 05.07.2000 stipula că la funcția de Președinte al RM poate pretinde cetățeanul care a atins vârsta de 35 de ani, iar HCC din 04.03.2016 a majorat acest plafon, constituind 40 de ani împliniți^{122,123}. Ar fi interesant ca

¹²² V.Pușcaș. Replică la press-release-ul CCM din 16.03.2016. Justiția constituțională. 2019, pag. 287-289

¹²³ V.Pușcaș. Platon mi-e prieten, dar adevărul este mai presus. Justiția constituțională. 2019, pag. 303-305

publicul să cunoască, care a fost adevăratul motiv al ridicării plafo-
nului de vârstă?

Fără comentarii!

În schimb, comentarii extrem de nefavorabile pentru CC RM au
fost expuse de întreaga societate civilă.

Ca urmare, hotărârea nr.7 din 04.03.2016 n-a fost recunoscută
nici de specialiștii în drept, nici de unele partide politice, care au
boicotat alegerile, iar un expert român a apreciat această hotărâre
ca fiind una „halucinantă”¹²⁴.

¹²⁴ [http://www.allmoldova.com/ru/news/analist-roman-despre-deci-
zia-cc-halucinant-unicat-mondial](http://www.allmoldova.com/ru/news/analist-roman-despre-deci-
zia-cc-halucinant-unicat-mondial)

H. Plenului CSJ nr. 2 din 30.01.1996 cu privire la practica aplicării de către
instanțele judecătorești a unor prevederi ale Constituției RM

H. Plenului CSJ nr. 17 din 19.06.2000 privind aplicarea în practica judiciară a
unor prevederi ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a liber-
tăților fundamentale

V.Pușcaș. Îmbunătățirea sau înrăutățirea mecanismului de ridicare a excep-
ției de neconstituționalitate. Revista „Legea și viața”, 2007, nr. 2

HCC nr. 2 din 09.02.2016 pentru interpretarea art. 135 alin. (1) lit. g) din
Constituție

Rapoartele Curții Constituționale privind exercitarea jurisdicției constituțio-
nale în anii 2015 – 2019 www.constcourt.md

Витрук Н. Конституционное правосудие. Москва, «ЮНИТК» 1998 г.,
стр.67

HCC nr. 4 din 22.04.2013 pentru controlul constituționalității Decretului
Președintelui RM nr. 534 din 8 martie 2013 privind demisia Guvernului și
desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru

HCC nr. 28 din 17.10.2017 pentru interpretarea prevederilor art. 98 alin. (6)
în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (neîndeplinirea
obligațiilor constituționale de către Președinte). Avizul nr. 1 din 08.06.2019,
privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de
Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de dizolvare a
Parlamentului și de stabilire a datei alegerilor parlamentare anticipate

V.Pușcaș. „Dați-i Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui
Dumnezeu”. Justiția constituțională, 2019, pag. 253

Declarația foștilor membri ai corpului judecătoresc din Republica Moldova
www.rdg.md

Avizul Comisiei de la Veneția din 24 iunie 2019 privind deciziile CC din 8 și
9 iunie 2019 www.protiv.md, www.jurnal.md

V.Kuciuk. Suveranul puterii de stat este poporul, „Jurnalul juridic național: teorie și practică”. 2019, nr. 4, pag. 8-26

Decizia nr. 83 din 07.06.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 102b/2019 privind interpretarea art. 85 alin. (1) coroborat cu art. 63 alin. (2) și (3), 69 alin. (2) și 103 din Constituție (data de la care se calculează termenul de 3 luni de inactivitate a Parlamentului în vederea dizolvării sale); HCC nr. 13 din 08.06.2019 pentru interpretarea prevederilor art. 63 și 85 din Constituție; HCC nr. 14 din 08.06.2019 pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul de legislatură a X-a pe 08.06.2019; HCC nr. 15 din 08.06.2019 pentru controlul constituționalității Decretelor Președintelui RM din 08.06.2019 privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru și privind numirea Guvernului Republicii Moldova; Avizul nr. 1 din 09.06.2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de dizolvare a Parlamentului și de stabilire a alegerilor parlamentare anticipate; Avizul nr. 2 din 09.06.2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului; HCC nr. 16 din 15.06.2019 privind revizuirea Deciziei nr. 83 din 07.06.2019, HCC nr. 13 din 08.06.2019 și Avizelor CC nr. 1 și nr. 2 din 09.06.2019

Hotărârea Parlamentului RM nr. 39 din 08.06.2019 pentru adoptarea Declarației cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova; Hotărârea Parlamentului RM nr. 42 din 08.06.2019 pentru aprobarea Declarației privind condamnarea tentativei de uzurpare a puterii în stat și altele

„Președintele Curții Constituționale a Lituaniei, nedumerit de decizia CC cu privire la dizolvarea Parlamentului”, Ziarul de Gardă din 14.06.2019. zdg.md
 Aviz fără precedent al Comisiei de la Veneția referitor la hotărârile Curții Constituționale din Moldova, Ziarul de Gardă din 21 iunie 2019, zdg.md

V.Kuciuk. „Justiția constituțională și conflictul de interese”. Monografia „Justiția constituțională”, 2019, pag. 17-41

V.Kuciuk. Când textul Constituției contravine Constituției. Monografia „Justiția constituțională”, 2019, pag.41-51

HCC nr. 12 din 12.05.2016 privind interpretarea art. 116 alin. (2) și (4) și art. 136 alin. (1) din Constituție

HCC nr. 55 din 14.10.1999 privind interpretarea unor prevederi din art. 4 din Constituția Republicii Moldova, constcurt.md

Știri 24. Analist român: Decizia Curții Constituționale este halucinantă și o premieră mondială. 05 martie 2016. <https://stiri24.md/analist-roman-decizia-curtii-constitutionale-este-halucinanta-si-o-premiera-mondiala/>; <http://www.allmoldova.com/>. Analist român, despre decizia CC: Halucinant. Unicat mondial. <http://www.allmoldova.com/ru/news/analist-roman-despre-decizia-cc-halucinant-unicat-mondial>

d) Ridicarea excepției de neconstituționalitate în Republica Moldova

Totuși, cea mai importantă victorie a reformei judiciare și de drept în RM, în opinia noastră, este dreptul instanțelor judecătorești de a nu aplica la rezolvarea litigiilor actele normative contrare Constituției. Or, înainte de a aplica actul normativ la rezolvarea litigiului, instanța judecătorească este obligată să verifice conformitatea actului normativ cu cerințele dreptului, Convenției privind apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului și Constituției și abia după aceasta poate să decidă cauza^{125,126}.

Acest drept al instanțelor judecătorești este prevăzut și în art.135 alin. (1) lit. g) din Constituție, care stipulează că Curtea Constituțională „*rezolvă cazurile excepționale de neconstituționalitate a actelor juridice, sesizate de Curtea Supremă de Justiție.*” Aceste prevederi ale Constituției au fost dezvoltate prin codurile de procedură penală (art.7) și civilă (art. 12¹), prin legile nr. 317 din 13.12.94 și nr. 502 din 16.06.95 (art. 25 și, respectiv, art. 38 privind subiecții cu drept de sesizare).

Mecanismul ridicării excepției de neconstituționalitate, introdus în anul 1996, a suferit unele modificări¹²⁷, însă considerăm că n-a fost definitivat potrivit cerințelor jurisprudenței.

Pentru prima dată în anul 1998 a fost înaintată propunerea de a introduce plângerea constituțională a cetățenilor și de a oferi instanțelor de judecată de toate nivelurile dreptul de a sesiza direct Curtea Constituțională. Însă Parlamentul n-a acceptat aceste propuneri înaintate de Președintele Republicii Moldova și Curtea Constituțională în anii 2004 – 2009.

Substituind Parlamentul constituant, fără a modifica art.135 alin. (1) lit. g) din Constituție și fără a definitiva la nivel legislativ meca-

¹²⁵ H. Plenului CSJ nr. 2 din 30.01.1996 cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Constituției RM

¹²⁶ H. Plenului CSJ nr. 17 din 19.06.2000 privind aplicarea în practica judiciară a unor prevederi ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale

¹²⁷ V.Puşcaş. Îmbunătățirea sau înrăutățirea mecanismului de ridicare a excepției de neconstituționalitate. Revista „Legea și viața”, 2007, nr. 2

nismul de acces liber la justiția constituțională (art. 20 din Constituție), Curtea Constituțională, prin hotărârea sa¹²⁸, a permis tuturor instanțelor judecătorești să sesizeze direct Curtea Constituțională, fără intermedierea Curții Supreme de Justiție.

Ca rezultat, valul de sesizări, obiectul cărora adeseori nu țin de competența CC RM, a fost de nestăvilit. Potrivit datelor statistice, dacă în 2015 au fost depuse 6 excepții de neconstituționalitate, în 2016 numărul lor a crescut până la 118, în 2017 – 137, în 2018 – 184, în 2019 – 194 de sesizări. Majoritatea excepțiilor au fost respinse la etapa de admisibilitate. În 2019 au fost depuse 194 de excepții, dar au fost acceptate și examinate în fond numai 7. Ponderea excepțiilor de neconstituționalitate în totalul sesizărilor depuse în 2019 a constituit 82%¹²⁹.

În contextul dat, remarcăm că majoritatea sesizărilor sunt întocmite de către avocați. Trebuie să avem în vedere faptul că la depunerea sesizărilor pe cauzele civile, comerciale, administrative și penale, dosarele aflate pe rol în instanțele judecătorești, se suspendă. S-ar putea presupune că prin sesizările depuse se urmărește târăgănarea examinării litigiilor.

În majoritatea cazurilor motivele de inadmisibilitate a sesizărilor au constituit:

- neidentificarea circumstanțelor de fapt;
- lipsa legăturii cauzale între actele contestate și normele constituționale;
- soluționarea problemelor țin de competența altor organe statale;
- existența unor hotărâri anterioare ale Curții, etc.

Este necesar ca mecanismul excepției de neconstituționalitate să fie perfecționat de către legislativ prin revizuirea Constituției, modificarea codurilor de procedură civilă și penală, a altor acte normative, interzicerea suspendării examinării cauzelor în instan-

¹²⁸ HCC nr. 2 din 09.02.2016 pentru interpretarea art. 135 alin. (1) lit. g) din Constituție

¹²⁹ Rapoartele Curții Constituționale privind exercitarea jurisdicției constituționale în anii 2015 – 2019 www.constcourt.md

tele judecătorești, introducerea răspunderii juridice pentru depunerea sesizărilor vădit nefondate și tergiversarea cauzelor etc.

e) Oportunitatea sau constituționalitatea?

Curtea Constituțională este o instituție politico-juridică și, conform afirmațiilor unor cercetători în dreptul constituțional¹³⁰, ea „*face politică, dar numai în limitele Constituției*”. De aici decurge concluzia că CC are dreptul să pronunțe hotărârile sale, folosind atât argumente politice, cât și juridice, doar dacă aplică strategia de dezvoltare de lungă durată a societății și a statului. În acest aspect, trezește nedumerire hotărârea CC din 22.04.2013¹³¹, prin care s-a constatat că „*Prim-ministrul unui Guvern demis prin moțiune de cenzură pentru suspiciuni de corupție se află în imposibilitatea de a-și exercita atribuțiile. În cazul demiterii Guvernului prin moțiune de cenzură pentru suspiciuni de corupție, Președintele Republicii Moldova are obligația constituțională de a desemna un Prim-ministru interimar dintre membrii Guvernului, integritatea cărora nu a fost afectată.*”

Adoptând o astfel de hotărâre, CC RM în primul rând, n-a ținut cont de dreptul fiecărui cetățean (art. 21 din Constituție – Prezumția nevinovăției) de a fi protejat de orice bănuieli până a i se înainta o învinuire, iar în al doilea rând, în argumentarea hotărârii, ea s-a bazat pe declarații politice.

De asemenea, CC RM a conchis, ca „*Președintele Republicii Moldova are obligația constituțională de a desemna un Prim-ministru interimar dintre membrii Guvernului, integritatea cărora nu a fost afectată*”. În acest caz, firesc că apare întrebarea – dacă întreg Guvernul a fost demis pentru suspiciuni de corupție, atunci cine și cum poate determina care ministru este corupt și cine din componența Guvernului demis nu este corupt? Dar în legătură cu dilema respectivă, mai apare încă o întrebare rezonabilă – în ce măsură

¹³⁰ Витрук Н. Конституционное правосудие. Москва, «ЮНИТК» 1998 г., стр.67

¹³¹ HCC nr. 4 din 22.04.2013 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui RM nr. 534 din 8 martie 2013 privind demisia Guvernului și desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru

opinia pronunțată a CC RM corespunde spiritului Constituției Republicii Moldova (art.16, 21, 97, 101, 103 și 106)?

Se pare că în cazurile expuse, dezideratul de asigurare a supremației Constituției a fost ignorat de CC RM, dându-se prioritate concluziilor bazate pe oportunitate, și nu pe constituționalitate.

Un alt exemplu.

Printr-un șir de acte¹³² vădit neconstituționale, CC RM a suspendat din funcție Președintele Republicii Moldova, purtător al mandatului dat de popor (după cum se afirma – suspendare temporară, pentru care societatea a găsit un termen mai exact – pentru 5 minute), fiind înlocuit de către o altă persoană – Președintele Parlamentului sau, după caz, de Primul-ministru.

Potrivit art.81 și art.89 din Constituție, Președintele Republicii Moldova poate fi tras la răspundere politică și juridică, procedurile fiind strict prevăzute în Constituție.

Limitarea temporară a mandatului Președintelui prin nerespectarea scopurilor suspendării și a procedurilor stabilite contravin Constituției¹³³.

Specialiștii în dreptul constituțional¹³⁴ au criticat dur evenimentele destabilizatoare din Republica Moldova provocate de către CC RM, iar Comisia de la Veneția¹³⁵ a apreciat ca fiind contrară Constituției procedura de suspendare a Președintelui Republicii Moldova și acordarea dreptului de a semna, în numele său, actele de dizolvare a Parlamentului unui Prim-ministru în demisie și unui Parla-

¹³² HCC nr. 28 din 17.10.2017 pentru interpretarea prevederilor art. 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte). Avizul nr. 1 din 08.06.2019, privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de dizolvare a Parlamentului și de stabilire a datei alegerilor parlamentare anticipate

¹³³ V.Pușcaș. „Dați-i Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu”. Justiția constituțională, 2019, pag. 253

¹³⁴ Declarația foștilor membri ai corpului judecătoresc din Republica Moldova wwwrdg.md

¹³⁵ Avizul Comisiei de la Veneția din 24 iunie 2019 privind deciziile CC din 8 și 9 iunie 2019 wwwprotiv.md, wwwjurnal.md

ment cu mandatul expirat¹³⁶. Comisia a subliniat că unica posibilitate de suspendare a Președintelui este cazul exclusiv de inițiere a procedurii de demitere, iar instituirea interimatului se aplică doar în cazurile expres prevăzute de Constituția Republicii Moldova.

La fel pot fi apreciate și actele CC RM pronunțate în zilele de 7-9 iunie 2019 privind interpretarea termenului de 3 luni – 90 de zile ca o condiție pentru dizolvarea Parlamentului, privind durata mandatului Parlamentului ales de legislatura 2014 – 2019; privind activitatea parlamentelor și guvernelor în exercițiu și a celor formate după alegerile din 24.02.2019 și altele, revizuite de CC la 15.06.2019¹³⁷.

Adoptarea acestor hotărâri, de care depindea stabilitatea în stat, a trezit o reacție negativă atât în Republica Moldova, cât și în alte state.

Parlamentul legal constituit a reacționat printr-un șir de acte, care au restabilit într-o anumită măsură ordinea legală de drept¹³⁸.

Au reacționat la actele CC și specialiști în drept din alte state euro-

¹³⁶ V.Kuciuk. Suveranul puterii de stat este poporul, „Jurnalul juridic național: teorie și practică”. 2019, nr. 4, pag. 8-26

¹³⁷ Decizia nr. 83 din 07.06.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 102b/2019 privind interpretarea art. 85 alin. (1) coroborat cu art. 63 alin. (2) și (3), 69 alin. (2) și 103 din Constituție (data de la care se calculează termenul de 3 luni de inactivitate a Parlamentului în vederea dizolvării sale); HCC nr. 13 din 08.06.2019 pentru interpretarea prevederilor art. 63 și 85 din Constituție; HCC nr. 14 din 08.06.2019 pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul de legislatura a X-a pe 08.06.2019; HCC nr. 15 din 08.06.2019 pentru controlul constituționalității Decretelor Președintelui RM din 08.06.2019 privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru și privind numirea Guvernului Republicii Moldova; Avizul nr. 1 din 09.06.2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de dizolvare a Parlamentului și de stabilire a alegerilor parlamentare anticipate; Avizul nr. 2 din 09.06.2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului; HCC nr. 16 din 15.06.2019 privind revizuirea Deciziei nr. 83 din 07.06.2019, HCC nr. 13 din 08.06.2019 și Avizelor CC nr. 1 și nr. 2 din 09.06.2019

¹³⁸ Hotărârea Parlamentului RM nr. 39 din 08.06.2019 pentru adoptarea Declarației cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova; Hotărârea Parlamentului RM nr. 42 din 08.06.2019 pentru apro-

pene. De exemplu, Președintele CC a Lituaniei, Dainius Zalimas¹³⁹, și-a exprimat nedumerirea, adresând întrebarea *„dacă interpretarea Constituției se poate baza pe Codul civil (interpretarea termenului de 3 luni – n.a.), deoarece acesta din urmă este de rang inferior și poate fi el însuși subiect al revizuirii constituționale. Deciziile din 8 iunie au fost adoptate într-un mod deosebit de rapid – în câteva ore; prin urmare, nu este clar cum a fost asigurată corectitudinea, publicitatea și transparența procesului judiciar, precum și egalitatea ambelor părți în procedură.”*

Așa, la acel moment, din „străjer” al Constituției, CC RM în opinia noastră, s-a transformat într-o instituție aservită politicului.

Comisia de la Veneția în avizul său a afirmat că *„CC nu și-a respectat propriile proceduri și nici principiul egalității părților în ceea ce privește recenta criză politică. Rolul esențial al CC este de a menține o distanță egală față de toate ramurile puterii și de a acționa ca un arbitru imparțial în caz de coliziune între ele, respectând totodată soluțiile la care au ajuns instituțiile legitime din punct de vedere democratic”¹⁴⁰.*

Ca urmare a pierderii încrederii societății după adoptarea de către CC RM în zilele de 7-9 iunie 2019 a actelor de rea faimă, toți judecătorii constituționali la 26 iunie 2019 și-au dat demisia.

Analizând jurisprudența CC RM pe parcursul anilor 2013-2019, apar întrebări privind comportamentul Curții Constituționale în asigurarea respectării principiului supremației Constituției și în alte cauze, de exemplu, examinate în condițiile conflictului de interese¹⁴¹; stabilirea criteriilor de formare a *„majorității parlamentare”* și a atribuțiilor acestora la înaintarea propriului candidat la funcția

barea Declarației privind condamnarea tentativei de uzurpare a puterii în stat și altele

¹³⁹ „Președintele Curții Constituționale a Lituaniei, nedumerit de decizia CC cu privire la dizolvarea Parlamentului”, Ziarul de Gardă din 14.06.2019. zdg.md

¹⁴⁰ Aviz fără precedent al Comisiei de la Veneția referitor la hotărârile Curții Constituționale din Moldova, Ziarul de Gardă din 21 iunie 2019, zdg.md

¹⁴¹ V.Kuciuk. „Justiția constituțională și conflictul de interese”. Monografia „Justiția constituțională”, 2019, pag. 17-41

de Prim-ministru, substituind atribuțiile constituționale ale Președintelui; interpretarea normelor constituționale după principiul „*textul Constituției contravine Constituției*”¹⁴²; prelungirea mandatului judecătorului constituțional de către Curte¹⁴³, și altele?

O chestiune este certă, CC RM poate oferi soluții constituționale doar exclusiv din poziția de gardian al Constituției și ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte (*bineînțeles, dacă ultimele nu contravin Constituției*)

¹⁴² V.Kuciuk. Când textul Constituției contravine Constituției. Monografia „Justiția constituțională”, 2019, pag.41-51

¹⁴³ HCC nr. 12 din 12.05.2016 privind interpretarea art. 116 alin. (2) și (4) și art. 136 alin. (1) din Constituție

SUVERANUL PUTERII DE STAT ESTE POPORUL!

(Studiu de caz privind tentativa de uzurpare
a puterii de stat în Republica Moldova)

CZU: 342.565.2

Valeriu KUCIUK

Doctor în drept, lector universitar

Victor PUȘCAȘ

Doctor în drept, conferențiar universitar

ABSTRACT

Potrivit prevederilor normei constituționale, „voința poporului este baza puterii de stat. Această voință este exprimată prin alegeri libere, care se desfășoară periodic prin exprimare universală, egală, directă, secretă și liberă”. În contextul alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019, autorii investighează evoluția încercării de uzurpare a puterii de stat în perioada 7-15 iunie 2019, în care Curtea Constituțională a fost direct implicată. Analizând comportamentul și hotărârile Curții Constituționale, autorii formulează o serie de concluzii, elaborând un set de recomandări pentru justiția constituțională din Republica Moldova. Misiunea Curții Constituționale este să garanteze supremația Constituției, să asigure realizarea principiului separării puterii de stat și să garanteze responsabilitatea statului față de cetățean și cetățean față de stat. Suveranul și voința lui sunt baza puterii de stat, unde Curtea Constituțională este autoritatea jurisdicției constituționale, care stă la paza Constituției și a voinței poporului moldovenesc.

Cuvinte cheie: suveranul, Curtea Constituțională, uzurparea puterii de stat.

Introducere

În conformitate cu prevederile normei constituționale [144], „voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se

¹⁴⁴ Art.38 alin.(1) al Constituției RM din 29.07.1994 (Publicată: 12.08.1994 în MO nr.1, Data intrării în vigoare: 27.08.1994) – în continuare Constituția RM.

exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat”.

Prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova, a fost stabilită data de 24 februarie 2019 pentru desfășurarea alegerilor Parlamentului Republicii Moldova, în baza unui sistem mixt (proporțional și majoritar) unde într-o circumscripție națională se aleg 50 de deputați în baza sistemului proporțional și 51 de deputați în circumscripții uninominale în baza sistemului majoritar^[145].

Așa, la data de 24 februarie 2019 în Republica Moldova au avut loc alegeri parlamentare, în urma cărora în Parlamentul Republicii Moldova au acces 4 formațiuni politice și 3 candidați independenți^[146].

Astfel, avînd în vedere că conform prevederilor constituționale^[147] „*suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție*”, la 24 februarie au fost aleși 101 deputați în Parlamentul RM – organul reprezentativ al poporului moldovenesc. Respectiv, în calitate sa de reprezentanți ai suveranului, deputații în Parlament exprimă și pun în aplicare voința imperativă a poporului, unde Parlamentul este organul reprezentativ suprem și legislativ în stat mandatat de popor cu atribuții de guvernare supremă și legislativă ^[148]. Prin analogie amintim, că art. 3 din Declarația Franceză a Drepturilor Omului și Cetățeanului stipula că „*principiul oricărei suveranități rezidă numai în națiune; nici un organism,*

¹⁴⁵ Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.197 din 27 iulie 2018

¹⁴⁶ Hotărârea CEC nr.2414 din 24 februarie 2019 privind aprobarea Procesului-verbal privind totalizarea rezultatelor alegerilor Parlamentului Republicii Moldova în circumscripția națională din 24 februarie 2019, Hotărârea CEC nr.2420 din 03.03.2019 pentru aprobarea Raportului cu privire la rezultatele alegerilor Parlamentului Republicii Moldova din 24 februarie 2019, Hotărârea CEC nr.2418 din 03.03.2019 cu privire la atribuirea mandatelor de deputat în Parlamentul Republicii Moldova concurenților electorali, conform rezultatelor obținute în circumscripția electorală națională la alegerile parlamentare din 24 februarie 2019.

¹⁴⁷ Art.2 alin.(1) și art.38 ale Constituției RM.

¹⁴⁸ Art.60 alin.(1) al Constituției RM.

nici un individ nu poate exercita vreo autoritate care să nu emane de la națiune”, iar fiind aplicat acest principiu în Constituția franceză din 1791, norma constituțională a stipulat că „suveranitatea aparține națiunii; nici un segment din popor, nici un individ nu-și pot atribui exercitarea ei” [149]. În acest sens articolul 2 alin.(2) al Constituției RM de asemenea stabilește această restricție constituțională – „Nici o persoană particulară, nici o parte din popor, nici un grup social, nici un partid politic sau o altă formațiune obștească nu poate exercita puterea de stat în nume propriu. Uzurparea puterii de stat constituie cea mai gravă crimă împotriva poporului”.

Totodată, cu referință la subiectul suveranității, vom aminti că și Constituțiile Spaniei, Luxemburgului și altor state europene stipulează, că purtătorul suveranității naționale este poporul care este izvorul puterii de stat, precizînd că suveranitatea aparține națiunii [150].

Potrivit Constituției moldovenești, un nou parlament are maximum trei luni de la alegerea sa pentru a forma un guvern [151], după care poate fi dizolvat [152]. Confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 și respectiv validarea mandatelor deputaților aleși au fost realizate de Curtea Constituțională a Moldovei (în continuare CCM) prin hotărîrea sa din 9 martie 2019 [153].

Astfel, CCM a confirmat rezultatele alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019, odată cu validarea mandatelor de deputați în circumscripția națională (PSRM-18 mandate, PD-13, ACUM-14 și 5 mandate ale Partidului Șor), și în circumscripțiile uninominale

¹⁴⁹ Prima Constituție scrisă, adoptată în Franța. Maurice Duverger. *Constitutions et documents politiques*. Paris: PVF, 1992, p. 18 și urm.

¹⁵⁰ Конституция Испании, 1978, ст.1 (п.2); Конституция Великого Герцогства Люксембург, ст.32 часть (1).

¹⁵¹ Art.85 alin.(1) și art.103 ale Constituției RM.

¹⁵² Art.85 alin.(1) al Constituției RM.

¹⁵³ Hotărîrea CCM nr.4 din 9 martie 2019 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 și la validarea mandatelor deputaților aleși (Sesizarea nr. 48e/2019)

(PSRM-17 mandate, PD-17, ACUM-12, Partidul Șor-2 și 3 mandate ale candidaților independenți). În final, arhitectura politică a mandatelor parlamentare s-a stabilit: PSRM – 35 deputați, PD-30, ACUM-26, Partidul Șor-7 și 3 deputați independenți.

Este important că în hotărârea sa ^[154], CCM a menționat că ”*potrivit constatărilor și concluziilor preliminare ale Misiunii Internaționale de Observare a Alegerilor [observatorii Biroului OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului, cei ai Adunării Parlamentare a OSCE, cei ai Adunării Parlamentare a Consiliului Europei și cei ai Parlamentului European], alegerile parlamentare din 24 februarie au fost competitive, iar drepturile fundamentale au fost, în general, respectate*”.

De asemenea, CCM a menționat ^[155], că ”*potrivit art.2 aplicat în coroborare cu prevederile art.38 din Constituție, suveranitatea națională îi aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative în formele stabilite de Constituție*”. Drept urmare, Curtea a constatat ^[156], că ”în procesul alegerilor parlamentare pentru circumscripțiile uninominale și la numărarea voturilor exprimate nu au fost comise încălcări ale Codului electoral de natură să influențeze rezultatele votării și atribuirea mandatelor în aceste circumscripții”, concluzionând, că ea confirmă că ”*pe 24 februarie 2019, deputații Parlamentul Republicii Moldova au fost aleși în mod corect, prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat*”.

În așa mod, în conformitate cu prevederile legislației în vigoare a RM ^[157], din data de 9 martie 2019, după validarea alegerilor pentru

¹⁵⁴ Pct.34 din Hotărârea CCM nr.4 din 9 martie 2019 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 și la validarea mandatelor deputaților aleși (Sesizarea nr. 48e/2019)

¹⁵⁵ Pct.46 din Hotărârea CCM nr.4 din 9 martie 2019 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 și la validarea mandatelor deputaților aleși (Sesizarea nr. 48e/2019)

¹⁵⁶ Pct.114 și 115 din Hotărârea CCM nr.4 din 9 martie 2019 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 și la validarea mandatelor deputaților aleși (Sesizarea nr. 48e/2019)

¹⁵⁷ Art.103 alin.(1) al Constituției RM din 29.07.1994, și art.12 din Legea nr.136 din 07.07.2017 cu privire la Guvern

un nou Parlament, mandatul Guvernului condus de prim-ministrul Pavel Filip a încetat de drept.

Totodată, conform articolului 15 a Legii nr.136/2017, Guvernul al cărui mandat a încetat îndeplinește numai atribuții de administrare a treburilor publice, nefiind în drept să adopte și să prezinte Parlamentului spre examinare proiecte de acte normative și proiecte ale documentelor de politici, să adopte ordonanțe și documente de politici, să avizeze inițiative legislative (inclusiv proiecte de legi) și să examineze propuneri legislative, să încheie tratate internaționale care implică angajamente financiare pentru Republica Moldova,) să numească/să propună pentru numire sau să elibereze din funcție persoane cu funcții de demnitate publică sau funcționari publici (cu excepția cazurilor de imposibilitate obiectivă a persoanelor de a-și îndeplini atribuțiile), să încheie contracte și să-și asume angajamente pentru o perioadă nedeterminată sau pentru o perioadă ce depășește un an ori a căror valoare este disproporționată în raport cu cheltuielile necesare pentru administrarea treburilor publice curente sau pentru gestionarea unor situații de urgență, să decidă privind inițierea reorganizării sau modificarea structurii ori funcțiilor ministerelor sau ale altor autorități administrative centrale subordonate Guvernului. Este important, că acest Guvern al cărui mandat a încetat, urmează să îndeplinească funcțiile de administrare a treburilor publice doar până la investirea unui nou Guvern în modul stabilit de legislația în vigoare.

În continuare, în conformitate cu prevederile art.63 alin.(2) din Constituția RM și art.1 alin.(5) din Regulamentul Parlamentului RM, Președintele RM, prin decretul său ^[158] a convocat ședința de constituire a Parlamentului de legislatura a X-a, care s-a desfășurat la data de 21 martie 2019. În cadrul ședinței de constituire a Parlamentului RM, decanul de vârstă al forului legislativ, abilitat cu dreptul de a conduce ședința până la alegerea unui președinte al Parlamentului, după formarea fracțiunilor parlamentare dar în lipsa unei majori-

¹⁵⁸ Decretul Președintelui RM nr.1137-VIII din 20 martie 2019 privind convocarea ședinței de constituire a Parlamentului de legislatura a X-a.

tăți parlamentare, a suspendat ședința pe o perioadă nedeterminată de timp, în vederea acordării fracțiunilor parlamentare posibilității de a purta consultări și tratative în vederea constituirii majorității parlamentare care să-și asume actul guvernării.

De menționat că numărul obținut de mandate nu permitea nici unui partid de unul singur să formeze majoritatea parlamentară (50+1 din numărul deputaților aleși). Deaceia, în următoarea perioadă de timp, partidele politice care au intrat în Parlament, au purtat sau au putut purta negocieri pentru a forma majoritatea parlamentară în vederea investirii unui guvern de coaliție, negocieri care s-au finalizat pe data de 8 iunie cu semnarea unui acord de coaliție între PSRM și ACUM. Totodată, în legătură cu incertitudinea calculării termenului limită de trei luni pentru dizolvarea parlamentului, încă pe data de 22 mai, Președintele RM a intervenit în adresa CCM cu o sesizare în care a solicitat: *„interpretarea art.85 alin.(1) din Constituție în coroborare cu art.63 alin.(2) și (3), cu art.69 alin.(2) și art.103 din Constituție în vederea stabilirii momentului exact de la care începe să curgă termenul constituțional de 3 luni”*.

Așa dar, la 7 iunie seara s-au încheiat negocierile fiind convocată ședința de constituire a Parlamentului, iar a doua zi – 8 iunie, a fost semnat acordul de coaliție între PSRM și ACUM (care include și obligația de a adopta un set de legi), și în aceeași zi a fost reluată ședința de constituire a Parlamentului RM anunțată anterior.

Remarcăm, că la reluarea pe data de 8 iunie 2019 a ședinței Parlamentului (sâmbătă – zi de odihnă), era firesc faptul că personalul Secretariatului Parlamentului RM nu era prezent la locurile sale de muncă, dar nici nu a fost chemat să iasă la muncă în legătură cu reluarea activității Parlamentului. În temeiurile menționate, dar și din alte cauze mai puțin normative, la desfășurarea ședinței de constituire a Parlamentului, deputații sau confrunțat cu următoarele dificultăți:

- alarme false privind minarea clădirii Parlamentului și necesitatea verificării de către geniști a tuturor încăperilor;
- clădirea Parlamentului a fost deconectată de la sursele de energie;

- echipamentul de deservire a ședințelor Parlamentului nu puteau fi activat,
- fiind invitat să organizeze activitatea de suport al ședinței Parlamentului și să recheme personalul la muncă, conducătorul Secretariatului Parlamentului și-a depus demisia.

Oricum, ședința de constituire a Parlamentului RM fiind reluată, în cadrul ei sau hotărât următoarele:

- a fost aleasă în funcția de președinte a Parlamentului Dna Zinaida Greceanîi [¹⁵⁹],
- a fost adoptată declarația cu privire la recunoașterea caracterului captive al statului RM [¹⁶⁰],
- au fost purtate consultări între Președintele RM și majoritatea parlamentară constituită,
- a fost acordat votul de încredere noului Guvern condus de prim-ministrul Dna Maia Sandu desemnat prin decretul Președintelui RM [¹⁶¹].

Este de menționat, că anterior zilei de 8 iunie, pe 7 iunie după orele 18.00 (programul de muncă stabilit în RM pentru autoritățile publice este 8.00-17.00 [¹⁶²]), CCM a emis decizia de inadmisibilitate a sesizării depuse de Președintele RM la 22 mai 2019 [¹⁶³], motivând

¹⁵⁹ Hotărârile Parlamentului RM: nr.28/08.06.2019 privind formarea Comisiei pentru efectuarea alegerii prin vot secret a Președintelui Parlamentului RM, nr.29/08.06.2019 privind aprobarea procesului-verbal nr.1 al ședinței Comisiei pentru efectuarea alegerii prin vot secret a Președintelui Parlamentului RM, nr.30/08.06.2019 privind aprobarea procesului-verbal nr.2 al ședinței Comisiei pentru efectuarea alegerii prin vot secret a Președintelui Parlamentului RM, și nr.31/08.06.2019 pentru alegerea Președintelui Parlamentului RM.

¹⁶⁰ Hotărârea Parlamentului RM nr.39/08.06.2019 pentru adoptarea Declarației cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova.

¹⁶¹ Decretul Președintelui RM din 08.06.2019 privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al Republicii Moldova și Decretul Președintelui RM din 08.06.2019 privind numirea Guvernului Republicii Moldova.

¹⁶² Art.98 al Codului Muncii aprobat prin Legea Nr.154 din 28.03.2003.

¹⁶³ Decizia CCM de inadmisibilitate din 07 iunie 2019 a sesizării nr.102b/2019 privind interpretarea art.85 alin.(1) coroborat cu art.62 alin.(2) și (3), art.69 alin.(2) și art.103 din Constituția RM.

că textul Constituției este clar și nu necesită interpretare (În claris non fit interpretatio). Și în contrariul deciziei emise anterior pe 7 iunie, după anunțarea coaliției formate de fracțiunile parlamentare ale PSRM și ACUM, CCM pe data de 8 iunie, la sesizarea deputaților (Partidul Democrat din Moldova), adoptă hotărârea sa ^[164] pentru interpretarea prevederilor articolelor 63 și 85 din Constituția RM prin care:

- se interpretează noțiunea de termen de trei luni unde luna este egalată cu 30 de zile (ceea ce face ca termenul limită să fie de 7 iunie);
- se interpretează statutul juridic al Parlamentului, stabilind că Parlamentul care urmează a fi dizolvat nu are statut și competențe identice cu Parlamentul mandatul căruia a expirat;
- se statuează pentru Parlamentul dizolvat interdicția de a desfășura activitate legislativă, îndeplinirea atribuțiilor prevăzute de art.66 din Constituție, precum și dreptul de a-și constitui propriile organe de conducere;
- se previne Parlamentul că orice acțiune și/sau act legislativ care are drept scop desfășurarea activității Parlamentului după apariția circumstanțelor de dizolvare obligatorie, constituie o încălcare gravă a prevederilor constituționale și sunt nule *ab inițio*.

Evaluarea situației generale post-electoral (criza constituțională și blocajul instituțional al autorității legislative și executive)

Prin faptul că, noua coaliție parlamentară a fost declarată ilegală de către Curtea Constituțională a Moldovei pe motiv că negocierile de formare a coaliției de guvernare au depășit termenul de 90 de zile, în Republica Moldova a fost declanșată o criză constituțională și un blocaj instituțional, care s-a manifestat în următoarele:

- sa creat dualitatea puterii de stat prin faptul existenței a două guverne, a două centre ale puterii supreme publice – Parla-

¹⁶⁴ Hotărârea CCM nr.13/08.06.2019 pentru interpretarea art.63 și 85 din Constituția RM.

mentul, Președintele RM și noul Guvern (Guvernul Sandu) pe de o parte, și Curtea Constituțională, Guvernul precedent (Guvernul Filip) și PDM pe de altă parte;

- PDM a organizat blocarea edificiilor instituțiilor de stat prin aducerea organizată a unor grupe de persoane din teritoriu, prin instalarea corturilor la intrările în instituțiile de stat, prin mesaje publice de nesupunere noului guvern și Parlamentului;
- conform hotărârilor CCM, majoritatea parlamentară formată nu poate activa și nu poate publica actele normative adoptate în Monitorul Oficial – unica publicație oficială de stat;
- Guvernul Sandu desemnat de majoritatea parlamentară nu poate intra în sediile publice, și respectiv nu poate activa (Guvernul Filip nu recunoaște legalitatea noului guvern investit);
- Hotărârile și deciziile Parlamentului, Președintelui RM și a noului Guvern Sandu nu sunt publicate în Monitorul Oficial – unica publicație oficială de stat, și respectiv nu pot intra în vigoare ^[165].
- Blocajul instituțional stabilit a condus la vidul și ineficiența puterii de stat, la afecțiuni economice, la divizarea societății în două tabere, la ură interetnică și conflict social, afectând imaginea autorităților de stat și creând în societate o stare de incertitudine economică, socială și politică.

Analiză causală a actelor emise de către CCC (07-09 iunie 2019)

În perioada 07 – 09 iunie 2019 (unde 8 și 9 iunie sunt zile de odihnă), CCM a emis mai multe acte (1 decizie de inadmisibilitate, 3 hotărâri și două avize) ^[166]. Menționăm, că anume interpretările

¹⁶⁵ Prevederile art.1 alin.(5) al **Legii** Nr. 173 din 06.07.1994 privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale, prevede că „actele oficiale nominalizate la alin.(1), intră în vigoare la data publicării în Monitorul Oficial sau la data indicată în text..”.

¹⁶⁶ Decizia nr. 83 din 07 iunie 2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 102b/2019 privind interpretarea articolului 85 alin. (1) coroborat cu articolele 63 alinea-

cuprinse în Hotărârea nr. 13 din 8 iunie 2019, în special în §11 a hotărârii, au servit drept pretins temei pentru emiterea ulteiorelor Hotărâri și avize ale CCM. Drept consecință a pronunțării actelor evocate supra, au fost create premise care au condus la constituirea unui dualism al puterii de stat și implicit la o criză constituțională. Or, este inadmisibil ca prin realizarea unei interpretări a Constituției într-un anumit context (după pretinsa expirare a termenului de 3 luni pentru acordarea votului de încredere unui Guvern și în condițiile constituirii unei majorități parlamentare), aceasta să genereze

tele (2) și (3), 69 alin.(2) și 103 din Constituția RM (inadmisibilitatea sesizării de interpretare a articolului 85 alin. (1) din Constituție și tentativa de echivalare a termenului de 3 luni cu 90 de zile); Hotărârea nr. 13 din 08 iunie 2019 pentru interpretarea prevederilor articolelor 63 și 85 din Constituția RM (stabilirea competențelor Parlamentului dizolvat și modalității de calcul a termenului de 3 luni din art. 85 alin. (1) din Constituție); Hotărârea nr. 14 din 08 iunie 2019 pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul RM de legislatura a X-a pe 8 iunie 2019 (declaraarea neconstituționalității hotărârii pentru alegerea doamnei Zinaida Greceanii în funcția de Președinte al Parlamentului și a actelor legislative (legile, hotărârile) adoptate de deputații Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a la data de 8 iunie 2019 și ulterior); Hotărârea din 08 iunie 2019 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui RM privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al RM și Decretul Președintelui RM privind numirea Guvernului RM (declaraarea neconstituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al Republicii Moldova și Decretul Președintelui Republicii Moldova privind numirea Guvernului Republicii Moldova); Avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM (constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova și abilitarea Prim-ministrului în exercițiu domnul Pavel Filip cu exercitarea interimatului în vederea sesizării Curții pentru constatarea circumstanțelor ce justifică dizolvarea Parlamentului de legislatura a X-a, și după caz, emiterea decretului privind dizolvarea Parlamentului și stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate); Avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului RM (constatarea circumstanței care justifică dizolvarea Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a în legătură cu imposibilitate formării Guvernului în termenul prevăzut de articolul 85 alin. (1) din Constituție).

un blocaj constituțional. Prin urmare, emiterea unei hotărâri interpretative trebuie să ofere o soluție clară, dar nu să constituie factor de generare a crizei constituționale și a unui blocaj instituțional.

Totodată, vom menționa așteptările societății de interpretare a CCM a art.85 din Constituție la sesizarea Președintelui RM din 22 mai 2019, reieșind din faptul că art.85 prevede două termene: 3 luni – blocarea procedurii de adoptare a legilor timp de 3 luni, și, 45 de zile pentru formarea Guvernului. În cazul dat, termenul de 3 luni începe să curgă începând cu 21 martie, iar cel de formare a Guvernului începând cu 9 martie, pentru ambele circumstanțe fiind – 3 luni.

Limitele de competență ale Curții Constituționale

Un subiect separat de cercetare științifică este limita de competență a autorității de jurisdicție constituțională expres stabilite în legislația în vigoare a RM. Menționăm că autorii prezentei analize sau pronunțat în mai multe lucrări ale sale asupra faptului depășirii de către CCM a limitelor sale de competență [¹⁶⁷].

Așa, CCM fiind în conformitate cu art.134 alin.(1) și (3) ale Constituției este unica autoritate de jurisdicție constituțională, garantul supremației Constituției, asigurând realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească și garantînd responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat, avînd atribuțiile specificate în articolul 135 ale Constituției, și desfășurîndu-și activitatea numai din inițiativa subiecților prevăzuți de Legea cu privire la Curtea Constituțională și Codul jurisdicției constituționale.

Și în contextul cazului dat, situația creată (*neformarea organelor de conducere și de lucru a Parlamentului, lipsa majorității parlamentare, lipsa Guvernului – fapte inexistente la 8 iunie 2019 cînd CCM a interpretat art.85 din Constituție*) cerea insistent aplicarea competenței CCM în vederea interpretării art.85 din Constituție, și anume acest fapt a fost cerut în sesizarea Președintelui RM din 22 mai 2019.

¹⁶⁷ V.Kuciuk, V.Puşcaş, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp.41-50, 76-84, 93-105, 123-139, 140-158.

Ținând cont de prevederile legislației constituționale^[168] care prevede, că „*Curtea Constituțională examinează numai chestiuni ce țin de competența ei și că ea examinează în exclusivitate probleme de drept*”, necesită a menționa că în cazul dat, CCM refuzând Președintelui RM interpretarea art.85 și 63 din Constituție din motivul clarității subiectului solicitat spre interpretare, nu a dat ulterior dovadă de consecvență și continuitate în vederea asigurării respectării principiului securității raporturilor juridice, asigurarea separării puterilor în stat și evitarea blocajelor instituționale și a conflictelor între ramurile puterii de stat. Or, a doua zi, Curtea a intervenit la cererea unor deputați, exponenți ai unui partid politic (PDM), cu o interpretare a acelorași articole, fapt care denotă examinarea normei constituționale prin prisma principiului de oportunitate politică.

Și dacă acțiunile CCM de interpretare a normelor constituționale sunt binevenite și nu intră în contradicție cu cele expuse mai sus din punctul de vedere a prevederilor art.6 alin.(2) al Codului jurisdicției constituționale care statuează că „*Curtea Constituțională își stabilește ea însăși limitele de competență*”, aplicarea în cazul dat de către CCM a principiului oportunității politice, denotă în sine lipsa independenței reale a Curții. Acest aspect este amplificat de faptul pronunțării de către CCM a Hotărârii nr.13 din 09.06.19 cu aplicare retroactivă, care vine în contradicție cu obligațiile de jurisdicție constituțională pe care le are CCM în conformitate cu legislația în vigoare, și care trebuie să fie întemeiate exclusiv pe drept, urmărind un scop legitim și necesar. Or, conform aceluiași articol 6 alin.(1) al Codului jurisdicției constituționale, „*Curtea soluționează numai probleme ce țin de competența sa*”. Iar , „*dacă în procesul examinării apar chestiuni de competența altor organe, Curtea remite acestora materialele sau comunică faptul părților și organelor interesate, dând explicațiile de rigoare*”.

Este important că CCM are dreptul doar să interpreteze normele constituției în vigoare, dar nu să genereze noi norme de drept constituțional. Ea trebuie să respecte principiile stabilite în articolul 3 ale Codului jurisdicției constituționale și a Legii cu privire la

¹⁶⁸ Art. 4 alin.(3) al Codului jurisdicției constituționale aprobat prin Legea nr. 502 din 16.06.1995 și art.31 al Legii nr.317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională.

Curtea Constituțională, și anume principiile independenței, colegialității, legalității și publicității. Nerespectarea acestor principii de către autoritatea de jurisdicție constituțională, a trunchiat activitatea legală a Curții, confirmând votul de neîncredere acordat pe 8 iunie 2019 de către Parlamentul RM acestei instituții ^[169].

Totodată, nu putem susține poziția CCM care a stabilit, prin hotărârile sale ^[170], că hotărârile interpretative ale Curții Constituționale sunt texte cu valoare constituțională, fiind parte integrantă a Constituției, fac corp comun cu dispozițiile pe care le interpretează și sunt obligatorii pentru executare pentru toate instituțiile statului. De remarcat că a astfel de interpretare a textelor hotărârilor CCM a apărut după stabilirea în a.2013 a prevalării Declarației de independență asupra Constituției. În acest context vom face trimitere la art.7 al Constituției care statuează că „*Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică*”. De aceea, în momentul când careva acte ale autorităților publice (în care se înscrie și CCM) contravine Constituției, acest act este nul de drept neavînd nici o putere juridică.

Privind nerespectarea de către CCM la adoptarea Hotărârilor din 08.06.19 a cerințelor procesuale de jurisdicție constituțională

Referitor la examinarea de către CCM a sesizării nr.111a/2019 și adoptarea la 8 iunie 2019 a Hotărîrii pentru controlul constituțio-

¹⁶⁹ Hotărîrea CCM nr.42/08.06.2019 pentru aprobarea Declarației privind condamnarea tentativei de uzurpare a puterii de stat în favoarea Partidului Democrat din Moldova și a lui Vladimir Plahotniuc de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova (MO nr.208/242 din 21.06.2019)

¹⁷⁰ Hotărîrea CCM nr. 33 din 10 octombrie 2013 privind interpretarea articolului 140 din Constituție; Hotărîrea CCM nr. 36 din 05.12.2013 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova; HCC nr. 28 din 17 octombrie 2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte)

nalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul de legislatura a X-a pe 8 iunie 2019, necesită a menționa următoarele.

Sesizarea nr.111a din 8 iunie 2019, depusă la CCM de către deputații PD Serghei Sârbu și Vladimir Cebotari, conține mențiunea că la ea sunt anexate *”toate actele legislative adoptate de către Parlament la 8 iunie 2019, inclusiv hotărârea de alegere a Doamne Zinaida Grecianâi în calitate de președinte a Parlamentului”*.

În acest context, menționăm, că dat fiind faptul că 8 iunie a fost zi de odihnă și angajații Secretariatului |Parlamentului nu erau prezenți la serviciu, hotărârile Parlamentului RM adoptate pe data de 8 și 9 iunie 2019, au fost perfectate și definitivare redacțional doar luni pe data de 10 iunie.

În așa mod, dat fiind faptul că la 8 și 9 iunie n-au existat și nici nu puteau exista actele respective ale Parlamentului adoptate la acea dată fiind perfectate ulterior în modul stabilit de legislația în vigoare a RM, autorii sesizării respectiv nu aveau și nici nu puteau avea, și respectiv nici nu puteau anexa careva acte adoptate de Parlament la sesizarea depusă de dânsii.

Astfel, nici judecătorii CCM care au adoptat hotărârea nr.14 la 8 iunie 2019, nu au avut ce examina în fond, neexistând la data de 8 iunie 2019 hotărârile respective ale Parlamentului adoptate la 8 iunie 2019 legal perfectate și semnate.

De aceea, CCM examinând sesizarea nr.111a/2019 și adoptând la 8 iunie 2019 a Hotărârii pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul de legislatura a X-a pe 8 iunie 2019, a încălcat prevederile art. 24 alin.(2) al Legii nr.317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională care stabilește că *„Sesizarea trebuie să fie motivată și să corespundă cerințelor prevăzute în Codul Jurisdicției Constituționale”*.

Totodată, CCM nu a respectat nici prevederile art.39 alin.(2) lit.g) care stabilește, că *„sesizarea trebuie să fie motivată și să cuprindă: g) nomenclatorul documentelor anexate”*, dar nici ale articolului 40 alin. (3) care indică că *„dacă sesizarea contravine cerințelor art.39, Președintele Curții Constituționale primește sesizarea, propunând subiectului să lichideze neajunsurile, sau o respinge”*.

Or în cazul dat, sesizarea nemotivată, fără anexarea actelor respective constituționalitatea cărora se contestă, contrar normelor expres ale legislației constituționale, este pusă pe rol și examinată în regim de urgență în zi de odihnă, fără citarea Parlamentului actele căruia se supun controlului constituționalității, fără respectarea întregii proceduri de jurisdicție constituțională fiind încălcate de CCM prevederile Codului Jurisdicției Constituționale ^[171].

În același context, menționăm că au fost încălcate de CCM și prevederile art.11, 12 și 13 ale Codul jurisdicției constituționale adoptat prin Legea nr. 502 din 16.06.1995 nefiind invitat Parlamentul în ședința publică și neasigurându-se principiul egalității părților și a altor participanți la proces în fața Constituției și a Curții Constituționale, nefiind ascultate nemijlocit explicațiile părților, concluziile experților, examinarea înscrisurilor și altor documente ce au atitudine de examinarea cauzei. Iar în cazul examinării sesizărilor și pronunțării hotărârilor sale pe data de 8 iunie, CCM nu a respectat principiul publicității dezbaterilor, examinînd cauzele fără citarea părților, fără examinarea în ședință publică, fără a asigura dezbaterea publică a cauzelor și desigur, fără asigurarea transparenței cuvenite – hotărârile motivate adoptate de CCM pe 8 iunie 2019, au fost expuse largului public doar pe data de 11 iunie 2019 (după pronunțare pe sait-ul CCM erau expuse comunicate de presă).

Este de remarcat, că autorii prezentei analize au analizat în lucrările sale și alte cazuri de nerespectare de către CCM a prevederilor legislației constituționale, exercitîndu-și neconform funcțiile și atribuțiile sale ^[172].

¹⁷¹ Art.art.45-60 ale Codului Jurisdicției Constituționale adoptat prin Legea nr.502 din 16.06.1995

¹⁷² V.Kuciuk, V.Pușcaș, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp.17-40, 41-50, 85-92, 170-260, ș.a.; Sacralitatea principiilor de activitate constituțională. Legea și viața. Chișinău, 2015, nr.12, pp.4-16; Notoriem non est probandum. Legea și viața. Chișinău, 2015 nr.9, pp.4-12. ș.a.

Privind interpretarea termenului de 3 luni și stabilirea de către CCM a termenului limită de 90 de zile printr-o decizie de inadmisibilitate.

Prin decizia de inadmisibilitate nr.83 din 7 iunie 2019, Curtea Constituțională având în vedere practica sa anterioară ^[173], a declarat inadmisibilă sesizarea nr. 102b din 22.05.2019 privind interpretarea articolului 85 alin. (1) din Constituție, pe motiv că textele clare nu au nevoie de interpretare.

Totodată, făcând abstracție de subiectul sesizării și în mod nejustificat, printr-o decizie de inadmisibilitate din care ar fi trebuit să rezulte doar decizia și motivarea acesteia, Curtea a interpretat că termenul de trei luni cuprins în art. 85 alin. (1) din Constituție este echivalent cu 90 de zile.

Precizăm că jurisprudența Curții de până la pronunțarea deciziei la data de 7 iunie 2019 nu conține careva interpretări a acestui termen și nici măcar careva referințe din care să rezulte echivalarea cuprinsă în decizie (3 luni = 90 de zile).

Având în vedere faptul, că în textul Constituției și nici în jurisdicția anterioară nu regăsim o astfel de abordare, rezultă că printr-o decizie de inadmisibilitate s-a încercat realizarea interpretării unui termen cuprins în Constituție.

Cu titlu de principiu subliniem, că inserarea de către CCM într-o decizie de inadmisibilitate a termenului de 90 de zile alăturat termenului de 3 luni, nu poate fi reținut ca fiind o interpretare a Constituției, pe motiv că interpretarea oficială realizată de Curte este realizată doar prin soluționarea în fond a unei sesizări, urmare examinării opiniei legiuitorului constituant – al Parlamentului RM, a punctelor de vedere ale altor autorități publice (Președinția RM, Guvernul RM, autoritatea judecătorească Consiliul Superior al Magistraturii, etc., în urma cărora se pronunță o hotărâre de interpretare a normei constituționale.

¹⁷³ HCC nr. 30 din 1 octombrie 2013 pentru interpretarea articolului 85 alin. (1) și alin.(2) din Constituția Republicii Moldova (dizolvarea Parlamentului) (*Sesizarea nr.22b/2013*), HCC nr.29 din 25.11.2015

Totodată, decizia de inadmisibilitate nu poate fi asimilată cu o hotărâre interpretativă a Curții, decizia fiind pronunțată în cazul nesoluționării în fond a sesizării și respingerii ei. Această concluzie juridică decurge din prevederile Codului jurisdicției constituționale [174], care stabilește că „(2) în cazul *soluționării în fond a sesizării se pronunță hotărâre sau se emite aviz*”, și „(3) în cazul *nesoluționării în fond a sesizării se pronunță decizie*,[...]”.

Este de reținut, că raționamente similare regăsim și în jurisprudența constituțională anterioară a instanței de jurisdicție [175], din care rezultă că numai hotărârile interpretative ale Curții sunt texte cu valoare constituțională, parte integrantă a Constituției, care pot face sau fac corp comun cu dispozițiile pe care le interpretează, fiind obligatorii pentru executare pentru toate instituțiile statului.

Astfel, pretinsa tălmăcire a termenului de 3 luni din art.85 alin. (1) din Constituție înserată în decizia CCM de inadmisibilitate nr.83 din 7 iunie 2019, nu constituie o veritabilă interpretare oficială a Constituției, și prin urmare, termenul de 90 de zile inserat alăturat termenului de 3 luni nu putea și nici nu poate fi tratat ca fiind un text cu valoare constituțională, parte integrată a Constituției, care să fie obligatoriu pentru toate organele Constituționale ale Republicii Moldova.

Din considerentele sus menționate, decizia HCC de inadmisibilitate nr.83 din 7 iunie 2019 nu a fost și nici nu putea fi temei juridic pentru a considera că data de 7 iunie este un termen-limită de referință, care ar duce sau ar putea să conducă la dizolvarea Parlamentului RM.

¹⁷⁴ Art.61 alin.(2) și (3) din Codul jurisdicției constituționale adoptat prin Legea nr. 502 din 16.06.1995

¹⁷⁵ HCC nr. 33 din 10 octombrie 2013 privind interpretarea art.140 din Constituție, HCC nr. 28 din 17 octombrie 2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin.(6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (*neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte*) (*Sesizarea nr.124b/2017*), Avizul nr. 3 din 31.10.2017 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova (*limba română*)(*sesizarea nr.134c/2017*)

Privind Hotărîre CCM de interpretare a termenului de 3 luni și de stabilire a termenului limită de 90 zile.

Așa dar, prin HCC nr.13 din 8 iunie 2019, CCM a interpretat termenul de 3 luni cuprins în art. 85 alin. (1) din Constituție, observînd că „*Adunarea Constituantă nu a stabilit cu precizie numărul de zile după care intervine sancțiunea dizolvării Parlamentului, așa cum o face în cazul termenului de 45 de zile din aceeași normă constituțională. În ipoteza a două procese de dizolvare a Parlamentului, perioada de trei luni poate să difere din cauza numărului diferit de zile pe care le pot avea lunile anului*”. Curtea va avea în vedere, în abordarea ei sistemică, inclusiv faptul că articolul 386 alin. (1) din Codul civil stabilește că „*prin jumătate de an ori semestru se înțeleg 6 luni, prin trimestru – 3 luni, prin jumătate de lună – 15 zile, prin decadă – 10 zile*”. Totodată, Curtea a dedus, că dacă o jumătate de lună are 15 zile, rezultă că o lună are 30 de zile. Aplicată cu raportare la Constituție, soluția Codului civil elimină posibilele diferențe de durată ale termenului de trei luni de dizolvare a Parlamentului, în cazul a două procese ipotetice de dizolvare.”

Deci, termenul de 3 luni care înseamnă 90 de zile conform hotărîrii CCM din 8 iunie curent, termen care fiind aplicat în cazul dat, expirase conform hotărîrii CCM deja pe 7 iunie 2019, or conform art.22 al Constituției, legea este neretroactivă. Sunt de reținut în acest context și aprecierile CCM expuse în hotrîrile sale, inclusiv în HCC nr.21 din 01.10.2018 ^[176]. Astfel, Constituția RM reglementează unele aspecte privind efectul în timp al hotărîrilor Curții Constituționale prin care se declară neconstituțională o anumită prevedere legală. Așa articolul 140 alin.(1) din Constituție prevede, că legile și alte acte normative sau unele părți ale acestora devin nule din momentul adoptării hotărîrii corespunzătoare a Curții Constituționale. Curtea menționează că textul „*din momentul adoptării hotărîrii*” din norma constituțională citată se referă la efectul ex nunc

¹⁷⁶ Pct.41-49 ale HCC nr.21 din 01.10.2018 pentru controlul constituționalității articolului 458 alin.(3) pct.4) din Codul de procedură penală (efectul retroactiv al hotărîrilor Curții Constituționale în materie de drept penal procedural).

al hotărârilor Curții Constituționale, fapt care presupune că acestea produc efecte pentru viitor. În același timp, toate hotărârile judecătorești bazate pe norma declarată neconstituțională rămân intacte, fiind guvernate de principiul *res judicata*.

Al doilea efect în timp al hotărârilor Curții Constituționale este prevăzut de articolul 26 alin.(5) teza a II-a din Legea nr.317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională, care prevede că, prin hotărârea sa, Curtea poate stabili că unele acte intră în vigoare la data publicării sau la data indicată în acestea. Curtea menționează că textul „*la data indicată în ele*” din norma menționată se referă la efectul *pro futuro* al hotărârii Curții Constituționale, fapt care presupune că Curtea poate amâna efectele hotărârii sale pentru o dată ulterioară adoptării acesteia. Amânarea efectelor hotărârii Curții are în vedere ideea potrivit căreia, deși prevederea legală este declarată neconstituțională, ea continuă să fie aplicată în cauzele care apar între data adoptării hotărârii Curții și data indicată în hotărâre. Efectul dispariției normei declarate neconstituționale din fondul activ al legislației intervine începând cu data menționată în hotărâre. Beneficiile efectului *pro futuro* constau în evitarea lacunelor de reglementare prin instituirea unei perioade tranzitorii pentru ca legislatorul să modifice norma declarată neconstituțională și, totodată, să fie evitate, de exemplu, consecințele financiare sau de alt ordin ale unei asemenea hotărâri pentru societate. În același timp, prin amânarea efectelor hotărârii Curții, pârghia balanței pe care stau, pe de o parte, principiul securității raporturilor juridice și, pe de altă parte, principiul legalității înclină în favoarea celui dintâi.

În același timp, legislatorul a reglementat și un al treilea efect în timp al hotărârilor Curții Constituționale, care prevede posibilitatea revizuirii hotărârii judecătorești irevocabile pronunțate într-o cauză penală, dacă Curtea Constituțională a declarat neconstituțională prevederea legală aplicată în acea cauză. Astfel, în situația revizuirii, hotărârea Curții Constituționale manifestă un efect retroactiv (*ex tunc*).

Curtea a considerat că în plan temporal, executarea hotărârilor prin care se declară neconstituționalitatea unei prevederi legale ține atât de efectul pentru viitor al acestora, care se manifestă prin excluderea normei din fondul activ al legislației, cât și de efectul retroactiv, manifestat prin combaterea, pe calea revizuirii, a consecințelor produse de norma declarată neconstituțională. Dacă efectul pentru viitor al hotărârilor Curții este reglementat de articolul 140 alin.(1) din Constituție, efectul retroactiv se bazează pe un principiu general, i.e. principiul supremației Constituției, garantat de articolul 7 din Legea fundamentală.

În sensul respectiv, Curtea a reținut că efectul retroactiv al hotărârilor Curții Constituționale reprezintă o redresare a consecințelor negative ale procedurilor penale soluționate definitiv prin aplicarea unei norme declarate neconstituționale. În același timp, Curtea a menționat că legislatorul nu i-a acordat Curții competența expresă de a stabili efectul retroactiv al hotărârilor sale, așa cum a făcut-o în cazul efectului *pro futuro*. Deaceia, din perspectiva articolului 7 din Constituție, hotărârile Curții Constituționale nu pot retroactiva în mod automat, ci pot retroactiva doar dacă Curtea Constituțională menționează expres acest fapt. În caz contrar, hotărârea Curții este aplicabilă doar pentru viitor.

În contextul celor sus expuse, și ținând cont de jurisprudența CCM, cu referință la HCC nr.13 din 8 iunie 2019, considerăm că interpretarea oficială realizată de Curte a termenului de 3 luni după pretinsa expirare a acestui termen, poate fi aplicată doar în viitor, și nu retroactiv. Or, HCC nr.13 din 8 iunie 2019 a fost pronunțată după pretinsa expirare a termenului de 3 luni în care Parlamentului urma să investească Guvernul, și ea fiind pronunțată a plasat actuala componență a organului legislativ în stare de imposibilitate de executare a ei.

Totodată, această interpretare a creat premise false pentru dizolvarea forului legislativ, în pofida faptului că la momentul pronunțării HCC nr.13 din 8 iunie 2019, în Parlament deja exista o majoritate parlamentară, care în aceeași zi de 8 iunie 2019 a acordat votul

de încredere noului Guvern (în continuare Guvernul Sandu). Or, pronunțarea HCC nr.13 din 8 iunie 2019 în cazul dat, a constituit și constituie o expunere post factum asupra unei situații pretins consumate, având, astfel, un impact negativ asupra celerității, accesibilității și previzibilității celor invocate de CCM prin deciziile, hotărârile și avizele sale ^[177].

Respectând autoritatea de jurisdicție constituțională a CCM, precizăm că posibilitatea echivalării termenului 3 luni cu 90 de zile, în accepțiunea art.85 alin.(1) din Constituție, prin extinderea obiectului sesizării, Curtea a avut posibilitatea să o realizeze prin examinarea sesizării Președintelui RM nr.102b din 22 mai 2019, însă instanța de jurisdicție constituțională admitând faptul că acest termen poate genera unele interpretări, în Decizia nr.83 din 07.06.2019, s-a rezumat doar la inserarea alăturat termenului de 3 luni a termenului de 90 de zile, fără a realiza o interpretare oficială a modalității de calcul a acestuia.

Menționăm și faptul, că anume interpretările cuprinse în Hotărârea nr.13 din 8 iunie 2019 în special în §11 a hotărârii, au servit drept temei pentru adoptarea ulterioară a Hotărârii pentru controlul

¹⁷⁷ Decizia nr. 83 din 07 iunie 2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 102b/2019 privind interpretarea articolului 85 alin. (1) coroborat cu articolele 63 alineatele (2) și (3), 69 alin.(2) și 103 din Constituția RM (inadmisibilitatea sesizării de interpretare a articolului 85 alin. (1) din Constituție și tentativa de echivalare a termenului de 3 luni cu 90 de zile); Hotărârea nr. 13 din 08 iunie 2019 pentru interpretarea prevederilor articolelor 63 și 85 din Constituția RM (stabilirea competențelor Parlamentului dizolvat și modalității de calcul a termenului de 3 luni din art. 85 alin. (1) din Constituție); Hotărârea nr. 14 din 08 iunie 2019 pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul RM de legislatura a X-a pe 8 iunie 2019 (declaraarea neconstituționalității hotărârii pentru alegerea doamnei Zinaida Greceanii în funcția de Președinte al Parlamentului și a actelor legislative (legile, hotărârile) adoptate de deputații Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a la data de 8 iunie 2019 și ulterior); Hotărârea din 08 iunie 2019 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui RM privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al RM și Decretul Președintelui RM privind numirea Guvernului RM (declaraarea neconstituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova privind desemnarea candida-

constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul de legislatura a X-a pe 8 iunie 2019 (HCC nr.14 din 8 iunie 2019), a Hotărârii privind controlul constituționalității Decretelor Președintelui Republicii Moldova privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al Republicii Moldova și privind numirea Guvernului Republicii Moldova din 8 iunie 2019 și a Avizului privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului Republicii Moldova din 9 iunie 2019.

Totodată, fără a contesta dreptul Curții de a extinde din oficiu obiectul sesizării de interpretare, subliniem, că instanța de jurisdicție constituțională urma să stabilească legătura necesară și evidentă între solicitările autorilor sesizării și interpretarea termenului de 3 luni din art. 85 alin. (1) din Constituție, aceasta fiind o condiție *sine qua non* pentru extinderea obiectului interpretării.

După cum a fost punctat supra, obiectul sesizării nr.110 b din 07 iunie 2019 se referă la competențele unui Parlament dizolvat și nu la termenul și modalitatea de calcul a acestuia, expirarea căruia are drept consecință dizolvarea forului legislativ. Din conținutul Hotărârii nr. 13 din 8 iulie 2019 nu rezultă acea legătură necesară și evidentă, instanța de jurisdicție constituțională rezumându-se doar la invocarea unor preținse diferențe temporale invocate de autorii sesizării, care de facto nu se conțin în sesizare.

tului la funcția de Prim-ministru al Republicii Moldova și Decretul Președintelui Republicii Moldova privind numirea Guvernului Republicii Moldova); Avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM (constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova și abilitarea Prim-ministrului în exercițiu domnul Pavel Filip cu exercitarea interimatului în vederea sesizării Curții pentru constatarea circumstanțelor ce justifică dizolvarea Parlamentului de legislatura a X-a, și după caz, emiterea decretului privind dizolvarea Parlamentului și stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate); Avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului RM (constatarea circumstanței care justifică dizolvarea Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a în legătură cu imposibilitate formării Guvernului în termenul prevăzut de articolul 85 alin. (1) din Constituție).

Astfel, constatăm că o astfel de abordare coroborată cu celelalte decizii, hotărâri și avize emise în perioada de timp 7 iunie – 9 iunie 2019, au condus la apariția crizei constituționale, la dualitatea puterii de stat și uzurparea ei, la surparea încrederii publice în justiția constituțională înfăptuită de CCM, și respectiv la blocajul instituțional în Republica Moldova.

Considerațiuni privind deblocarea stării de fapt în legătură cu curgerea termenului de 3 luni.

Norma de drept constituțională de la art.85 alin.(1) și art.103 alin. (1) ale Constituției RM într-adevăr stabilește termenul de 3 luni. Precum a menționat comunitatea avocaților din Moldova, comunitatea ex-judecătorilor constituționali, comunitatea științifico-didactică în domeniul dreptului (ONG: *Institutul de cercetări juridice „Lex-Scripta”, „Congresul Democrației Constituționale”, „Centrul de resurse juridice din Moldova”, Declarația foștilor judecători din 14 iunie 2019 și altele*), termenul de 3 luni, începe să curgă de la data apariției circumstanțelor ce au determinat posibilitatea formării unui nou Guvern/posibilitatea adoptării legilor de către Parlamentul nou constituit. Or, un nou Guvern poate fi format numai după convocarea noului Parlament de către Președintele Republicii Moldova. *Mutatis mutandis*, aceasta se referă și la posibilitatea adoptării legilor de către Parlamentul nou constituit.

La caz, mandatele deputaților Parlamentului de legislatura a X-a au fost validate de către Curtea Constituțională la 9 martie 2019, iar Parlamentul Republicii Moldova a fost convocat de către Președintele Republicii Moldova la 21 martie 2019. Prin urmare, Curtea Constituțională putea să-și reconsidere poziția sa în privința termenului de 3 luni, care este un termen general de formare a Guvernului și de deblocare a procedurii de adoptare a legilor, care începe să curgă de la data apariției circumstanțelor ce au determinat posibilitatea 1) formării unui nou Guvern și 2) adoptării legilor de către Parlamentul nou constituit. Or, dreptul trebuie să fie unul efectiv și nu unul iluzoriu. Deci Parlamentul Republicii Moldova, inițial,

trebuie să fie legal constituit pentru a avea posibilitatea reală de a: 1) forma Guvernul și 2) adopta legi.

Cu referire la cazul dat, și avînd în vedere faptul că aplicării jurisdicției constituționale și nu a jurisdicției de drept comun, unde termenul de 3 luni trebuie examinat ca un termen general de formare a Guvernului și de deblocare a procedurii de adoptare a legilor, unde Președintele RM poate să facă uz de dreptul său de dizolvare a Parlamentului, scurgerea acestui termen trebuie să înceapă de la data de 21 martie 2019 (cînd efectiv a fost convocat Parlamentul pentru constituirea lui) și, respectiv, să expire la 21 iunie 2019 (aplicînd termenul de lună existent real circumstațional).

În acest sens, pentru deblocarea normativă a stării de criză constituțională, Curtea Constituțională ar putea să-și revizuiască și reconsiderare poziția sa în privința termenului de 3 luni.

Privind „dreptul” sau „obligația” Președintelui RM de a dizolva Parlamentul.

Urmare alegerilor libere desfășurate în RM la 24 februarie 2019, și mandatelor validate de CCM la 9 martie, s-a constituit componența Parlamentului – organului suprem ales distinct pentru exercitarea suveranității naționale. Anume Parlamentul este organul suprem reprezentativ în RM, căci anume el este calificat chiar de către Constituție nu doar ca «reprezentativ», ci și ca «suprem» în ordinea reprezentării¹⁷⁸. Or, președintele RM este și el un organ reprezentativ, căci este și el ales prin vot universal direct de cetățeni și exercită atribuții care exprimă direct voința suveranului.

Astfel, la nivel național doar aceste organe reprezentative ale poporului moldovenesc pot exercita voința suverană în ordinea ierarhică respectivă.

Cu referire la sintagma „*poate dizolva*” din art.85 alin.(1) al Constituției, reiterăm poziția noastră expusă anterior în lucrări publicate, în care facem analiza studiului de caz și indicăm mai multe hotărîri

¹⁷⁸ Parlamentul, organ reprezentativ suprem și legislativ. Art.60 alin.(1) al Constituției RM.

ale CCM care vin cu interpretări care vădit depășesc limitele competenței lor ^[179]. Printre aceste hotărâri se regăsește și hotărârea CCM nr. 29 din 24 noiembrie 2015 prin care cuvântul „*poate*” se interpretează ca „*este obligat*”. De aceea, în continuare expunem următoarele.

Astfel, există câteva hotărâri anterioare ale Curții care sunt în vigoare și obligatorii până în prezent ^[180], și care interpretează deosebit de înțelesul general cunoscut cuvântul „*poate*”. Aceste trei interpretări anterioare ale Curții, spun că cuvântul „*poate*” trebuie înțeles ca o obligație – „*este obligat*”.

Este important argumentul CCM expusă în public de un judecător constituțional ^[181], care susține:

- „La momentul adoptării acestor hotărâri opinia publică le-a acceptat pentru că acestea au eliminat tensiunea din societate. Or, ce se poate de reproșat împotriva constatării „*articolul 85 are calitatea de mecanism de echilibrare a puterilor, mecanism care se aplică în scopul evitării sau depășirii unei crize instituționale sau a unui conflict între puterea legislativă și puterea executivă*” ^[182].
- „Sau: „În cazul în care Parlamentul nu a *reușit* să investească Guvernul în termen de 3 luni de zile, Șeful statului este obligat să dizolve Parlamentul, ... Or, din conținutul colaborării și controlului reciproc între puterea legislativă și puterea executivă, sarcina Șefului statului este de a contribui la depășirea crizei politice și a conflictului declanșat între puteri, și nu de

¹⁷⁹ V.Kuciuk. Când textul constituției contravine constituției. În monografia V.Kuciuk, V.Pușcaș, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 41-50.

¹⁸⁰ Hotărârile CCM nr.30 din 1 octombrie 2013, nr. 29 din 24 noiembrie 2015 și Decizia nr.13 din 16.12.2015.

¹⁸¹ Судья КС рассказал, как высчитывался срок в 90 дней, а также – почему Суд аннулировал собственные решения.
https://www.zdg.md/ru/?p=28140&fbclid=IwAR2iRbnIcIiqS1EGAwu3UW_7pU5p2sDbUF4n_kQ1026jLdU-lwK_Ani78wM

¹⁸² Pct.73 al HCC nr.30 din 1 octombrie 2013.

a păstra situația de criză pentru un termen indefinit, fapt ce nu corespunde intereselor generale ale cetățenilor, titulari ai suveranității naționale”^[183].

- Aceleași concluzii Curtea le-a repetat și în 2015: *„Prin urmare, Curtea reține că prin dispozițiile cuprinse în articolul 85 alin.(1) și alin.(2) din Constituție se urmărește restrângerea perioadei de criză politică și instituțională și asigurarea funcționalității organelor constituționale ale statului, iar prin atribuirea dreptului Președintelui de a dizolva Parlamentul se evită obstrucționarea activității unei puteri în stat.[...] Curtea observă că o eventuală amânare a dizolvării Parlamentului [...], în condițiile în care dizolvarea acestuia devine deja certă după expirarea termenului de trei luni, nu are nici o rațiune și nu este de natură să contribuie la soluționarea și deblocarea crizei instituționale. Dimpotrivă, deoarece poate conduce la menținerea pentru o perioadă de peste șase luni a unui Guvern interimar, ce are capacitate extrem de limitată de acțiune, amânarea dizolvării Parlamentului, în condițiile în care acesta nu mai are dreptul să formeze un Guvern plenipotențiar, conduce la prelungirea irațională și la agravarea crizei instituționale.[...] Curtea subliniază că permanentizarea unei guvernări interimare, prin definiție, este contrară spiritului Constituției și reprezintă un pericol pentru democrația parlamentară”^[184].*
- În același sens s-a pronunțat Curtea și ulterior: *„Curtea a stabilit că termenul de 3 luni este un termen general de formare a Guvernului, care începe să curgă de la data apariției circumstanțelor ce au determinat necesitatea formării unui nou Guvern, indiferent de declanșarea procedurilor de formare a noului Guvern sau/și de efectuarea procedurilor prevăzute de alineatul (2) al articolului 85 din Constituție”^[185].*

Judecătorul constituțional concluzionează că *„anume aceste*

¹⁸³ Pct.75 al HCC nr.30 din 1 octombrie 2013.

¹⁸⁴ Pct.pct.41 și 43 ale Hotărârii CCM nr.29/2015,

¹⁸⁵ Pct.16 al Deciziei CCM nr.13/2015,

concluzii ale Curții Constituționale au stat la baza Hotărârii nr.13 din 08.06.2019”, și respectiv au servit temei pentru celelalte hotărâri și avizuri ale CCM din 8-9 iunie 2019.

Totodată, în argumentarea sa, judecătorul constituțional expune teza ^[186], precum că *„dreptul discreționar al președintelui RM de a dizolva Parlamentul se transformă în obligație”* este o consecință *„impusă de voința legiuitorului constituant”*. Adică, se pretinde, că aceasta de fapt a fost voința Parlamentului RM atunci când a adoptat Constituția RM, stipulînd că *„președintele țării poate”*, legiuitorul de fapt a avut în vedere *„președintele țării este obligat”*.

În opinia noastră de cercetători, considerăm următoarele.

1. Interpretarea CCM prin care se schimbă diametral opus sensul bineînțeles al cuvîntului, prin definiție nu putea să fie o doleanță sau o intenție a legiuitorului constituant, or scopul Parlamentului care a adoptat Constituția a fost ca textul constituțional să fie cît mai clar pentru națiune, pentru cetățeni. Deaceia, interpretările CCM expusă atît în hotărârile precedente din a.2013 și 2015, dar și cele din perioada 7-9 iunie a.2019 sunt arbitrare și lipsite de temei constituțional și juridic.
2. Dreptul președintelui RM de a dizolva Parlamentul RM este un drept discreționar, care poate fi realizat doar urmare a careva condiții, dar nici într-un caz nu poate fi obligație, ori scopul este de a soluționa crizele politice, de a media ramurile puterii de stat, de a menține calmitatea și spiritul lucrativ al instituțiilor de stat.
3. Președintele nu poate fi obligat de CCM printr-o interpretare a textului constituțional, or textul constituțional trebuie expres să oblige la acțiuni sau inacțiuni. În lipsa textului expres, interpretarea arbitrară este o generare de norme de drept, atribuție inadmisibilă și care nu este în competența CCM.
4. În opinia noastră, CCM prin punerea hotărârii prin care a

¹⁸⁶ Судья КС рассказал, как высчитывался срок в 90 дней, а также – почему Суд аннулировал собственные решения.
https://www.zdg.md/ru/?p=28140&fbclid=IwAR2iRbnIcIiqS1EGAwu3UW_7pU5p2sDbUF4n_kQ1026jLdU-lwK_Ani78wM

interpretat dreptul discreționar al președintelui ca o obligație constituțională a președintelui țării, de fapt a emis noi norme de drept, admițând o ilegalitate constituțională.

5. În cazul în care CCM a pronunțat o hotărâre care contravine Constituției, este de remarcat, că pentru astfel de cazuri, autoritățile de stat necesită a se conduce de art.7 al Constituției, care stătuiează că *„Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică”*.

La acest capitol privind *„dreptul”* sau *„obligația”* Președintelui RM de a dizolva Parlamentul, pare a fi importantă și utilă poziția **ex-președinților Republicii Moldova Mircea Snegur și Petru Lucinschi care au venit cu o declarație comună cu privire la situația politică din țară** ^[187].

În declarație cei doi foști șefi de stat amintesc, că pe când unul dintre ei a fost șef de stat (n.r. în anul 2000, când președinte era Petru Lucinschi) Parlamentul de asemenea a fost dizolvat, însă CCM nu l-a obligat subit pe președinte să dizolve legislativul.

Dînșii menționează: „În timpul mandatului unuia dintre noi a avut loc și o dizolvare a Parlamentului. Atât doar că atunci Curtea Constituțională nu l-a obligat pe președinte să opereze subit dizolvarea într-o anumită zi, la o anumită oră. Ba, dimpotrivă, făcând trimitere că în Constituție scrie: *„...poate să dizolve...”*, i-a oferit Președintelui o marjă de manevră, o perioadă de gândire în plus, dacă doriți”.

¹⁸⁷ Snegur și Lucinschi amintesc de cum a fost dizolvat Parlamentul în 2000. <http://tv8.md/2019/06/13/snegur-si-lucinschi-fac-din-deget-curtii-constitutionale-in-timpul-mandatului-unuia-dintre-noi-curtea-a-oferit-o-marja-de-manevra/>

Privind stabilirea în Hotărârea CCM nr.13 din 08.06.19 a statutului juridic și a competențelor Parlamentului RM dizolvat

Urmare exminării sesizării privind interpretarea articolelor 63 și 85 din Constituția RM depuse pe 7 iunie 2019 de doi deputați în Parlament din partea PDM (partid parlamentar de opoziție), CCM a adoptat Hotărârea nr.13 din 8 iunie 2019 prin care a interpretat normele constituționale respective și soluționând problema de oportunitate politică a PDM, și a statuat următoarele:

„a) Parlamentul care urmează a fi dizolvat, nu are statut și competențe identice cu Parlamentul mandatul căruia a expirat în conformitate cu prevederile art.63 din Constituție (normă nouă constituțională).

b) În cazul apariției circumstanțelor de dizolvare obligatorie a Parlamentului ca urmare a blocajului legislativ și/sau a imposibilității de formare a Guvernului timp de 3 luni (90 zile) Parlamentul nu este în drept să desfășoare activitate legislativă și să-și îndeplinească atribuțiile prevăzute de art.66 din Constituție, precum și să constituie organe de conducere ale Parlamentului RM (normă nouă constituțională).

c) La apariția circumstanțelor de dizolvare a Parlamentului în condițiile art.85 aliun.(1) din Constituție, Președintele șării este obligat, neîntârziat să sesizeze CCM pentru constatarea circumstanțelor de dizolvare, cu emiterea ulterioară a decretului de dizolvare a Parlamentului și stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate (normă nouă constituțională).

d) Orice acțiune și/sau act legiuslativ, care are drept scop desfășurarea activității Parlamentului după apariția circumstanțelor de dizolvare obligatorie, constituie o încălcare gravă a prevederilor constituționale și sunt nule ab initio (normă nouă constituțională)”.

Referitor la preținsele noile norme constituționale statuate în HCC nr.13 din 8 iunie 2019, reiterăm mențiunile din lucrările anterioare ^[188] privind crearea noilor norme de drept, inclusiv fiind în prezența conflictelor de interese, expunem următoarele considerațiuni, și anume:

¹⁸⁸ V.Kuciuk, V.Puşcaş. Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chişinău,

1. În conformitate cu prevederile Constituției RM ^[189], CCM nu deține competența de adoptare a actelor normative sau a normelor de drept. Limitele de competență stabilite în legislația în vigoare a RM oferă CCM doar competența de legiuitor pasiv, prin aplicarea competenței constituționale de a efectua controlul de constituționalitate și de a amenda normele de drept care contravin Constituției RM. Depășirea acestei competențe și stabilirea unor norme de drept noi contravine spiritului și normei de drept constituționale, afectând materia constituțională și indicând la uzurparea unor competențe atribuite exclusiv Parlamentului RM, care în conformitate cu art.66 alin.(1) este „*unica autoritate legislativă a statului*”.

2. În conformitate cu prevederile Constituției RM ^[190], durata mandatului Parlamentului este stabilită expres pe o perioadă de 4 ani care poate fi prelungit, prin lege organică, în caz de război sau de catastrofă. Totodată, mandatul Parlamentului se prelungește pînă la întrunirea legală a noii componente, dar în această perioadă nu poate fi modificată Constituția și nu pot fi adoptate, modificate sau abrogate legi organice. Astfel, mandatul Parlamentului este limitat de însăși prevederile Constituției, Parlamentul avînd mandat limitat, dar acest mandat oferă dreptul de a aproba hotărîri și legi ordinare, în vederea asigurării exercitării puterii de stat legislative.

3. Mandatul Parlamentului, conform art.63 în coroborare cu art.68 al Constituției RM în calitate de mandat instituționalizat și consolidat al mandatelor deputaților aleși ai poporului, are aceeași calitate de mandat reprezentativ și în exercitarea lui este în serviciul poporului. Din perspectiva alin.(2) al art.68 al Constituției RM, și ținînd cont de faptul că orice mandat imperativ este nul, restricțiile și condiționările în activitatea Parlamentului formulate în HCC nr.13 din 8 iunie 2019 contravin Constituției RM.

4. Conform art.7 al Constituției RM – „*Constituția Republicii*

2019, pp. 41-50, 84-92, ș.a.; V.Kuciuk. Conflictul de interese în autoritatea publică (paradigmă constituțională – studiu de caz), materialele Conferinței “Teoria și practica administrării publice”, Chișinău, 17 mai 2019, ș.a.

¹⁸⁹ Art.134 și 135 din Constituția RM

¹⁹⁰ Art.63 alin.(1) și (3) ale Constituției RM

Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică.” În temeiul dat, HCC „nr.13 din 8 iunie 2019 care contravine Constituției RM, *ab initio* este nulă și nu are putere juridică.

Este de reținut, că la 24 februarie 2019, poporul suveran a încredințat/delegat persoanelor alese în Parlament mandatul de deputat pentru o perioadă de 4 ani.

Mandatul fiecărui deputat a fost validat de către Curtea Constituțională la 9 martie 2019, iar convocarea/întrunirea Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a a avut loc la 21 martie 2019.

Așadar, mandatul plenipotențiar al Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a XX-a a expirat la 30 noiembrie 2018, iar pentru perioada 1 decembrie 2018 – 20 martie 2019 Parlamentul a avut un mandat limitat, deci în această perioadă Parlamentul nu a putut interveni în sfera/domeniul legilor constituționale și organice. De altfel, mandatul plenipotențiar al Guvernului se exercita ca urmare a voinței Parlamentului, organul reprezentativ suprem al poporului, iar mandatul Guvernului interimar, a cărui mandat a încetat, a fost asigurat în baza prevederilor constituționale și legislative în vigoare ^[191].

În limitele temporale, de când mandatul plenipotențiar (de 4 ani) al Parlamentului a expirat sau de când Parlamentul a fost dizolvat și până la întrunirea legală și constituirea Parlamentului nou-ales, Parlamentul nu mai poate legifera prin legi constituționale și organice (expirarea mandatului (art. 63) sau dizolvarea Parlamentului (art. 85).

Constituția prevede în mod expres că durata mandatului este de 4 ani, deci și exercitarea funcțiilor Parlamentului poate fi efectuată numai pentru această perioadă.

Așa, Parlamentului după expirarea mandatului plenipotențiar și până la întrunirea Parlamentului nou-ales, îi sunt atribuite doar funcții operative pentru a asigura continuitatea activității perma-

¹⁹¹ Articolul 103 din Constituție și prevederile art.12 și 15 ale Legii nr.136 din 07.07.2017 cu privire la Guvern

nente – regulă supremă într-un stat de drept. De aceea, restrângerea competențelor legislative, stabilite pentru Parlament prin art. 63 alin. (3) din Constituție (nu poate fi modificată Constituția și nu pot fi adoptate, modificate sau abrogate legi organice), se impune din ziua expirării mandatului de 4 ani sau din ziua intrării în vigoare a decretului Președintelui Republicii Moldova privind dizolvarea Parlamentului și durează până la întrunirea legală a noii componente a Parlamentului.

Este de reținut, că din prevederile Constituției, alte interdicții sau limitări ale competenței nu rezultă, nici pentru legislativul a cărui mandat a expirat și nici pentru legislativul care urmează a fi dizolvat sau care deja a fost dizolvat.

Prin urmare, în limitele temporale dintre perioada de după expirarea mandatului (4 ani) și până la întrunirea noului Parlament ales, Parlamentul precedent nu are atribuții și competențe depline.

Totodată, prin Hotărârea nr. 13 din 8 iunie 2019, Curtea contrar regulilor de interpretare logică reținute atât în doctrină cât și de jurisprudența instanței de jurisdicție constituțională, și anume a regulii că dacă legea nu distinge, nici interpretul nu trebuie să distingă (*ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*), a realizat o distincție între statutul și competențele unui Parlament a cărui mandat a expirat și a unui Parlament care urmează sau a fost dizolvat.

Mai mult ca atât, nejustificat și fără argumentare în norma constituțională, Curtea a decis că *„Orice acțiune și/sau act legislativ, care are drept scop desfășurarea activității Parlamentului după apariția circumstanțelor de dizolvare obligatorie, constituie o încălcare gravă a prevederilor constituționale și sunt nule ab initio”* ^[192]. Printr-o astfel de decizie considerăm că instanța de jurisdicție constituțională și-a asumat un rol impropriu, acela de a legifera și nu de a interpreta prevederile constituționale, iar în cazul dat avem o interpretare extensivă care generează noi norme de drept constituțional. Or, singura autoritate abilitată cu dreptul exclusiv de a modifica Legea

¹⁹² HCC nr.13 din 08.06.2019

Supremă este Parlamentul, rolul strict al unei Curți Constituționale fiind acela de a interpreta prevederile constituționale deja existente.

Este de reținut de asemenea, că o astfel de abordare este în totală contradicție și cu principiul autonomiei Parlamentului, dar și principiului asigurării funcționalității instituționale a lui. În pofida faptului că Parlamentul urmează a fi dizolvat sau este dizolvat, totuși mandatul deputaților și activitatea Parlamentului se prelungește până la constituirea unui nou legislativ ^[193]. Prin urmare, cu excepția limitării stabilite de constituție de a adopta Legi organice și constituționale, Parlamentul continuă să activeze fiind funcțional. Eventualele numiri în organele de conducere ale Parlamentului sau modificări ale acestora sunt chestiuni de ordin parlamentar intern și reprezintă o responsabilitate exclusivă a forului legislativ, iar intervențiile altor autorități publice în problematica respectivă sunt inadmisibile.

Prin urmare, actele emise de către Curtea Constituțională după pronunțarea dispozitivului Hotărârii nr. 13 din 8 iunie 2019, nu fac altceva decât să urmeze firul logic impus prin aceasta, fiindcă interpretările cuprinse în textul acesteia au servit drept temei pentru emiterea de către instanța de jurisdicție constituțională a următoarelor hotărâri și avize din data de 8 iunie 2019 ^[194].

Privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova și abilitarea Prim-ministrului cu exercitarea interimatului

Menționăm că aspectul dat a fost cercetat științific de subsemnatii în lucrările sale anterioare, în care s-a atras atenție la mai multe nerespectări procesuale și de fond ^[195]. Totodată, cu referire

¹⁹³ Art.63 alin.(3) al Constituției RM

¹⁹⁴ HCC nr.14/2019, HCC nr.15/2019, Avizul CC din 9 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM, Avizul CC din 9 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului RM

¹⁹⁵ V.Kuciuk, V.Puşcaş, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău,

la avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova, atenționăm despre o încălcare a normelor procedurale ale Codului jurisdicției constituționale nr. 502/1995, care la art. 38 alin. (2) lit. c) stabilește că, subiecții cu drept de sesizare pot face sesizări în probleme ce țin de competența lor, cu unele excepții printre care cea privind constatarea circumstanțelor ce justifică suspendarea din funcție a Președintelui Republicii Moldova sau interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova, care poate fi făcută în temeiul unei hotărâri a Parlamentului, semnate de Președintele Parlamentului. Or a fost adus la cunoștința publicului faptul că sesizarea nr. 113f din 08.06.2019 a fost semnată doar de 3 deputați din opoziția parlamentară. În acest context, putem constata o încălcare admisă de către Curtea Constituțională, care nu era în drept să admită spre examinare sesizarea depusă de subiecții necorespunzători. Drept urmare, actele Curții Constituționale emise în urma examinării acestei sesizări și a celor ulterioare care derivă din sesizarea respectivă sunt de drept lovite de nulitate constituțională.

Totodată, remarcăm că Constituția nu stabilește obligația dizolvării Parlamentului după expirarea celor 3 luni. Considerăm, că Președintele Republicii are precum este prescris expres în norma constituțională doar dreptul (nicicum obligația) de a dizolva Parlamentul ^[196].

Exact despre acest fapt a atenționat publicul un grup de foști judecători (printre care 3 ex-judecători și președinți ai Curții CONstituționale) care au remarcat în declarația sa ^[197], că *„esența interpretării menționate se rezumă la interpretarea termenului calendaristic de trei luni cu care se operează în textul Constituției, în fraudă legii. Astfel, indicarea în paranteză interpretarea termenului de trei luni ca fiind*

2019, pp.283-287.

¹⁹⁶ Art.63 alin.(1) al Constituției RM

¹⁹⁷ Zece foști judecători și-au făcut publică opinia cu privire la decizia Curții Constituționale din 14 iunie 2019. <https://sputnik.md/politics/20190614/26403942/fosti-judecatori-Decizia-CCM-este-contrar-prevederilor-legii.html>

90 de zile, reprezintă în esență o modificare a normei constituționale, într-o procedură neadmisă de lege. Or, Curtea Constituțională, nu este autoritatea competentă de a interveni în textul normei constituționale în scopul modificării acesteia, în speță prin indicarea altor termeni în care Parlamentul poate fi dizolvat, decât cel indicat cu o suficientă claritate de către legislatorul constituant, motiv din care termenul de 3 luni la expirarea căruia Constituția admite posibilitatea dizolvării Parlamentului, nu poate fi restrâns la 90 de zile, în fraudă funcționalității, organului suprem reprezentativ în stat – temelia democrației într-un stat de drept”, au menționat în declarație foștii magistrați. Manifestînd dezacordul total față de procedura arbitrară care a stat la baza ultimelor decizii și hotărâri succesive adoptate în grabă de Curtea Constituțională, cu mari abateri de la prevederile Constituției și a jurisdicției constituționale, dînșii au apreciat hotărârile CCM ca decizii care au avut drept finalitate „înlăturarea Parlamentului de la exercitarea puterii de stat, instaurarea instabilității politice în țară cu atribuirea exercitării puterii de stat altor persoane decât celor cărora le-a fost încredințată de cetățeni în cadrul unui scrutin democratic”.

Concomitent cu cele sus expuse, chiar dorind să accepte logica jurisdicțională a CCM, remarcăm că în cazul în care Președintele RM va face uz de dreptul său, Președintele are nevoie și de o perioadă de timp rezonabilă pentru a exercita dizolvarea Parlamentului conform art.85 din Constituție în pofida unor posibile circumstanțe de ordin politic sau social, și putem constata că Legea supremă îi oferă această pauză rezonabilă. Expirarea termenului de 3 luni nu impune Președintele de a recurge la acest act, cu atît mai mult imediat după ziua expirării termenului constituțional, or chiar temporal aceasta poate să nu fie posibil de realizat avînd în vedere obligația constituțională a președintelui de a purta consultări cu fracțiunile parlamentare.

Potrivit articolului 103 alin. (1) din Constituție, Guvernul își exercită mandatul pînă la data validării alegerilor pentru un nou Parlament”. Astfel, mandatul Guvernului condus de Prim-ministrul

Pavel Filip a încetat în ziua validării mandatelor deputaților aleși, la 9 martie 2019. Din această zi, Guvernul a devenit unul în exercițiu, și conform art.15 din Legea cu privire la Guvern nr. 136/2017, Guvernul al cărui mandat a încetat îndeplinește numai atribuții de administrare a treburilor publice.

Totodată, art.91 din Constituție nu reglementează posibilitatea asigurării interimatului funcției de Președinte al Republicii Moldova de către un prim-ministru în exercițiu, al unui Guvern al cărui mandat a încetat, și care exercită temporar anumite atribuții funcționale limitate de lege. În acest sens, avizul Curții Constituționale nu conține careva argumente sau interpretări care ar acoperi constituțional și ar legitima decizia adoptată.

În opinia noastră, interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova poate fi asigurat doar de un Președinte de Parlament sau Prim-ministru al căror mandate instituționale nu au expirat/încetat. Această condiție rezultă din statutul și rolul Președintelui stabilite în Constituție și atribuțiile exclusive oferite acestuia de lege, or fiind ales prin vot direct de popor, Președintele reprezintă statul și voința poporului, fiind garantul suveranității, independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a țării.

De aceea, avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova (prin care Curtea Constituțională a „constatat ca circumstanță care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova în cadrul procedurii de dizolvare a Parlamentului refuzul deliberat al Președintelui de a-și îndeplini obligația constituțională de a sesiza Curtea Constituțională, pentru constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului de legislatura a X-a și abilitarea Prim-ministrului în exercițiu domnul Pavel Filip cu exercitarea interimatului în vederea sesizării Curții pentru constatarea circumstanțelor ce justifică dizolvarea Parlamentului de legislatura a X-a, și după caz, emiterea decretului privind dizolvarea Parlamentului și stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate”), nu are rădăcină substanțială în normele constituționale în vigoare, reprezentând

de fapt o interpretare extensivă a sensului și înțelesului deplin al normelor constituționale, elucidate mai sus.

Cu referire la avizul Curții Constituționale din 9 iunie 2019 prin care s-a *„constatat drept circumstanță care justifică dizolvarea Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a imposibilitatea formării Guvernului în termenul prevăzut de articolul 85 alin. (1) din Constituție”*, Curtea Constituțională nu a luat în considerare elementele procedurale stabilite de Constituție, care nu au fost epuizate și care trebuiau să preceadă sesizarea Curții privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului. Așa, prim-ministrul în exercițiu Pavel Filip, cel care se pretinde a asigurat interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova în temeiul avizului Curții Constituționale din 09.06.2019, nu a consultat în prealabil fracțiunile parlamentare, înainte de a sesiza Curtea, ceea ce constituie, în opinia Parlamentului, o încălcare gravă a Constituției, or art. 85 alin. (1) stabilește clar că Parlamentul poate fi dizolvat doar după consultarea fracțiunilor de către Președinte.

**Privind prevederile HCC nr.16 din 15 iunie 2019
pentru revizuirea Deciziei Curții Constituționale nr.
83 din 7 iunie 2019, Hotărârii Curții Constituționale
nr.13 din 8 iunie 2019, Hotărârii Curții
Constituționale nr. 14 din 8 iunie 2019, Hotărârii
Curții Constituționale nr. 15 din 8 iunie 2019, Avizului
Curții Constituționale nr. 1 din 9 iunie 2019 și
Avizului Curții Constituționale nr. 2 din 9 iunie 2019**

Ab initio necesită a atenționa asupra noțiunii de „*transfer de putere*”, noțiune utilizată atât în comunicatele oficiale, dar și în HCC nr.16 din 15 iunie 2009, avîndu-se în vedere în exclusivitate starea de fapt constituită urmare dualității puterii de stat *de facto* formate grație tentativei de uzurpare a puterii de stat. Or, transferul de putere ca procedură de drept nu există în legislația RM, dat fiind faptul reglementării detaliate în Legea cu privire la Guvern [¹⁹⁸] a

¹⁹⁸ Legea nr. 136 din 07.07.2017 cu privire la Guvern. Publicat: 19.07.2017 în Monitorul Oficial Nr.252

încetării mandatului Guvernului în exercițiu și investirea noului Guvern de Parlament, organ reprezentativ al Suveranului. De aceea, utilizarea noțiunii de *transfer pașnic al puterii de stat* ca mecanism de drept înseamnă exclusiv existența unei stări juridice ilegale în care a avut loc o tentativă de uzurpare a puterii de stat, pentru ca mai apoi sub presiunea opiniei publice interne și externe să se cedeze puterea de stat uzurpată autorităților legale. La caz, este de menționat lipsa explicațiilor respective în HCC nr.16/2019, fapt care trece cu vederea momentul tentativei de uzurpare a puterii de stat, operîndu-se cu termeni *de facto* și *de jure*, fără a se da apreciere de drept încetării mandatului și investirii cu mandat legal noul Guvern. Așa că din textul HCC nr.16/2019 nu este clară situația de drept constituită în RM în perioada 07-15 iunie 2019.

De altfel, în temeiul demersului judecătorilor Curții Constituționale din 15 iunie 2019 care a avut la bază situația de fapt din Republica Moldova, în special anunțul *transferului de putere* către Guvernul Prim-ministrului Maia Sandu și coaliția formată în Parlamentul Republicii Moldova, Plenul Curții Constituționale a decis admiterea [¹⁹⁹] revizuirii actelor Curții pronunțate anterior în perioada 7-9 iunie 2019, pronunțînd HCC nr.16.

Curtea a constatat că necesitatea revizuirii decurge din anunțul *retragerii de la guvernare* și a *transferului de putere* către Guvernul condus de Prim-ministrul Maia Sandu și coaliția formată în Parlamentul Republicii Moldova.

Este important de menționat, că CCM a recunoscut prin HCC nr.16 că în țară sa instaurat dualitatea puterii de stat, operînd cu două noțiuni: „guvern *de jure*” și „guvern *de facto*”, menționînd în pct.21, că după data de 9 iunie 2019, guvernul *de jure* condus de dl Pavel Filip acționa exclusiv în baza hotărârilor Curții Constituționale, pe cînd guvernul *de facto* condus de dna Maia Sandu, acționa atît în baza unei hotărâri a Parlamentului, cît și a unui decret prezidențial.

Este de remarcat, că în pct 22, Curtea a recunoscut drept *de jure*

¹⁹⁹ Art.72 din Codul jurisdicției constituționale (Curtea își poate revizui propriile hotărâri în cazul în care apar împrejurări noi)

ambele guverne, constatînd că pe data de 14 iunie 2019, guvernul *de jure* și-a dat demisia, transferînd puterea guvernului *de jure* condus de Prim-ministrul Maia Sandu.

Făcînd abstracție de actul revizuirii, remarcăm că jonglîndu-se cu noțiunile guvern *de facto* și guvern *de jure*, de fapt CCM a inversat starea de fapt, or guvernul *de jure* din start a fost noul guvern desemnat de Parlament și statuat de Președintele RM, pe cînd guvernul în exercițiu *cu mandat încetat* – anume el a fost guvernul *de facto* care nu avea competență și legitimitatea necesară unui guvern legal, și care urmare presiunii interne și externe a opiniei publice, s-a dezis de la uzurparea puterii de stat, peste o săptămînă de uzurpare a puterii de stat, eliberînd benevol instituțiile capturate ale statului.

Menționînd că *transferul de putere* al guvernului condus de dl Pavel Filip către guvernul condus de dna Maia Sandu a echivalat cu o renunțare deliberată a celui dintîi la administrarea treburilor publice, Curtea recunoaște că această situație creată constituie o sursă de instabilitate în Republica Moldova, de vreme ce persistă efectele actelor Curții Constituționale pronunțate în perioada 7-9 iunie a.c., și nu există o autoritate care să le asigure implementarea deplină. Mai mult, Curtea a observat că, în situația de criză politică subsecventă datei de 9 iunie a.c., unii funcționari *lato sensu* (funcționari publici, funcționari cu statut special, ambasadori ai Republicii Moldova etc.) nu au recunoscut autoritatea și legitimitatea guvernului *de facto*, invocînd actele relevante ale Curții. De asemenea, există posibilitatea ca unele guverne străine să fie induse în eroare cu privire la guvernul Republicii Moldova cu care trebuie să corespundă. Prin urmare, în situația socio-politică creată, Curtea a trebuit să pună în balanță imperativele pe care le-a enunțat în actele sale pronunțate în perioada 7-9 iunie a.c., și interesul public al păcii civice și al protecției efective a drepturilor omului. Iar pornind de la faptul, că interpretările ei trebuie ^[200] să fie ghidate de obiectivele enunțate în Preambulul Constituției și în Declarația de Indepen-

²⁰⁰ Hotărîrea CCM nr.36 din 5 decembrie 2013

dență a Republicii Moldova (§ 122), Curtea a apreciat că *„odată încetată activitatea guvernamentală și prin renunțarea guvernului de jure la actul guvernării, în Republica Moldova sunt periclitate pacea civică și drepturile omului, unde instabilitățile guvernamentale produc consecințe negative pentru valorile democrației”*.

De aceea, pornind de la nevoia de a menține pacea civică și protecția efectivă a drepturilor omului în concret, Curtea a stabilit (pct.32), că *„implementarea considerentelor Curții din actele sale relevante din 7-9 iunie a.c. este imposibilă, în prezent, iar menținerea acestor acte ar putea afecta în mod disproporționat fundamentele păcii civice și protecției drepturilor omului”*. Or, (pct.33) Curtea *„nu poate substitui discreția unui guvern de jure care a demisionat și nu consideră oportună substituirea discreției noului guvern. Această problemă excedă sferei dreptului constituțional, fiind una pur politică. Curtea nu este organismul potrivit care să intervină în chestiuni care au dobândit, în prezent, valențe pur politice. Ea nu poate administra treburile pe care trebuie să le administreze un guvern de jure care a demisionat sau pe care trebuie să le administreze un guvern de facto care a devenit de jure*.

Accentuând că *„situațiile extreme impun, uneori, aplicarea unor soluții excepționale”*, Curtea a concluzionat că *„este cazul hotărârii, care va anula, pe calea unei revizuiri, efectele actelor Curții pronunțate în perioada 7-9 iunie a.c., pentru a elimina insecuritatea juridică ce afectează, în contextul actual, date fiind împrejurările care au intervenit, pacea civică și drepturile omului. În acest caz, schimbarea jurisprudențială efectuată de către Curte pe calea revizuirii este motivată de evoluția socială și de ponderea mai mare a drepturilor omului și a dezideratului realizării păcii civice în raport cu principiul certitudinii juridice”*.

Revizuiind hotărârile sale din perioada 7-9 iunie a.c., Curtea totodată (pct.35). a considerat valabile actele adoptate de către guvernul de jure condus de către dl Pavel Filip, în cazul în care noul Guvern nu le va modifica.

Este de remarcat, că prin hotărârea Curții nr.16/2019, Parlamentul

condus de dna Zinaida Greceanîi a dobândit (în opinia Curții), *ope constitutionis*, calitatea de Parlament constituțional, fiind revigorate actele normative adoptate de acesta, precum și actele adoptate de Guvernul Republicii Moldova condus de dna Maia Sandu.

Astfel, cu toate că Curtea a anunțat revizuirea actelor sale normative pronunțate în perioada 7-9 iunie a.c., de fapt (textual), remarcăm că ea de fapt nu a revizuit dar a anulat Decizia Curții Constituționale nr. 83 din 7 iunie 2019, HCC nr.13 din 8 iunie 2019, HCC nr. 14 din 8 iunie 2019, HCC nr. 15 din 8 iunie 2019, Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 9 iunie 2019 și Avizul Curții Constituționale nr. 2 din 9 iunie 2019. Or anularea unui act normativ nu este o pretinsă revizuire a actului normativ, care conform legislației RM ^[201], dar și al dex-ului ^[202], constă în analiza/verificarea/corectarea conținutului lui pentru evaluarea corespunderii lui unei stări de fapt sau cerințelor legale.

Prin acest fapt, Curtea *de jure* și-a recunoscut culpa, ilegalitățile comise și interpretările abuzive admise. Deaceia în plan juridic, CCM a recunoscut prin pronunțarea HCC nr.16/2019 participarea sa la tentativa de uzurpare a puterii de stat, realizând prin hotărâri abuzive și nefondate un suport ilegal de natură interpretativă cvazi-constituțională pentru gruparea oligarhică respectivă.

²⁰¹ Art.70 al Codului Jurisdicției Constituționale, art.3 al Legii nr.424 din 16.12.2004 privind revizuirea și optimizarea cadrului normativ de reglementare a activității de întreprinzător

²⁰² REVÍZIE, *revizii*, s. f. Cercetare nouă, control, verificare, revizuire. ♦ Corectură făcută în pagini a unui text ce urmează să fie tipărit. ♦ Inspecție. ♦ Formă de control (întreprinsă de obicei de organe speciale) care constă în revederea sau reverificarea documentelor de evidență privitoare la operații contabile. ♦ Ansamblul operațiilor executate asupra unei instalații, a unei mașini etc., care constă în reglarea pieselor și aparatajelor, în înlăturarea jocurilor survenite prin uzură etc. [Var.: **reviziune** s. f.] – Din fr. révision, lat. revisio, -onis. <https://dexonline.ro/definitie/revizie> ; Revizui, verb. Sinonime: a reexamina, a revedea, a controla, a verifica, a inspecta; a corecta, a îmbunătăți, a ameliora, a schimba; a amenda, a modifica, a reconsidera, a rectifica, a redefini, a reforma, a remania, a repara; a superviza. <https://sinonime.com/dex/?cheie=Revizui%2C&>

Privind poziția oficială a Guvernului Sandu vizavi de actele CCM expusă prin denunțul depus la Procuratura Generală a RM de către dl A.Năstase, deputat, viceprim-ministru, Ministru al Afacerilor Interne

La la 16 iunie 2019, ministrul afacerilor interne a sesizat Procurorul General asupra săvârșirii de către judecătorii Curții Constituționale a infracțiunii de *tentativă de uzurpare a puterii de stat* – art. 339 alin.(1) Cod penal – acțiuni săvârșite în scopul uzurpării sau menținerii forțate a puterii de statcu încălcarea prevederilor Constituției Republicii Moldova.

În această privință, dînsul a menționat următoarele:

– în perioada 07 iunie – 09 iunie 2019 judecătorii Curții Constituționale au aprobat decizii, hotărâri și avize contrare prevederilor Constituției RM în scopul de a permite lui Plahotniuc Vladimir și a grupării criminale conduse de acesta să se mențină abuziv la putere, precum și de a asigura o legalitate așa-zisului guvern condus de Filip Pavel.

– actele nominalizate ale Curții Constituționale au condus la instaurarea unui dualism al puterii și, în consecință, a unei crize a acesteia, ceea ce a afectat și extrapolat întreaga societate datorită interpretării ambigue și abuzive a unor norme constituționale, care , în lumina Hotărârilor anterioare ale Curții nr. 30 din 01.10.2013 și nr. 29 din 24.11.2015 pentru interpretarea articolului 85 din Constituția RepubliciiMoldova, erau suficient de clare pentru a găsi oportun revenirea ulterioară la interpretarea sensului și modalității de aplicare a acestuia.

– autoritățile apărute ca rezultat al efectelor produse de deciziile ilegale emenate de Curte, au încercat să schimbe starea de lucruri existentă, au emis acte de dizolvare a Parlamentului Republicii Moldova, au stabilit alegeri anticipate, au înstrăinat bunuri, etc., existând, practic, o preluare ilegală și abuzivă a puterii în stat, prin anihilarea puterii legislative și suprimarea Guvernului legal constituit.

– obiect al infracțiunii de uzurpare a puterii în stat sînt relațiile

care reglementează formarea organelor puterii de stat, precum și regimul constituțional al Republicii Moldova.

– latura obiectivă a infracțiunii se exprimă prin acțiuni cu scopul de a uzurpa (de a-și însuși) o putere cu încălcarea vădită a normelor constituționale prin acțiuni îndreptate spre a menține puterea de stat, atunci când, potrivit Constituției, urma a fi transmisă în conformitate cu voința și suveranitatea populară rezultată în urma votului din 24 februarie 2019.

– uzurparea puterii de stat presupune acțiuni ale persoanelor, diferitelor grupări, organizații îndreptate spre obținerea puterii asupra cărei a nu au niciun drept. Menținerea forțată a puterii înseamnă păstrarea forțată a acesteia, cu încălcarea prevederilor Constituției RM de către persoane cărora puterea le-a aparținut conform legii.

– în prezenta cauză Plahotniuc Vladimir a acționat în vederea accederii sale la putere și de menținere a sa și a Guvernului aservit, la putere, dispunând prin intermediul judecătorilor Curții Constituționale dizolvarea Parlamentului, continuarea împuternicirilor Guvernului condus de Filip Pavel în pofida expirării împuternicirilor acestuia, neadmiterea intrării în atribuții a Guvernului condus de Maia Sandu, etc.

În denunțul depus la Procuratura Generală, denunțatorul a menționat că conform Constituției puterea de stat este divizată în puterea legislativă, executivă și judecătorească și care sânt separate și colaborează la exercitarea prerogativelor ce le revin ^[203]. Parlamentul, Președintele și Guvernul Republicii Moldova, Curtea Supremă de Justiție și instanțele judecătorești inferioare sunt organele de stat ce reprezintă aceste puteri. Și totodată, conform prevederilor Constituției RM ^[204], suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova care o exercită în mod direct prin organele sale reprezentative în formele stabilite de Constituție. Nici o persoană particulară nici o parte din popor, nici un grup social, nici un partid politic sau o altă formațiune obștească nu poate exercita puterea de stat în nume propriu.

²⁰³ Art.6 al Constituției RM

²⁰⁴ Art.2 al Constituției RM

Cerințele debunătorului bazate pe normele legislației constituționale și penale ^[205], sunt următoarele:

1. Inițierea procedurilor de ridicare a imunității judecătoriiilor constituționali și deputatului Plahotniuc Vladimir în vederea obținerii acordului forului legislativ pentru investigarea lor penală.
2. Suspendarea din funcție a judecătorilor constituționali, dat fiind că aceștia pot influența mersul anchetei, pot distruge probe și pot influența potențialii martori.
3. Tragerea la răspundere în temeiul art. 339 alin.(1) a Codului penal a judecătorilor Curții Constituționale, dar și a lui Plahotniuc Vladimir.

Privind opinia Comisiei de la Veneția cu privire la deciziile Curții Constituționale din Republica Moldova ^[206]

Examinînd pe 21 iunie 2019 la cererea Secretarului General al Consiliului Europei, Thorbjørn Jagland actele CCM pronunțate în perioada 7-9 iunie 2019, Comisia de la Veneția a ajuns la următoarele concluzii.

Într-un stat de drept este esențial ca organele constituționale să decidă în limitele parametrilor autorității și responsabilității lor legale, pentru a nu fi serios compromisă robustețea instituțiilor de stat și funcționarea democratică a instituțiilor statului.

Nimic nu sugera că situația din țară la momentul respectiv era una de urgență, în ciuda expirării iminente a termenului de trei luni. Dimpotrivă, evoluțiile din Parlament au sugerat că un timp suplimentar ar conduce la soluționarea crizei prin formarea unui nou guvern.

²⁰⁵ Art.200 și art.262 ale Cod de procedură penală dar și art.16 alin.(3) din Legea cu privire la Curtea Constituțională

²⁰⁶ Opinia Comisiei de la Veneția cu privire la deciziile Curții Constituționale din Republica Moldova (en). <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282019%29012-e&fbclid=IwAR-30F2X7-13vLGjr12n98G9ZlZgiMq-keMIT68UzuJQepZy015ivxDVi5M>

Rolul esențial al Curții Constituționale este acela de a menține o distanță egală față de toate ramurile puterii și de a acționa ca un arbitru imparțial în caz de coliziune între ele, respectând totodată soluțiile la care au ajuns instituțiile legitime din punct de vedere democratic.

- Drepturile procedurale ale președintelui și parlamentului au fost grav afectate de numărul și viteza mare (o zi sau două zile pe parcursul unui weekend) cu care Curtea a decis asupra unor cazuri foarte sensibile, cu repercusiuni semnificative asupra instituțiilor statului. Nici președintele, nici Parlamentul nu au fost reprezentați și nici nu au avut șansa de a-și prezenta argumentele în fața Curții.
- CCM nu și-a respectat propriile proceduri și nici principiul egalității părților în ceea ce privește recenta criză politică.
- În ceea ce privește modul de calcul al Curții al termenului de trei luni pentru formarea unui guvern – potrivit calculului acceptat al limitei de trei luni, prevăzută în Codul Civil, care a fost aplicată anterior de Curtea Constituțională, termenul pentru formarea unui nou guvern a expirat la 9 iunie, trei luni calendaristice după confirmarea rezultatelor alegerilor. 9 iunie fiind o duminică, termenul aplicabil a fost, probabil, 10 iunie. Prin urmare, investiția Guvernului Sandu la 8 iunie a întrunit termenul legal.
- Decizia Curții Constituționale de suspendare temporară a președintelui și numirea primului-ministru ca președinte interimar nu a fost fondată pe Constituția Republicii Moldova.
- Procedura de revizuire a hotărârilor Curții Constituționale are un caracter excepțional.

Concluzii

Reieșind din cele sus menționate, putem concluziona că instanța de jurisdicție constituțională a acționat într-un mod arbitrat și nu a dat dovadă de bunăcredință. Anume activitatea acestei autorități publice, atît în plan cronologic, dar și cu referire la substanța drep-

tului interpretat (inclusiv în contextul interpretării extensive și cu efete retroactive pe subiecte consumate), au condus la următoarele:

- Parlamentul RM și Președintele RM au fost puși în imposibilitatea respectării și executării hotărârilor CCM;
- În Republica Moldova s-a creat dualitatea puterii de stat exercitată de mai mulți actori publici, avînd loc tentativa uzurpării puterii de stat în RM în temeiul hotărârilor CCM de interpretare extensivă și arbitrară a prevederilor constituționale;
- S-a generat o criză constituțională profundă cu impact economico-social și un blocaj instituțional al autorităților publice centrale.

De aceea, pe data de 8 iunie 2019, majoritatea parlamentară formată din 61 de deputați din Parlament au votat declarația privind condamnarea tentativei de uzurpare a puterii în stat în favoarea Partidului Democrat și a lui Vlad Plahotniuc întreprinse de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova. Condamnînd acțiunile Curții Constituționale materializate prin actele jurisdicționale pronunțate la date de 07 iunie și respectiv 08 iunie 2019, Parlamentul a constatat că prin actele CCM s-a încercat:

- blocarea creării majorității parlamentare prin interpretarea abuzivă a unor prevederi constituționale privind termenele de investire a unui Guvern de către Parlament;
- forțarea Președintelui RM să inițieze dizolvarea Parlamentului RM;
- obstrucționarea activității majorității parlamentare;
- atentarea la competențele exclusive ale Parlamentului RM în domeniul creației legislative.

Avînd în vedere faptul că Curtea Constituțională nu doar că a participat anterior la capturarea RM de către Partidul Democrat și Vladimir Plahotniuc, dar și a emis acte jurisdicționale care au avut drept scop uzurparea totală a puterii de stat de către PD și V. Plahotniuc, în conformitate cu Constituția, Parlamentul RM prin vot unanim al majorității parlamentare:

1. a condamnat actele și acțiunile juridice ale CCM, în special cele din data de 7 și 8 iunie 2019;

2. a denunțat partenerilor de dezvoltare și Comisiei de la Veneția abuzul de drept și participarea CCM la tentativa de uzurpare a puterii de stat în RM;

3. a solicitat judecătorilor CCM să-și depună imediat demisia din funcție;

4. a recomandat deputaților și cetățenilor RM să denunțe încălcarea drepturilor sale legitime la CtEDO.

Este de remarcat, că poziția fermă a Parșamentului și a noului Guvern Sandu, dar și susținerea externă de către Rusia, Statele Unite și Uniunea Europeană, au influențat starea de fapt și actorii politici, conducând la transferul pașnic al puterii de stat, și ulterior la pronunțarea de către CCM a HCC nr.16 din 15 iunie 2019.

Este de constatat, că în criza constituțională declanșată de CCM, poziția *de jure* și *de facto* a CCM nu a fost cea de garant al Constituției, cea de arbitru și consilier a puterilor de stat.

În această ordine de idei se înscrie și opinia Comisiei Europene pentru Democrație prin Drept a Consiliului Europei expusă pe marginea crizei politice din Republica Moldova, și care examinând prin prisma standardelor și bunelor practici în domeniu a confirmat ilegalitățile de proporții admise de CCM, fapt care au avut și continuă să aibă un impact major asupra societății, asupra încrederii cetățenilor în justiția constituțională, a încrederii în autoritatea puterilor de stat, în autoritatea CCM.

În final, se impun cercetări fundamentale a fenomenului stabilit privind tentativa de uzurpare a puterii de stat care a avut loc în Republica Moldova, precum și tragerea la răspundere a tuturor celor care au contribuit la această infracțiune, care prin gravitatea ei nu are termen de prescripție.

Considerațiuni privind măsurile necesare de ordin legislativ în vederea depășirii urmărilor crizei constituționale în RM declanșată de actele normative ale CCM în perioada anilor 2013-2019

Este cunoscut faptul, că în ultima perioadă de ani, Republica Moldova trece printr-o criză constituțională profundă. Urmare acestui fapt, considerăm necesar de a propune următoarele măsuri care se impun în domeniul justiției constituționale, în vederea îmbunătățirii calității actului de justiție în Republica Moldova, cât și fortificării justiției constituționale, a încrederii cetățeanului în actul justiției, asigurarea suveranității și independenței puterii de stat, restabilirea autorității CCM și edificării reale a statului de drept în RM.

1. Problema selectării, desemnării și eliberării din funcție a judecătorilor constituționali. Este de menționat, că în decursul a 25 de ani activitate a CCM, în RM doar o singură dată a fost desfășurat concursul de selectare a persoanei la înalta funcție de judecător constituțional, și doar o singură persoană a fost selectată într-un mod deschis, transparent și în condiții de concurs public. Ținând cont de faptul, că judecătorii constituționali sunt independenți și inamovibili, au imunitate juridică și singuri își determină competența, putem constata contradicția existentă între statutul înalt al judecătorilor Curții și procedurile dubioase de selectare și promovare a lor. Totodată, anume lipsa unor norme de drept clare și transparente a desemnării în condiții de concurs a judecătorilor constituționali, ar permite ca voința politică a unui partid să fie impusă întregii societăți și întregului stat, fiind posibilă luarea în captivitate a acestui înalt organ de stat, și respectiv la uzurparea puterii de stat în Republica Moldova. De aceea, considerăm că regulile de selectare, desemnare și eliberare din funcție a judecătorilor constituționali necesită a fi revizuite substanțial, iar noua componență a CCM trebuie să fie desemnată conform noilor reguli.

2. Examinarea de către CCM a subiectelor de drept în condițiile conflictului de interese. Remarcăm, că CCM de mai

multe ori a examinat diverse subiecte (remunerația judecătorului, sporurile calculate, pensia judecătorului, etc.) care îi priveau în egală măsură și pe ei înșiși – fapt care a condus cert la apariția unui conflict de interese. Or, CCM fiind sesizată de fiecare dată de către Parlament, ea nu a reacționat nicicum, nu a recunoscut public prezența conflictului de interese, judecătorii constituționali adoptând hotărârile respective în condițiile conflictului de interese evident. În contextul dat, remarcăm că un conflict de interese constatat poate fi calificat ca o infracțiune contravențională sau penală. Așa, nedeclararea conflictului de interese de către persoana care activează în cadrul unei autorități publice, instituții publice, întreprinderi de stat sau municipale ori în cadrul unei societăți comerciale cu capital majoritar de stat, este sancționată contravențional. Totodată, nedeclararea conflictului de interese de către persoana publică poate fi calificată ca infracțiunea de abuz de putere sau abuz în serviciu prevăzut de articolul 327 al Codului penal, care sancționează folosirea intenționată de către o persoană publică a situației de serviciu, în interes material ori în alte interese personale. Astfel, prezența unui cert conflict de interese în cadrul examinării spețelor date, conflict trecut sub tăcerea autorității de jurisdicție constituțională, poate conduce doar la concluzia că este sfidată Constituția, legislația constituțională, dar și normele de drept constituțional de către însăși CCM – „garant” al Constituției RM. Constatînd un vid normativ în legislația privind jurisdicția constituțională în partea ce ține de procedura de declarare a conflictului de interese și de responsabilizare a judecătorului constituțional, este imperios necesară atît reglementarea corespunzătoare a astfel de situații, dar și efectuarea unei veritabile justiții constituționale care ar evita conflictele de interese, sau ar responsabiliza judecătorul constituțional, pentru a da exemplu tuturor instanțelor judecătorești din RM în vederea apărării și asigurării drepturilor omului.

3. Interpretarea de către CCM a normelor constituționale în condițiile principiului ”textul Constituției contravine Constituției” și revizuirea nejustificată a propriilor hotărâri.

Astfel, prerogativa cu care este învestită CCM prin articolul 135 alin. (1) lit. b) din Constituție, și care presupune stabilirea sensului autentic și deplin al normelor constituționale, fiind realizată prin interpretarea textuală sau funcțională, ținând cont de caracterul generic al normei și situațiile complexe în care norma trebuie aplicată etc., denotă cazuri de interpretare neordinară și contrare logicii juridice și nemijlocit textului și spiritului Constituției. Este vorba de hotărârile CCM nr.36 din 05.12.2013 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova; nr.31 din 11.12.2014 privind revizuirea HCC nr.9 din 26 mai 2009 (*abolirea restricției de a avea dubla cetățenie pentru demnitarii de stat, militarii și alte categorii de funcționari publici*); nr.29 pentru interpretarea art.85 alin. (1) și alin. (4) din Constituția Republicii Moldova din 24 noiembrie 2015 (*dizolvarea Parlamentului*), nr.19 pentru interpretarea prevederilor art. 34 alin. (3) din Constituția RM (*accesul la informație*) din 22 iunie 2015, nr.2 pentru interpretarea art.135 alin. (1) lit.a) și g) din Constituția RM din 9 februarie 2016, nr.7 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (*modul de alegere a Președintelui*) din 4 martie 2016, nr.12 privind interpretarea prevederilor articolelor 116 alin. (2) și (4) și 136 alin.(1) din Constituție (*extinderea mandatului unor judecători până la numirea succesorilor*) din 12 mai 2016, nr.2 pentru interpretarea prevederilor art.98 alin. (6) din Constituția RM (*codecizia la remanierea guvernamentală*) din 24 ianuarie 2017, nr.28 privind interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (*neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte*) din 17 octombrie 2017, toate hotărârile de suspendare din funcție a Președintelui RM, ș.a.

Mai mult, în unele din ele, cu toate că subiectele date au fost examinate anterior de CCM, noua componență a Curții supune revizuirii hotărârea anterioară a CCM, pronunțând de fapt o nouă hotărâre, o nouă interpretare și declarând contrariul, iar în unele cazuri chiar

generînd noi norme constituționale în locul unor norme constituționale revizuite de ea. Dar în astfel de cazuri, care este temeinicia și legalitatea unei astfel de hotărîri a CCM, a unor astfel de revizii/control ulterior de constituționalitate, urmare căruia CCM revizuie și propriile hotărîri, dar și însăși textul Constituției adoptat de Parlament (legiutor constituent)?

În opinia noastră, soluția la astfel de practici neconforme și neîntemeiate, o găsim doar în art.7 al Constituției – Constituția, Lege Supremă, unde se statuează: *„Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică”*.

Astfel, se impune revizuirea sistemică și fundamentală a hotărîrilor CCM adoptate de CCM în perioada anilor 2013-2019 în vederea aducerii lor în concordanță cu prevederile art.7 al Constituției RM.

4. Colizia doctrinară în RM și efectele ei la nivelul jurisdicției constituționale. Astăzi în Europa constatăm două sisteme de drept diferite ca substanță juridică, dar ca și formă de drept – dreptul bazat pe lege și dreptul judiciar bazat pe practica judecătorească. În Republica Moldova, unde dreptul național sa constituit ca un drept bazat pe lege, actualmente ne confruntăm cu recunoașterea doctrinei anglo-saxone și implementarea ei practică în dreptul național, inclusiv prin utilizarea principiilor dreptului common-law bazat pe cauzele judecătorești (vezi practica jurisdicțională de drept comun – <http://instante.justice.md/>). Totodată, prin HCC, a fost interzis autorităților judecătorești să folosească hotărîrile și avizele explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție, fiindcă aceasta „poate afecta principiul imparțialității în justiție”. Merită de menționat, că astăzi putem constata prezența și aplicarea în Republica Moldova a ambelor sisteme de drept existente în Europa – a dreptului continental (romano-german) și a dreptului anglo-saxon (englez), care în opinia noastră intră într-o colizie directă, afectând la mod direct atât justiția în Republica Moldova, cât și însăși esența dreptului național. Astfel, colizia doctrinară existentă în RM care constă în dualitatea esenței de drept, or practica judiciară și prece-

dentul judiciar sunt emanația autorității judiciare, fiind anterioare legii ca izvor de drept, pe când legea și numai legea este temeiul legal al pronunțării unei hotărâri judecătorești. Iar dacă justiția utilizează ambele formule doctrinare, ea va forma dependențe externe ale autorităților judecătorești, care afectează independența judecătorilor, care ar influența procesul de aplicare a legii, care poate conduce la practici judiciare dubioase, în final conducând la erodarea justiției în Republica Moldova. Pretinsa superioritate a sistemului de common-law bazat pe precedentul judiciar declarată în cadrul unor foruri menționate supra, fiind implementată în Republica Moldova, în opinia noastră conduce inevitabil la compromiterea justiției, și respectiv a sistemului de drept național. Iar cu referire la existența în dreptul național penal a unor norme de drept imprecise, neclare și incerte, care pot fi interpretate extins (inclusiv de CCM), colizia doctrinară existentă în Republica Moldova poate doar să amplifice această capacitate de interpretare eronată, aducând grav prejudiciu drepturilor omului, societății și statului moldovenesc.

Considerăm necesar de a exclude prin lege fenomenul precedentului judiciar în practica jurisdicțională a RM.

5. CCM admite în activitatea sa acțiuni politice internaționale (reuniunea Cercului Președinților din cadrul Conferinței Curților Constituționale Europene – 9-12 septembrie 2015 Batumi/Georgia, semnarea de către președintele CCM a unei declarații politice formulată de CC a Ucrainei și Gruziei privind anexarea Crimeii de către FR). Prin implicările politice pe plan național și internațional a CCM, se aduce atingere directă normelor constituționale ale Constituției RM, fiind neglijată supremația ei, dar și efectuându-se o provocare atât la adresa Curții, cât și a întregii ei jurisprudențe (cazul de exprimare a votului de neîncredere Președintelui CCM, dlui D.Pulbere pentru declarații publice incompatibile cu prevederile constituționale). Având în vedere rolul Curții Constituționale, deciziile sale trebuie să constituie o sursă de certitudine strict juridică, ceea ce ar însemna coerență și stabilitate a normei de drept constituțional care se află la garda drepturilor legale ale omului,

societății și statului Republica Moldova. Iar poziționarea politică a CCM, precum și implicarea activă a judecătorilor constituționali în viața politică a țării în calitate de persoane publice dar și politice, modifică considerabil imaginea organului de jurisdicție constituțională și a RM (atât în țară, cât și peste hotarele ei), lezând grav autoritatea Curții în calitatea sa de organ de drept constituțional, statuând-o în rândul actorilor politici, fapt care contravine atât normelor exprese ale legilor constituționale ale RM, dar în primul rând însăși Constituției RM. În așa mod, este imperativ necesar de stabilit restricții normative privind implicarea judecătorilor constituționali în activitate politică.

6. Depășirea de CC a limitelor de competență stabilite de Constituție și legile constituționale respective și formarea unor noi norme de drept. Pornind de la statutul juridic al Curții stabilit expres în Constituție, numai Constituția și valorile ei determină limitele de competență a CCM. Cu atât mai mult, că Parlamentul a stabilit expres în legislația în vigoare, că Curtea examinează numai chestiuni ce țin de competența ei, urmând a examina în exclusivitate numai probleme de drept. Pornind de la faptul că unicul organ legislativ în Republica Moldova este Parlamentul RM, iar constituirea cadrului legislativ al Republicii Moldova este o competență exclusivă a organului legislativ, liniile în adoptarea legislației Republicii Moldova au aparținut și aparțin în exclusivitate Parlamentului RM, care includ și sarcina stabilirii standardelor privind protecția drepturilor fundamentale ale omului. Or exercitarea de CCM funcției de legiuitor pasiv care conform Constituției revine CC, nu presupune substituirea Parlamentului RM. De aceea, prin definiție, agenda CCM nu poate fi o agendă politică sau politizată, ceia ce înseamnă că ea nu poate examina subiecte politice sau implicându-se în fondul spețelor sesizate. Totodată, astăzi, putem constata că CCM depășește acest format juridic stabilit de legislația constituțională, exercitând rolul de legiuitor activ și interpretând extensiv legislația RM supusă controlului de constituționalitate. Astfel, considerăm necesare stabilirea unor restricții normative la acest capitol.

7. Privind reforma de reorganizare a sistemului național al instanțelor judecătorești („optimizarea” hărții judiciare naționale). Necesită a avea în vedere că reforma a fost pornită contrar HCC RM nr.3 din 09.02.2012, prin care a fost considerată inacceptabilă modificarea structurii sistemului judecătoresc național format la acea dată. CCM a prevenit, că *”instabilitatea legislativă și instituțională, care se atestă ca urmare a modificărilor operate prin Lege[...] vor duce inevitabil la încălcarea dreptului justițiabililor la un proces echitabil”*. După ce a alocat și valorificat cheltuieli de circa 800,2 mil. lei în perioada a.2010-2015 în renovarea și dotarea sediilor instanțelor judecătorești, statul fără a avea resursele necesare și-a stabilit obiectivul de a cheltui încă peste 2 mlrd de lei pentru reforma dată. Totodată, reforma deja are impacte majore în procesul de înfăptuire a justiției în RM. Aici se includ: majorarea costurilor reale care vor depăși substanțial costurile planificate, majorarea cheltuielilor nejustificate din bugetul de stat (de exemplu pentru transportarea deținuților de la sediile secundare la cele noi, etc.), distribuirea aleatorie a devenit una defectuoasă și neconformă, majoritatea justițiabililor au fost puși în situația de a suporta cheltuieli majore pentru a ajunge la noile sedii ale instanțelor judecătorești reorganizate fiind afectată grav accesul la justiție, lipsa de resurse este o problemă și pentru autoritățile publice locale din teritoriu unde deplasarea reprezentantului lor la instanțele judecătorești a devenit dificilă punând în pericol posibilitatea apărării unor drepturi sau interese legitime comunitare sau/și de stat, existînd riscuri aferente importante, inclsuiv de natura depozitării de proprietate a unităților administrativ-teritoriale. În concluzie, reorganizarea sistemului instanțelor judecătorești, traumează sistemul național de justiție existent actualmente, generînd probleme grave pentru cetățeni, în special la compartimentul *”accesul la justiție”* și *”dreptul la apărare”*. Sunt necesare măsuri de revenire la normal.

8. Neexaminarea și nepublicarea de către CCM a hotărîrilor sale în termenul expres prevăzut în legislație. Noțiunile de legalitate și/sau publicitate, cât și principiul legalității și/sau

publicității activității, guvernează întregul proces de activitate al persoanelor fizice și juridice, inclusiv al instituțiilor de stat, dar în primul rând al CCM. Examinînd termenele de procedură aplicate de CCM în conformitate cu normele de drept ale jurisdicției constituționale, constatăm nerespectarea de către autoritatea constituțională a unor termene de procedură stabilite expres în Codul de jurisdicție constituțională. Astfel, fiind stabilit termenul limită de 60 de zile pentru examinarea prealabilă a sesizărilor depuse, termen care poate fi prelungit până la 90 de zile, iar examinarea propriu zis a sesizării avînd termenul limită de 6 luni, există situația când sesizările depuse sunt examinate în termen de un an. Totodată, analiza publicării în Monitorul Oficial al RM a hotărârilor CCM, indică nerespectarea normelor legale respective din Constituția RM și legislația constituțională, precum și nepublicarea în termenul legal stabilit de 10 zile a hotărârilor CCM. Practica existentă necesită a fi exclusă din activitatea CCM.

9. Dubla cetățenie a demnitarilor de stat – pericol pentru securitatea de stat a RM. Securitatea națională este un important element în edificarea statală a Republicii Moldova. Adoptarea de CCM (președinte A.Tănase) a HCC №31 din 11.12.2014 prin care a fost declarată neconstituțională restricția de a avea dubla cetățenie la anumite categorii ale funcționarilor publici, se prezintă ca un act ilegal și anticonstituțional adoptat de CCM, care supunînd reviziei nejustificate hotărîrea anterioară a CCM, a interpretat extensiv hotărîrea respectivă a CEDO (Tănase vs Moldova). Restricția privind dubla cetățenie pentru înalții demnitari de stat care a existat în legislația RM, era absolut conformă Constituției RM și tratatelor internaționale ratificate de RM, fapt care a fost stabilit tot de CCM prin HCC nr.9 din 26.05.2009. Pornind de la faptul că instituțiile internaționale exercită o influență directă asupra legislației naționale a RM, restabilirea restricției privind multipla cetățenie la demnitarilor de stat ar consolida suveranitatea și independența RM.

10. Reformarea Curții Constituționale – este un imperativ al timpului. Se cere un nou concept, de exemplu: 9 judecători,

un singur mandat – pe viață. Înfăptuirea justiției constituționale în două trepte. Numirea judecătorilor în funcție numai prin concurs. Numirea se efectuează cu o lună de zile înainte de expirarea mandatului judecătorului în funcție. Necesită modificări în Constituție – funcțiile, atribuțiile, limitele de competență, condițiile de numire, etc. Este necesară de a adopta și o nouă lege cu privire la CCM, care ar asigura depolitizarea CCM și ar concretiza competențele, dar și răspunderea ei. Etc..

SACRALITATEA PRINCIPIILOR DE ACTIVITATE CONSTITUȚIONALĂ

Victor PUȘCAȘ

Doctor în drept, conferențiar universitar

Valeriu KUCIUK

Doctor în drept, lector universitar

REZUMAT

Autorii cercetează subiectul respectării de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova în activitatea sa a principiilor legalității și publicității. Investigațiile realizate au permis autorilor de a contura problemele de legalitate care derivă din nepublicarea hotărârilor Curții Constituționale, dar și de a veni cu recomandări ferende care să schimbe starea de lucruri, readucând-o în albia normei constituționale legale din Republica Moldova.

Cuvinte cheie: Curtea Constituțională, legalitate, publicare.

Întroducere

Precum este statuat în Constituția RM ^[207], în setul de acte legislativ constituționale ^[208], dar și în actele respective ale Curții Constituționale a Republicii Moldova (în continuare CC RM), statutul CC RM este determinat ca unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova, autoritate autonomă și independentă, având rolul primordial de a asigura respectarea valorilor statului de drept: garantarea supremației Constituției, asigurarea responsabi-

²⁰⁷ Art.134 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, publicată la 12.08.1994 în Monitorul Oficial al RM nr. 1

²⁰⁸ Legea nr.317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională, publicată la 07.02.1995 în MO nr.8, Legea nr.502 din 16.06.1995 Codul jurisdicției constituționale, publicată la 28.09.1995 în MO nr.53-54

lității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat. Aceste funcții majore ale CC RM sunt realizate prin intermediul instrumentelor garantate de Constituție.

Precum se expun și judecătorii CC RM în hotărârile sale, dar și în rapoartele sale de activitate, *”în cadrul bunei organizări a autorității statului, rolul Curții Constituționale este esențial și definitoriu, reprezentând un adevărat pilon de susținere a statului și democrației, de garantare a egalității în fața legii, a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului”* [209].

Scopul lucrării. *In foro scientiae*, se efectuează cercetarea respectării principiului legalității în activitatea CC RM, prin prisma publicării hotărârilor adoptate de CC RM.

Metodele de cercetare științifică aplicate: analiza statistică și în dinamică, cercetare comparativă și interpretativă, sinteză juridică comparată și sistemică,.

Considerațiuni de sinteză privind domnia principiilor legalității și publicității.

Obligația respectării legislației în vigoare de către subiecții dreptului național, este una esențială, fiind concomitent una de principiu, dar și de fond. Elementul cheie care reflectă importanța obligației date, este cunoașterea legii de oricare persoană fizică și/sau juridică, de la momentul edictat față de data publicării în Monitorul Oficial, în conformitate cu dispozițiile legilor respective [210], reprezentând o obligație constituțională a statului de a asigura dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle [211].

²⁰⁹ Curtea Constituțională a Rep. Moldova. „Raport privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2013”. Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices”. Chișinău. a.2014. p.11.; „Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2014”. Aprobare prin Hotărârea Curții Constituționale nr.1 din 15 ianuarie 2015. p.3. http://www.constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte_2015/Raport_CC_2014.ro.pdf

²¹⁰ Legea nr. 173 din 06.07.1994 privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale, publicată la 12.08.1994 în Monitorul Oficial nr.1, Legea nr. 92 din 01.04.2004 privind procedura publicării și republicării actelor normative și a rectificărilor operate în ele, publicată la 23.04.2004 în MO nr.64-66.

²¹¹ Art.23 alin.(2) al Constituției Republicii Moldova din 29.07.1994, publicată

Totodată, necunoașterea legii nu absolvă pe nimeni de răspundere, or nimeni nu se poate sustrage legii invocând neștiința normei juridice. O atare regulă juridică cu rădăcinile în dreptul roman [212], este contrabalansată de obligația constituțională a statului, și respectiv a tuturor organelor de stat de a asigura informarea publică a oamenilor, doar cunoașterea legii se prezumă numai în cazul în care este stabilită și asigurată de către stat informarea respectivă [213]. În caz contrar, se prezumă de norma constituțională prin prisma art.23 alin.(2) al Constituției RM, că vor fi supuse restrângerilor exercitarea unor drepturi și/sau al unor libertăți fundamentale ale omului și cetățeanului, fapt care ar conduce la violarea normelor constituționale prevăzute expres în art.54 al Constituției RM.

De aceia, putem deduce concluzia, că cazurile de nerespectare a obligațiunilor sale de către stat și/sau de organele de stat, conduc direct la încălcarea *"dispozițiilor constituționale privind drepturile și libertățile omului, care se interpretează și se aplică în Republica Moldova în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pachetele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte"* [214]. Astfel, formând litigii individuale și colective care pun în valoare mecanismul juridic expres stabilit în art.13 a Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, care prevede, că: *"Orice persoana, ale cărei drepturi sau libertăți recunoscute de prezenta convenție au fost încălcate, are dreptul să se adreseze efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au*

la 12.08.1994 în Monitorul Oficial al RM nr. 1

²¹² *Nemo legem ignorare censetur* – expresie latină care denumește principiul aplicabil în dreptul roman, potrivit căruia necunoașterea legii nu înlătură obligația persoanei de a se conforma legii și de a răspunde pentru încălcarea ei. Deci nimeni nu poate invoca necunoașterea normei juridice sau eroarea cu privire la reglementările existente. Detalii: <http://legeaz.net/dictionar-juridic/nemo-censetur-legem-ignorare>

²¹³ Propoziția a doua din art.23 alin.(2) al Constituției RM din 29.07.1994: "Statul asigură dreptul fiecărui om de ași cunoaște drepturile și îndatoririle. În acest scop statul publică și face accesibile toate legile și alte acte normative"

²¹⁴ Art.4 alin.(1) al Constituției RM din 29.07.1994

acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale”. De aceeași factură de drept sunt și prevederile art.2, alin.(3), lit.a) a Pactului Internațional cu Privire la drepturile civile și politice, care statuează că: “*Statele se angajează să garanteze că orice persoană care ale cărei drepturi sau libertăți recunoscute de prezentul Pact, au fost violate, va dispune de o cale de recurs efectivă, chiar și atunci când încălcarea a fost comisă de persoane acționând în exercițiul funcțiilor lor oficiale.*”

Prin urmare, normele de drept internațional (inclusiv și cele susmenționate), dar și dispozițiile legislației în vigoare ale Republicii Moldova prevăd, că actul de justiție poate izvorî numai din normele legale, fiind exercitat numai în mod legal, iar forța lui de executare derivată din lege și statuată pe norma ei, produce justiție numai în condițiile în care este asigurat dreptul fiecărui om de ași cunoaște drepturile și îndatoririle, în caz contrar având dreptul de contestare – toate cumulativ exprimând de fapt reflecția unor noțiuni – cele de **legalitate și de publicitate** ^[215].

Necesită a menționa, că anume aspectului de legalitate constituțională, îi sunt consacrate cercetările a mai multor savanți naționali ^[216], care abordează științific subiectul dat. **Printre cercetători**

²¹⁵ Dex on-line. **Legalitate** – caracterul a ceea ce este legal, conform cu legea; principiu general de drept potrivit căruia autoritățile, instituțiile publice și cetățenii sunt obligați să respecte legea. ◇ Expr. *A intra în legalitate* = a se conforma legilor în vigoare. *A fi în legalitate* = a fi, a lucra sub ocrotirea și cu respectarea legilor în vigoare. ♦ Organizarea unui stat pe bază de legi; ansamblul legilor unei țări. <https://dexonline.ro/definitie/legalitate>; **Publicitate** - Faptul de a face cunoscut un lucru publicului; difuzare de informații în public; caracterul a ceea ce este public. *A da publicității* = a publica. (Dr.) *Principiul publicității* = principiu al dreptului procesual, în temeiul căruia soluționarea litigiilor se face, cu unele excepții, în ședință publică. <https://dexonline.ro/definitie/publicitate>

²¹⁶ Susarenco Gh., Popa V., “*Raportul național privind exercitarea justiției constituționale în Republica Moldova*”, Chișinău. Editura Prut Internațional, 2004., Gugeac I., “*Curs elementar de drept constituțional*”. Chișinău, Reclama. 2001., Timbaliuc V. în Principiile unui stat de drept, reflectate în Constituția Republicii Moldova, în: Legea și Viața, 2007, Creanga I. Gurin C. – “*Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții*”. Ed. Tipografiei Centrale, a.2005. 398p., ș.a.

marcanți, un loc deosebit îl ocupă cercetările dlui profesor Gh.Costachi, care examinând subiectul legalității ^[217], abordează detaliat esența și particularitățile ei ca pilon al statului de drept, examinându-le sub aspect conceptual, dar și analizând științific latura asigurării și protecției legalității ca un proces complex și deosebit de important, unde respectarea normei constituționale este absolut necesară în vederea realizării unor garanții reale ale cetățenilor în relațiile cu instituțiile publice ale statului.

Nu putem să nu împărtășim concluzia savantului Gh.Costachi, care deduce în cercetările sale dependența directă și nemijlocită a principiului supremației legii, de principiul supremației dreptului, definind-ul într-un mod elegant, sub denumirea de domnie a dreptului ^[218]. Preluând această definiție raportată la dreptul național al Republicii Moldova, putem menționa că domnia legalității și publicității sânt stabilite drept principii de drept constituțional, întâlnindu-se expres în special în calitate de principiu-indicator juridic, și făcând parte din sistemul principiilor-cadru ale jurisprudenței naționale, regăsindu-se în actele legislative constituționale respective ^[219], care indică *principiile legalității și publicității* ca principii fundamentale de activitate al CC RM.

Astfel, putem conchide, că atât noțiunile de legalitate și/sau publicitate, cât și principiul legalității și/sau publicității activității, pot fi examinate și cercetate în raport cu locul lor juridic, aria de cuprindere, dar și modalitățile în care ele fiind exercitate, guvernează întregul proces de activitate al persoanelor fizice și juridice, inclusiv al instituțiilor de stat, dar în primul rând al CC RM.

²¹⁷ Costache Gh. „ *Direcții prioritare ale edificării statului de drept din Republica Moldova*”. Chișinău, a.2009. 326p.

²¹⁸ Costache Gh. „ *Direcții prioritare ale edificării statului de drept din Republica Moldova*”. Chișinău, a.2009. p.162

²¹⁹ Art.3 lit.c) și d) al Legii nr.317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională, publicată la 07.02.1995 în MO nr.8, și Art.3 lit.c) și d) al Legii nr.502 din 16.06.1995 Codul jurisdicției constituționale, publicată la 28.09.1995 în MO nr.53-54

Totodată, este necesar de menționat, că legalitatea ca principiu juridic, a fost întotdeauna piatra de temelie a oricărei puteri de stat, fiind utilizat pentru prima dată la începutul Revoluției franceze din a.1789 în Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului adoptată de Adunare Națională cu drepturi constituante la Versailles (Franța), fiind ulterior consacrat și în Declarația universală a drepturilor omului din 1948 ^[220], dar fiind regăsit și în multe alte acte internaționale importante ^[221]. Or, importanța principiului legalității este reflectată și de poziționarea sa în structura actelor juridice naționale, statuându-se în calitate de principiu fundamental de drept, care reprezintă o garanție a libertății persoanei, oferindu-i siguranța că o lege este adoptată legal, corespunde tuturor rigorilor de drept și de fond, conține un text clar și corect formulat juridic pentru a fi înțeles și a produce efectul legal deplin necesar. Concomitent, există a doua parte a chestiunii, care este publicitatea obligatorie a actului juridic emis. Acest aspect de drept este important pentru asigurarea dreptului cetățeanului de a face cunoștință cu actul juridic respectiv, atât sub aspectul asigurării respectării normei adoptate, dar și a asigurării drepturilor omului sub aspectul accesului la informație și la justiție. Această opinie este împărtășită în actele sale și de Curtea Constituțională a RM, care pe pagina sa web, expune considerațiunea, că valoarea fundamentală a principiului legalității și a publicității, poate fi dedus din însăși jurământul depus de către judecătorul constituțional la intrarea în funcție ^[222],

²²⁰ „Declarația universală a drepturilor omului”, adoptată și proclamată de Adunarea generală a O.N.U prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie a.1948

²²¹ Convenția europeană a drepturilor omului și libertăților fundamentale de la Roma din 04.11.1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului RM nr.1298-XIII din 24.07.1997, Carta Națiunilor Unite și Statutul Curții Internaționale de Justiție, semnate la San-Francisco, 26 iunie 1945 // Adrian Năstase. *”Documente fundamentale ale dreptului internațional și ale relațiilor internaționale”*. Vol. I.a. București: Regia Autonomă Monitorul Oficial; a.1997, p.50-90.

²²² Textul jurământului: *”Jur să îndeplinesc cinstit și conștiincios obligațiile de judecător al Curții Constituționale, să apăr orânduirea constituțională a Republicii Moldova, să mă supun în exercitarea funcției numai și numai Constitu-*

afirmând că ”într-un stat de drept obligația de respectare a legii este esențială, presupunând ca element major cunoașterea Legii Supreme, care reprezintă garantul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului, precum și funcționării mecanismului statului de drept. [223]”

Exprimând acordul cu poziția eminentă a CC RM, totodată împărțăm și opinia a mai multor savanți, care consideră că principiul legalității și respectiv cel al publicității, au adus, aduc și vor aduce în continuare o contribuție semnificativă în evoluția dreptului național din Republica Moldova, și în special, a protecției drepturilor omului [224]. În acest context, este important de menționat, că anume principiul legalității ca principiu de activitate stabilit pentru organele de stat, implică complementar dar și direct principiul publicității, pe care îl regăsim în norma juridică de accesibilitate a persoanei la actul juridic legal emis, fiind în mod legislativ stabilită modalitatea de publicitate obligatorie a actului juridic – modalitate cunoscută ca normă legală de Marele public.

Astfel, cerința legislativă de respectare a principiului publicității se execută prin publicarea în termen prestabilit de către organul de stat respectiv, al actului legislativ sau normativ dat, în publicația stabilită prin lege, care are o arie națională de răspândire. Cu referință la Republica Moldova, principiul publicității este realizat prin publicarea în termen prestabilit de zile a actului juridic respectiv în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, publicația oficială a statului [225].

ției”. <http://constcourt.md/pageview.php?l=ro&id=375&idc=12>

²²³ Curtea Constituțională a Republicii Moldova. Principiul legalității. <http://constcourt.md/pageview.php?l=ro&id=375&idc=12>

²²⁴ E.Botnari. *”Teoria generală a dreptului; istoria statului și dreptului; istoria doctrinelor politice și de drept”*. Teza de doctor. 2004. <http://www.cnaa.md/thesis/3018/>, B.Negru. *”Teoria generală a dreptului și statului”*. Chișinău: Secția Editare a Academiei de Administrare Publică pe lângă Guvernul Republicii Moldova, 1999. 314 p. C. Voicu. *”Teoria generală a dreptului”*. Ed. a 2-a. București: All Beck, 2000. 350 p. ș.a.

²²⁵ Art.1 al Legii nr. 173 din 06.07.1994 privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale, publicata la 12.08.1994 în Monitorul Oficial nr.1

Deci, în Republica Moldova, principiile de drept susmenționate, cel al legalității dar și al publicității, constituie principii de referință al activității tuturor organelor de stat, și în primul rând al autorității constituționale, fiind pe larg recunoscut în societate, și presupunând respectarea cadrului normativ existent de către toate organele de stat, toate persoanele juridice de drept public sau privat, de toți cetățenii statului. Iar jurisprudența în plenitudinea sa ca știință, are temelia dreptului potrivit căreia nimeni nu poate aplica legea substanțială sau procesuală după preferințele sale subiective, dar numai legal și public, conturându-se anumite particularități. În acest sens savantul român I.Deleanu cu referință la principiul legalității, susține că „legalitatea nu se mai înfățișează ca un principiu unic și unificator, abstract și nediferențiat, ci, dimpotrivă, ca având particularități de ordin substanțial, care evoluează de la un moment la altul” ^[226].

Astfel, vorbindu-se despre aplicarea principiului legalității și publicității, se prezumă desfășurarea deschisă și publică a activității curților de drept în aria și limitele competențelor sale stabilite prin lege, cu respectarea principiilor de activitate legală, garantarea respectării drepturilor omului, unde efectuarea oricărui act procesual sau de drept are loc cu îndeplinirea condițiilor de fond și de formă stabilite prin lege, asigurându-se respectarea principiului juridic roman *”nulla justitia sine lege”*.

Analizând subiectul legalității constituționale, împărtășim convingerea altor cercetători, că inserarea principiilor legalității și publicității în norma expresă a legilor constituționale ^[227], dă expresie juridică conturată cerinței de drept conform căreia activitatea CC RM, și respectiv întregul proces constituțional, trebuie să se desfășoare, în toate etapele sale, respectându-se strict cadrul legal, unde respectul față de norma Constituției și sau Legii constituțio-

²²⁶ I.Deleanu. *”Observații generale și speciale cu privire la Noul Cod de procedură civilă”*, Revista Dreptul nr.11/2010, p.16

²²⁷ Art.3 al Legii nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională, și art.3 al Codului jurisdicției constituționale aprobat prin Legea nr.502-XIII din 16 iunie 1995

nale va domina autoritatea de drept constituțional și activitatea ei, nelăsându-se umbră de spațiu pentru interpretări sau presupuneri pentru nerespectări de norme legale. De aceea, considerăm întemeiat, că respectarea principiului legalității în cadrul procesului constituțional stabilit, este o transpunere pe plan constituțional a principiului general al legalității consacrat și în art.7 din Constituția Republicii Moldova, unde se arată, că *„Constituția RM este Legea ei supremă. Nici o lege și nici un act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică”*. Totodată, legislația constituțională, obligă CC RM să activeze respectând strict principiile susmenționate în activitatea sa, dar și să garanteze legalitatea și publicitatea respectivă a hotărârilor adoptate, în conformitate cu dispozițiile procesuale legale existente. Iar potrivit art.28 alin.(1) din Legea nr.317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională, actele Curții *”sunt acte oficiale și executorii, pe întregul teritoriul țării, pentru toate autoritățile publice și pentru toate persoanele juridice și fizice”*, fiind obligatorii și opozabile tuturor subiecților de drept public și privat, evidențiind totodată caracterul consecvent, obiectiv și exigent al jurisdicției constituționale în vederea asigurării respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, fiind chemate să contureze exercitarea cu imparțialitate a atribuțiilor sale de către CC RM.

Supunând unei analize termenele de procedură aplicate de CC RM în conformitate cu normele de drept ale jurisdicției constituționale, putem deduce nereguli în respectarea de către autoritatea constituțională a unor termene de procedură stabilite expres în art.19 alin.4, dar și în art.32 și 34 ale Codului de jurisdicție constituțională. Astfel, fiind stabilit termenul limită de 60 de zile pentru examinarea prealabilă a sesizărilor depuse, termen care poate fi prelungit până la 90 de zile, iar examinarea propriu zis a sesizării având termenul limită de 6 luni ^[228], există situația când sesizările depuse sunt examinate în termen de un an (de exemplu, sesizarea

²²⁸ Art.32 al Legii nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională

nr.32a/2012 depusă la 07.09.2012, a fost examinată de CC RM tocmai pe 05.09.2013).

În contextul susmenționat, ținem să atragem atenția, că examinarea deciziilor CC RM denotă faptul că ele vizează drepturile și libertățile fundamentale ale omului, fiind destinate în primul rând organului legislativ și altor subiecți de drept abilitați cu competența de reglementare normativă. Iar în conformitate cu prevederile art.140 al Constituției RM, odată cu adoptarea hotărârii corespunzătoare a CC RM, legile și alte acte normative sau unele părți ale acestora devin nule, iar hotărârile CC RM adoptate intră în vigoare devenind definitive, urmând a fi publicate într-un termen prestabilit în Monitorul Oficial al Republicii Moldova ^[229].

Cu toate că în Constituția RM se stipulează expres hotărârile CC RM ca singurele acte cu statut juridic de normă constituțională ^[230], prevederile legilor constituționale ^[231] extind șirul de acte constituționale, stabilind competența CC RM de a adopta hotărâri, decizii și de a emite avize. Însă reținem, că norma legii constituționale indică publicarea doar a hotărârilor și a avizelor ^[232], nestabilind această cerere pentru deciziile CC RM și dispozițiile Președintelui CC RM. Totodată, prin prevederile legii constituționale, se stabilește că toate *”Actele Curții Constituționale nu sînt supuse nici unei căi de atac, sînt definitive și intră în vigoare la data adoptării. La decizia Curții, unele acte intră în vigoare la data publicării sau la data indicată în ele.”*

²²⁹ Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2014. Aprobata prin Hotărârea Curții Constituționale nr.1 din 15 ianuarie 2015. p.11. http://www.constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte_2015/Raport__CC__2014.ro.pdf

²³⁰ Art.140 al Constituției Republicii Moldova din 29.07.1994, publicată la 12.08.1994 în Monitorul Oficial al RM nr. 1

²³¹ Art.26 alin. (1) al Legii nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională, și art.61 alin.(1), art.62, 63 și 64 ale Codului jurisdicției constituționale aprobat prin Legea nr.502-XIII din 16 iunie 1995

²³² Art.26 alin. (4) al Legii nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională, și art.77 alin.(1) al Codului jurisdicției constituționale aprobat prin Legea nr.502-XIII din 16 iunie 1995

[²³³] Deci, exemplul dat indică același regim juridic constituțional pentru oricare acte emise de CC RM, totodată fiind prezentă diferită abordare la subiectul respectării principiului publicității, dar și al legalității.

Astfel, în opinia noastră există colizia de drept constituțional, or norma din Constituție se extinde asupra tuturor categoriilor/subcategoriilor de acte emise de CC RM, ele deținând statutul juridic de acte constituționale, or avem diverse regimuri juridice, fapt care necesită a fi tratate diferit în aceleași legi constituționale.

Totodată, analiza publicării în Monitorul Oficial al RM a hotărârilor CC RM, indică mai multe nereguli la acest capitol (**vezi anexele nr.1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11.** [²³⁴]), și anume:

- nerespectarea normelor legale respective[²³⁵] din Constituția RM și legislația constituțională;
- nepublicarea în termenul legal stabilit de 10 zile, existând și grave depășiri de termen (peste un an de zile – de exemplu cazul examinării de CC RM la 01.10.2013 a sesizării nr.22b din 28.05.2013 și publicarea hotărârii CC RM în MO nr. 352-357 la 28.11.2014);
- menținerea constantă a nerespectării principiului publicității în activitatea CC RM.

²³³ Art.26 alin. (5) al Legii nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională, și art.77 alin.(1) al Codului jurisdicției constituționale aprobat prin Legea nr.502-XIII din 16 iunie 1995

²³⁴ Curtea Constituțională a Rep. Moldova. "Raport privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2013". Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices“. Chișinău. a.2014. ; Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2014. Aprobat prin Hotărârea Curții Constituționale nr.1 din 15 ianuarie 2015. http://www.constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte_2015/Raport_CC_2014.ro.pdf . ; <http://constcourt.md/ccdocs.php?l=ro>.

²³⁵ Art.23 alin.(2) al Constituției Republicii Moldova din 29.07.1994, publicată la 12.08.1994 în Monitorul Oficial al RM nr.1, art.3 și art.26 (4) ale Legii nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională, și art.3, art.77 alin.(1) ale Codului jurisdicției constituționale aprobat prin Legea nr.502-XIII din 16 iunie 1995

Reținem, că nefiind publicată, totodată hotărârea CC RM odată fiind adoptată devine obligatorie pentru toate persoanele fizice și juridice, impunând acestora obligația de a exclude aplicarea actului normativ sau ale unor părți ale acestuia declarate neconstituționale, dar și de a întreprinde măsurile adecvate (inclusiv de natură reglementatorie) pentru înlăturarea consecințelor juridice respective. Deci, avem pe de o parte actul juridic cu putere constituțională general obligatorie, care necesită a fi executat, iar pe de altă parte executarea actului nu poate fi efectuată conform fără cunoașterea textului lui, atât ca dispozitiv, dar și ca parte motivată care include temeiurile de drept și argumentele de rigoare. Pe lângă aceasta, hotărârea CC RM comportă mai multe efecte juridice:

- asigură realizarea drepturilor reale și libertăților constituționale ale fiecărei persoane;
- este o garanție pentru protecția dreptului obiectiv al fiecărei persoane;
- servește izvor de drept pentru toate organele de stat abilitate cu competența de reglementare legislativă și normativă;
- dezvoltă domeniul dreptului constituțional, dar și al celui național, garantând supremația reală a Constituției RM.

Continuând analiza practicii exercitării jurisdicției constituționale de către CC RM, putem stabilim că în practica activității CC RM sunt supuse publicării atât hotărârile și avizele, dar și deciziile CC RM de inadmisibilitate a sesizărilor și de respingere a lor. Reiterăm opinia noastră, că categoria de acte ale CC RM supuse publicării obligatorie trebuie să includă toate formele de decizii ale CC care necesită a fi supuse unui singur regim juridic, și necesită a fi perfectate doar în format de hotărâri ale CC RM (inclusiv deciziile de sistare a procesului de control constituțional și scrisorile de restituire a sesizărilor). În caz contrar, putem constata diferite regimuri juridice și diferită practică de exercitare a procedurii jurisdicției constituționale, fapt reflectat și în rapoartele CC RM [²³⁶], care face deosebire de abordări în procedura constituțională de exami-

²³⁶ CC RM. „Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în a.2014”,

nare a sesizărilor – „sesizarea urmează a fi restituită prin scrisoare autorului sesizării în cazul în care: a) sesizarea nu este motivată și nu cuprinde obiectul pe care sunt întemeiate cerințele; b) nu este demonstrată legătura de cauzalitate între prevederile contestate și normele constituționale invocate; c) sesizarea nu întrunește condițiile de formă; d) autorul sesizării nu a prezentat informația suplimentară și nu a răspuns la întrebările formulate de Curte în termenul stabilit. Decizia privind inadmisibilitatea sesizării se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova și se aduce la cunoștința autorului sesizării. Declaraarea sesizării inadmisibilă exclude posibilitatea depunerii repetate a unei noi sesizări având același obiect și temeuri. Restituirea sesizării de către Curte nu exclude posibilitatea depunerii repetate a unei noi sesizări cu același obiect și aceleași temeuri, dacă subiectul cu drept de sesizare care a depus-o a înlăturat deficiențele constatate.”

Și respectiv, se generează un întreg set de întrebări care nu-și găsesc răspunsul, precum:

- de ce examinarea sesizărilor poate fi efectuată în afara ședințelor CC RM? Doar numai CC RM are obligațiunea de a examina sesizările depuse!
- de ce decizia de inadmisibilitate a sesizării „*exclde posibilitatea depunerii repetate a unei noi sesizări având același obiect și temeuri*”? Doar dacă autorul a motivat o altă sesizare cu același obiect și temeuri, a depus argumente și probe care demonstrează legătura de cauzalitate între prevederile contestate și normele constituționale invocate, a perfectat condițiile de formă a sesizării, a prezentat informația suplimentară și a răspuns la întrebările respective formulate de Curte, de ce el nu are dreptul să depună repetat o altă sesizare?
- *cum poate fi restituită autorului printr-o scrisoare o sesizare în afara procedurii constituționale de examinare a sesizărilor de întreaga componență a CC RM?* Doar dacă sesizarea a fost

aprobat prin hotărârea CC RM nr.1 din 15.01.2015. nepublicat în MO, p.9-10, http://constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte_2015/Raport__CC__2014.ro.pdf

examinată, Curtea înseamnă că sa pronunțat asupra ei, și respectiv decizia adoptată trebuie să fie motivată și necesită a fi publicată respectiv ?, etc.etc.

Considerăm întemeiat, că obligația de a pune la dispoziția societății o hotărâre argumentată, precum și viceversa – dreptul de a lua act de o decizie motivată, sunt două laturi a procesului de justiție constituțională determinând caracteristica de fond și de drept a actului constituțional public, și respectiv a calității justiției constituționale efectuate. Corespunzător, hotărârile publicate reprezintă unul din importante mijloace juridice prin care poate fi asigurată încrederea omului în supremația legii și a autorității constituționale. În acest context necesită a se ține cont de faptul, că publicarea actelor CC RM transmit mesajul nu doar către audiența formată din profesioniști, dar și celor din audiența formată din nespecialiști – cetățenilor Republicii Moldova. Aceasta o stabilește expres legea suprema, Constituția Republicii Moldova, punând obligațiunea dar și responsabilitatea pe CC RM. Doar în conformitate cu prevederile Legii cu privire la Curtea Constituțională²³⁷ și cu Codul Jurisdicției Constituționale [238], CC RM garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat. Și așa cum actele CC RM sânt acte oficiale și executorii pe întreg teritoriul țării [239], ele nefiind publicate în conformitate cu norma legală, aducând atingere nu numai de imagine Curții Constituționale a RM, dar în primul rând, celei de legalitate a activității CC RM. Prin urmare, precedentele de nepublicare a hotărârilor respective ale CC RM, dar și de nerespectare a principiului legalității în activitatea sa, oferă temei pentru a constata nerespectarea normei legale în vigoare de către CC RM, autoritate constituțională care potrivit art.134 alin.(3) din Constituția RM, are obligațiunea de a asigura garantarea responsabilității statului față de cetățean.

Or, cercetările realizate, postează necesitatea de a răspunde expres la mai multe întrebări, inclusiv: este oare nepublicarea și

²³⁷ Art.1 (3) c) al Legii nr.317/1994 cu privire la Curtea Constituțională

²³⁸ Art.2 al Legii nr.317/1994 cu privire la Curtea Constituțională

²³⁹ Art.28¹ și art.28² ale Legii 317/1994 cu privire la Curtea Constituțională

nediseminarea publică a actelor aprobate de CC RM o amenințare la adresa legalității actelor CC RM? Este oare activitatea neconformă a CC RM principiilor stabilite în Codul jurisdicției constituționale un atac la adresa Constituției, cetățeanului și statului Republica Moldova?

Concluzii și recomandări. Analiza empirică de caz efectuată, dar și din cercetarea regimului juridic chestiunilor abordate, putem deduce următoarele.

1. Practica jurisdicției constituționale a CC RM analizată în prezenta lucrare, este o încercare de a crea un suport discuțiilor atât de necesare pe marginea acestui subiect. Se dorește concentrarea atenției publice pe importanța respectării a două cerințe fundamentale ale jurisdicției constituționale – respectarea principiului legalității (1), dar și al publicității (2) de către CC RM în activitatea desfășurată de jurisdicție constituțională.
2. Examinarea tardivă în termeni neconformi a sesizărilor depuse, expunerea de către CC RM pe pagina web numai a dispozitivului hotărârii respective, și concomitent nepublicarea în termen legal a actului juridic adoptat în format deplin, cu motivațiile de drept și de fond de rigoare, conduc la stabilirea unei perioade mari de timp pe parcursul căreia nu sunt accesibile cetățeanului RM, și respectiv necunoscute lui, hotărârile autorității constituționale, fiind îngăduit accesul efectiv al persoanei la justiție, fiind lezate drepturile și interesele legale ale omului în RM de către CC RM.
3. CC RM în rolul său de gardian al democrației și al libertăților fundamentale ale omului, abilitat cu dreptul de a revizui cadrul juridic în vigoare al Republicii Moldova și de a cenzura organele puterii de stat, inclusiv organul legislativ, denotă o practică vicioasă și neconformă a exercitării jurisdicției constituționale. Prin nepublicarea de către CC RM a actelor sale adoptate și prin nerespectarea de către Curte în activitatea sa a principiilor legalității și publicității, putem constata

atingerea drepturilor fundamentale ale omului.

4. Cadrul juridic constituțional existent necesită perfecționare, în vederea excluderii coliziilor juridice existente de drept constituțional, dar și a unificării practicii CC RM de exercitare a jurisdicției constituționale. Se impune necesitatea unificării normative a procedurii de emitere și publicare a actelor CC RM, doar art.140 al Constituției RM prevede o singură categorie – hotărâri ale CC. Astfel, oricare subcategorii stabilite prin legi constituționale, necesită a fi adoptate în format de hotărâri ale CC RM și publicate obligatoriu în termenul legal stabilit.
5. Activitatea neconformă a CC RM ar putea deveni un subiect de discuție în cercurile parlamentare care ar putea desfășura audieri parlamentare cu adoptarea hotărârii respective, care ulterior să conducă la perfecționarea cadrului jurisdicției constituționale și nu numai, în vederea asigurării prevederilor legilor constituționale, dar și majorării gradului de responsabilitate a instituțiilor statului și de majorarea a responsabilității judecătorilor CC RM – persoane cu demnitate publică de stat.
6. Este de așteptat ca CC RM să nu interpreteze prezentul articol științific ca o imixtiune în activitatea autorității de jurisdicție constituționale, dar să se autosesizeze, examinând într-o ședință publică deficiențele admise în activitatea sa (inclusiv cele menționate în prezentul material), selectând partea *ratio din obiter dicta* pentru a elimina pe cât de operativ se poate, lacunele existente din activitatea autorității jurisdicționale.

În **concluzie**,

exprimăm convingerea, că CC RM – unica autoritate de jurisdicție constituțională din RM, va da dovadă de responsabilitate constituțională, și va purcede la rectificarea și ameliorarea deficiențelor menționate, revenind în postura legală de gardian constituțional al Constituției, asigurând domnia Constituției, și garantând real drepturile omului în Republica Moldova, inclusiv prin propriul exemplu.

Anexe, elaborate de autori la articolul "Sacralitatea principiilor de activitate constituțională" (perioada examinată a.2013-15.08.2015)

Anexa nr.1.
Statistica publicării hotărârilor Curții Constituționale
în Monitorul Oficial al Republicii Moldova
(în continuare MO RM)

Publicate în a.2013 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova					
Nr.	Nr. sesizarii	Examina- ta la data	Nr. HCC/ Deciziei	Publicata	Nr.MO
1	20a/2012	11.12.12	18	11.01.13	6-9
2	34a/2012	19.12.12	19	25.01.13	18-21
3	27a/2012	15.01.13	1	01.02.13	22-25
4	Aprob Raport pr exercitiu jurisd const în a.2012	31.01.13	ACC-2	01.03.13	42-47
5	28a/2012	22.01.13	1	01.03.13	42-47
6	9e/2013	11.04.13	3	12.04.13	82
7	35a/2012	12.04.13	2	26.04.13	92-95
8	41b/2012	12.04.12	3	26.04.13	92-95
9	10a/2013	22.04.13	4	03.05.13	97
10	31a/2012	23.04.13	5	17.05.13	110-113
11	18.a/2013	14.05.13	4	24.05.13	116-118
12	17a/2013	16.05.13	6	31.05.13	119-121
13	16a/2013	18.05.13	7	07.06.13	122-124
14	15a/2013	20.05.13	8	14.06.13	125-129
15	12a/2013	21.05.13	9	14.06.13	125-129
16	19a/2013	22.05.13	5	21.06.13	130-134
17	21b/2013	23.05.13	6	21.06.13	130-134
18	37a/2012	23.05.13	10	25.06.13	135
19	29e/2013	20.06.13	14	28.06.13	136-139
20	26a/2012	28.05.13	11	19.07.13	152-158
21	33a/2012	04.06.13	12	02.08.13	167-172

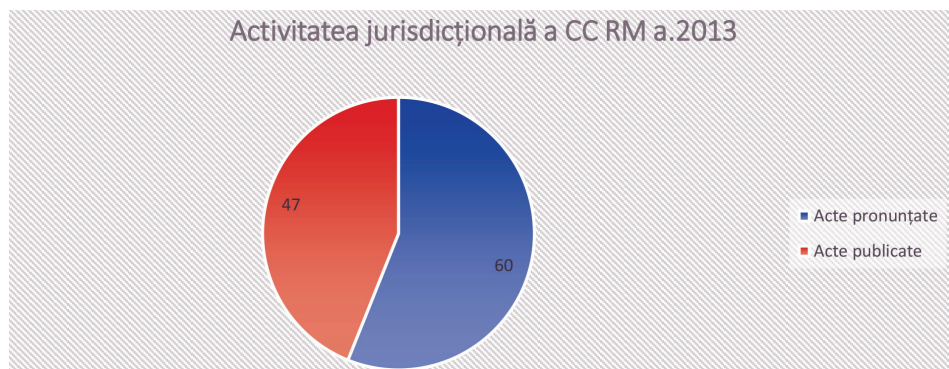
Publicate în a.2013 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova					
Nr.	Nr. sesizarii	Examina- ta la data	Nr. HCC/ Deciziei	Publicata	Nr.MO
22	7a/2013	20.06.13	15	09.08.13	173-176
23	4a/2013	25.06.13	16	16.08.13	177-181
24	36a/2012	02.07.13	17	16.08.13	177-181
25	20a/2013	04.07.13	7	16.08.13	177-181
26	11a/2013	04.07.13	18	23.08.13	182-185
27	6a/2013	16.07.13	19	23.08.13	182-185
28	39a/2012	16.07.13	20	23.08.13	182-185
29	sesizare depusă la 9 sep- tembrie 2013	10.09.13	11	13.09.13	198-204
30	3g/2013	25.07.13	8	20.09.13	206-211
31	23a/2013	25.07.13	9	20.09.13	206-211
32	30a/2013	25.07.13	10	20.09.13	206-211
33	sesizare depusă la 9 sep- tembrie 2013	19.09.13	12	24.09.13	212
34	33a/2013	20.09.13	27	11.10.2013	222-227
35	43e/2013	07.10.13	32	11.10.13	222-227
36	34a/2013	20.09.13	28	18.10.13	228-232
37	26a/2013	01.10.13	31	08.11.13	252-257
38	24g/2013	06.09.13	23	15.11.13	258-261
39	50e/2013	07.11.13	35	15.11.13	258-261
40	27a/2013	08.10.13	14	15.11.13	258-261
41	2a/2013	27.07.13	21	22.11.13	262-267
42	32a/2012	05.09.13	22	29.11.13	276-280
43	14a/2013	17.09.13	25	29.11.13	276-280
44	37b/2013	07.11.13	16	06.12.13	284-289
45	40a/2013	10.10.13	15	10.12.13	290
46	25a/2013	19.09.13	26	20.12.13	297-303
47	45b/2013	10.10.13	23	20.12.13	297-303
Publicate în a.2014 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova					
1	14e/2014	27.02.14	10	07.03.14	53-59
2	51b/2013	06.12.13	19	07.03.14	53-59
3	28a/2013	10.12.13	20	07.03.14	53-59

Publicate în a.2013 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova					
Nr.	Nr. sesizarii	Examina- ta la data	Nr. HCC/ Deciziei	Publicata	Nr.MO
4	36a/2013	11.12.13	22	07.03.14	53-59
5	48a/2013	11.12.13	23	07.03.14	53-59
6	31a/2013	04.02.14	3	14.03.14	60-65
7	4a/2013	04.02.14	2	14.03.14	60-65
8	44a/2013	30.01.14	1	21.03.14	66-67
9	52b/2013	14.02.14	9	01.04.14	78-79
10	2a/2014	28.01.14	2	04.04.14	80-85
11	5a/2014	13.02.14	7	18.04.14	92-98
12	7a/2014	14.02.14	8	18.04.14	92-98
13	32a/2013	06.02.14	4	25.04.14	99-102
14	22a/2014	02.04.14	7	25.04.14	99-102
15	38a/2013	11.02.14	5	06.05.14	104-109
16	20a/2014	25.03.14	11	06.05.14	104-109
17	8a/2014	17.02.14	3	06.05.14	104-109
18	1a/2014	19.03.14	4	25.05.14	127-133
19	10a/2014	02.04.14	6	25.05.14	127-133
20	41e/2014	17.06.14	22	27.06.14	169-173
21	15a/2014	25.03.14	5	27.06.14	169-173
22	Aprob Regul pr proced exam sesiz depuse	03.06.14	AG-3	18.07.14	185-199
23	Pr distinctiile CC	03.06.14	AG-5	18.07.14	185-199
24	45e/2014	16.02.14	23	25.07.14	209-216
25	17a/2014	20.05.14	12	08.08.14	223-230
26	12a/2014	22.05.14	13	08.08.14	223-230
27	29a/2014	27.05.14	15	08.08.14	223-230
28	47a/2013	28.05.14	16	08.08.14	223-230
29	30g/2014	29.05.14	17	08.08.14	223-230
30	25a/2014	05.06.14	21	08.08.14	223-230
31	19a/2014	03.06.14	19	15.08.14	238-246
32	5a/2013	23.09.13	29	22.08.14	249-255
33	9a/2014, 11a/2014, 28a/2014	04.06.14	20	22.08.14	249-255

Publicate în a.2013 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova					
Nr.	Nr. sesizarii	Examina- ta la data	Nr. HCC/ Deciziei	Publicata	Nr.MO
34	34a/2014	02.06.14	18	29.08.14	256-260
35	Aprob Raport pr exercit jurisd const in a.2013	28.01.14	1	05.09.14	261-267
36	53a/2013	05.06.14	8	03.10.14	293-296
37	Decizia de alegere a pre- ședintelui CC	05.10.14	AG-7	17.10.14	313-318
38	48c/2014	22.09.14	ACC-1	31.10.14	325-332
39	44a/2014	09.10.14	24	07.11.14	333-338
40	52a/2014	06.11.14	25	21.11.14	345-351
41	22b/2013	01.10.13	30	28.11.14	352-357
42	42a/2014	13.11.14	27	28.11.14	352-357
43	46a/2014	09.10.14	9	04.12.14	358-363
44	55b/2014	18.11.14	10	04.12.14	358-363
45	58a/2014	18.11.14	11	04.12.14	358-363
46	27a/2014	27.05.14	14	09.12.14	364-365
Publicate în a.2015 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova (pînă la 14.08.2015)					
1	61e/2014	09.12.14	29	16.01.15	1-10
2	18a/2014	11.12.14	30	06.02.15	29-32
3	6b/2014	20.01.15	2	13.02.15	33-38
4	54a/2014, 57a/2014	15.12.14	12	13.02.15	33-38
5	51a/2014	11.11.14	24	20.02.15	39-45
6	59a/2014	20.01.15	3	20.02.15	39-45
7	4e/2015	23.02.15	4	27.02.15	46-51
8	14e/2015	09.04.15	5	14.04.15	93
9	60a/2014	16.04.15	6	15.05.15	115-123
10	43a/2014	16.04.15	7	15.05.15	115-123
11	19e/2015	11.05.15	9	15.05.15	115-123
12	Aprob complet Regul pr proced exam sesiz depuse	23.06.15	AG-2	31.07.15	197-205

Anexa nr.2.

Activitatea jurisdicțională a CC RM în a.2013 în MO RM

Acte pronunțate: Hotărâri – 36, Decizii – 23, Scrisori – 1

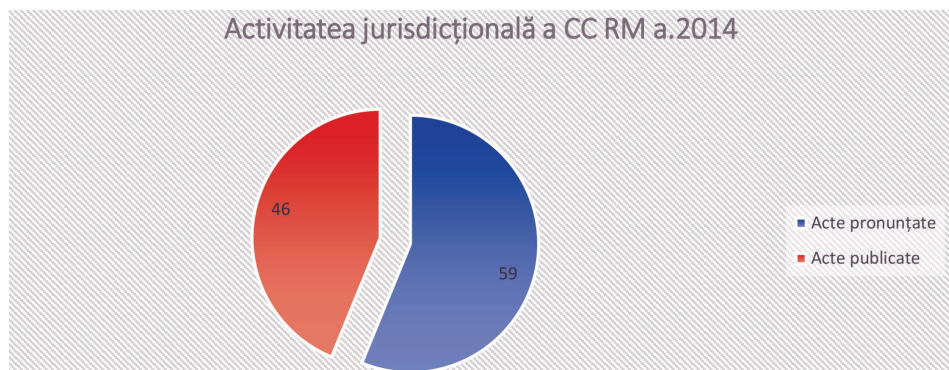
Anexa nr.3

Tabel. Publicarea în termen a actelor CC RM în a.2013 în MO RM

Termenii de publicare a actelor, utilizați de CC RM		
Publicate în termen de până la 10 zile	Publicate în termen de la 10 zile la 3 luni	Publicate în termen de la 3 până la 6 luni
8	38	1

Anexa nr.4

Activitatea jurisdicțională a CC RM în a.2014 în MO RM

Acte pronunțate: Hotărâri – 30, Decizii – 12, Avize – 1, Scrisori de restituire – 16

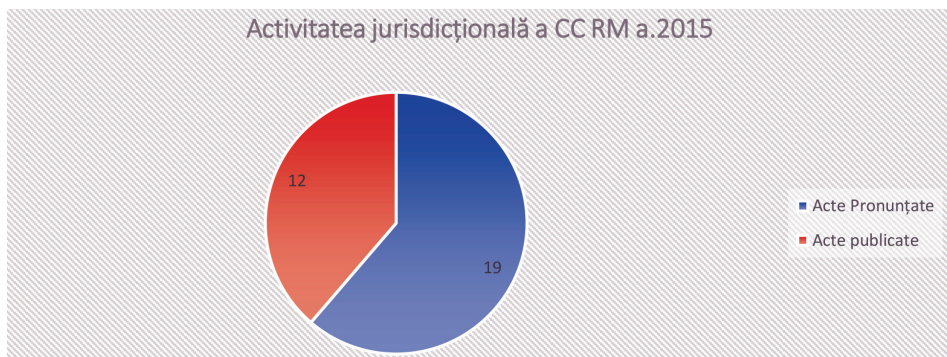
Anexa nr.5

Tabel. Publicarea în termen a actelor CC RM în a.2014 în MO RM

Termenii de publicare a actelor, utilizați de CC RM					
Publicate în termen de până la 10 zile	Publicate în termen de la 10 zile la 3 luni	Publicate în termen de la 3 până la 6 luni	Publicate în termen de la 6 până la 9 luni	Publicate în termen de la 9 luni până la 1 an	Publicate după 1 an
3	34	4	2	1	1

Anexa nr.6

Activitatea jurisdicțională a CC RM în a.2015 în MO RM (până la 31.07.15)

Acte pronunțate: Hotărâri – 16, Decizii – 2, Avize – 1.

Anexa nr.7

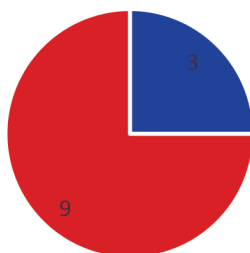
**Tabel. Publicarea în termen a actelor CC RM în a.2015
în MO RM (până la 15.08.15)**

Termenii de publicare a actelor, utilizați de CC RM		
Publicate în termen de până la 10 zile	Publicate în termen de la 10 zile la 3 luni	Publicate în termen de la 3 până la 6 luni
3	8	1

Anexa nr.8

**Tabel. Publicarea în termen a actelor CC RM în a.2015
în MO RM (01.01.2015-15.08.2015)**

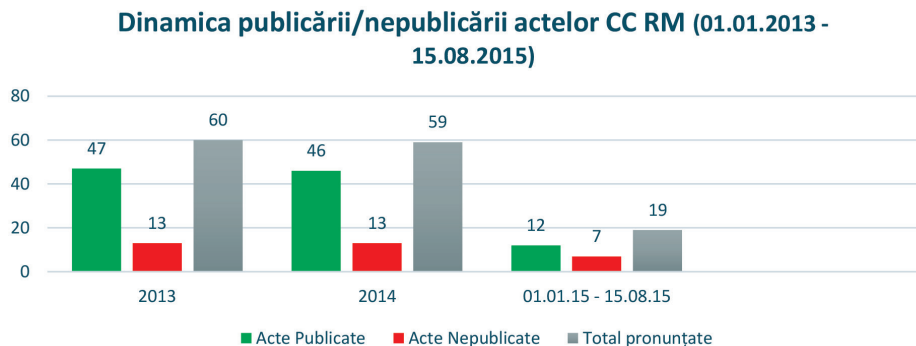
Publicarea actelor CC RM
(01.01.2015 - 15.08.2015)

- Acte publicate de Curtea Constituțională în termen legal
- Acte publicate de Curtea Constituțională cu depășirea termenului legal

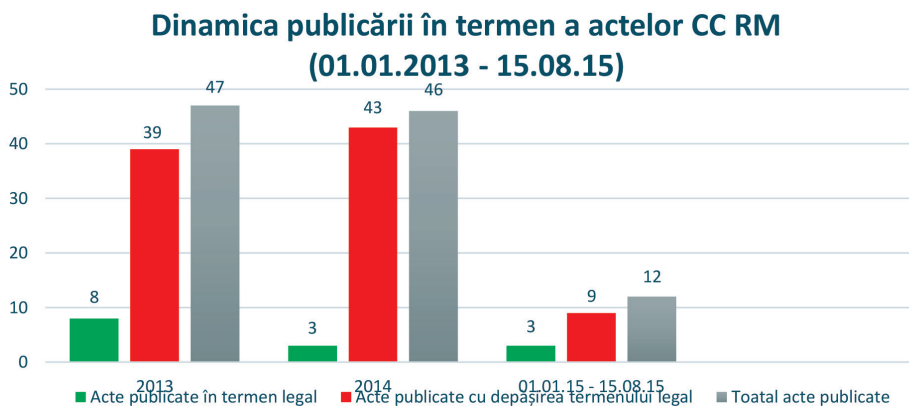
Anexa nr.9

Tabel. Dinamica publicării/nepublicării actelor sale de CC RM în MO RM (perioada 01.01.2013-15.08.2015)

Anexa nr.10

Tabel. Dinamica publicării în termen a actelor CC RM în MO RM (01.01.2013-15.08.2015)

Anexa nr.11. Tabel. Statistica privind respectarea termenelor de publicare a hotărârilor Curții Constituționale (investiații efectuate în baza actelor Curții Constituționale publicate pe paginile web ale Curții Constituționale și bazei de date „MoldLex”)

Anii	Total acte publicate pe paginile web ale Curții Constituționale și bazei de date „MoldLex”	Publicarea până la 10 zile	Publicarea de la 10 până la 20 de zile	Publicarea de la 20 până la 30 de zile	Publicarea de la 30 până la 60 de zile	Publicarea de la 60 până la 6 luni de zile	Publicarea în termen mai mare de 6 luni
1	2	3	4	5	6	7	8
1995	12	2	7	3	-	-	-
1996	22	2	20	-	-	-	-
1997	31	1	21	6	4	-	-
1998	45	5	14	16	7	2	1
1999	69	20	33	14	2	-	-
2000	39	39	-	-	-	-	-
2001	31	6	22	3	-	-	-
2002	26	8	15	3	-	-	-
2003	23	9	9	4	1	-	-
2004	23	7	16	-	-	-	-
2005	17	16	1	-	-	-	-
2006	18	15	3	-	-	-	-
2007	21	18	3	-	-	-	-
2008	16	10	5	1	-	-	-
2009	19	16	3	-	-	-	-
2010	32	23	9	-	-	-	-

Curtea Constituțională a Republicii Moldova 30 ani de activitate

Anii	Total acte publicate pe paginile web ale Curții Constituționale și bazei de date „MoldLex”	Publicarea până la 10 zile	Publicarea de la 10 până la 20 de zile	Publicarea de la 20 până la 30 de zile	Publicarea de la 30 până la 60 de zile	Publicarea de la 60 până la 6 luni de zile	Publicarea în termen mai mare de 6 luni
2011	41	21	14	6	-	-	-
2012	26	11	10	4	1	-	-
2013	57	9	9	11	15	12	1
2014	45	4	5	3	13	18	2
2015 (septembrie)	21	4	-	3	4	10	-
Total	534	246	219	77	47	42	3
Total 2013 – septembrie 2015	127	17	14	17	32	40	3

REPUBLICA MOLDOVA: JUSTIȚIA CONSTITUȚIONALĂ ȘI PROVOCĂRILE CONTEMPORANE ÎN RAPORT CU DREPTURILE OMULUI

(Analiză științifică, Conferința internațională din
Chișinău, 10 decembrie 2022)

Valeriu KUCIUK

Dr în drept, lector universitar

CRIZELE CONSTITUȚIONALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Crizele constituționale au devenit o normă de existență pentru Republica Moldova.

Acest lucru l-a spus președintele Comisiei de la Veneția, care a menționat cu ocazia crizei constituționale declanșate anul trecut : „Se constată existența unei situații de criză constituțională și politică gravă. Dar *„acțiunile neconstituționale împotriva unei alte instituții a statului nu conduc la rezolvarea crizelor. Cultura și majoritatea democratică reclamă o reținere instituțională, bună-credință și respect reciproc între instituțiile statului”*.

Cu referire la hotărârile CCRM din iunie 2019, dănsul a menționat că „o hotărâre a Curții Constituționale care nemulțumește puterea legislativă sau puterea executivă nu echivalează cu un abuz de putere sau cu o decizie arbitrară. Nici votul în favoarea unei hotărâri nepopulare a Curții nu echivalează cu încălcarea jurământului depus de judecătorii constituționali. Un asemenea jurământ nu este depus în beneficiul majorității politice a zilei. Este un jurământ de apărare a Constituției, indiferent dacă acest fapt presupune dezamăgirea unei asemenea majorități”.

Suntem de acord și este adevărat, că Curtea poate pronunța hotărâri dureroase, dar înțelepte.

Deasemenea este adevărat că nimeni, nici o instituție de stat sau persoană nu trebuie să ignore că independența judecătorească este un principiu fundamental al oricărei ordini juridice guvernate de preeminența dreptului, iar respectarea ordinii constituționale nu poate fi invocată ca pretext pentru violarea Constituției.

Totodată, recunoscând faptul că crizele sistemice care zguduiesc statul nostru, iar edificarea statului de drept constituie o prioritate absolută pentru Republica Moldova, și ținând cont că art.7 al Constituției statuează că *Nicio lege și niciun alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică*, acest fapt în egală măsură se atribuie și hotărârilor Curții Constituționale. Or nimeni nu a uitat tentativa uzurpării puterii de stat care a avut loc în a.2019 cu aportul hotărârilor Curții Constituționale, care și-au jucat rolul său autoproclamat de suprastructură în afara oricăror puteri de stat – legislativă, executivă și judecătorească.

Privind statutul juridic al Curții Constituționale

Este de reținut, că principiul oportunității politice intrând în contradicție cu principiile constituționalității, a securității juridice, a preemțiunii dreptului și a statului de drept proclamate de Constituția Republicii Moldova, le exclude impunând soluții oportuniste cu conotație politico-juridică. În contextul dat, sunt de reținut mai multe hotărâri ale Curții Constituționale (*inclusiv HCC nr. 20 din 9 iulie 2020*), prin care Curtea se autoapreciază ca o „... *autoritate publică politico-jurisdicțională, care se situează în afara sferei puterii legislative, celor executive sau judecătorești...*”, cu toate că acest fapt este combătut de însăși prevederile constituționale, care statuează clar și cert:

- 1) Conform prevederilor articolului 6 al Constituției, „În Republica Moldova puterea legislativă, executivă și judecătorească sânt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor Constituției.” Astfel, nu există careva putere de stat în Republica Moldova în afara celor 3 puteri clar definite de Constituție.

- 2) Conform art.134 alin.(1) din Constituție, „Curtea Constituțională este unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova”. Atenționăm – autoritate de jurisdicție constituțională, și nu una politico-jurisdicțională. Or, dacă Curtea este una numai de jurisdicție constituțională, ea este o parte componentă a sistemului justiției în Republica Moldova – înfăptuind justiția constituțională. Și anume în calitatea sa de autoritate de jurisdicție constituțională, ea funcționează pentru asigurarea bunei organizări a autorității statului, are rolul de gardian al Constituției, al egalității în fața legii, a libertăților fundamentale și a drepturilor omului (*HCC nr. 6 din 16 mai 2013; HCC nr. 2 din 9 februarie 2016; HCC nr. 9 din 26 martie 2020, și altele*).

PRIVIND VACANȚA FUNCȚIEI DE JUDECĂTOR CONSTITUȚIONAL

La 01.02.21, având în vedere decesul unui judecător al Curții Constituționale, Curtea Constituțională a sesizat autoritatea competentă (și anume, Consiliul Superior al Magistraturii), solicitându-i să numească un nou judecător.

Este de ținut cont, că potrivit articolului 20 alin. (2) din Legea cu privire la Curtea Constituțională, autoritatea competentă trebuie să numească un nou judecător în funcție în termen de 15 zile de la data sesizării Curții Constituționale.

Suntem în decembrie 2022, avem deja aproape 2 ani, de când Curtea activează într-o componență redusă, de când nu se respectă norma constituțională care statuează în art.136 alin.(1) că Curtea Constituțională se compune din 6 judecători.

Or, în cazul în care Curtea nu este compusă din 6 judecători, care este legalitatea hotărîrilor sale, or legea stipulează mai multe scenarii de vot la deliberare, vot egal 3 la 3, vot majoritar, cel puțin 4 din 6, etc..

În cazul în care lipsește un judecător la Curte și componența numerică a Curții nu este respectată, nu afectează aceasta activi-

tatea constituțională a Curții? nu afectează legalitatea hotărîrilor Curții? or pe cît de legală ar fi o hotărîre a Curții adoptată cu 3 de voturi din 6 posibile?

Mai ales că nedesemnarea judecătorului la Curtea Constituțională a fost și este dictată de pericolul accederii în funcție a unei persoane neagreutate de actuala guvernare.

De fapt ce înseamnă aceasta? Oare nu este acesta un indicator al controlului politic al Curții Constituționale?

Despre principiul *nemo judex in propria causa*

Precum este binecunoscut, abținerea și/sau recuzarea judecătorului, reprezintă un mijloc de asigurare a obiectivității și imparțialității procesului de judecată, fie el constituțional, penal, civil, administrativ, financiar, sau oricare altul. Or, procesul echitabil presupune o instanță imparțială, de aici rezultînd și principiul formulat încă în dreptul roman: „*nemo judex in propria causa*” – principiu și cerință care poate fi considerată ca una dintre cele mai importante care afirmă imparțialitatea justiției.

Constituția Republicii Moldova cu referire la toți magistrații statuează în art.116 alin.(1) că „Judecătorii instanțelor judecătorești sînt independenți, imparțiali și inamovibili, potrivit legii”. Iar Judecătorii CC conform prevederilor art.137 din Constituție „sunt independenți și se supul numai Constituției”. Totodată, legislația specială privind Curtea Constituțională, prevede expres în art.17 lit.a) și f) din Legea nr.317 din 13.12.1994 **cu privire la Curtea Constituțională**, că judecătorul Curții Constituționale este obligat să-și îndeplinească atribuțiile cu imparțialitate și în respectul Constituției, să se abțină de la orice acțiune contrară statutului de judecător.

În cadrul examinării la 27 aprilie 2021 de către Curtea Constituțională a două sesizări prin care sa solicitat controlul constituționalității unor hotărâri ale Parlamentului în care era vizat un judecător constituțional, la ședințele în cauză a participat și judecătorul vizat, inclusiv la examinarea cererii de recuzare a propriei persoane, a deliberat la rînd cu toții votînd pentru sine, și în consecință hotărîrile Parlamentului au fost recunoscute neconstituționale

Astfel, judecătorul constituțional a participat la deliberarea cauzei contrar principiului juridic „*nemo judex in propria causa*”, principiu care stă la temelia imparțialității – Valoarea 2 din „*Principiile de la Bangalore privind conduita judiciară*” din a.2002.

Ulterior, cazul dat a servit subiect de examinare la Autoritatea Națională de Integritate, care reacționând la o sesizare depusă a inițiat un control în mai 2021, a constatat că judecătorul constituțional având un interes personal a participat la emiterea actelor respective ale Curții Constituționale pronunțate pe marginea Hotărârilor Parlamentului supuse controlului constituționalității, fără a declara la conflictele sale de interese și fără a le soluționa prin abținere. Această situație cu ANI a condus la faptul că ulterior, în cadrul unui control de constituționalitate subit, s-a declarat neconstituțional art. 19 alin. (1) lit. e) din Legea nr. 317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională care stabilea că judecătorul constituțional poate fi demis dacă este constatat că a încălcat regimul juridic al conflictului de interese.

În contextul celor expuse supra, este de reținut opinia Comisiei de la Veneția referitoare la conflictele de interese ale judecătorilor, care menționează că legile privind organizarea și procedura curților constituționale prevad atât cazurile, cât și situațiile în care se consideră că un judecător se află într-un conflict de interese și participarea sa la adoptarea unei decizii este inadmisibilă.

Astfel, constatând încălcarea principiului „*nemo judex in propria causa*” de către un judecător constituțional, și mai ales declșararea neconstituțională a unei prevederi care stabilește obligațiunea de a nu admite conflicte de interese ale judecătorului constituțional, suntem obligați să constatăm și faptul că aceste fapte juridice afectează grav încrederea în imparțialitatea judecătorului constituțional, și deci a încrederii în justiția constituțională. Or, acest principiu este unul dintre elementele fundamentale ale dreptului la un proces echitabil și imparțial, consfințit în p.1, art.6 al Convenției europene ale drepturilor omului. Mai ales în cazul în care acest principiu a fost ignorat literal: un judecător a fost parte la proces

avînd un interes în soluția judiciară, el a participat la process fiind judecător în propria cauză. Și în special ceea ce a urmat – declararea neconstituțională a legii care oblige la neadmiterea unui conflict de interese. Vonsiderăm acest caz un flagrant constitutional în care a fost sfidat atît principiul justiției imparțiale „*nemo judex in propria causa*”, dar și ordinea de drept constituțională în Republica Moldova, fiind sfidată supremația Constituției Republicii Moldova.

Privind limitele revizuirii textului constituțional

Art.7 al Constituției statuează că „*Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nicio lege și niciun alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică.*” Totuși, atragem atenția asupra faptului ca numai prin aceasta prevedere constituțională expresa, nu se poate obține respectarea conformității actelor subordonate constituției cu normele constituționale. De aceea, considerăm că realizarea principiului supremației Constituției implică prezența obligatorie a unor mecanisme de control al conformității legilor și altor acte subordonate ale autorităților executive – activitate pusă de constituție în competența exclusivă a Curții Constituționale. Așa, orice lege și orice act normativ, este prezumat a fi constituțional pînă cînd nu se va dovedi contrariul, adică pînă cînd neconstituționalitatea lui nu se va constata de către Curtea Constituțională – unica autoritate de jurisdicție constituțională. Or, violarea normelor constituționale de către careva dintre puterile de stat, afectează de principiu supremația constituției ca lege supremă, conducând la confuzii și colizii juridice, la norme paralele sau contradictoriale, iar în final la nerespectarea legii și altor acte normative subordonate constituției.

Totodată, cuprinsul art. 7 privind supremația Constituției, statuează o așa poziție juridică a normelor constituționale, care formează temelia supremației constituționale absolute, și conduce la unele efecte, și anume.

1. Este clar, că sub aspect ierarhic, art.7 al Constituției elucidează locul de vîrf a fiecărei norme constituționale separate, dar și

- al întregului act constituțional în ierarhia cadrului juridic și al ordinii de drept al statului.
2. Este strict indicată semnificația Constituției și principala trăsătură a ei – de a fi fundament juridic, izvor de drept și punct de pornire normativă pentru oricare normă de drept și pentru oricare act juridic din Republica Moldova.
 3. Respectarea prevederilor art.7 ridică semn de întrebare a modului de manifestare a puterii Constituției, dar și a modului în care aceasta putere nu este provocată sau limitată, interpretată eronat sau folosită în detrimentul statului sau societal.
 4. Art.7 al Constituției, obligă puterile de stat să adopte cadrul juridic necesar care să asigure respectarea supremației Constituției, ca fiind o lege într-adevăr supremă a statului în deplinul sens al cuvântului, fiind imperios necesară modalitatea juridică de asigurare a respectării ei²⁴⁰.
 5. Art.7 al Constituției statuează principiul fundamental constituțional fără respectarea căruia întreaga constituție nu are forță juridică, și prin urmare nu are sens existențial.
 6. Principiul expus în art.7 al Constituției sta la temelia tuturor principiilor fundamentale constituționale, organizând de drept întreaga viață economică, politică, socială și juridică a societății moldovenești.
 7. Respectarea art.7 oferă legalitate constituțională ordinii de drept, formei puterii de stat, regimului politic, sistemului instituțional al autorităților publice, etc. Ea conduce la instituționalizarea puterii de stat și la exercitarea ei legală. Ea garantează și asigură respectarea drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale omului.
 8. Respectarea art.7 al Constituției înseamnă prin definiție respectarea principiilor și postulatelor constituționale, conduce la dezvoltare, victorii și împliniri societale și statale, pe când nerespectarea art.7 al constituției conduce la confruntare, destabilizare, criză și degradare juridică a statului.

²⁴⁰ V.Kuciuk, V.Puşcaş. „*Reforma constituțională în Republica Moldova*”. Chişinău, ed.Print-Caro, 2021. – 284 p.

9. Art.7 al Constituției este de fapt un program de activitate constituțională a statului Republica Moldova, care în art.3 alin. (1) al Constituției se autoproclamă stat de drept.

Toate cele expuse supra vizează în rimul și în primul rînd revizuirea însăși a Constituției. Or, analizând modificările în Constituția Republicii Moldova care au fost făcute în perioada anilor 1994 – 2022, deducem următoarele:

1. Revizuirea Constituției RM a fost efectuată de regulă prin adoptarea de către Parlament a legilor respective de modificare a Constituției Republicii Moldova;
2. Grație intervenției Curții Constituționale, contrar procedurii expres stabilite în Constituție de revizuire a textului constituțional (art.141-143), prin Hotărârea nr.7 a Curții Constituționale din 04.03.2016, au fost modificate 5 articole din Constituție.
3. În 28 de ani, Parlamentul a adoptat 12 legi de modificare a Constituției Republicii Moldova prin care au fost modificate 49 de articole;
4. În total, pe parcursul a 28 de ani, Constituția Republicii Moldova a fost modificată de 13 ori, fiind supuse revizuirii 54 din 143 de articole.

Având în vedere cele expuse mai sus, necesită a menționa și o altă tendință expres profilată, care s-a afirmat sistemic pe parcursul celor 28 de ani – interpretarea textului constituțional, interpretare care în anumite cazuri a echivalat cu modificarea propriu-zisă a textului constituțional. Or, hotărârile Curții Constituționale reprezintă în sine o constatare juridică general obligatorie, bazată pe elucidarea esenței problemei constituționale în urma interpretării oficiale a normelor corespunzătoare din Constituție și explicării raționamentului conținutului acestora raportat la normele constituționale.

În contextul dat, analizând statistica hotărârilor Curții Constituționale de interpretare a Constituției Republicii Moldova în perioada 1994–2022, deducem următoarele raționamente, și anume:

1. Pe parcursul a 28 de ani, Curtea Constituțională a emis 68 de hotărâri de interpretare a Constituției, fiind interpretate 130 de articole (unele articole au fost interpretate de mai multe ori).
2. Dinamica anuală a hotărârilor Curții de interpretare a normelor constituționale indică activism generat de turbulențele politice, și în special cele electorale – alegeri parlamentare, numiri sau demiteri de Guvern și alegeri ale Președintelui Republicii. Acest fapt demonstrează caracterul de oportunism politic al sesizărilor examinate de Curtea Constituțională.
3. Hotărârile Curții Constituționale de interpretare a Constituției în perioada dată, conțin totodată și o abrogare (1), dar și o revizuire (1) a hotărârilor Curții Constituționale de interpretare a Constituției anterior pronunțate.
4. Adoptarea de către Curtea Constituțională a 69 de hotărâri de interpretare a 130 de articole ale Constituției, raportate la cele 143 de articole existente ale Constituției ridică problema modificării continue și a cadrului juridic național, fiindcă atât modificarea cât și interpretarea respectivă a normei constituționale, conduc firesc la necesitatea efectuării modificărilor în legislație. Or, este de menționat că pe parcursul a 28 de ani, după revizuirea textului constituțional, de către Parlament a fost adoptată doar o singură lege – Legea nr.1027 din 06.12.96 pentru modificarea unor acte legislative ce decurge din modificarea articolului 116 din Constituție (*Monitorul Oficial* 1-2/4, 02.01.1997).

În concluzie, putem afirma că pe parcursul a 28 de ani, au fost modificate și interpretate 184 de articole din Constituția Republicii Moldova, unele articole fiind interpretate de mai multe ori.

În contextul neajustării cadrului juridic național la cele 12 legi de modificare a 49 de articole ale Constituției, la acea HCC nr.7/2016 de modificare a 5 articole ale Constituției, dar și la cele 68 de hotărâri ale Curții Constituționale de interpretare a 130 de articole din Constituție, putem concluziona că cadrul de drept al statului nu respectă întocmai prevederile normelor constituționale în Republica Moldova, fiind imperios necesară o reformă constituțională.

Or, la rândul său, multiplele modificări și interpretări ale Constituției Republicii Moldova indică la o instabilitate politică sistemică de natură constituțională – situație care persistă și în prezent în Republica Moldova. Acest fapt, de asemenea vine să argumenteze teza, că doar o reformă constituțională care ar stabili praguri rigide de modificare și de interpretare a textului constituțional, ar fi soluția obiectivă de garantare a stabilității instituționale și funcționale a Republicii Moldova, a activității constituționale a ramurilor puterii de stat, a protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, dar și a asigurării supremației reale a Constituției Republicii Moldova.

Discurs întru susținerea supremației Constituției

Lansez un dublu apel către Curtea Constituțională a Republicii Moldova

În primul și în primul rând ma adresez doamnelor și domnilor judecători ai Curții Constituționale față de care îmi declar susținerea, și totodată lansez rugămintea de a-și îndeplini cu demnitate și fidelitate datoria profesională și de onoare atât față de poporul acestei țări, care este Suveranul adevărat al acestui stat din numele cărora dânșii pronunță hotărâri, dar și față de Constituție, supremația căreia o garantează.

După crizele constituționale din Republica Moldova, știm foarte bine ce înseamnă atacul sau subminarea Constituției Republicii Moldova, cât și efectele juridice care decurg din aceasta.

Faptul că astăzi în Republica Moldova un ministru al justiției declară că Puterea de stat va primi decizii în afara cadrului legal, până nu va fi edificată o „sistemă veritabilă a justiției”²⁴¹, ar însemna de fapt desființarea practică a Constituției RM, și înseamnă instigare la nerespectarea Constituției, ceea ce determină apariția stării de insecuritate juridică și a susceptibilității de a intra sub dispo-

²⁴¹ Власть будет принимать решения вне правового поля, пока не построит «справедливую систему правосудия». <http://www.vedomosti.md/news/litvinenko-vlast-budet-prinimat-resheniya-vne-pravovogo-poly>

zițiile articolelor Codului penal cu privire la **excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu prin săvârșirea** de către o persoană publică a unor acțiuni care depășesc în mod vădit limitele drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege,. Cu atât mai mult că în cazul dat avem acțiuni clare împotriva ordinii constituționale. Fapt care este de neacceptat.

Pe de altă parte ce valoare are jurământul cu mâna pe Constituție de a-și depune toate eforturile pentru propășirea Republicii Moldova?

Dacă separarea puterilor în stat a devenit teoretică, independența justiției constituționale este grav afectată.

Dacă există o imixtiune a directivelor politice în justiție, dar și în justiția constituțională – este de asemenea foarte grav!

Dacă prin anumite declarații, persoanele cu funcții de demnitate publică desființează practic puterea judecătorească, transferând-o sub controlul total al factorului politic – aceasta înseamnă provocarea desființării Republicii Moldova ca stat de drept, ca stat independent, suveran și unitar, suveran și indivizibil, înseamnă provocarea desființării valorilor supreme constituționale, a idealurilor și credinței acestui popor, stabilind Curtea Constituțională ca o instituție de decor, ca un instrument port-voce a oportunităților politice – ceea ce este inadmisibil, anticonstituțional, ba chiar și penal.

Onorată Curte Constituțională, Constituția Republicii Moldova este obligatorie, ceea ce determină ca supremația Constituției să stea în capul mesei, iar demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățeniilor să fie garantate.

Or, Constituția țării și valorile ei, suveranitatea și libertatea poporului moldovenesc nu se negociază, nu se comercializează și nu se contestă.

Acestea sunt lucruri sacre și nu reprezintă drepturi acordate după bunul plac al unei magistrat constituțional care este vrea el sau nu în serviciul poporului moldav.

Modificarea sau revizuirea Constituției RM se face exclusiv prin voința poporului, prin referendum și pe cale parlamentară de autoritatea împuternicită legal de popor, având în vedere că numai

poporul RM este titularul natural și suveranul de drept al puterii politice, așa cum este explicat în Constituția RM art. 2 alin.(1).

Democrația nu trebuie mimată, cum nu trebuie mimată justiția!

Atunci când poporul nu mai are nici o putere, iar autoritatea constituțională sfidează Constituția, ordinea constituțională auto-situându-se deasupra Constituției, de fapt aceasta înseamnă încălcarea legalității și constituționalității, afectarea interesului național și al bunei credințe, negarea principiului transparenței și al fidelității față de Constituție și Republica Moldova!

Este cazul de atenționat – contrar jurământului depus, fără respect față de lege și față de popor, dar și depășirea cadrului legal de acei judecători care au fost numiți pe criterii politice, și care prin hotărârile menționate supra fac injustiție constituțională, pun în pericol interesul și siguranța națională a statului moldovenesc. În context, abuzul de putere exercitat de judecătorii Curții reprezintă atacuri și acțiuni recidive atât la norma constituțională, la însăși Constituția RM, dar și la drepturile și libertățile omului care se întemeiază pe litera și spiritul Constituției.

Pe cale de consecință, este de subliniat, că situația de fapt reprezintă un atac fără precedent la Legea fundamentală și aduce un prejudiciu iminent ce s-a generat asupra societății și a siguranței naționale, a ordinii juridice constituționale și a suveranității țării.

Prin acest mesaj pe care-l adresăm, onorată Curte Constituțională, ne exprimăm nădejdea și încrederea că Dvoastră nu veți îngădui ca Moldova și cetățenii ei să rămână lipsiți de puterea dreptății care este justiția constituțională, și vă cerem că atât timp cât sunteți în serviciul și slujba poporului și ați jurat să respectați Constituția,

- 1. să nu sfidați norma Constituției**
- 2. să ocupați cu responsabilitate înaltă aceste funcții de demnitate publică – judecător constituțional**
- 3. să dați exemplu de respect față de drepturile și libertățile fundamentale ale omului, față de litera și spiritul Constituției**
- 4. să deliberați pentru dreptate, îndeplinind o justiție veritabilă care să asigure supremația Constituției.**

JUSTITIA SI DREPTURILE OMULUI

**(Raport științific, Conferința internațională
din Chișinău, 10 decembrie 2022)**

Victor PUȘCAȘ

Dr în drept, conferențiar universitar

Valeriu KUCIUK

Dr în drept, lector universitar

În etapa de tranziție a anilor -90 de la statul totalitar la un stat democratic se cerea dezvoltarea sistemului național de drept și integrarea lui în continuare în arhitectura dreptului internațional. Doar în acest scop au fost adoptate Declarația de Suveranitate, Decretul cu privire la puterea de stat, Declarația de independență, și alte acte naționale de valoare primordială care stau la baza sistemului de drept național.

Este de menționat, că anume Parlamentul anilor -90 mai numit și Parlamentul Independenței, paralel cu adoptarea actelor normative naționale, a purces la ratificarea celor mai importante acte internaționale în privința drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, aderînd la 8.07.1990 la Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de AG ONU la 10.12.1948 – un act istoric, marcat solemn de atunci la 10 decembrie a fiecărui an și în Republica Moldova.

Vorbind despre Drepturilor Omului remarcăm, că Declarația ONU nu este un tratat internațional, dar ea implică consecințe juridice grave în cazul încălcării acesteia, fiind concepută pe tot globul pămîntesc ca un ideal comun pentru toate popoarele și națiunile lumii.

Deaceia astăzi, acest act internațional a devenit documentul internațional de referință spre care tind toate statele și conform caruia se verifică modul în care se respectă drepturile omului în diferite state ale lumii, prevederile acestuia fiind preluate și extinse în diferite tratate și acorduri internaționale. Este deosebit de important, că printre drepturile garantate de Declarație putem distinge

urmatoarele drepturi si libertati: drepturile civile, drepturile politice, drepturile economice, drepturile procedurale, drepturile sociale, drepturile culturale, etc.

În mod cert tranziția spre statul de drept trebuia să fie urmată de schimbarea radicală a procedurilor de elaborare și adoptare a legilor țării, a modalității de aplicare a legilor de către judecători, procurori și avocați, precum și de diseminarea și perceperea legilor de către cetățeni. Trebuiau formate mecanisme de protejare a drepturilor și libertăților omului împotriva abuzurilor reprezentanților statului. Astfel, una din promisiunile principalelor reforme în etapa de tranziție trebuia să fie formarea puterii judecătorești de rînd cu constituirea puterilor legislative și executive.

Este important ca toate persoanele, toată societatea și întreg statul, să conștientizeze că a pune puterea judecătorească este cea mai vizibilă și mai populată de cetățeni. Mii și mii de cetățeni, anual pășesc pragurile instanțelor judecătorești pentru a-și cere dreptatea, pentru a obține adevărul.

Din rapoartele anuale pentru Agenția de Administrare a Instanțelor Judecătorești a Ministerului Justiției, instanțele judecătorești anual examinează și pronunță hotărâri definitive și irevocabile pe marginea a circa 300 mii de conflicte. Așa, de exemplu, în a.2017 – 310971 litigii, în a.2018 – 303750 de cauze, în a.2019 – 309307 cauze, în a.2020 – 294084 cauze, și în a.2021 – 337613 cauze. Tendința de creștere semnificativă a încălcărilor o semnalizează în rapoartele sale anuale și Avocatul poporului (Ombudsmanul).

Este de notat, că pe cele peste 300 mii de dosare, participă în ședințele de judecată minimum câte 2 persoane, adică mai bine de jumătate de milion de oameni. Dar de obicei la ședințele de judecată participă mai multe părți, dar asistă și rude: părinți, frați și surori, buni și bunici, prieteni și alte categorii de persoane.

De aceea, numărul celor care trec prin coridoarele justiției anual se ridică în mod înimaginabil.

Anume această situație obligă statul, ca procesului de înfaptuire a justiției să i se fie atrasă o maximă atenție, iar subiectul justiției să fie permanent în vizorul autorităților statului.

Pe parcursul anilor 1990-2029 au fost adoptate un șir de legi, concepții, strategii și planuri de reformare a justiției: 1994 – concepția reformei judiciare și de drept, 1996 – reformarea sistemului judecătoresc, 2003 – o nouă reformare a sistemului judecătoresc, 2011 – strategia de reformă a sectorului justiției pentru perioada 2011-2016, 2016 – optimizarea instanțelor judecătorești, 2017 – strategia națională de integritate și anticorupție, 2021 – aprobarea strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025. Paralel au fost adoptate un șir de planuri de acțiuni ale Guvernului.

Un șir de experți naționali și internaționali în rapoartele sale, nu o dată au subliniat că autoritățile propuneau măsuri concrete de ameliorare a situației în justiție care urmăreau scopuri nobile: modernizarea sistemului justitiei, integritatea actorilor din sistemul justitiei, creșterea rolului justitiei în dezvoltarea economică, asigurarea respectării drepturilor omului în sectorul justitiei, formarea unui sector al justiției bine coordonat, bine gestionat și responsabil. Aceste scopuri puteau fi atinse prin:

- îmbunătățirea transparenței, calității actului justiției și accesului la justiție;
- consolidarea independenței actorilor din sectorul justiției, al autoguvernării și autoresponsabilității;
- asigurarea unei tranziții efective și eficiente spre un sector modern al justiției.

Însă majoritatea experților confirmă, ca bunele intenții din strategii și planuri nu s-au soldat cu rezultatele așteptate.

Supunând unei analize parcursul reformelor în justiție, vom numi convențional trei etape de dezvoltare a justiției pe parcursul anilor de independență a statului Republica Moldova.

Prima etapă (anii 1990-1995).

Renunțarea autorității judecătorești de a fi o prelungire a legislativului, dar mai concret de la prelungirea activității partidului comunist sau cum era numit „Cenușăreasa guvernării” și trecerea la sistemul național de drept.

De rînd cu proclamarea suveranității și independenței, aderarea la actele internaționale și pregătirea Constituției, în an.1992 sau început lucrările asupra concepției reformei judiciare și de drept adoptată de Parlament la 21.06.1994. Concepția adoptată a argumentat necesitatea reformarii științei și învățămîntului juridic, formării cadrului legislativ național, constituirii noului sistem judecătoresc, a CSM, Curtii Constitutionale, Procuraturii, Avocaturii, notariatului, ale altor organe de ocrotire a normelor de drept. S-a purces la recunoașterea și aplicarea dreptului internațional, dar și multe altele aferente și relevante celor menționate.

Concomitent, începînd cu anii -90 autoritățile publice ale Republicii Moldova, au demonstrat o intenție clară privind implementarea în dreptul național al valorilor și standardelor internaționale de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Aceste intenții și-au găsit locul cuvenit în Constituția RM (29 iulie 1994) statuînd ca norme politico-juridice drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale omului (art.15-50 ale Constituției).

La nivel constituțional (titlul VII, art.III, alin.(6) și (7)) a fost recunoscuta necesitatea reorganizării instanțelor judecătorești.

A doua etapă poate fi numită etapa formării și consolidării puterii judecătorești (**anii 1996 – 2001**). Potrivit Constituției (art.6) *”în Republica Moldova puterea legislativă, executivă și judecătorească sunt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor Constituției”*. În acest context, potrivit art.114-123 din Constituție, au fost adoptate un sir de legi privind organizarea judecătorească, statutul judecătorului cu privire la Curtea Supremă de Justiție, instanțele judecătorești specializate, Consiliul Superior al Magistraturii și altele. În așa mod, potrivit legii, justiția urma să se infaptuiască prin Curtea Supremă de Justiție, prin Curtea de Apel, prin tribunal și judecătorii. Responsabil de eficiența justiției a fost recunoscut Consiliul Superior al Magistraturii ca *“organ independent, format în vederea organizării și funcționării sistemului judecătoresc, fiind garantul independenței, autorității judecătorești, care exercită autoadministrarea judecătorească”*.

În opinia noastră, etapa anilor 1996-2001, poate fi recunoscută ca cea mai progresivă în organizarea și activitatea justiției în RM. Vom menționa doar câteva momente:

- a) Mai eficient și facil era accesul cetățenilor la justiție. Examinarea majorității cauzelor era mai aproape de cetățeni.
- b) Legile aveau un caracter anticorupțional. Tribunalele care functionau în Chisinau, Balti, Cahul, Comrat și Tighina aveau competența de a judeca cele mai grave infracțiuni și astfel se elimina influența puterii locale.
- c) Curtea Supremă de Justiție avea atribuția de bază de a asigura aplicarea uniformă a legislației de către toate instanțele judecătorești prin generalizarea practicii judiciare, prin hotărârile explicative ale plenului Curții Supreme de Justiție, acordării asistenței metodice judecătorilor, etc.
- d) Începând cu 24 iulie 1997, cetățenii RM au obținut posibilitatea în caz de dezacord cu hotărârile instanțelor judecătorești naționale, să se adreseze la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, obligând astfel instanțele naționale să aplice la direct normele Convenției Europene a Drepturilor Omului dar și jurisprudența CEDO.

A treia etapă, poate fi recunoscută în opinia noastră, ca o etapă de retrogradare a puterii judecătorești (**anii 2001 – prezent**). În raportul *“Promisiunea neindeplinită privind un sistem judecătoresc independent”* publicat de Comisia internațională a juriștilor, se menționează că *“Guvernul condus de Partidul Comunist, castigator al alegerilor din 2001 și rămas la putere pînă în a.2009, a instituit un program de continuare a reformei ale carui element a fost de fapt retrogradarea. Principalul efect al acestor reforme a fost sporirea controlului executivului asupra justiției”*. Raportul a fost publicat în a.2019, dar suntem ferm convinși că această apreciere este actuală și în prezent. Tentativele de a efectua controlul politic asupra justiției continuă din partea ambelor puteri – legislative și executive. Însă nici într-un raport nu se constată metodele de control asupra justiției. Nu se aduc exemple de folosirea dreptului telefonic, darea indi-

cațiilor directe sau indirecte, etc. Nu vom aduce nici noi asemenea exemple, însă vom constata că după anul 2001 și pînă în prezent, se admit atacuri fără precedent asupra justiției sub formă de declarații publice, petrecerea justiției televizate, eliberării din funcție din motive politice sau invers, respingerea numirilor în funcția de judecător a persoanelor neloiale guvernării, și alte fapte care provoacă neîncrederea în actul justiției.

Numirea în funcția de judecător a persoanelor loiale guvernării, sau posibili șantajabile, l-au făcut pe un analist politic să se exprime în public – *“judecătorii și fără indicații știu cum să procedeze în interesul puterii”*.

Astfel atmosfera din societate nefavorabilă justiției, poate fi formată nu numai prin imixtiune – telefon, indicații directe sau indirecte, dar și prin atitudinea față de justiție în general.

Noi am analizat atitudinea legislativului și executivului prin caracteristica actelor normative din domeniul justiției care vorbește în opinia noastră, de la sine despre comportamentul guvernării față de justiție, și anume:

- Prin Legea nr.247 a fost recunoscut că constituie abatere disciplinara interpretarea sau aplicarea neuniformă a legislației dacă acest lucru nu este justificat de schimbarea practicii judiciare. Aceasta modificare permite CSM să decida arbitrar care decizii judecătorești sunt conform practicii juridiciare, și care sunt confuze.
- Prin Hotărîrea Parlamentului RM nr.30 din 04.03.2010 a fost eliberat din funcție pe motive politice fără acordul CSM președintele Curții Supreme de Justiție care nu se încadra în schema legislativului de partajare a funcțiilor în stat.
- Prin Legea nr.153 din 05.07.2012, a fost incetată competența CSM în parte ce ține de darea acordului pentru reținerea, aducerea silită și percheziționarea judecătorului (de la etapa procesului penal pînă la etapa pornirii urmăririi penale de către Procurorul General), în cazul savîrsirii de judecător a infracțiunilor prevăzute de articolele 324 și 328 Cod penal.

- Poate rasuna ca o parodie Legea nr.109 din 03.05.2013 prin care Parlamentul a hotărât să ridice mandatul judecătorilor constituționalali în caz de exprimare a neîncrederii. Este de reținut, că în această cauză, Curtea Constituțională a declarat neconstituționale reglementările îndreptate spre limitarea independenței judecătorilor, imunității și inviolabilității lor.
- Despre multe ne vorbește ca exemplu Legea cu privire la Procuratură, instituție care a suferit numeroase reglementări, poate cele mai multe în comparație cu alte instituții de stat a Republicii Moldova. Ne vorbește mult faptul adoptării a patru legi depline (nr.902/1992, nr.118/2003, nr.294/2008, și nr.03/2016) în care la rîndul lor au fost introduce zeci și zeci de modificări și completări. Așa, numai în Legea nr.03/2016, au fost introduce 19 modificari, ultimele doua din ele cu nr.102 și 103 chiar în aceiași zi – 24.08.2021. Vom completa situația și prin faptul, că din 1998 și pînă în prezent nici un procuror general nu și-a exercitat funcția pe durata întregului mandat.
- La fel poate fi caracterizată și Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție. Vom informa că pînă în 1996 în Judecătoria Supremă activau 43 de judecători. La 27 august 1996 au fost selectați la Curtea Supremă de Justiție 15 judecători, în a.2003 – 53 de judecători, ulterior în a.2013 – 33 de judecători asistați de 99 de asistenți. Acum se propune să fie selectați la CSJ 20 de judecători cu competențe aproape similare instituției la situația din 1996, dar din nota informativă anexată la proiect, nu se aduc argumente de ce 20 și nu 15 sau alt număr de judecători.

Putem concluziona că reieșind din normele constituționale, jurisprudența Curții Constituționale și jurisprudența CEDO, doctrina constituțională a puterii judecătorești se întemeiază pe următorii piloni:

I. Înfăptuirea justitiei este o functie statala care apartine numai instantelor judecătorești. Nici o altă instituție statală sau o alta persoană cu funcții de răspundere, nu poate înfăptui justitia.

Astfel, puterea judecătorească este o parte a puterii de stat, a carei prerogativă este de a restabili și a apăra prin autoritatea Legii drepturile și libertățile fundamentale ale omului, precum și drepturile și interesele legitime ale întreprinderilor, organizațiilor și instituțiilor – persoane juridice de drept public sau privat.

II. Infaptuirea obiectivă și imparțială a justiției este posibilă numai în cazul asigurării independenței depline a judecătorului, a instanței judecătorești și a autorității judecătorești. Aceste aspecte ale independenței, nu pot fi privite izolat una față de alta, fiind strâns legate între ele. Presupun în mod obligatoriu independența procesuală la efectuarea justiției și independența instituțională și financiară a puterii judiciare. Pentru a menține independența autorității judecătorești, nu trebuie admisă limitarea vreunei garanții prevăzute de lege: fie garanții sociale, fie imunitatea, sau inviolabilitatea judecătorului, fie autoadministrarea puterii judecătorești. Dacă se încalcă măcar una din garanții, atunci se încalcă principiul independenței și suferă drepturile cetățenilor.

III. Puterea judecătorească constituie o valoare deplină care dispune de posibilitatea de a se autoadministra, autoorganiza, autocontrola și autofuncționa. Valoarea deplină a puterii judecătorești, presupune independența judecătorilor din instanțele de drept comun, dar și a judecătorilor constituționali, nu numai față de părțile din proces, dar și față de puterea legislativă și cea executivă, față de structurile oligarhice, față de grupările politice, față de opinia publică, și chiar față de interesele corporative ale judecătorilor.

IV. Legislația în vigoare a creat condiții ca la rezolvarea litigiilor, instanțele judecătorești să nu aplice actele normative care contravin principiilor dreptului, normelor dreptului internațional acceptat legal, și în sfârșit care contravin Constituției, oferind posibilitate de a le contesta și la Curtea Constituțională în conformitate cu Codul jurisdicției constituționale.

În opinia a mai multor experți naționali și internaționali, justiția în Republica Moldova nu corespunde așteptărilor cetățeanului.

Din a.2001 încoace, nici o guvernare nu a putut definitiva reforma justiției și implementa măsurile planificate. ***Aceasta este prima noastră concluzie.***

A doua, a avut loc stabilirea controlului politic asupra justiției, concomitent cu înrăutățirea calității actului justiției. Așa, potrivit unei evaluări realizate de organizația neguvernamentală Soros Moldova, “*calitatea actelor justiției este cel mai slab punct al sistemului judecătoresc din Republica Moldova*”. Despre calitatea actelor judecătorești ne vorbește și cele peste 650 de cauze pierdute la CEDO.

Și a treia concluzie – a avut loc înrăutățirea managementului din partea administrației judecătorești. Despre aceasta ne vorberște și faptul ratării în a.2017 de către Republica Moldova, a 20 mln de euro predestinați reformei justiției, dar nevalorificați. În planurile Guvernului pentru anii 2021-2025, nimic nu se vorbește despre îmbunătățirea condițiilor de activitate a judecătorilor în înfăptuirea justiției, cum ar fi – ajustarea volumului de lucru la standardele europene, asigurarea personalului cu încăperi necesare înfăptuirii justiției și altele. Or, situația reală este de o altă natură.

Așa, dacă cheltuielile salariale în anii 2016-2017 au fost în creștere, atunci cheltuielile legate de investițiile capitale în sistemul justiției au fost în descreștere și persistă. Cum afirma experții, cheltuielile reale pentru sectorul justiției sunt unele din cele mai mici în Europa, dar și salariile judecătorilor la fel sunt cele mai mici din Europa.

Însă cel mai periculos factor este limitarea accesului la justiție, despre care s-a vorbit mai sus. Dar chiar și legea privind optimizarea hărții judecătorești intrată în vigoare la 01.01.2017, prin care au fost reorganizate cele 45 de judecătării în 15, a produs o reacție negativă atât în mediul populației, cât și a experților care au observat că reorganizarea instanțelor judecătorești trebuie să nu pună în pericol accesul la justiție.

Or, reducerea mobilității în rîndul populației rurale în tandem cu distanțele mai mari de deplasare și condițiile de transport precare

au generat și continuă să producă dificultăți sistemice de acces la justiție. Aceasta este deosebit de relevant în zonele îndepărtate și rurale unde locuiesc 57 la sută din cetățenii RM, și care reprezintă 84 la sută din procesele de judecată derulate.

Mulți experți din domeniu sunt de părerea, că scăderea încrederii în actul justiției se explică prin calitatea redusă a legislației speciale, prin neprofesionalismul unor judecători, neîmplinirea la timp a locurilor vacante de judecători, selectarea neobiectivă a cadrelor la funcția de judecător, lipsa evaluării permanente a integrității judecătorilor, dar și prin imixtiunea politicianului în actul justiției.

Situația reală din sectorul justiției cere accelerarea implementării depline a reformelor, intensificarea luptei cu corupția, inadmisibilitatea imixtiunii în justiție, asigurarea corectitudinii proceselor, crearea condițiilor pentru înfăptuirea justiției, deschiderea și transparența actului justiției, dar și multe alte măsuri și activități de edificare a sectorului justiției.

Propuneri și recomandări:

- 1) Este necesară o analiză minuțioasă a mersului reformei justiției și petrecerea unor audieri parlamentare publice și transparente cu participarea tuturor actorilor justiției, precum și a societății civile, cu abordarea multilaterală a problemelor justiției, inclusiv în mediul organelor de ocrotire a normelor de drept.
- 2) Practica normativă stabilită prin jurisprudența Curții Constituționale demonstrează imixtiunea puterilor legislative și executive în activitatea puterii judecătorești, în limitarea independenței judecătorilor și a autorităților judecătorești. Se propune de a completa art.7 din Constituție cu un mecanism de asigurare a supremației Constituției și adoptarea unui nou articol – art.53¹ din Constituție, care să reglementeze răspunderea colectivă a autorităților. Or, ramurile puterii sunt parti egale ale puterii de stat, iar statul de drept semnifică SUBORDONAREA PUTERII DE STAT FAȚĂ DE CONSTITUȚIE. În

dezvoltarea normelor constituționale, este necesar de a adopta o lege organică care să reglementeze principiile și modul de colaborare și conlucrare a ramurilor puterii de stat, dar și ordinea răspunderii autorităților publice pentru comiterea de abuzuri.

3) Judecătorii trebuie să conștientizeze că ei împreună cu Adunarea Generală a Judecătorilor și Consiliul Superior al Magistraturii, reprezintă o parte a puterii de stat, și sunt capabili să se autoadministreze eficient, să se autoorganizeze, autocontroleze și să autofuncționeze strict în cadrul legal și constituțional, respingând orice imixtiune. Or, organele de autoadministrare a judecătorilor sunt responsabile de independența puterii judecătorești. Pentru a asigura calitatea și eficiența actului justiției, este necesar de fortificat imaginea judecătorilor, de ridicat la un nou nivel calitativ încrederea societății în puterea judecătorească, pentru care fapt este necesar de asigurat integritatea judecătorilor prin evaluarea lor periodică și sistemică. Pentru aceasta se propune de introdus doua alienate noi în art.123 al Constitutiei care să prevadă evaluarea integrității candidaților la funcția de judecător și odată la 3 ani efectuarea evaluării a judecătorilor din tot sistemul judecătoresc.

4) Crearea condițiilor de înfăptuire a justiției, asigurând pe fiecare judecător cu trei încăperi: cabinet de serviciu, sală de ședințe și sală de deliberări.

În același context, este necesar de creat condiții decente și pentru părțile pe dosar, care se prezintă în instanță și participă la procese.

5) Având în vedere numărul mare de dosare care revine spre examinare fiecărui judecător și ineficiența instanțelor de apel, considerăm necesar de a aduce numărul de judecători la standardele europene de deservire a numărului de locuitori. În acest sens se propune formarea în Chișinău încă a unei Curți de Apel, separînd destinația – una pentru municipiul Chișinău,

iar alta pentru raioanele care sunt în apropierea nemijlocită a Chișinăului, fiind funcțional legate cu artere de transport.

6) Considerăm necesar ca factorii de decizie politica,

- să recunoască independența ramurii separate a puterii judecătorești,
- să renunțe la numirea în funcție de judecător sau în funcțiile din organele de autoadministrare a judecătorilor persoane loiale puterii politice, și chiar șantajabile,
- să restabilească la nivel legislativ principiile preîntâmpinării abaterilor disciplinare și a imixtiunii în activitatea CSMului. Un judecător sancționat nu trebuie să dispună de dreptul de a judeca alte persoane.
- la nivel legislativ de introdus măsuri privind responsabilizarea părților în proces pentru tergiversarea procesului, iar judecătorului, pentru tergiversarea examinării cauzelor,
- la nivel legislativ de aprobat masuri privind perfecționarea managementului de către judecători în organizarea și desfășurarea proceselor (ședințelor) de judecată,
- de implementat măsuri suplimentare în procesul de pregătire a candidaților la funcția de judecători, așa ca specializarea în învățământul superior, stagiarea în domeniul justiției, și altele,
- de asigurat ca măsurile întreprinse în cadrul efectuării reformei justiției, să se răsfrângă și asupra organelor de urmărire penală: Ministerul Afacerilor Interne, Procuratura Generală, Centrul Național Anticorupție, Serviciul Vamal – instituții de asigurare a ordinii de drept care investigează cazuri, și de profesionalismul cărora (colectarea probelor, respectarea normelor procesuale, etc.) depinde soarta oamenilor concreți – părți a dosarelor penale,
- de menținut ordinea numirii actuale a judecătorilor la Curtea Supremă de Justiție din rîndul judecătorilor care dețin minimul necesar de ani activitate profesională.

SISTEMUL GARANȚIILOR CONSTITUȚIONALE A DREPTURILOR OMULUI

(Cuvânt de încheiere la Conferința internațională
din Chișinău, 10 decembrie 2022)

Valeriu KUCIUK

Dr în drept, lector universitar

Stimate Doamne și stimați Domni, distinsă audiență,

Este de menționat că prezenta comunicare este un rezultat al cercetării efectuate împreună cu dl V.Pușcaș, dr în drept, conferențiar universitar – cercetare care va fi publicată în materialele prezentei conferințe.

1. Vom aborda garanțiile constituționale ale drepturilor și libertăților fundamentale ale omului sub aspect științifico-practic. Or, scopul principal al comunicării noastre este de a reflecta succint cercetarea efectuată dar și prezentarea soluțiilor la problemele teoretice și practice de actualitate din domeniul garanțiilor constituționale ale drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățeanului. Anume în acest sens, este de avut în vedere următoarele.

2. Garanțiile constituționale ale drepturilor omului sunt setul de norme constitutionale care creează oportunități egale pentru toți și exercitarea drepturilor, libertățile și interesele sale fundamentale.

3. Totodată, sistemul constituțional al garanțiilor drepturilor și libertăților cetățenilor oferă dreptul garantat fiecărui cetățean să-și apere drepturile sale prin toate mijloacele neinterzise de lege și care nu contravin legii.

4. Astfel, garanțiile constituționale ale drepturilor omului sunt totalitatea prevederilor consacrate în Constituție, care predetermina norma legală și formează suport procedurii realizării tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

5. Trebuie de subliniat, că implementarea prevederilor Consti-

tuției Republicii Moldova prin înfăptuirea justiției constituționale, este în opinia noastră un factor-cheie în apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În același timp, obiectivul fundamental al garanțiilor constituționale ale drepturilor omului consacrat în Constituție îl reprezintă asigurarea unei exercitări neîntrerupte a acestor drepturi, realizarea protecției și restabilirii acestora în situația în care ele au fost sau sunt încălcate.

6. Apreciem, că conceptul constituțional de asigurare și garantare a drepturilor și libertăților omului prin forța coercitivă a statului – este componentă obligatorie a activității statului de drept proclamat prin art.1 alin.3 al Constituției. În acest sens, asigurarea și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului reprezintă funcția de bază a statului, iar scopul fundamental al statului modern în raport cu instituția de drept analizată nu este altul decât realizarea unei implementări efective, autentice a acestor drepturi și libertăți.

7. Cercetând mecanismul garanțiilor juridice constituționale ale drepturilor omului sub aspect sistemic, este de menționat condiționările funcționării lui atât în funcție de modificarea viziunilor legiuitorului în raport cu legiferarea unor garanții constituționale, dar și de înfăptuirea justiției constituționale care în primul rând fortifica institutul garanțiilor constituționale, iar în al doilea rând îi extinde temeiurile garantării și respectiv al realizării drepturilor și libertăților persoanei.

8. Așa, activitatea jurisdicțională desfășurată de către Curtea Constituțională – unica autoritate de jurisdicție constituțională, reprezintă mijlocul cel mai important pentru asigurarea și realizarea garanțiilor constituționale ale drepturilor omului. Prin definiție, în temeiul art.134 alin.(3) aceasta garantează responsabilitatea statului față de cetățean, și anume drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, și totodată prin finalitatea sa, actul de justiție constituțională se situează în fruntea justiției.

9. Ca o dezvoltare și practică pozitivă apreciem instrumentul constituțional de garantare a garanțiilor constituționale ale drep-

turilor omului – excepția de neconstituționalitate ridicată de către instanțele ordinare de judecată la inițiativa părților sau din oficiu, reprezentând calea de acces a cetățenilor la justiția constituțională.

10. Totodată, vom aduce doar un singur exemplu, prin care demonstrăm nerelevanța normelor legale prevederilor constituționale, fapt care afectează sistemul de garanții constituționale drepturilor omului. Astfel, cu referire la revizuirea Constituției și interpretarea normelor constituționale, este de reținut, că pe parcursul a 28 de ani, Constituția Republicii Moldova a fost modificată de 13 ori, fiind supuse revizuirii 54 din 143 de articole. În același timp, analiza statistică a hotărârilor Curții Constituționale de interpretare a Constituției Republicii Moldova în perioada 1994 – 2022, ne permite să stabilim că pe parcursul a 28 de ani, Curtea Constituțională a emis 68 de hotărâri de interpretare a Constituției, fiind interpretate 130 de articole. Totodată, după revizuirea textului constituțional, de către Parlament a fost adoptată doar o singură lege – Legea nr.1027 din 06.12.96 pentru modificarea unor acte legislative ce decurge din modificarea articolului 116 din Constituție. Constatând neajustarea cadrului juridic național la modificările și interpretările Constituției, considerăm că această neconcordanță normativă aduce atingere directă garanțiilor constituționale ale drepturilor omului. Evident, este necesară intervenția organului legislativ.

11. Conferința noastră are loc într-un moment plin de evenimente importante și istorice, or Moldova astăzi se află într-o nouă realitate, în fața unor noi provocări și riscuri. În aceste condiții, suntem convinși că consolidarea independenței sistemului justiției cu justiția constituțională în frunte, a eficacității și transparenței acestuia, determină și izbânda reformelor în RM.

12. Este important că Conferința noastră are loc la împlinirea a 74 de ani de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului – act istoric ce întruchipează triumful dreptății, libertății și egalității umane. Pornind de la aceasta este cert, că respectarea drepturilor omului și a demnității umane reprezintă fundamentul justiției în general, și al justiției constituționale în special.

Având în vedere necesitatea promovării supremației Constituției și a creșterii încrederii cetățenilor în garanțiile constituționale, venim în cadrul conferinței cu două inițiative care să intre în Rezoluția conferinței noastre.

Prima: apreciind valoarea națională a noțiunii de „Constituție”, ar fi binevenit ca această denumire să fie atribuită scuarului din fața Parlamentului Republicii Moldova -care să fie numit **Scuarul Constituției Republicii Moldova, unde să fie instalată sculptura Constituției**. O asemenea acțiune de amplasare a valorii constituționale la locul meritat ar oferi atât cetățeanului, cât și autorității legislative, sentimentul de mândrie și demnitate.

A doua inițiativă ține de faptul că anul viitor se împlinesc 75 de ani de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului de către ONU. Se propune Parlamentului, ca **anul 2023 să fie consacrat în Republica Moldova – Anul Drepturilor Omului**.

Va multumesc pentru atenție.

DREPTURILE ȘI LIBERTĂȚILE FUNDAMENTALE ALE OMULUI PRIN PRISMA REFORMELOR EFECTUATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Victor PUSCAS

Dr in drept, conferentiar universitar

Valeriu KUCIUK

Dr in drept, lector universitar

Orice om se naste liber si dispune de demnitate – de la nastere si pina la ultima suflare.

Omul are dreptul sa realizeze un sir de valori, cum ar fi,

- Valorile economice (avutie, proprietate, bunastare, prosperitate ..);
- Valorile politice (democratie, libertate, pluralism ..);
- Valorile juridice (dreptate, legalitate, responsabilitate ..);
- Valorile morale (bine, onoare, datorie, omenie ..);
- Valorile artistice (frumos, comic, tragic, sublime ..);
- Valorile stiintifice (inventii, descoperiri, cercetare, analiza ..);
- Valorile fizice (sport, sanatate, atletism, olimpism ..);
- Valorile filosofice (intelepciune, fericire, umanism, ideal ..);
- Valorile religioase (sacru, divin, cruce, rugaciune ..).

Unele valori depend de atitudinea unilaterala a omului, altele de atitudinea bilaterala: omul – statul si invers, omul si societatea si invers, om cu om.

La baza realizarii valorilor se afla DREPTATEA.

Anume dreptatea exprima aprecierea drepturilor si meritelor fiecarui individ in societate.

Dreptatea nu poate fi vazutra sau create de cineva. Ea se exprima prin faptul ca ceva anume este adevarat si de netagaduit, nu poate fi altfel decit este si nici diferit de la un caz la altul sau de la o persoana la alta. Dreptatea este una pentru toti. Legislatia obligă toate autori-

tatile statale sa contribuie la stabilirea si afirmarea dreptatii tinzind spre realizarea plenara a acestui deziderat ²⁴².

Scopul acestui referat este de a demonstra>

- 1) Valorile juridice care apartin omului : legalitatea legitimitatea, echitatea, impartialitatea, etc.
- 2) Mijloacele nationale si international de aparare a drepturilor si libertatile fundamentale ale omului,
- 3) Obligatiunile statului de a asigura mecanisme effective si eficiente de protejare si restabilire a dreptatii, a libertatii fundamentale si intereselor legitime ale omului.
- 4) MODernizarea statului si a societatii civile pentru a deveni parte a spatiului valoric European, membru cu drepturi depline a Uniunii Europene.

Cuvinte-cheie: sistemul dreptului, dreptate, mijloace de protectie a drepturilor omului, principiile dreptului, ONU, Declaratia Universala a drepturilor omului, justitie, reforma justitiei

RUGACIUNEA UNUI JUDECATOR²⁴³

Doamne, eu sunt unica ființă pe lume căreia Tu i-ai dat o parte din atotputernicia Ta; putere de a condamna sau a achita pe semenii mei.

În fața mea, persoanele se înclină; la cuvântul meu, ele aleargă; la vorbele mele, ele ascultă; poruncilor mele, ele se supun; la sfaturile mele, ele se împacă, se despart sau își părăsesc bunurile lor.

La semnul meu, ușile închisorilor se închid, în urma condamnatului, sau se deschid, pentru libertate.

Sentința mea poate schimba sărăcia în belșug, iar bogăția în mizerie.

De hotărârea mea depinde destinul multor vieți. Înțelepți sau ignoranți, bogați sau săraci, bărbați sau femei, cei care se vor naște, copiii, tinerii, nebunii și muribunzii, toți sunt supuși, de la naștere

²⁴² Constantin Strie. Compendiu de filosofie a dreptului. Ed. Lumina, Lex. București. 1999

²⁴³ Rugăciunea unui judecător. <https://doxologia.ro/rugaciune/rugaciunea-unui-judecator>

și până la moarte, legii pe care eu o reprezint și justiției pe care eu o simbolizez.

Ce grea și teribilă povară ai pus, Doamne, pe umerii mei !

Ajută-mă, Doamne, ca să fiu vrednic de această înaltă misiune! Măreția acestui oficiu să nu mă ispitească. Orgoliul sau mândria să nu mă încânte și măririle deșarte să nu mă încurajeze.

Unge, Doamne, mâinile mele; încurajează fruntea mea, o Duh al meu, pentru ca să fiu ministrul dreptății, pe care Tu ai creat-o, pentru societatea oamenilor.

Fă din toga mea o manta incoruptibilă! Pana mea să nu fie un pumnal care rănește, ci să fie săgeata care indică traiectoria Legii, pe drumul justiției.

Ajuta-mă, Doamne !

Fă-mă să fiu drept și hotărât, cinstit și curat, moderat și blând, deschis și umilit.

Să fiu necruțător față de greșeli, dar înțelegător cu cei care greșesc. Prieten al Adevărului și ghid pentru cei ce-l caută.

Să fiu cel ce aplică legea, dar, înainte de toate, acela care o împlinește.

Nu-mi permite niciodată să-mi spăl mâinile, ca Pilat în fața nevinovăției și nici să arunc, ca Irod, pe umerii celui batjocorit, haina de rușine.

Să nu mă tem de Cezar, de împărat, și nici de frica lui să întreb poporul: Baraba sau Iisus?

Verdictul mea să nu fie o anatemă dureroasă, ci un mesaj care regenerează, un cuvânt care reconfortează, lumina care clarifică, apa care spală, sămânța care încolțește, floarea care trăsnește din amărăciunea unei inimi umane.

Sentința mea să poată aduce ușurare celui mâhnit și curaj celui persecutat. Ea să sece lacrimile văduvei și să înceteze plânsul orfanilor. Iar când vor trece prin fața scaunului de judecată, pe care eu șed, zdrențăroșii, mizerabilii, dezmoșteniții, fără credință și fără nici o speranță în oameni, călcații în picioare, alungații, chinuiții, a căror gură salivează, fără a avea pâine ca să mănânce, a căror față

se spală cu lacrimi de durere, de umilință și de dispreț, ajută-mă, Doamne, să alin foamea și să astâmpăr setea lor după dreptate.

Ajută-mă, Doamne !

Când momente din viața mea vor fi umbrite, când spini și palamidă îmi vor răni picioarele, când răutatea oamenilor va fi mare, când flăcările urii se vor aprinde și pumnul se va ridica să lovească; când machiavelismul și înșelăciunea se vor introduce în locul Binelui și vor răsturna legile rațiunii; când ispita va întuneca gândirea mea și va tulbura simțurile mele, ajută-mă, Doamne !

Când mă voi frământa în nesiguranță, luminează-mi mintea; când voi ezita să iau o hotărâre, însuflețește-mă; când voi cădea, ridică-mă !

Și, în sfârșit, când, într-o zi, voi muri, va trebui să apar în față Ta, pentru ultima judecată, privește cu milă spre mine, Pronunță, Doamne, Sentința Ta !

Judecă-ma ca Dumnezeu. Eu am judecat ca om.

După desprinderea de Uniunea Sovietică, în fața Republicii Moldova a apărut necesitatea de a trece de la un stat totalitar la un stat democratic în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic să devină valori supreme și să fie garantate de stat²⁴⁴.

Se cerea dezvoltarea sistemului național de drept și recunoașterea dreptului internațional. În acest scop au fost adoptate Declarația de Suveranitate²⁴⁵, Decretul cu privire la puterea de stat²⁴⁶, Declarația de independență²⁴⁷, și alte acte naționale normative.

Paralel cu adoptarea actelor normative naționale, Parlamentul anilor -90, mai numit și Parlamentul Independenței a purces la rati-

²⁴⁴ Constituția Republicii Moldova. Comentarii, Chisinau. Ed.Arc.2012

²⁴⁵ Declarația de suveranitate. HP nr.148-XII din 23.06.1990. Vestile nr.8/192, 1990

²⁴⁶ Decretul cu privire la puterea de stat, nr.201 din 27.07.1990, Vestile nr.208, 1990

²⁴⁷ Declarația de independent a Republicii Moldova, Legea nr.691-XII din 27.08.1991 (M.O. nr.11 din 1991)

ficarea celor mai importante acte international in privinta drepturilor si libertatilor fundamentale ale omului.

Deja la 28.07.1990, Parlamentul a aderat la Declaratia Universala a Drepturilor Omului, adoptata de AG ONU la 10.12.1948 si a ratificat un sir de acte internationale in domeniu²⁴⁸.

Declaratia Universala a Drepturilor Omului este un act istoric, marcat solemn la 10 decembrie a fiecarui an si in Republica Moldova.

Este de retinut, ca Adunarea Generala a ONU le-a cerut tuturor statelor member sa publice textul Declaratiei care ulterior sa fie distribuit, expus, citit si comentat in scoli si alte institutii de invatamint, fara deosebiri tinind de conditia publica a tarilor sau teritoriilor²⁴⁹.

Mentionam ca Declaratia ONU nu este un tratat international c ear implica unele consecinte juridice in cazul incalcarii acestuia, fiind conceputa ca un ideal comun atins pentru toate popoarele si natiunile²⁵⁰.

Aceasta a devenit cu timpul un document referinta spre care tind statele si conform caruia se verifica modul in care se respecta dreptuirile omului in diferite state ale lumii, prevederile acesteia fiind ulterior preluate si extinse in diferite tratate international.

Printre drepturile garantate de Declaratie putem distinge urmatoarele drepturi si libertati:

1) drepturi civile – dreptul la viata, libertate si seucritatea personala, viata private si de familie, etc.;

2) drepturi politice – dreptul la certatenie, la azil si la familie, de vot si de afi ales, de a se exprima si de ase intruni, de a se asocial si de a protesta, etc. ;

3) drepturi economice – dreptul la proprietate, retributie egala pentru activitatea de munca, etc.;

²⁴⁸ HP nr.217 din 28.07.1990 cu privire la aderarea RSSM la Declaratia Universala a Drepturilor Omului si ratificarea pactelor international ale drepturilor omului. Vestile nr.8/223, 1990.

²⁴⁹ <https://ro.wikipedia.org/wiki/>

²⁵⁰ Oana Nistor (13 ianuarie 2008) Ziarul Lumin a

4) drepturi procedural – dreptul de a fi un subiect de drept, dreptul la apărare și la justiție, dreptul la un recurs efectiv, dreptul la un proces achitabil, etc.;

5) drepturi sociale – asigurări sociale, munca, dreptul de a înființa sindicate, dreptul la odihnă și timp liber, la un nivel de trai decent, asigurare medicală, somaj, bătrânețe, dreptul la educație, etc.

Aceste prevederi trec ca un fir roșu prin Constituția Republicii Moldova adoptată la 23 iulie 1994.

Constatam că respectarea drepturilor și libertăților fundamentale privesc toate domeniile de dezvoltare a societății și a statului. Dar noi în mod deosebit ne vom opri la respectarea și asigurarea lor efectivă de către sistemul de drept al Republicii Moldova, și în primul rând de către justiție.

Startul a fost dat de Declarația de suveranitate și Decretul cu privire la puterea de stat – acte istorice care au trasat calea spre un stat de drept, care în mod inevitabil trebuia să prevadă mai întâi de toate formarea mecanismelor privind independent sistemului judecătoresc, libertatea mass-mediei și protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Trebuie să observăm că de la începutul anilor '90, țara noastră a evoluat de la o putere de stat excesivă, cu o procuratură dură și cu organisme juridice slabe, în care procurorii, anchetatorii și alte categorii de juristi serveau în primul rând sistemul planificat, centralizat și hiperideologizat la o justiție, care în linii mari, operează efectiv fiind bazată pe cunoașterea principiilor dreptății, fiind accesibilă, transparentă și previzibilă, care protejează proprietatea privată, drepturile generale și individuale ale omului, interesele legale și libertățile lui fundamentale.

În mod cert această tranziție trebuia să fie urmată de schimbarea radicală a modului de elaborare și adoptare a legilor, a modalității de aplicare a lor de către judecători, procurori și avocați, precum și perceperea legilor de către public. Trebuiau formate mecanisme de protejare a drepturilor și libertăților omului împotriva abuzurilor reprezentanților statului. Astfel, una din promisiunile principalelor

reformei în etapa de tranziție trebuia să fie formarea puterii judecătorești de rînd cu puterea legislativă și puterea executivă.

Trebuie să se constientizeze în stat și societate că adevărata putere judecătorească este cea mai vizibilă și mai populată de cetățeni. Mii și mii de cetățeni, anual pasesc pragurile instanțelor judecătorești pentru a stabili dreptatea, pentru a obține adevărul.

Cu parere de rău, cu bună credință sau cu rea voință, zilnic, în societate se formează percepția că judecătorii se ocupă doar cu câteva zeci de cauze și atât. În realitate este altă. Din rapoartele anuale pentru Agenția de Administrare a Instanțelor Judecătorești a Ministerului Justiției²⁵¹, instanțele judecătorești anual rezolvă în jurul a 300 mii de conflicte, care raportate la 504 judecători, constituie 596 de cauze pentru un judecător. Așa, de exemplu, în 2015, au fost examinate 295714 dosare, 2016 – 3402460 cauze, în 2017 – 310971 litigii, 2018- 303750 de dosare, 2019 – 309307 cauze, 2020 – 294084 dosare, 2021 – 337613 cauze. Tendința de creștere semnificativă a încălcarilor o semnalizează în rapoartele anuale și Avocatul Poporului (Ombudsmanul)²⁵².

Notăm că pe cele peste 300 mii de dosare, participă în ședințele de judecată minimum cite 2 persoane, adică mai bine de jumătate de milion de oameni. Dar de obicei la ședințele de judecată asistă rude: părinți, frați și surori, bunici și bunici, prieteni și alte categorii de persoane.

Nu este greu de imaginat, că numărul de jumătate de milion poate fi dublat, întreit sau chiar și mai mare.

Această situație obligă statul, ca procesul înfăptuirii justiției să i se atragă o atenție maximă.

Analizând realizarea practică a principiului separației puterii de stat, în primul rînd, mecanismele independenței justiției, libertății mass-media și protejării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, vom constata că pentru realizarea acestor obiective, pe parcursul anilor, au fost depuse eforturi mari și alocate resurse considerabile.

²⁵¹ <https://justice.gov.md>

²⁵² Raportul Avocatului Poporului pentru anul 2021

Fiecare guvernare își începe activitatea cu programe de reformare a justiției. Au fost adoptate o sumedenie de concepții, strategii, planuri, programe, legi, etc. Precum se anunța, tot pentru a îmbunătăți activitatea justiției.

Despre multe nevorbeste ca exemplu Legea cu privire la Procuratura, instituție care a suferit numeroase reglementări, poate cele mai multe în comparație cu alte instituții ale Republicii Moldova. Me vorbește mult faptul adoptării a patru legi depline (902/1992, 118/2003, 294/2008, 03/2016) în care au fost introduse câteva zeci de modificări.

Numai în Legea nr.03//2016, au fost introduse 19 modificări, ultimele două nr.102 și nr.103 în aceeași zi – 24.08.2021. Modificarea și completarea legiștilor în cauză cu astfel de viteză foprmeează percepția necorespunderii conținutului lor cu interesele guvernării. Mai jos, binenteles, conventional, vom numi câteva etape de dezvoltare a justiției în RM pe parcursul a ultimelor 30 de ani.

Dar mai întâi vom sublinia că justiția se înfaptuiește numai și numai de judecători. Celelalte instituții, numite organe de ocrotire a bbnormelor de drept: Procuratura, Avocatura, Poliția, organele de urmărire penală din Departamentul vamal. Centrul anticorupție (numite prescurtat OOND) etc. numai contribuie la înfaptuirea justiției în corespundere cu normele procedurilor penale.

1) Prima etapă de reformare a instanțelor judecătorești poate fi numită renunțarea judecătorilor de a îndeplini rolul de “Cemnusa-rească a guvernării” (anii 1990-1995), și trecerii la sistemul național al de drept. De rind cu adoptarea actelor fundamentale privind suveranitatea și independent Republicii Moldova ca stat, în a.1992 s-au început lucrările asupra concepției reformei judiciare și de drept adoptată de Parlament la 21.06.1994²⁵³. Concepția a argumentat necesitatea reformării:

- Științei și învățămîntului juridic
- Fortmării cadrului legislative național,
- Formării noului sistem judecătoresc, a CSM, Curtii Consti-

²⁵³ HP nr.142 din 21.06.1994 (MO nr.006 din 30.06.1995)

tutionale, Procuraturii, a Avocaturii, notariatului, ale altor organe de ocrotire ale normelor de drept;

- Recunoasterea si aplicarea dreptului international si altele.

De rind cu depasirea sistemului de drept socialist, care ingloba in sine caracterul formal al drepturilor cetatenesti, incepind cu anii -90 autoritatile publice ale Republicii Moldova, au demonstrate o intentie clara privind implementarea in dreptul national al valorilor si standardelor international de protectie a drepturilor si libertatilor fundamentale ale omului. Aceste intentii si-au gasit locul cuyvenit in Constitutia RM (29 iulie 1994)statuyind ca norme politico-juridice drepturile, libertatile si indatoririle fundamentale ale omului (art.15-50 ale Constitutiei) printer care putem evidentiala egalitatea (16), accesul liber la justitie (art.20), prezumtia nevinovatiei (art.21), nereductivitatea legii (ar.22), dreptul fiecarui om de asi cunoaste drepturile si indatoririle (art.23), responsabilitatea statului in fata cetateanului (art.53), interzicerea restringerii unor drepturi sau libertati (art.54), si altele.

La nivel constiitutionmal (art.3 titlul 7) a fost recunoscuta necesitatea reorganizarii instantelor judecatoresti.

2) Adoua etapa poate fi numita etapa formarii si consolidarii puterii judecatoresti (anii 1996- 2001). Potruivit Constitutiei (art.6)”in Republiuca Moldova puterea legislativa, executivesI judecatoreasca unt separate si colaboreaza in exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor CONstiitutiei “. In acest context, potrivit art.art.114-123 din Constitutie, au fost adoptate un sir de legi privind organizarea judecatoreasca, statutul judecatorului cu privire la Curtea SUPrema de Justitie, instantele judecatoresti specializate, Consiliul Superior al Magistraturii si altele.

Potrivit legii²⁵⁴ justitia urma sa se infaptuiasca prin Curtea Suprema de Justitie, prin Curtea de Apel, prin tribunal si judecatorii. Responsabil de eficienta justitiei a fost recunoscut CONsiliul Superior al Magistraturii ca “organ independent, format in vederea

²⁵⁴ Legea nr.947 din 19.07.1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, (republicata in MO nr.15-17 din 22.01.2013)

organizarii si functionarii sistemului judecatoresc, fiind garantul independentei, autoritatii judecatoresti. Consiliul Superior al Magistraturii exercita autoadministrarea judecatoreasca”.

In opinia noastra, etapa anilor 1996-2001, poate fi recunoascuta ca cea mai progresiva in organizarea si activitatea justitiei in RM.

Numai citeva momente:

- e) Mai eficient era accesul cetatenilor la justitie. Examinarea majoritatii cauzelor era mai aproape de cetateni.
- f) Legile aveau un caracter anticoruptional. Tribunalele care functionau in Chisinau, Balti, Cahul, Comrat si Tighina aveau competenta de a judeca cele mai grave infractiuni si astfel se elimina influenta puterii locale.
- g) Curtea Suprema de Justitie avea atributia de baza de a asigura aplicarea uniforma a legislatiei de catre toate instantele judecatoresti prin generalizarea practicii judiciare, hotaririle explicative ale plenului Curtii Supreme de Justitie, acordarii asistentei metodice judecatorilor, etc.²⁵⁵
- h) Incepind cu 24 iulie 1997, cetatenii RM au obtinut posibilitatea in caz de dezacord cu hotaririle instantelor judecatoresti nationale, sa se adreseze la Curtea European a Drepturilor Omului, obligind astfel instantele nationale sa aplice normele Conventiei Europene si jurisprudenta CEDO.

3) A treia etapa in opinia noastra poate fi recunoscuta ca o etapa de retrogradare a puterii judecatoresti (anii 2001 – prezent). In raportul “promisiunea neindeplinita privind un sistem judecatoresc independent”²⁵⁶ efectuat de Comisia internationala a juristilor se mentioneaza ca “GUvernul condus de Partidul COMunist, castigator al alegerilor din 2001 si ramas la putere pina in a.2009, a instituit un program de continuare a reformei ale carui element a fost de fapt retrogradarea. Principialul effect al acestor reforme a fost

²⁵⁵ Legea nr.789 din 26.03.1996 cu privire la Curtea SUPrema de Justitie (republicata in MO nr.15-17 din 22.01.2013)

²⁵⁶ HP nr.1298 din 24.07.1997 privind ratificarea Conventiei pentru apararea drepturilor omului si a libertatilor fundamentale precum si a unor protocoale aditionale la aceasta. (MO nr.54-55 din 21.08.1997)

sporirea controlului executivului asupra justitiei”. Raportul a fost publica in a.2019, dar suntem ferm convinsi ca aceasta apreciere este actuala si in prezent. Tentativele de a efectua controlul politic asupra justitiei continua din partea ambelor puteri – legislative si executive²⁵⁷. In sustinerea raportului Comisiei international a juristilor, pot fi aduse si urmatoarele argumente:

- a) Prin Legea constitutionala si modificarile la legilsatia speciala²⁵⁸ au fost lichidate tribunalele, s-a redus termenul pentru judecatorii numiti pentru prima data in funtie, de la 15 la 5 ani, iar pentru judecatorii numiti la Curtea Suprema de Juistitie, s-a redus termenul de vechime in munca de la 15 la 10 ani, s-a redus mandatul membrului Consiliului Supreior al Magistraturii de la 5 la 4 ani.
- b) Odata cu formarea Institutului National al Justitiei²⁵⁹ si introducerea noilor conduitii de munca in functie, absolvirea INJ de 11 luni dupa primirea licentei, a fost redus termenul de numire in functie de la 30 de ani pina la 22-23 ani.
- c) GUvernantii de astazi propun reformarea Curtii Superioare de Justitie. Dar vom m,entiona ca pina in a.1996, instant judecatoreasca suprema din stat avea in component ei 43 de judecatori. La 27 august 1996 a avut loc reformarea sistemului judecatoresc, fiind selectati la Curtea SUPrema de Justitie 15 judecatori, apoi in a.2002 – 63 de judecatori, iar ulterior in a.2013 – 33 de judecatori. In acelasi timp au fost introdusi ca personal auxiliar si 99 de aistenti ai judecatorilor Curtii. Acum, actualii arhitectori ai reformei propun in component CSJ 20 de judeca-

²⁵⁷ Raportul Comisiei international a juristilor “Promisiunea neindeplinita privind un system judecatoresc independent in Moldova”, Chisinau. 2019.
V.Puscas “Problemele puterii judecatoresti in jurisprudenta constitutional”
Revista Nationala de drept nr.5 a.2006

²⁵⁸ Legea pentru modificarea Constitutiei Republicii Moldova nr.1471 din 21.11.2002 (MO nr.168 din 12.12.2002); Legea nr.191 din 08.05.2003 pentru modificarea unor acte legislative (MO nr.97 din 31.05.2003)

²⁵⁹ Legea nr.152 din 08.06.2006 privind Institutul National al Justitiei (republicata MO nr.387 din 22.08.2022)

tori cuy competente similar institutiei la situatia din 1996, dar din nota informative anexata la proiect, nu se aduc argumente de ce 20 si nu 15 sau alt numar de judecatori.

- d) Guvernarile in perioada dupa a.2001 nu au constientizat ca puterea judecatoreasca nu prezinta pericol pentru clasa politica. Alexander Hamilton, unul dintre parintii Constitutiei SUA scria la timpul sau “oricine ar examina ramurile diferite ale puterii, va observa ca intr-un system de guvernare unde aceste ramuri sunt separate una de alta, puterea judiciara, datorita caracterului atributiilor sale, intotdeauna va fi cea mai putin primnejdioasa pentru drepturile politice ale legislativului si executivului, pentru ca ea va fi cea mai putin apta de a le pricinui neplaceri, de a le dauna. Executivul nu numai distribuie distinctiile, dar si tine sabia in societate. Legislativul nu numai detine punga, dar si dicteaza regulile conform carora vor fi reglementate obligatiunile fiecarui cetatean. Si invers, puterea judiciara nu are influenta nici asupra sabiei, nici asupra pungii.... Si ea in cele din urma depinde de ajutorul ramurii executive, chiar si atunci cind este vorba de eficacitatea hotaririlor sale”²⁶⁰.

Vom constata ca dupa anul 2001 si pina in present, se admit atacuri fara precedent asupra judecatorilor sub forma de declaratii publice, petrecerea justitiei televizate, eliberarii de pedeapsa din motive politice sau invers, respingerea numirilor in functia de judecator a p[ersoanelor neloiale (asa cred ei) guvernarii, si altele, care provoaca nu numai neincrederea in actul justitiei, dar si ura fata de judecatori.

Numirea in functie de judecator a persoanelor loiale guvernarii, sau posibili santajabile, l-au facut pe un analist politic sa se exprime in public – “judecatorii si fara indicatii stiu cum sa procedeze in interesul puterii”.

Bineinteles ca cele mai periculoase actiuni pentru consolidarea

²⁶⁰ R.C.Schroender.Scurta descriere a sistemului American de guvernament. Viena. 1990, p.11

independentei judecatorilor, sunt actele normative. Ne vom referi doar la unele. Prin Legea nr.247²⁶¹ a fost recunoscut ca constituie abatere disciplinara interpretarea sau aplicarea neuniforma a legislatiei daca acest lucru nu este justificat de schimbarea practicii judiciare. Aceasta modificare permite CSM sa decida arbitrar care decizii judecatoresti sunt conform practicii juridiciare, si care sunt confuze²⁶².

Prin Hotarirea Parlamentului RM nr.30 din 04.03.2010 a fost eliberat din functie pe motive politice fara acordul CSM presedintele Curtii Supreme de Justitie care nu se incadra in schema legislativului de partajare a functiilor in stat²⁶³.

Prin Legea nr.153 din 05.07.2012²⁶⁴, a fost incetata competenta CSM in parte ce tine de darea acrodului pentru retinerea, aducerea silita si perchezitionarea judecatorului (de la etapa procesului penal pina la etapa pornirii urmaririi penale de catre Procurorul General), in cazul savirsirii de judecator a infractiunilor prevazute de articolele 324 si 328 Cod penal.

Poate rasuna ca o parodie Legea nr.109 din 03.05.2013²⁶⁵ (nepublicata in Monitorul Oficial) prin care Parlamentul a hotarit sa ridice mandatul judecatorilor constituitonlali in caz de exprimare a neincrederei.

In acesta cauza, si in alte citeva zeci, CC a declarat neconstitutive reglementarile indreptate spre limitarea independentei judecatorilor, imunitatii si inviolabilitatii lor.

O sa concluzionam ca doctrina constitutională a puterii judecatoresti se bazeaza pe urmatoarele²⁶⁶,

1. Infaptuiirea justitiei este o functie statala care apartine numai

²⁶¹ Legea nr.247 din 21.07.2006 (MO nr.174 din 10.11.2006)

²⁶² HCC nr.28 din 14.12.2010 (MO nr./254 din 24.12.2010)

²⁶³ HCC nr.11 din 27.04.2010 (MO nr.68 din 07.05.2010), V.Puscas. "Partajarea politica a institutiilor de drept este cea mai mare incalcare care a distrus societatea". In monografia "Lege si Justitie", vol.II, pag.288

²⁶⁴ HCC nr.22 din 05.09.2013 (MO nr.22 din 06.09.2013)

²⁶⁵ HCC nr.18 din 02.06.2014 (MO nr.256 din 29.08.2014)

²⁶⁶ V.Puscas. Lege si Justitie. Chisinau. 2020, vol. II pag.195

instantelor judecatorești. Nici o altă instituție statală sau o altă persoană cu funcții de răspundere, nu poate înfăptui justiția. Astfel, puterea judecătorească este o parte a puterii de stat, a cărei prerogativă este de a restabili și a apăra prin autoritatea Legii drepturile și libertățile fundamentale ale omului, precum și drepturile și interesele legitime ale întreprinderilor, organizațiilor și instituțiilor – persoane juridice de drept public sau privat. În HCC nr.2 din 09.02.2016²⁶⁷ Înalta instanță a interpretat independent judecătorilor în felul următor – “independent judecătorilor este unul dintre principiile fundamentale de organizare și realizare a justiției. În aplicarea legii, independent judecătorilor exclude notiunea de ierarhie, subordonare, având rolul de a soluționa litigiile în mod obiectiv, conform legii și fiind o putere prin ei însăși, judecătorii nu pot primi ordine, instrucțiuni sau sugestii de nici un fel, cu privire la activitatea lor judiciară, nici din interiorul și nici din afara sistemului judiciar. Principiile internaționale statuează în mod explicit ca judecătorii trebuie să ia decizii în deplină libertate și să acționeze fără restricții și fără a fi obiectul unor influențe, incitări, presiuni, amenințări sau intervenții nelegale, directe sau indirecte, indiferent din partea cărei persoane vin și sub ce motiv. Judecătorul în calitate de detinator al autorității judecătorești, trebuie să-și poată exercita funcția sa în deplină independență în raport cu toate constrângerile/ forțele de natură socială, economică și politică, și chiar în raport cu alți judecători, și în raport cu autoritatea judecătorească”.

2. Înfrățirea obiectivă și imparțială a justiției este posibilă numai în cazul asigurării independentei depline a judecătorului, a instanței judecătorești și a autorității judecătorești. Aceste aspecte ale independentei, nu pot fi privite izolat una față de alta, fiind strâns legate între ele. Presupun în mod obligatoriu independent procesuală la efectuarea justiției și

²⁶⁷ HCC nr.2 din 09.02.2016 (MO nr.55 din 11.03.2016)

independenta institutionala si financiara a puterii judiciare. Pentru a mentine independent autoritartii judecatoresti, nu trebuie admisa limitarea vreunei garantii prevazute de lege: fie garantii sociale, fie imunitatea, sau inviolabilitatea judecatorului, fie autoadminisdrarea puterii judecatoresti. Daca se incalca macar una din garantii, atunci se inclaca principiul independentei.

3. Puterea judecatoreasca conmstituie o valoare deplina care dispune de posibilitatea de a se autoadministra, auoorganbiza, autocontrola si autiofunctiona. Valoarea deplina a puterii judecatoresti, presupune independent judecatorilor din instantele de drept comun cit si a judecatorilor constitutionali, nu numai fata de partile din process, dar si fata de puterea legislative si cea executive, fata de structurile oligarhice, fata de gruparile politice, fata de opinia publica, si chiar fata de interesele corporative ale judecatorilor.

Vom mentiona ca legislatia in vigoare a creat conditii ca la rezolvarea litigiilor, instantele judecatoresti sa nu aplice actele normative care contravin principiilor dreptului, normelor dreptului international, si in sfirsit care contravin Constitutiei, oferind posibilitate de a contesta conform codurilor, dar si la Curtea Constitutionala in conformitate cu codul jurisdicției constitutionale.²⁶⁸

Marele jurist A.F.Koni²⁶⁹, la timpul sau mentiona ca in legatura cu pericolele care ameninta justitia provenind din opartea guvernantilor, este necesar de a ingradi judecatorii de influiente care ar dezvolta la ei sovaiala, lipsa de vointa sau servilismul silit la adoptarea deciziilor. El scria “fata de judecator trebuie inaintate cele mai mari cerinte, nu numai sub aspectul acumularii cunostintelor necesare, dar si al formarii vointei si a caracterului, in sa sa ceri de la judecator sa manifeste eroism la adoptarea deciziilor, este imposibil.

²⁶⁸ Codul de procedura civila, art.121 “Ridicarea exceptiei de neconstitutionalitate”, Codul de procedura penala, art.7 “Legalitatea procesului penal”.

²⁶⁹ A.F.Koni. Нравственные начала в уголовном процессе . В.3 пп4 с тра.41

Judecătorii sunt datori să se împotrivescă oricărei influențe să se gândească nu la ce se va întâmpla cu ei mine, ci la ziua de mine a condamnatului, patimitului, reclamantului, la ziua de mine a tuturor celorla carora le-au fost înucate drepturile și libertățile, și afectează actul justiției, să dorească săi convingă atât pe cei care pun la îndoială, cât și pe cei ce nu sunt de acord, ca hotărârea pronunțată este corectă.

“Eu nu aștept ca partea care a pierdut procesul să fie convinsă de obiectivitatea și imparțialitatea justiției, dar eu cred că partea care a pierdut procesul se va convinge în primul rând că instanța a ascultat și a înțeles toate argumentele. În al doilea rând, că fiecare judecător cinstit, responsabil și înțelept ar fi ajuns la aceeași concluzie. Și în al treilea rând, citind mai multe cazuri ca să proceda la fel, ca în cazul lui propriu”, – susținea judecătorul American Steven Williams²⁷⁰.

Onorata asistentă, noi toți ne dorim să avem o justiție competentă și eficientă, care să protejeze omul de încălcările drepturilor și libertăților fundamentale, și de abuzurile reprezentanților statului.

Din 2001 și până în prezent, autoritatea judecătorească a fost zdruncinată nu atât de reforme, cât de contrareforme.

Dar vom menționa și un sir de strategii și planuri (programe) care inițiază măsuri concrete pentru îmbunătățirea justiției²⁷¹.

Un sir de experți naționali și internaționali în rapoartele sale²⁷²,

²⁷⁰ Стивен Уильямс Сравнительное конституционное обозрение. 2005г. №3 стр.33

²⁷¹ HP nr.6 din 16.02.2011 Strategia de reformă a sectorului justiției pentru perioada 2011-2016 (MO nr.1-6 din 06.01.2012); Legea nr.68 din 21.04.2016. Optimizarea instanțelor judecătorești; HG nr.420 din 04.09.2019. Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2019-2020; HG nr.636 din 11.12.2019. Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2020-2023; HG nr.235 din 13.10.2021. Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2021-2022; HP nr.56 din 30.03.2017 privind aprobarea strategiei naționale de integritate și anticorupție (MO nr.216 din 30.06.2017); Legea nr.2011 din 06.12.2021 pentru aprobarea strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025 și a planului de acțiuni pentru implementarea acestuia. (MO nr.325 din 31.12.2021);

²⁷² Raportul Bancii Mondiale din a.2018 “Îmbunătățirea accesului la justiție: de

nu o data au subliniat ca in acte se propuneau masuri concrete de ameliorare a situatiei in justitie care urmareau scopuri nobile:

- Modernizarea sistemului justitiei
- Integritatea actorilor din sistemul justitiei
- Rolul justitiei in dezvoltarea economica
- Respectrea drepturilor omului in sectorul justitiei
- Formarea unui sector al justitiei bine coordonat, bine gestionat si responsabil.

Aceste sciopuri puteau fi atinse prin:

- Imbunatatirea transparentei, calitatii actului justitiei si accesului la justitie;
- Consolidarea independentei actorilor din sectorul justitiei, al autoguvernantei si autoresponsabilitatii;
- Tranzitia spre un sector al justitiei eficiente si modern

Însa majoritatea expertilor confirma ca bunele intentii din strategii si planuri nu sau soldat cu rezultate asteptate. Cu toate ca reforma in justitie, in viziunea cetatenilor este situata pe locul 4 dupa insemnatate, fiind devalizata de necesitatea reformelor in domeniul asistentei medicale, sferei sociale si educatie, expertii considera ca in pofida numeroaselor legi noi, implementyarea reformelor in domneniul justiteii ramine insuficienta, iar unele reforme au fopst compromise sau suffocate din interiorul sistemului.

Despre implementarea proasta a reformelor vorberste si ratarea in 2017 de catre RM a 20 moln de euro destinati reformei justitei.

In planurile GUvernului pentru anii 2023-2025, nimic nu se vorbeste despre imbunatatirea conditiilor de activitate a judecatorilor si de infaptuirea justitiei cum ar fi:

Ajustarea volumului de lucru la standardele europene, asigu-

la resurse spre rezultate” (<https://worldbank.org>); Raportul Comisiei Internaționale a Juristilor “ Promisiunea neindeplinită privind un sistem judecătoresc independent în Moldova”, Chisinau, 2019.<https://www.osce.org/files/domain/48/7/monitoring-judicial-reforms-moldova-2016.pdf>; Raportul analitic semestrial “Constatare preliminară ale monitorizării ale ședințelor de judecată în Republica Moldova”, OSCE, Chisinau, 30 noiembrie 2006; Raportul “Evaluarea primului an de implementare a agendei de asociere a RM – progrese și oportunități”, Soros Moldova, Chisinau, 2016

rarea cu incaperi necesare infaptuirii justitiei si altele. Insa situatia este de alta natura. Daca cheltuielile salariale au fost in crestere, atunci cheltuielile legate de investitiile cap[itale in sistemul justitiei au fost in descrestere. Cum afirma expertii, cheltuielile reale pentru sectorul justitiei sunt cele mai mici in Europa, iar potrivit opiniilor noastre, si salariile judecatorilor la fel sunt cele mai mici din Europa.

Situatia din sectorul justitiei cere:

- Intensificarea luptei cu coruptia;
- Accelerarea reformelor;
- Corectitudinea proceselor;
- Deschiderea si transparenta;
- si altele.

Chiar si legea privind optimizarea harti judecatoresti intrata in vigoare la 01.01.2017, si prin care au fost reorganizate cele 45 de judecatorii formind 15, a produs o reactie negativa a expertilor. Ei au observat ca reorganizarea instantelor judecatoresti va trebui sa nu puna in pericol accesul la serviciile de justitie pentru populatie. Reducerea mobilitatii in rindul populatiei rurale in tandem cu diostante mai mari de deplasare si conditiile de transport precare au generat dificultati sistemice de acces la justitie.

Aceasta este deosebit de relevant in zonele indepartate si rurale unde locuiesc 57 la suta din cetatenii RM, si care reprezinta 84 la suta din procesele de judecata derulate.

In opinia noastra, daca potrivit situatie la 27 august 1996 scopul reformei era apropierea justitiei de cetateni prin asigurarea larga a populatiei la justitie, odata cu lichidarea tribunalelor si optimizarea harti instantelor judecatoresti, accesul la justitie a fost limitat.

NU este realizata nici lupta cu coruptia.

Onorata asistenta,

In opinia societatii noastre si a multor experti nationali si internationali, justitia in RM sufera grav. Pe parcursul a citeva zeci de Ani poate fi facuta o concluzie care nu poate fi pusa la indoiala: nici o guvernare nu a putut realiza reforma judiciara si de drept. Dar

nu poate fi negate si a doua concluzie – introducerea controlului politic asupra justitei si inrautatarea actului justitiei.

Potrivit unei evaluari realizate de Soros Moldova “calitatea actelor justitiei este cel mai slab punct al sistemului judecatoresc din RM”²⁷³.

Mai multi experti explica ca caderea increderii in actul justitei prin calitatea redusa a legilsatiei, neprofesionalismul unor judecatori, imixtiunea in justitie a politicului.

In opinia noastra cel mai grav motiv este lipsa unor traditii a puterii judecatoresti.

Cei de facut?

Credem ca este necesar ca factorii de decizie sa inteleaga situatia reala.

7) Etse necesra o analiza minutioasa a mersului reformei justitiei, care s-ar dezbate la toate nivelurile puterii de stat – la presedintie, in Parlament, la GUvern, in mediul autoritratilor judecatoresti – Ag a judecatorilor, CSM, asociatiile judecatorilor. Dar si in mediul comunitatii juridice precum si a societatii civile din RM.

8) Practica normative stabilita prin jurisprudenta CCRM demonstreaza imixtiunea puterilor legislative si executive in activitatea puterii judecatoresti, in limitarea independentei judecatorilor si a autoritatilor judecatoresti. Se propune de a complete art.7 din CONstitutie cu un mecanism de asigurare a suprematiei Constitutiei si adoptarea uni nou articol – 53¹ din Constitutie care sa reglementeze raspunderea colectiva a autoritatilor²⁷⁴. Or, ramurile puterii sunt parti egale ale puterii de stat, iar statul de drept semnifica SUBORDONAREA PUTERII DE STAT FATA DE Constitutie. In dezvoltarea normelor constitutionale, este necesar de a adopta o lege organica care sa reglementeze proincipiile si modul de colabo-

²⁷³ Soros Moldova “Evaluarea primului an e implementare a agendei e asociere a RM – progresses i oportunitati in sfera politica”. Chisinau. 2016

²⁷⁴ V.Kuciuk, V.Puscas. Reforma constitutional in Republica Moldova. ChisinaU, 2021, P.263 SI P.267.

rare și conclucrare a ramurilor puterii de stat, dar și ordinea răspunderii autorităților publice pentru comiterea de abuzuri.

9) Judecătorii trebuie să constientizeze că ei împreună cu Adunarea Generală a Judecătorilor și Consiliul Superior al Magistraturii, reprezintă o parte a puterii de stat, și sunt capabili să se autoadministreze eficient, să se autoorganizeze, să autocontroleze și să autofuncționeze strict în cadrul legal și constituțional, respingând orice imixtiune. Or, organismele de autoadministrare a judecătorilor sunt responsabile de independent autorității judecătorești. Pentru a asigura calitatea și eficiența actului justiției, este necesar de fortificat imaginea judecătorilor, de ridicat la un nou nivel calitativ încrederea societății în puterea judecătorească, pentru care fapt este necesar de asigurat integritatea judecătorilor prin evaluarea lor sistemică. Pentru aceasta se propune de introdus două alinate noi în art.123 al Constituției care să prevadă evaluarea integrității candidaților la funcția de judecător și odată la 3 ani evaluarea judecătorilor din tot sistemul judecătoresc.

10) Crearea condițiilor de înfăptuire a justiției asigurându-l pe fiecare judecător cu trei încăperi:

- Cabinet de serviciu,
- Sala de ședințe, și
- Sala de deliberări.

În același context, este necesar de creat condiții decente și pentru partile pe dosar, care vin în instanță și participă la procese.

11) Având în vedere numărul mare de dosare care revine spre examinare fiecărui judecător și ineficiența instanțelor de apel, considerăm necesar de a aduce numărul de judecători la standardele europene de deservire a numărului de locuitori. În acest sens se propune formarea în Chișinău încă a unei Curte de Apel, separând destinația – una pentru municipiul Chișinău, iar alta pentru raioanele care sunt în apropierea nemijlocită a Chișinăului, fiind legate cu artere funcționale de transport.

12) Consideram necesr ca factorii de decizie politica

- Sa recunoasca ramura separate a puterii judecatoresti
- Sa renunte la numirea in functie de judecator sau in functiile din organelle de autoadministrare a judecatorilor personae loiale puterii politice si chiar santajabile
- Sa restabiuleasca la nivel legislative principiile preintimpinarii abaterilor disciplinare si a coingerii in activitatea CSMului. Un judecator sanctionat nu trebuie sa dispuna de dreptul de a judeca alte personae.
- La nivel legislativ sa introduca masuri privind responsabilitatea partilor in process de tergiversarea examinarii dosarelor civile, penale si administrative.
- La nivel legislative sa introduca masuri pruvind perfectri-onarea managementului de catre judecatori in organizarea si desfasurarea proceselor (sedintelor) de judecata
- De introdus masuri suplimnntare la pregatirea candidati-l;opr la functia de judecatori: specializarea in invatamintul superior, stagiarea, si altele
- Sa se constientizeze ca reforma justitiei trebuie sa se resfringa si asupra organelor de urmarire penala: MAI, Procuratuir, CAN, Serviciul Vamal – institutii care incep investigatiile si de profesdionalismul acestiora in colectarea probelor si respectarea normelor procesuale depinde soarta multor dosare penale
- De pastrat ordinea numirii actuala a judecatorilor la CSM din judecatori priofesionisti.

Speram ca in cadrul dezbaterilor la actual;a conmmferinta, vor fi definitivate propuneri concrete de eficientizare a justitiei si aduse la cunoştinţa factorilor de decizie din RM.

Felicitări, stimaţi colegi cu ziua internaţională a drepturilor omului!

GARANȚIILE CONSTITUȚIONALE ALE SUVERANITĂȚII NAȚIONALE A STATULUI DE DREPT REPUBLICA MOLDOVA

KUCIUK Valeriu

Doctor în drept, lector universitar
Președintele AO „Institutul Justiției Constituționale”
<https://orcid.org/0000-0002-5903-2651>

Abstract

Statul de drept ca formă de organizare juridică a societății, are componenta normativă supremă – Constituția, care la rândul său proclamă un set de principii fundamentale de organizare societală, în care Suveranitatea este unul dominant pentru buna funcționare a unui stat în care sunt respectate drepturile și interesele fundamentale ale statului, societății și ale omului. În cercetarea sa, autorul în temeiul normelor constituționale confirmă axioma expusă supra în coraport cu Republica Moldova. Expunerea cercetării include ideile fundamentale care stau la baza concepției suveranității veritabile și a garanțiilor constituționale de rigoare, în care exigențele constituționale ale statului de drept asigură independența, democrația, pluralismul politic, respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, separarea și colaborarea ramurilor puterii, a supremației Constituției Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: suveranitate, Constituția, stat de drept, democrație, interes național, drepturile omului.

Introducere

Ab initio, este de clarificat aspectul constituțional a statutului juridic al statului Republica Moldova, care ar părea că este bine expus în art.1 al Constituției Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994. Or, anume în art.1 alin.(1) este statuat expres, că **„Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil”**.

Vom remarca, că în perioada anilor 1990-1994, însăși denumirea statului nostru a urmat o evoluție importantă, atât lingvistic, cât și la nivel de concept constituțional.

Așa, inițial statul moldovenesc din arealul râurilor Prut și Nistru, potrivit Constituției anului 1978 avea denumirea de „**Republica Sovietică Socialistă Moldovenească**”.

Ulterior, la începutul perioadei anilor nominalizați, denumirea „**Republica Sovietică Socialistă Moldovenească**” a evoluat la început la „**Republica Sovietică Socialistă Moldova**”, iar mai apoi, această denumire a fost modificată prin Legea nr. 589 din 23 mai 1991 cu privire la schimbarea denumirii statului, fiind schimbată în „**Republica Moldova**”, pentru a fi consacrată ulterior definitiv în art.1 al Constituției adoptată la 29 iulie 1994 și intrată în vigoare la 27 august 1994.

De atunci, denumirea statului moldovenesc este Republica Moldova, statul moldovenesc fiind înregistrat cu această denumire în toate organizațiile internaționale la care a aderat, și fiind de la data respectivă utilizată până în prezent atât pe plan intern cât și pe cel internațional.

Întru claritatea aspectului expus, necesită a menționa discuțiile care au avut loc la acea etapă în autoritatea legislativă și în organele de lucru ale sale – comisiile parlamentare, referitor la denumirea propriu-zisă a statului – „**Republica Moldova**” care ar fi putut fi denumit „**Moldova**”, așa cum insistau unii deputați din Parlament. Dar, dat fiind faptul că pe teritoriul statului vecin există istoric o parte din Moldova, fiind utilizată această denumire și până în prezent, a fost decisă denumirea „**Republica Moldova**”, în vederea neadmiterii a careva neclarități juridico-politice și a consecințelor în urma utilizării în două state diferite a aceleiași denumiri.

Cu referire la denumirea statului moldovenesc, noi suntem susținători a denumirii prescurtate de „**Moldova**”, or anume această denumire caracterizează pe deplin toată populația din arealul Pruto-Nistorean, fiind vorba despre istoria Moldovei, limba moldovenească, cultura și tradițiile moldovenești – denumiri care au sute

de ani, și care precis caracterizează poporul moldovenesc, care s-a constituit distinct din sec XIV pe acest plai.

Iar cu referire la partea din denumirea actuală a statului moldovenesc de „*Republică*”, este de indicat că art.1 alin.(2) al Constituției RM din 1994 prevede expres, că „*Forma de guvernământ a statului este republica.*”

În context este informativ de a remarca că potrivit art.1 alin.(2) al Constituției României, „*Forma de guvernământ a statului român este republica*”. Dar, putem constata că istoric, din momentul apariției statului român, el a purtat denumirea de România, denumire care nu a fost schimbată niciodată, persistând ca o denumire de stat care a consolidat prin sine națiunea română și statul românesc.

Acest aspect comparativ, în același timp, ne indică anumite preluări de conținut textual similar, dar la caz, nu știrbește nici într-un fel din formularea perfectă a normelor constituționale din Constituțiile Moldovei și a României. Și totodată, este important că de fapt, denumirea statului nostru „Republica Moldova” rezidă în acordul autorităților moldave și respectiv a organului legislativ de a nu genera ambiguități, paralele istorice sau neînțelegeri juridice, dar poate și chiar evitarea pretențiilor teritoriale, în cazul în care noțiunea de „Moldovă” există și în țara vecină România. Dar după noi, denumirea de Moldova ar fi mai binevenită, fiindcă această denumire ar fi cea care ne caracterizează pe deplin.

Prevederi constituționale privind suveranitatea Moldovei

Este de avut în vedere, că preambula Constituției Republicii Moldova se începe cu sintagma – „**NOI, reprezentanții plenipotențari ai poporului Republicii Moldova, deputați în Parlament,...**”.

Deci, suntem în fața unui fapt pe care necesită a fi constatat – Constituția Republicii Moldova a fost adoptată de reprezentanții poporului Republicii Moldova și acești reprezentanți sunt/se auto-declară plenipotențari.

Desigur, această formulare de preambulă a textului constituți-

onal ar putea ridica o serie de întrebări care s-ar regăsi în doctrina juridică, și care la rândul său ar necesita cercetări și analize științifico-analitice suplimentare. Or, numai o abordare complexă și analitico-științifică ar putea formula anumite puncte de reper sau o poziție argumentată științific la subiectul abordat.

De asemenea, cercetările științifice de rigoare a acestui preambul de constituție, ar putea servi și substanța unei lucrări dedicate, obiectiv care îl lăsăm neexplorat pentru cercetările noastre științifice ulterioare.

Astfel, este de atenționat, că în preambula Constituției Republicii Moldova găsim mai multe aspecte care au tangență cu suveranitatea poporului, putând fi stabilite seturi temeinice de principii constituționale expuse și dezvoltate în articolele respective ale constituției.

Deci, vă propunem să atrageți atenția la următoarele sintagme și fragmente din textul Preambulei Constituției Republicii Moldova, și anume:

- *„PORNIND de la aspirațiile seculare ale poporului de a trăi într-o țară suverană, exprimate prin proclamarea independenței Republicii Moldova,*
- *AVÂND în vedere continuitatea statalității poporului moldovenesc în contextul istoric și etnic al devenirii lui ca națiune,*
- *NĂZUIND spre satisfacerea intereselor cetățenilor de altă origine etnică, care împreună cu moldovenii constituie poporul Republicii Moldova,*
- *CONSIDERÂND statul de drept, pacea civică, democrația, demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic valori supreme,*
- *FIIND CONȘTIENȚI de responsabilitatea și obligațiile noastre față de generațiile precedente, actuale și viitoare,*
- *REAFIRMÂND devotamentul nostru față de valorile general-umane, dorința de a trăi în pace și bună înțelegere cu toate popoarele lumii conform principiilor și normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional.”.*

Așa, analizând cursiv și separat fiecare frază din cele expuse supra, abordând sub aspect principal fiecare alineat și sintagmă, fiecare idee și cuvânt ca conținut și sens juridic, expunem următoarele considerațiuni.

Cu referire la fraza din preambula Constituției Republicii Moldova „*pornind de la aspirațiile seculare ale poporului de a trăi într-o țară suverană, exprimate prin proclamarea independenței Republicii Moldova*”, remarcăm conjugarea și oglindirea a celor două declarații adoptate de autoritatea legislativă a țării – a declarației suveranității din 23 iunie 1990, și a declarației de independență a statului moldovenesc din 27 august 1991. Iar sublinierea ca punct de pornire aspirațiile seculare a poporului de a fi suveran și independent, ne conduc ulterior la concluzia expusă clar întreza întâi a art.1 alin.(1) al Constituției Republicii Moldova – „*Republica Moldova este un stat suveran și independent..*”

Astfel, textul constituțional dat constată expres, că:

- a) existența unor aspirații seculare conștientizate ale poporului nostru;
- b) poporul nostru întotdeauna a dorit să trăiască în țara sa, pe parcursul a sute de ani, a aspirat la un trăi într-o țară suverană, adică a sperat la suveranitate și a luptat pentru a o obține;
- c) visul poporului este de a trăi suveran în țara sa;
- d) suveranitatea este prima și cea mai importantă componentă în edificarea statului Republica Moldova;
- e) năzuința poporului de suveranitate existențială a țării este exprimară prin proclamarea independenței statului moldav;
- f) proclamarea independenței Republicii Moldova este o expresie a aspirațiilor seculare ale poporului de a trăi într-o țară suverană, ceea ce înseamnă că este o componentă principală a suveranității statului nostru,
- g) temelia obiectivului de a avea statul său și de a trăi suveran și independent, statuează din aspirațiile seculare perpetue din secolul XIII până în prezent;
- h) aspirațiile seculare sunt confirmate prin acte veridice ale

statului moldav – pravilele și hrisoavele domnitorilor moldoveni, constituția lui Mavrocordat, a cărvunarilor și regulamentul organic al Moldovei, dar și cele 10 constituții din perioada anilor 1918-prezent.

Potrivit frazei din preambula Constituției Republicii Moldova „*având în vedere continuitatea statalității poporului moldovenesc în contextul istoric și etnic al devenirii lui ca națiune*”, menționăm următoarele considerațiuni,

- a) continuitatea este și trebuie abordată ca o valoare juridică doctrinară;
- b) la rândul său, statalitatea necesită a fi pricită ca o valoare identitară națională, dar și ca obiectiv perpetuu de dezvoltare;
- c) continuitatea statalității este atât un scop al Suveranului, dar și cvintesența existenței unui stat, care necesită dezvoltare continuă în condiții de suveranitate și independență, reprezentând un principiu constituțional proclamat în preambul;
- d) continuitatea poporului moldovenesc constatată în preambul obligă statul și pune obiectiv societății la dezvoltare a națiunii;
- e) contextul istoric al devenirii poporului moldovenesc ca națiune statuează analize și constatări obligatorii cu titlu de principiu care să formeze temeiuri de interes național;
- f) poporului moldovenesc întotdeauna a avut și are visul/năzuința/scopul de a avea statul său, el fiind națiunea de bază a statului moldav
- g) contextul etnic al devenirii poporului moldovenesc constă în apariția unei populații omogene amplasată compact pe anumite teritorii, cu o limbă și cultură națională proprie care a dat naștere a unei etnii individualizate – cea a moldovenilor.

Cu referire la fraza din preambula Constituției Republicii Moldova „*năzuind spre satisfacerea intereselor cetățenilor de altă origine etnică, care împreună cu moldovenii constituie poporul Republicii Moldova*”, vom menționa,

- a) se poate de constatat că moldovenii, oferind deschidere și conviețuire în condiții de bună vecinătate, locuiesc în Moldova împreună cu cetățeni de altă origine etnică

- b) un obiectiv recunoscut al moldovenilor este de a ține cont și interesele cetățenilor de altă origine etnică în vederea asigurării constituționale a condițiilor pentru satisfacerea lor;
- c) noțiunea de popor moldovenesc nu este echivalentă cu noțiunea de popor al Republicii Moldova;
- d) moldovenii doar, și numai împreună cu cetățenii de altă origine etnică, constituie poporul Republicii Moldova.

Privind fraza din preambula Constituției Republicii Moldova „*Considerând statul de drept, pacea civică, democrația, demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic valori supreme*”, este de atras atenția asupra următoarelor:

- a) în această frază sunt enumerate un set de valori care se declară conform considerațiunii legiuitorului constituant – valori supreme;
- b) valorile supreme formulate în preambulă sunt pilonii statalității moldave, dar și setul de valori care constituie fundamentul constituțional al statului moldovenesc;
- c) cumulul de valori naționale supreme expuse supra formulează și obligațiunea supremă a statului moldav – asigurarea poporului Republicii Moldova cu statalitate și regim constituțional;
- d) șirul de valori supreme expus constituie atât principii existențiale ale statului moldav, dar și denotă nu ierarhia valorilor constituționale supreme, dar o echivalență subliniată;
- e) textul constituțional ulterior vine să dezvolte prin capitole și articole rolul și locul valorilor supreme în stat, dar și competențele și obligațiile puterilor de stat, ale societății și ale omului.

Conform frazei din preambula Constituției Republicii Moldova „*fiind conștienți de responsabilitatea și obligațiile noastre față de generațiile precedente, actuale și viitoare*”, este de remarcat următoarele idei:

- a) preambula ne aduce aminte și subliniază cu fir roșu, norma testamentară a lui Ștefan cel Mare și Sfânt: „Moldova nu ne aparține nouă, dar urmașilor urmașilor noștri”;

- b) fraza dată vine să ne scoată în evidență caracterul de conștientizare a responsabilității și obligațiilor prezentei generații față de generațiile precedente, actuale și viitoare;
- c) legiuitorul constituant ne amintește despre obligațiunea constituțională a de instituire și menținere a sistemului de frâne și contrabalante pentru asigurarea principiului de responsabilitate constituțională;
- d) de asemenea, este de reținut obiectivul de asigurare a unității materiei prin menținerea echilibrului constituțional, a asigurării balanței drepturilor și obligațiilor, a libertăților și responsabilității constituționale.

Referitor la fraza din preambula Constituției Republicii Moldova „*reafirmând devotamentul nostru față de valorile general-umane, dorința de a trăi în pace și bună înțelegere cu toate popoarele lumii conform principiilor și normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional*”, considerăm important de menționat:

- a) noțiunea de devotament, în special a celui care este reafirmat, denotă o abordare atât sub aspect de valoare juridică, dar și ca principiu constituțional;
- b) devotamentul față de anumite valori, în condițiile unui regim constituțional, denotă o obligație, care este de natură sacră, și care necesită o confirmare procesuală (jurământ, declarație publică, etc.), fapt care se regăsește în obligațiile unor categorii de demnitari de ași declara devotamentul;
- c) conceptul potrivit căruia valorile general-umane sunt la baza drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, este dezvoltat prin aspecte normative statuate în textul constituțional;
- d) dorința legiuitorului constituant de a crea condiții de trăi a poporului Republicii Moldova în pace și bună înțelegere cu toate popoarele lumii, îndreaptă textul constituțional spre formularea principiului de neutralitate permanentă consacrată.

Este de principiu să reamintim, că conform rezultatelor referendumului din 2024 validat prin hotărârea Curții Constituționale,

preambula Constituției a fost completată cu anumite prevederi, și anume:

- „*RECONFIRMÂND identitatea europeană a poporului Republicii Moldova și ireversibilitatea parcursului european al Republicii Moldova,*
- *DECLARÂND integrarea în Uniunea Europeană drept obiectiv strategic al Republicii Moldova*”,

adoptăm Constituția Republicii Moldova, declarând-o Legea supremă a societății și a statului.

În context, textul dat expus supra, în opinia noastră,

a) întră în contradicție cu prevederile preambulei expuse mai sus, și

b) distorsionează unitatea materiei constituționale,

c) dezechilibrează sistemul de frâne și contrabalante care trebuie să asigure supremația constituției în concordanță cu echilibrul drepturilor și responsabilităților puterilor de stat, care conform Constituției Republicii Moldova garantează drepturile și interesele statului Republica Moldova, a societății moldave și ale omului.

Republica Moldova – stat de drept și democratic

Potrivit articolului 1 alin.(3) al Constituției Republicii Moldova, Republica Moldova este un „*stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate*”.

Abordând sub aspect de drept comparat textul citat supra, atragem atenția că în articolul 1 alin.(3) al Constituției României de asemenea este statuat că (3) „**România este stat de drept, democratic și social**, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme, în spiritul tradițiilor democratice ale poporului român și idealurilor Revoluției din decembrie 1989, și sunt garantate”.

Oricare observator echidistant ar putea constata asemănarea acestor două formulări ale textului constituțional care se regăsesc

în constituțiile a două state diferite. Precum se exprimă mai mulți cercetători, este clară sursa de inspirație a celor care au elaborat constituția respectivă. Totuși, este firesc să apară întrebări, inclusiv dacă noțiunea „statul de drept” poartă o încărcătură de drept general, sau de principiu juridic, sau de subordonare juridică sau are o altă explicare doctrinară sau aplicativă.

În context, vom menționa că în comentariul scris al Constituției Republicii Moldova realizat de juriști notorii din Republica Moldova sunt date mai multe aspecte acceptabile în totalitate, precum ar fi următoarele considerațiuni:

- teoriile și doctrinelor despre stat și drept, prevăd că sintagma „stat de drept” rezultă din îmbinarea termenilor juridici de „stat” și „drept” care formează o unitate, în care statul garantează realizarea dreptului și reintegrează ordinea juridică lezată prin activități ilicite;
- în timp ce dreptul furnizează regulile generale și obligatorii, prin care se exercită puterea de stat, statul asigură obligativitatea normelor juridice, traducerea lor în viață;
- dreptul nu poate fi examinat în afara statului, or numai la intervenția statului ia naștere dreptul;
- „statul de drept”, în calitate de concept exprimă condiția cu privire la putere și de ordine a acesteia;
- statul de drept se caracterizează prin anumite trăsături ale sale:
 - este fundamentat pe supremația legii;
 - presupune realizarea strictă a legilor de către toate persoanele;
 - se prevede răspunderea reciprocă a statului și cetățenilor, în limitele stabilite de lege;
 - existența unei democrații constituționale reale (inclusiv pluralismul în societate, participarea la formarea autorităților publice și la guvernare, consultarea cetățenilor în probleme de interes statal major etc.);
 - sunt asigurate drepturile și libertățile omului și cetățeanului;

- există o reală separație și independență a puterilor.
- prevederea constituțională, conform căreia Republica Moldova este un stat de drept, poate fi privită nu ca o stare reală de lucruri, ci ca un scop spre care statul moldovenesc tinde, iar crearea lui este un proces care durează, reprezentând un cumul de efort a autorităților supreme statale, a autorităților locale și a fiecărui cetățean în parte.

Astfel, putem considera că statul de drept presupune în același timp subordonarea statului față de drept, în modul în care întreg ansamblul raporturilor sociale, economice, politice și culturale este subordonat dreptului.

Ținând cont că norma constituțională statuează caracteristica că statul Republica Moldova este un stat democratic, este clar că sintagma „stat democratic” caracterizează regimul politic al statului, care reprezintă întregul ansamblu a guvernării societății, care vizează atât raporturile dintre stat și individ, cât și modul în care statul asigură și garantează drepturile societale, ale oamenilor și ale propriu-zis statului.

În același timp, este de subliniat că democrația într-un stat de drept, în opinia noastră, poate fi doar o democrație constituțională în care sunt respectate principiile legalității, legitimității, al proporționalității și eligibilității, preemțiunii și al rotației. Or, în Constituție este stipulat expres, că în Republica Moldova se respectă:

- a) statul de drept,
- b) pacea civică,
- c) democrația,
- d) demnitatea omului,
- e) drepturile și libertățile lui,
- f) libera dezvoltare a personalității umane,
- g) dreptatea și
- h) pluralismul politic,

care toate sunt apreciate de constituție și sunt – valori supreme.

Accentul pe faptul că democrația urmează a fi doar constituțională, este nu de aspect formal, dar de temelie, fiindcă subliniază

că respectarea criteriilor și cerințelor constituționale, a regulilor de fond și de principiu ale constituției care formează regimul constituțional, este condiția de bază pentru funcționarea democrației.

De aceea, democrația sau are o natură juridică constituțională, sau ea nu este o democrație veritabilă!

Poporul Republicii Moldova și suveranitatea

Poporul este Suveranul, și anume lui îi aparține puterea de stat.

Totodată, anume democrația constituțională este mecanismul juridic de organizare și exercitare a puterii de stat în condițiile supremației constituției, a separării puterilor de stat și a pluralismului politic, asigurând și garantând accesul Suveranului (poporului) la guvernarea directă și indirectă (prin organele sale reprezentative) a statului. Prin utilizarea principiilor statului de drept și a supremației Legii supreme, garantează faptul ca puterea de stat să nu fie deturnată și folosită în interes personal sau de grup. Iar în sensul democrației constituționale, izvorul puterii de stat este Poporul, care o exercită direct sau prin reprezentanți. Și în sensul de noțiuni, este deosebit de important că Constituția Republicii Moldova în Preambula sa ne oferă noțiunile de popor moldovenesc și de popor al Republicii Moldova.

Așa, cum textul constituțional expune expres prevederi despre moldoveni, popor moldovenesc și poporul Republicii Moldova, ...”, devine clar că în Legea supremă a Republicii Moldova, legiuitorul constituant operează cu două noțiuni, poporul moldovenesc și poporul Republicii Moldova.

Așa cum am subliniat mai sus, constituantul pune accent clar pe capacitatea poporului moldovenesc de a avea statul său – stat moldovenesc suveran, subliniind principiul continuității statalității poporului moldovenesc.

Deci, Poporul Republicii Moldova este Suveranul – cel care deține puterea de stat, el fiind stăpânul plenipotențiar al statului moldovenesc, stăpân al Moldovei. În formulările dreptului constituțional, Suveranul (poporul) deține suveranitatea.

Or, exact așa este expus în art.2 alin.(1) al Constituției Republicii Moldova, care vizează suveranitatea și puterea de stat, și anume: *„Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție”* (referendumul și alegeri a cetățenilor în organele centrale ale puterii de stat și a celor locale la nivel comunitar).

Este de reținut că utilizarea formei stabilite în art.75 al Constituției – referendumul, este una bine reglementată, ea având o importanță deosebită, fiindcă nu numai că se exercită suveranitatea directă a poporului, dar aceasta este și posibilitate legală de a fi limitat puterile de stat.

Așadar, pe baza articolelor 2 și 75 din Constituție, în cadrul referendumului republican constituțional poporul are prerogativa de a-și exercita direct suveranitatea națională, exprimându-și voința cu privire la cele mai importante probleme ale societății și ale statului, iar hotărârile adoptate pe baza rezultatelor referendumului republican constituțional au putere juridică supremă fără o eventuală confirmare a Parlamentului.

Este important de subliniat că dispozițiile privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului pot fi revizuite numai cu aprobarea lor prin referendum, cu votul majorității cetățenilor înscrși în listele electorale [articolul 142 alin. (1) din Constituție]. De asemenea, este interzisă suprimarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora prin modificările propuse [articolul 142 alin. (2) din Constituție].

În context, considerăm că o eventuală extindere a bazei normative privind subiectele pasibile de a fi supuse referendumului – ar fi una binevenită și oportună. Or, consultarea mai frecventă cu cetățenii a problemelor acute cu care se confruntă societatea moldovenească și statul nostru, ar servi imbold constituțional pentru asigurarea supremației Constituției, pentru apărarea reală a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în statul de drept Republica Moldova.

O altă modalitate democratică vizează formatul alegerilor, care este o modalitate indirectă a de a realiza reprezentarea Suveranului. Și aceasta, fiindcă Poporul trebuie să-și aleagă persoanele ce îi vor reprezenta interesele și cărora le va delega voința sa pentru a-l reprezenta prin intermediul autorităților de stat și publice. Așa, articolul 38 al Constituției, precum și Codul Electoral stabilesc alegerile libere prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat.

Garanțiile de ordin constituțional și legislativ ale alegerilor se exprimă prin detalierea desfășurată a procedurii privind organizarea și petrecerea alegerilor prin acte normative, cum ar fi: Legea privind partidele, Codul Electoral, Regulamentele Comisiilor Electorale etc.

Supremația Constituției și suveranitatea țării

Având în vedere cele expuse, este de menționat că principiul supremației Constituției nu poate fi realizat în afara principiului statului de drept. Așa. dacă este lipsă de statul de drept care asigură „domnia legii supreme”, atunci supremația Constituției nu poate fi obținută cristalizându-se premise și lipsa de garanții ale statului de drept. În context, legalitatea devine factorul cheie care cimentează statul de drept și componentele lui, dar și elementul de bază care furnizează fundament al supremației Constituției.

Așa, principiul legalității precum a subliniat I. Deleanu, „constituie armătura statului de drept”, capabil să formeze furnitura juridică conform normelor constituționale, necesară pentru a fi întemeiată și legitimată ordinea de drept în baza anumitor norme. Cu atât mai mult normativitatea e cerută într-un stat de drept, unde legalitatea, supremația legii sunt pietrele de temelie.

Supremația legii reprezintă un aspect ce ține de sistemul actelor normative. Fiecare dintre ele își are un loc anume în ierarhia actelor juridice, datorită forței juridice pe care o are fiecare din legi în dependență de clasificarea ei ca lege constituțională, lege organică sau lege ordinară.

În același timp, este de reținut că prin articolul 7 al Constituției s-a stipulat: „*Constituția Republicii Moldova este legea supremă. Nici*

o lege și nici un alt act normativ care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică". Așa, legile, regulamentele și hotărârile Parlamentului, decretele șefului statului, hotărârile și dispozițiile Guvernului, precum și tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, ce contravin Constituției, pot fi declarate nule de către Curtea Constituțională. Or, nici un interes și nici o poziție socială nu poate depăși autoritatea legii.

Remarcând legalitatea și legitimitatea ca două condiții obligatorii pentru puterea de stat, este de subliniat că conform Constituției, Republica Moldova este un stat suveran și independent.

Cele expuse supra, ne obligă să ne întoarcem atât la noțiunea de suveranitate, cât și la actele legislative care au stat la temelia statului moldovenesc.

Așa, noțiunea de suveranitate este definită de doctrină ca supremația unică, indivizibilă și deplină a puterii de stat în limitele frontierelor recunoscute internațional ale statului (latura internă) și independența acestuia față de imixtiunea oricăror alte puteri din exterior (latura externă).

De aceea, suveranitatea unui stat se exprimă prin dreptul exclusiv și inalienabil al statului de a-și determina și realiza de sine stătător atât politica sa internă, cât și politica sa externă.

Este de reținut, că bazele suveranității Republicii Moldova au fost puse prin adoptarea Declarației Suveranității R.S.S. Moldova din 23 iunie 1990, și ulterior, adoptarea Declarației de Independență a Republicii Moldova din 27 august 1991.

În așa mod, Constituția Republicii Moldova a consfințit statutul de "stat suveran și independent, unitar și indivizibil" al Republicii Moldova.

Or, în aceeași ordine de idei, noțiunea de suveranitate include în sine două tipuri de suveranitate:

- a) suveranitatea internă, și
- b) suveranitatea externă.

Descifrând noțiunea de suveranitate internă a statului, care înseamnă supremația puterii de stat în cadrul unui stat, și exprimă

faptul că în interiorul statului dat nicio altă formă de putere nu poate fi echivalentă sau superioară puterii de stat – putere care aparține exclusiv poporului Republicii Moldova (poporului moldovenesc și cetățenilor de altă origine etnică).

În același timp, suveranitatea externă sau independența statului exprimă libertatea statului față de influența unor factori externi.

La rândul său, suveranitatea este exercitată exclusiv de către poporul Republicii Moldova, fie direct, fie prin organele sale reprezentative. Însă, este important de reținut că suveranitatea nu poate fi exercitată în mod arbitrar. Or, exercitarea suveranității este condiționată de norma constituțională care stabilește expres, că exercitarea poate avea loc, 1) în mod direct și 2) prin organele reprezentative. Tot aici se statuează, că exercitarea suveranității este posibilă numai în formele stabilite de Constituția Republicii Moldova.

Așa. puterea de stat, exercitată în mod direct și prin organele sale reprezentative, este unică, indivizibilă și deplină, nefiind posibil de a fi fragmentată și exercitată în nume propriu. Tot așa cum nu este admisă exercitarea puterii de stat în formele nepermise de constituție.

Suveranitatea nu este un simplu atribut al statului, dar reprezintă condiția existențială a lui.

În special, atunci când este supusă pericolului și identitatea națională a statului nostru, dar și cea constituțională. Anume aceste aspecte generează urgența și actualitatea dezbaterii subiectului dat atât în cercurile academico-didactice, dar și la nivel național. Or, suveranitatea transcende granițele formale și informale, tratatele și convențiile. O societate matură, o națiune conștientă și responsabilă care își edifică țara, nu o poate face fără suveranitate.

Iar în condițiile zilei de azi, când suveranitatea ar putea deveni una iluzorică, ea trebuie apărută prin instituții funcționale, prin cultură națională, prin educație patriotică temeinică, printr-o economie rezistentă și printr-un discurs public asumat.

În lipsa acestor condiții, precum s-a exprimat profesoarea de drept C.Ciugureanu, suveranitatea riscă să rămână o formă lipsită

de fond, menită doar să reproducă aparența statalității, fără a exprima voința autentică a comunității. Legi, instituții și declarații care pretind suveranitate, dar care funcționează, în realitate, în gol: fără ancorare identitară și fără viziune de perspectivă. Este firesc să ne întrebăm: poate exista suveranitate acolo unde poporul nu se recunoaște în propriul stat? Unde memoria colectivă este fragmentată, iar elitele sunt derutante sau absente?

Suntem de acord cu răspunsul formulat de cercetătoarea C.Ciugureanu – nu poate exista suveranitate autentică fără solidaritate națională, fără o cultură a responsabilității și fără asumarea propriei identități istorice, și am sublinia, a identității constituționale.

Suveranitatea economică și independența financiară a RM

Suveranitatea economică a unui stat înseamnă capacitatea lui de a-și controla politicile economice – monetare, fiscale, comerciale – fără constrângeri externe, care ar distorsiona politica internă a statului lipsind-ul de suveranitate și independență.

În același timp, suveranitatea economică a statului presupune:

- a) stabilitate financiară internă;
- b) capacitate de reacție la crizele economico-financiare;
- c) independență decizională față de careva influențe externe directe sau indirecte (creditori externi sau instituții financiare internaționale).

Sub aspectul suveranist su menționat, deosebit de importante pentru independența financiară a statului moldav par a fi rezervele internaționale valutare.

Precum formulează Banca Națională a Moldovei, rezervele internaționale sunt activele externe, care sunt controlate de autoritățile monetare naționale și liber disponibile acestora pentru acoperirea necesităților de finanțare a balanței de plăți, pentru intervenție pe piața valutară cu scopul de a atenua fluctuațiile semnificative ale cursului monedei naționale și pentru alte scopuri conexe, cum ar fi menținerea încrederii în moneda națională și în economie.

Rezervele internaționale sunt un indicator important de credibilitate și reziliență a unei țări, care contribuie la atragere de împrumuturi/credite externe și de investiții. În linii mari, funcția rezervelor internaționale este de a onora angajamentele externe ale statului, de a limita vulnerabilitățile externe, întrucât rezervele internaționale permit absorbția șocurilor financiare adverse în perioade de criză, de a consolida credibilitatea politicii monetare și valutare, și respectiv, de a asigura credibilitatea țării.

În așa fel, relația dintre suveranitate, independență și rezervele valutare este nu numai una profundă, dar și una strategică. Or, rezervele internaționale valutare nu sunt doar un instrument tehnic de politică monetară realizată de instituția specializată – banca centrală a statului (Banca Națională a Moldovei), dar se prezintă a fi un pilon esențial atât al suveranității economice dar și a independenței financiare a statului moldav. Or anume prin intermediul rezervelor valutare poate fi asigurată suveranitatea economică reală a statului, și anume prin:

1. Protecția împotriva presiunilor externe, fiind pasibilă de evitat dependența de instituțiile internaționale financiare și companiile transnaționale, de guvernele statelor de care critic depinde economia Republicii Moldova, în special în situații de criză financiară aceră.

2. Apărarea monedei naționale prin intermediul intervențiilor pe piețele financiare valutare pentru stabilizarea cursului valutar și neadmiterea crizelor financiare de proporții naționale.

3. Reducerea riscului de îndatorare critică, cu oferirea posibilității de a accesa piețele internaționale în vederea utilizării instrumentelor financiare internaționale.

4. Asigurarea unor capacități de rezistență financiară în fața crizelor economico-financiare naționale sau chiar regionale, dar și în fața unor șocuri externe (pandemie, criză financiară, conflicte militare regionale).

Astfel, rezervele internaționale valutare care se prezintă a fi un scut al suveranității economice și al independenței financiare pot oferi unui stat:

- a. capacități reale economico-financiare și spațiu de manevră financiară;
- b. putere de negociere la nivel național, regional și internațional;
- c. încredere din partea piețelor reglementate și capacități de atragere a resurselor și lichidităților financiare;
- d. suveranitate și independență reală în luarea și promovarea deciziilor economico-financiare în interesul național al Republicii Moldova

În context, remarcăm că trendul ultimilor ani oglindit în rapoartele băncii centrale moldovenești denotă că rezervele valutare ale RM sunt în creștere. Așa, la 4 octombrie 2024 acestea au atins 5,695 miliarde de dolari, la 31 decembrie 2023 ele au însumat 5,453 miliarde de dolari, în 2022 – 4,474 miliarde de dolari, în 2021 – 3,901 miliarde de dolari, iar în 2020 au fost 3,783 miliarde de dolari.

Suveranitatea statului moldav în condițiile aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană (U.E.)

Potrivit profesorului universitar Ion M. Anghel, U.E. reprezintă mai mult decât o simplă asociere de state, or U.E. urmărește integrarea societăților din statele participante sau statele membre, într-un spațiu economic, social, politic și juridic unic. Raportul juridic dintre U.E. și statele sale membre este unul ierarhic superior raportului dintre propriu-zis statele membre între ele, fiindcă necesită a atinge scopul final stabilit prin tratatul internațional de organizare a U.E., iar pentru aceasta, Uniunea este înzestrată cu personalitate juridică, având și competente “pentru realizarea obiectivelor lor comune”.

În așa mod, sub aspectul suveranității naționale a statelor membre a U.E., este de remarcat că există o partajare a autorității și guvernării între U.E. și statele sale membre, deci există o delegare de suveranitate. Anume datorită delegării de suveranitate, U.E. ca persoană juridică, dispune de o anumită capacitate juridică având ordinea juridică proprie, dar și conturându-și identitatea sa proprie în relațiile internaționale cu alte statele subiecte de drept internațional.

Având în vedere o eventuală accedere a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, se subînțelege că aceasta nu va submina supremația Constituției în sistemul de drept național, din perspectiva suveranității naționale.

Se prezumă că normele constituționale nu-și vor pierde forța obligatorie datorită prevederilor art.8 din Constituție, care instituie principiul respectării cu bună-credință de către autoritățile naționale a obligațiilor internaționale pe care și le-a asumat Republica Moldova.

Se consideră că Republica Moldova va rămâne o entitate suverană, menținându-și dreptul de a denunța tratatele internaționale al căror membru nu mai dorește să fie, potrivit condițiilor stabilite de Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor din 1969.

Or, precum a subliniat în mai multe hotărâri ale sale Curtea Constituțională, competența statului de a-și asuma angajamente internaționale este un element al suveranității statului. Delegarea anumitor competențe ale statului către instituțiile internaționale prin încheierea unor tratate nu antrenează renunțarea la suveranitate. Aceste tratate reprezintă convenții, prin care deținătorul de suveranitate deleagă anumite competențe spre o altă autoritate. Or, în relațiile internaționale ale statelor și ale organizațiilor internaționale, acestea din urmă sunt instituțiile în cadrul cărora statele își unesc suveranitățile și resursele pentru a soluționa probleme comune și pentru a găsi soluții comune reciproc acceptabile, acționând astfel în favoarea intereselor lor naționale. Pe această cale statele își consolidează suveranitatea, împărțind atât costurile, cât și beneficiile unei asemenea colaborări (HCC nr. 24 din 9 octombrie 2014, §§ 94-97).

Prin mai multe hotărâri Curtea a concluzionat că aderarea la U.E. nu afectează caracterul suveran, independent și unitar al statului Republica Moldova, impus de articolul 1 alin. (1) din Constituție, nici statutul de neutralitate permanentă, prevăzut de articolul 11 din Constituție. De asemenea, aceasta nu presupune suprimarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora.

În același timp, în calitate de cercetător, considerăm că pentru un stat european cu o neutralitate permanentă, aflat în afara U.E., aderarea nu este o alegere simplă și univocă.

La prima vedere, aderarea ar fi o destinație firească, fiindcă accesul facil la investiții, accesul la piața unică, libera circulație a persoanelor, mărfurilor și capitalului, stabilitatea instituțională și protecția geopolitică garantată, ar fi argumente valabile și pentru Republica Moldova.

Dar întrebarea, care este totuși rata de independență și din propria suveranitate care urmează a fi cedată, nu este una simplă și nu are răspuns clar, per înțelesul tuturor.

Or, aderarea la U.E. nu înseamnă doar conformare la standarde, ci acceptarea unui cadru decizional cu implicare externă legală. Ea nu este o aderare de participare la un proiect comun de interes pur național.

Este nu numai o alegere strategică, dar este alegerea care implică constrângeri dure și, adesea, ireversibile. Și aceasta fiindcă în realitate, cedarea acelei părți neclare de suveranitate are loc în favoarea unui mecanism supranațional controlat de marele puteri regionale. În așa mod, statul moldovenesc devine parte a unei structuri internaționale, în care deciziile luate nu întotdeauna sunt în favoarea tuturor, printre care se poate regăsi și Republica Moldova.

Aceasta ar putea fi în primul rând renunțarea statului moldovenesc la neutralitatea permanentă consfințită în constituția țării.

Un alt aspect de principiu este subordonată dreptului național celui european. Or, suveranitatea înseamnă, a avea capacitatea de a legifera. Dar, un stat membru al U.E. trebuie să respecte principiul supremației dreptului european, consacrat prin Tratatul privind Funcționarea U.E., dar și confirmat de jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene care statuează că dreptul european are prioritate față de dreptul național, inclusiv față de constituțiile statelor membre.

În speță, art. 288 al Tratatului privind Funcționarea U.E. prevede că regulamentele se aplică direct, iar directivele impun obiective

obligatorii, indiferent de voința parlamentelor naționale. Legislativul național devine, astfel, un retranslator de norme europene, pierzând calitatea sa constituțională de autoritate legislativă exclusivă.

O altă renunțare la suveranitate ține de politica externă și comercială a statului, fiindcă și în acest caz, decizia națională ar putea fi contrară celei comunitare, ca bază fiind necesară a fi decizia comună, cu toate că interesele for fi diverse și poate chiar contrare. Or, și în acest caz, art. 206–207 al Tratatului privind Funcționarea U.E. stabilesc politica comercială comună ca o competență exclusivă a Uniunii, iar statele membre nu mai pot încheia acorduri independente cu țări terțe. De aceea, politica externă a statului membru este „comună”, conform art. 24 a Tratatului privind Funcționarea U.E., ceea ce înseamnă armonizare cu deciziile colective, chiar și atunci când acestea nu reflectă interesele naționale.

Cu referire la independența financiară a Republicii Moldova, este de subliniat că politica monetară este pusă sub controlul Băncii Centrale Europene, or conform art.127 al Tratatului privind Funcționarea U.E., pentru statele din zona euro, politica monetară este prerogativa exclusivă a Băncii Centrale Europene. Astfel, statul membru nu mai controlează dobânzile, inflația sau masa monetară, ceea ce înseamnă că statul nu mai are suveranitatea economică și independența financiară respective.

Însăși bugetul de stat se va afla sub monitorizarea și limitările stricte ale autorităților europene, fiindcă Pactul de Stabilitate și Creștere, statuat prin Tratatul fiscal european, obligă statele membre să mențină deficitul sub 3% din Produsul Intern Brut, dar și datoria publică sub 60%. Or, conform art.126 al Tratatului privind Funcționarea U.E., nerespectarea criteriilor menționate pot atrage supraveghere prudențială externă și posibile sancțiuni. În așa mod, se poate de constatat că însăși marja de decizie fiscală a guvernelor naționale este substanțial restrânsă de normele U.E..

Un aspect important ar fi și securitatea teritorială a țării, aspect care ar viza frontierele și procesele migraționiste, care de asemenea

constituie competențe partajate. Or, este cunoscut că aderarea la spațiul Schengen implică renunțarea la controlul frontierelor interne. De asemenea, politicile privind migrația, azilul și libera circulație care sunt definite la nivel european în art. 77–80 al Tratatului privind Funcționarea U.E., reduc semnificativ competența suverană a statului în gestionarea propriei securități teritoriale.

Este de remarcat, că concomitent cu dificultățile expuse supra, U.E. nu va rezolva problemele interne ale statului membru, precum nu va realiza nici careva reforme necesare, oricare nu ar fi ele – economice, sociale, financiare, etc.

În așa mod, cedarea unei părți a suveranității necesită analiză desfășurată și negocieri severe în procesul de aderare, or însăși aderarea urmează a fi condiționată pentru a nu depăși careva marjă posibilă de renunțare parțială la dreptul statului de a fi suveran și independent. Or renunțarea la dreptul de a adopta suveran decizii în probleme de buget, finanțe, comerț, frontiere, legislație, monedă ar însemna o cedare a suveranității și independenței reale, care de fapt conduc la nihilizarea absolută a legii supreme, și respectiv la substanța existenței suverane și independente a statului Republica Moldova.

Concluzii și recomandări

Urmare cercetării științifice efectuate, necesită a scoate în evidență unele aspecte doctrinare și de principiu care țin direct sau indirect de statutul juridic al statului moldovenesc și de valoarea constituțională a suveranității Republicii Moldova, dar și de garanțiilor constituționale de rigoare care asigură suveranitatea veritabilă a statului moldav.

- 1) Declarația suveranității RSS Moldova din 23 iunie 1990 reprezintă actul fondator care a consacrat un drept exclusiv al statului moldovenesc de a-și decide singur soarta, stabilind că nicio putere străină nu-i mai poate dicta destinul.
- 2) Declarația de independență din 27 august 1991 este actul juridic de consacrare externă a suveranității asumate prin Declarația suveranității.

- 3) Declarația suveranității în calitatea sa de act fondator, proclamând suveranitatea Moldovei, oferă suport juridic independenței statului moldovenesc, fără care nici nu ar putea fi realizată.
- 4) Declarațiile suveranității și cea de independență, se completează reciproc. Dar, necesită a sublinia că, suveranitatea este temelia independenței unui stat, fiind prima și cea mai importantă componentă în edificarea statului, care necesită a fi fortificată prin perfecționarea cadrului normativ în vigoare, precizând prin lege cerințe și condiții pentru anumite acțiuni, inclusiv pentru încheierea anumitor tratate internaționale, care pot conține în sine pericol de renunțare/cedare parțială sau substanțială a suveranității Republicii Moldova, dar și a independenței ei.
- 5) Doar asigurarea supremației Constituției Republicii Moldova dă valabilitate suveranității veritabile și garanțiilor constituționale de rigoare pentru suveranitatea și independența statului moldovenesc.
- 6) Delegarea competențelor statale de către stat către instituțiile internaționale ar putea afecta parțial sau substanțial suveranitatea și independența lui, pînă la pierderea lor absolută.
- 7) Încheierea unui tratat internațional de aderare la U.E. trebuie să fie precedată de un referendum național care să răspundă la întrebarea dacă cetățenii sunt de acord să renunțe parțial sau total de la suveranitatea și independența țării moldave.
- 8) Considerăm necesară modificarea denumirea statului nostru din „Republica Moldova” în „Moldova”, care este una binevenită și oportună, fiindcă,
 - a) forma de guvernământ a statului moldovenesc care este republica, nu constituie o necesitate de a fi omniprezentă în denumirea statului moldav. Aceasta reiese și din practica internațională, or de ce țara cu cea mai avansată democrație din lume Statele Unite ale Americii nu includ în denumire forma de guvernare statală!

- b) denumire statului Moldova ar fi denumirea care caracterizează pe deplin teritoriul, populația, limba și cultura acestui plai;

Bibliografie

- Constituția Republicii Moldova. 29 iulie 1994. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145723&lang=ro#
- Constituția Republicii Moldova: comentariu/ coord. de proiect: Klaus Sollfrank; red.: Nina Pârțac, Lucia Țurcanu – Ch.: Arc, 2012 (Tipogr. „Europress“). – 576 p. https://www.constcourt.md/public/files/file/informatie_utilita/Comentariu_Constitutie.pdf
- Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova din 24.09.1999, publicată în Monitorul Oficial cu modificările din 06.05.2016, nr.123-127;
- Arseni A., „Suveranitatea națională” de la abordarea teoretică la realizarea practică, Revista Națională de Drept, 2012, nr.12, p.8;
- Ion M. Anghel, Personalitatea juridică și competențele Comunităților Europene/Uniunii Europene, ed. II rev. și ad., Editura Lumina Lex, București, 2007
- Cărăușan M., Unele aspecte privind preeminența dreptului comunitar asupra dreptului național al statelor membre, în Revista Română de Drept Comunitar, nr. 4/2003
- Catan V., Suveranitatea Republicii Moldova între război și pace, rev. Plural, Vol. 9, no. 2, 2021, p.8-27
- Domenco I., Respectarea principiilor statului de drept în Republica Moldova, Chișinău, rev. Intellectus 3-4/2021, p. 127-143, https://agepi.gov.md/sites/default/files/intellectus/Intellectus_3-4_2021_127.pdf ;
- Deleanu I., Drept constituțional și instituții politice. Vol. 1, Iași, Editura Fundației Chemarea, 1993.
- Grama, D., Probleme ale edificării statului de drept în Republica Moldova, Vol. II, Chișinău, Tipografia Centrală, 2006;
- Miculescu P., Statul de drept, București, 1998;
- Lazari, C. (2014). Statul de drept – o problemă permanent actuală. Studii Europene, 2, 61-71. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss0ar-418921>;
- Ionescu S., Justiția și marile doctrine privind statul de drept, <https://www.rsdr.ro/Art-5-1-2-2008.pdf>;

- Gorincioi Iu., Morar L., Constituirea statului de drept în Republica Moldova: realizări și perspective, *Studia universitatis, Științe politice*, 2007, https://social.studiamsu.md/wp-content/uploads/2007/01/36_253-256-p.pdf;
- Slusarenco S., Pozneacova V., Conceptul suveranității poporului din perspectivă istorică, <https://uspee.md/wp-content/uploads/2023/11/Svetlana-SLUSARENCO-Veronica-POZNEACOVA.pdf>
- Ciugureanu C. O nouă ediție a manualului „Drept internațional public”. *Administrarea publică*. Nr. 3 (111), iulie – septembrie 2021, Chișinău, p.11-15, https://iap.gov.md/images/publicatii/Revista_AP/2021/3_2021.pdf
- Cornea, S. (2017). Relația “suveranitatea poporului – puterea publică”: cazul Republicii Moldova. In M. P. Costache, D.-M. Daghie, & S. C. Mirica (Eds.), *Studii alese de drept și științe administrative* (pp. 55-63). București: Editura Pro Universitaria. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-67832-1>

SUCCINTE CONSIDERAȚIUNI PRIVIND ACTIVITATEA DE AVIZARE A CURȚII CONSTITUȚIONALE ÎN PERIOADA ANILOR 1995-2023 (analiză statistică)

KUCIUK Valeriu

doctor în drept, lector universitar

președintele AO „Institutul Justiției Constituționale”

vkuchiuk@yahoo.com; <https://orcid.org/0000-0002-5903-2651>

Rezumat

În lucrare, autorul analizează activitatea Curții Constituționale desfășurate de Curtea Constituțională în perioada anilor 1995-2023 privind avizarea proiectelor de legi constituționale, constatarea circumstanțelor și confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare desfășurate în perioada de referință în Republica Moldova. Efectuând o analiză succintă probată cert și expres prin date statistice, tabele de rigoare și grafice clare care exprimă o anumită evoluție, autorul deduce unele concluzii și recomandări, valabile pentru activitatea curentă a autorității de jurisdicție constituțională, dar și cea de viitor, așa ca problema unității materiei constituționale, a contradicției normelor din proiectele de lege pentru modificarea Constituției, dar și chestiunea limitelor revizuirii Constituției, având în vedere necesitatea respectării condițiilor de rigoare pentru efectuarea ei.

Cuvinte-cheie: Constituția, Curtea Constituțională, aviz constituțional, constatarea circumstanțelor.

Summary

The author analyzes the activity of the Constitutional Court carried out by the Constitutional Court during the years 1995-2023 regarding the approval of draft constitutional laws, ascertaining the

circumstances and confirming the results of the parliamentary elections held during the reference period in the Republic of Moldova. Carrying out a brief analysis clearly and expressly proven by statistical data, rigor tables and clear graphs that express a certain evolution, the author deduces some conclusions and recommendations, valid for the current activity of the constitutional jurisdiction authority, but also for the future, as the problem the unity of the constitutional matter, the contradiction of the norms in the draft laws for the amendment of the Constitution, but also the question of the limits of the revision of the Constitution, considering the need to comply with the strict conditions for its implementation.

Key words: *the constitution, Constitutional Court, constitutional opinion, ascertainment of circumstances.*

Introducere

Ținând cont de faptul că la 29 iulie 2024 Constituția Republicii Moldova a marcat jubileul său de 30 ani, este de avut în vedere și traseul de activitate a Curții Constituționale care la 23 februarie 2025 de asemenea va celebra vârsta de 30 de ani. Aceste date jubiliare, ne inspiră să cercetăm unele aspecte de bilanț și totalizare a activității Curții Constituționale pe diferite segmente de funcționare.

Or, autoritatea de jurisdicție constituțională a fost constituită cu scopul clar expus în textul Constituției²⁷⁵ – de a garanta suprematia Constituției de a asigura realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească și de a garanta responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.

Astfel, avînd rolul de a se expune pe subiecte cruciale, Curtea are și sarcina importantă stabilită în art.135 alin.(1) lit. c), d), e) și f) pronunțîndu-se prin avize asupra diferitpr aspecte de subiecte constituționale expres stabilite în Constituție.

²⁷⁵ Constituția Republicii Moldova. Publicată: 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140.

În activitatea sa de avizare, activitate care merită a fi analizată sub diferite aspecte (statistic, normativ legal, ca funcție constituțională, etc.) aspectul care necesită de a fi subliniat este clauza de independență a autorității de jurisdicție constituțională.

Metodologie

Prezenta cercetare este bazată pe metodologia aplicării celor trei niveluri de metode: metode de maximă generalitate, metode specifice științei juridice combinate cu metodele specifice altor științe dar care sunt aplicabile la caz.

Astfel, vom utiliza, modelul de cercetare a realității practice subordonate fenomenului juridic, având ca temei toate avizele emise de Curtea Constituțională pe parcursul anilor 1995-2023, grupându-le după conținut juridic și conținutul de substanță și vectorul hotărârii Curții (pozitiv sau negativ), întemeiată pe statistica datelor.

De aceea, pe lângă metodele specifice ramurii juridice s-a utilizat atât generalizarea, cât și extinderea metodei statistice – metodă proprie altor ramuri ale științelor umanistice. În așa mod a fost extinsă cercetarea noastră cu fațetă interdisciplinară. Așa, folosirea acestei metodologii ca abordare complexă a unor categorii distincte de hotărâri ale Curții, prin utilizarea ansamblului de metode specifice dreptului (logica juridică, metoda comparației juridice, metoda analizei juridice) și procedee deductive cu ajutorul cărora are loc studierea, cercetarea și analiza juridică efectuată au condus la deducerea anumitor concluzii și recomandări.

Rezultate obținute și discuții

Constituirea și activitatea Curții Constituționale din Republica Moldova este reglementată de titlul V din Constituția Republicii Moldova intitulat „Curtea Constituțională” care conține 7 articole²⁷⁶, dar și de două legi speciale – Legea cu privire la Curtea Constituțională și Codul jurisdicției constituționale.

²⁷⁶ Art.134 – 143 din Constituția Republicii Moldova. Publicată: 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140.

În conformitate cu prevederile Constituției, Curtea Constituțională este independentă. Despre aceasta ne indică două norme constituționale atât la nivel instituțional, cât și la nivel individual. Așa, această clauză de independență a Curții Constituționale o constatăm în art. 134 alin. (2) care prevede că „Curtea Constituțională este independentă de orice altă autoritate publică și se supune numai Constituției”. De asemenea, o altă prevedere din art. 137 „Independența”, care statuează la nivel de persoană – judecător constituțional, că „Judecătorii Curții Constituționale sînt inamovibili pe durata mandatului, independenți și se supun numai Constituției.

Acest fundament constituțional care stabilește expres independența acestei autorități, este în stare să asigure legal protecția de stat și garantarea independenței judecătorilor constituționali la nivelul care să asigure imparțialitatea la adoptarea hotărârilor Curții din oricare sferă de activitate, inclusiv în cele care vizează poziția Curții vizavi de subiecte ce țin de interpretarea Constituției, de litigiile constituționale, de constatarea circumstanțelor și de oricare alte subiecte de natură constituțională.

De aceea, în investigația noastră a unor anumite hotărâri ale Curții – și anume privind avizele emise de CC, ne vom baza pe imperativa constituțională de independență funcțională juridică a Curții Constituționale la pronunțarea hotărârilor sale.

În contextul expus supra, este de reținut că conform legii²⁷⁷, dacă la adoptarea hotărârii sale, se înregistrează paritate de voturi, actul contestat se prezumă a fi constituțional, iar cauza se sistează. Este vorba de cazul în care Curtea se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției²⁷⁸.

Dar în alte cazuri, legea stabilește o abordare specială, fiindcă „În alte cazuri de paritate a voturilor se consideră că hotărârea, decizia sau avizul nu au fost adoptate, iar examinarea cauzei se sistează, cu excepția cazurilor prevăzute la art.4 alin.(1) lit.d), e), f) și h), când

²⁷⁷ Art. 27 alin.(2) din Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317 din 13-12-1994

²⁷⁸ Art. 4 alin.(1) lit.c) din Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317 din 13-12-1994

examinarea cauzei se amână”. Așa deci, în cazurile în care Curtea Constituțională își exercită atribuțiile sale și

d) confirmă rezultatele referendumurilor republicane;

e) confirmă rezultatele alegerii Parlamentului și a Președintelui Republicii Moldova, validează mandatele deputaților și al Președintelui Republicii Moldova;

f) constată circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului, demiterea Președintelui Republicii Moldova, interimatul funcției de Președinte, imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de a-și exercita atribuțiile mai mult de 60 de zile;

h) hotărăște asupra chestiunilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid,

autoritatea de jurisdicție constituțională doar amână ședința, dar nu o sistează.

Aceste prevederi provoacă mai multe întrebări.

În opinia noastră, legiuitorul nejustificat a adoptat diferite abordări față de atribuțiile constituționale ale Curții, stabilind diferite modalități procesuale de comportament.

Totodată, nu este clar până când poate fi amânată confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentului și a președintelui, sau până când se amână validarea mandatelor deputaților și/sau al Președintelui țării?

Or, paritatea de voturi nedeterminată și diferit reglementată, ar însemna promovarea unei blocări de activitate, care ar avea ca consecință blocarea unor alte procese importante, cum ar fi abilitarea cu competențe, constituirea unor autorități publice, etc.

Dar și de ce ar fi necesară sistarea procedurilor în cazul în care există paritate, de ce nu se urmează o amânare a ședinței?

În același timp însăși amânarea ședinței Curții trezește întrebări – ce ar putea să se întâmple ca judecătorii constituționali să-și modifice opinia sa, cine sau ce îi va influența pe judecători constituționali pentru ca ei să-și schimbe părerea?

Și dacă nu sunt validate alegerile sau mandatele, oare nu apar suspiciuni în independența și imparțialitatea judecătorilor?

Acestea și alte întrebări de așa gen, sunt sau pot fi generate doar de o normă legală neclară.

Am considera că în cazul dat, este necesară o singură procedură legală clară pentru adoptarea tuturor hotărârilor Curții Constituționale, care ar fi aplicată uniform și standard. Or claritatea normelor legale și a procedurilor aplicate în contenciosul constituțional ar fortifica într-adevăr încrederea societății în independența reală a instituției constituționale și a judecătorilor ei, a imparțialității și obiectivității Curții.

Statut juridic al avizelor CC

În conformitate cu prevederile Constituției cu titlul „Hotărârile Curții Constituționale”, Curtea adoptă hotărâri, iar „hotărârile Curții Constituționale sînt definitive și nu pot fi atacate”²⁷⁹.

Totodată, conform prevederilor **articolului 26 cu titlul „Actele Curții Constituționale”**, Curtea Constituțională adoptă diferite categorii de hotărâri, și anume

- a) hotărâri,
- b) decizii, și
- c) emite avize.

Procedura stabilită de lege²⁸⁰ prevede că după adoptare, hotărârile și avizele Curții Constituționale se pronunță în plen și trebuie să fie publicate în Monitorul Oficial al Republicii Moldova în decursul a 10 zile de la data adoptării²⁸¹.

Este important de menționat că hotărârile Curții Constituționale produc efect numai pentru viitor.

În jurisprudența sa, Curtea a reținut că textul „hotărârile Curții

²⁷⁹ Art.140 alin.(2) al Constituției Republicii Moldova. Publicată: 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140.

²⁸⁰ Art. 26 alin.(2) din Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317 din 13-12-1994

²⁸¹ Kuciuk V., Pușcaș V., Sacralitatea principiilor de activitate constituțională, Legea și Viața, nr.12(288) / 2015 / ISSN 2587-4365 /ISSNe 2587-4373, pp.4-16, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/1_Sacralitatea%20principiilor%20de%20activitate%20constitutionala.pdf

Constituționale” din articolul 140 alin. (2) din Constituție nu distinge nici în funcție de tipurile actelor pe care Curtea le pronunță (hotărâre, decizie, aviz), nici în funcție de conținutul acestora. Astfel, noțiunea de „hotărâre” este una generală și cuprinde toate tipurile de acte ale Curții: hotărâre, decizie, aviz. Orice act al Curții Constituționale (hotărâre, aviz, decizie) pronunțat în legătură cu exercitarea unei competențe prevăzute expres în Constituție este definitiv și nu poate fi supus niciunei căi de atac. Indiferent de natura hotărârilor Curții, ele își produc efectele pe care Constituția le conferă în raport cu atribuția exercitată de Curte, forța lor juridică neputând fi contestată sau confirmată de nicio altă autoritate publică²⁸².

În context, remarcăm, că doar hotărârile și avizele se adoptă în numele Republicii Moldova, sânt definitive și intră în vigoare la data adoptării. La decizia Curții, conform legislației speciale în vigoare²⁸³, unele acte intră în vigoare la data publicării sau la data indicată în ele.

Astfel, conform prevederilor constituționale²⁸⁴, Curtea Constituțională are competența de a se pronunța asupra inițiativelor de revizuire a Constituției, iar proiectele de legi constituționale pot fi prezentate Parlamentului numai împreună cu avizul Curții Constituționale.

De asemenea, în jurisprudența sa, Curtea a notat că interpretarea textului constituțional, în sensul atribuirii unui rol pur formal Curții Constituționale în cadrul procedurii de avizare a unui proiect de lege privind revizuirea Constituției, ar fi de natură să golească de conținut această competență a sa. Or, această competență i-a fost conferită de constituantă având în vedere tocmai rolul și poziția pe care Curtea o ocupă în cadrul sistemului politic și juridic al socie-

²⁸² a se vedea HCC nr. 5 din 25 februarie 2020, § 140; HCC nr. 9 din 26 martie 2020, § 62; HCC nr. 20 din 9 iulie 2020, punctul 2 din Dispozitiv, §§ 34, 36, 37, 44

²⁸³ Legea nr. 173 din 06-07-1994 privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111742&lang=ro

²⁸⁴ Art.135 alin. (1) lit. c) și 141 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova

tății, rol și poziție care îi permit să analizeze amendamentele în mod imparțial, departe de tentația actorilor politici de a lua decizii de conjunctură²⁸⁵.

Constituția necesită a fi stabilă în calitatea ei de sursă primară a legitimității și legalității regimului constituțional și al cadrului legal în vigoare.

În calitatea sa de trăsătură primordială și esențială a Constituției.

Stabilitatea constituțională înseamnă stabilitatea regimului constituțional. Lipsirea cadrului legal în vigoare de rigiditatea normei constituționale, conduce în mod sistemic la zdruncinarea regimului constituțional, dar și la afectarea cadrului legal în vigoare de neconstituționalitate.

Având în vedere că asigurarea stabilității Constituției este sarcina de bază a Curții Constituționale, procedura de revizuire a Constituției trebuie și este sub controlul permanent al Curții Constituționale. În sensul dat, rezultatul interacțiunii tuturor factorilor care determină modificarea constituției, necesită a fi verificat și avizat de autoritatea de jurisdicție constituțională. Și în acest caz, este importantă atât procedura de revizuire a Constituției, cât și modul în care prevederile constituționale sunt aplicate, inclusiv dar poate chiar în primul rând de către însăși Curtea Constituțională, care în calitatea sa de garant al supremației Constituției, urmează a veghea și verifica întregul proces de revizuire a Constituției, și deci de asigurare a stabilității ei.

Așa, avizele Curții Constituționale prin care Curtea se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției Republicii Moldova pot avea substanță diferită. Așa, unele prevederi din proiectul respectiv de lege constituțională prezentat Curții pot fi avizate pozitiv în integralitatea lor, la caz unele prevederi pot fi avizate pozitiv parțial, iar altele avizate negativ. Or, pentru ca proiectul de lege constituțională avizat parțial negativ să poată fi prezentat Curții pentru avizare, subiectul sesizării este obligat să înlăture deficiențele constatate de Curte și să solicite în mod repetat avizul Curții Constituționale asupra proiectului de lege modificat.

²⁸⁵ a se vedea HCC nr. 7 din 4 martie 2016, § 97

La rândul său, proiectul de lege constituțională prezentat Curții poate fi integral avizat negativ, fapt care obligă subiectul sesizării să preia procedura de la început, ținând cont de obiecțiile și criticile de constituționalitate aduse de Curte. În caz contrar, atunci când subiectul sesizării Curții nu respectă considerațiunile Curții, el încalcă principiul loialității constituționale²⁸⁶.

Este important de subliniat că la baza avizării proiectelor de legi constituționale de revizuire a Constituției Republicii Moldova este poziția de principiu a organismelor internaționale în domeniul drepturilor omului²⁸⁷.

În opinia noastră, fundamentul juridic recomandat și oferit de organisme internaționale europene, necesită a fi implementat cu atenție în practica jurisprudențială a Curții, or, principiile moderne și abordările doctrinare de ultima oră, ar putea fi inacceptabile pentru realitățile conservative din republică. Totodată, având în vedere evoluția implementării masive în UE a legislației bazate pe precedent, necesită a ține cont că normele doctrinare ale sistemului de drept național sunt întemeiate pe dreptul roman, diferit de dreptul anglo-saxon.

Date statistice și aprecieri

Pe parcursul a 28 de ani (1995 – 2023), Curtea Constituțională a emis 66 de avize, dintre care:

- a) 50 de avize pozitive;
- b) 7 avize parțial pozitive, și
- c) 9 avize negative.

În intervalul de timp sus menționat Curtea a soluționat,

- 1) 49 sesizări cu privire la modificarea Constituției,
- 2) 12 sesizări cu privire la aplicarea normelor constituționale, și

²⁸⁶ a se vedea HCC nr. 7 din 18 mai 2013, § 49; HCC nr. 33 din 10 octombrie 2013, § 50; HCC nr. 30 din 8 decembrie 2015, § 43; DCC nr. 3 din 17 februarie 2014, § 30; DCC nr. 96 din 6 august 2020, § 40

²⁸⁷ Opinia *amicus curiae* comună urgentă nr. 1003/2020 a Comisiei de la Veneția și a Directoratului General pentru Drepturile Omului și Preeminența Dreptului (DGI) al Consiliului Europei adoptată la 16 noiembrie 2020

3) 5 sesizări cu privire la confirmarea rezultatelor alegerii Parlamentului RM.

Din cele 49 de avize ale Curții Constituționale cu privire la modificarea Constituției, Parlamentul a finalizat procedura legislativă, și respectiv, a adoptat doar 14 legi pentru modificarea Constituției Republicii Moldova. În rest, 35 de inițiative legislative de modificare a Constituției Republicii Moldova, nu au finalizat procedura legislativă, și respectiv nu au avut finalitate.

Este de menținut că în perioada de referință, cel mai des au fost supuse modificărilor articolele 70 (**incompatibilități și imunități**), 78 (**Alegerea Președintelui**), 89 (**suspendarea din funcție**), 91(**interimatul funcției**) și 116 (**statutul judecătorilor**) din Constituția Republicii Moldova. Acest fapt atrage atenția cercetătorului asupra faptului, că în vizorul Suveranului au fost întotdeauna ridicate problema statutului juridic al aleșilor poporului (deputații și președintele țării), dar și a magistraților.

În urma analizei avizelor emise de către Curte asupra proiectelor de lege pentru modificarea Constituției, sa constatat existența unor probleme sistemice, stabilite de Curte, așa ca:

- a) încălcarea de către Parlamentul RM a procedurii legislative de adoptare a legii cu privire la modificarea Constituției
- b) înaintarea unor propuneri legislative care conduc la încălcarea unității materiei constituționale,
- c) constatarea contradicțiilor juridice între normele proiectelor de lege pentru modificarea Constituției cu normele în vigoare ale Constituției, fapt care în caz de adoptare a unor astfel de modificări în textul Constituției va genera divergență între diferite părți ale textului constituțional/diverse norme constituționale.

Abordând sub aspect statistic subiectul analizei avizelor emise de către Curte pe marginea sesizărilor privind avizarea proiectelor respective de lege pentru modificarea Constituției (1995 – 2023), constatăm, că:

- a) cea mai des întâlnită problemă constatată de Curtea Consti-

tuțională în cadrul proiectelor de revizuire a Constituției ține de încălcarea unității materiei constituționale, de contradicția între normele proiectelor de lege pentru modificarea Constituției cu normele actuale ale Constituției (încălcare constatată în 12 avize constituționale);

- b) pe poziția secundară se află încălcarea de către Parlamentul RM a procedurii legislative de adoptare a legii cu privire la modificarea Constituției, și anume nerespectarea condițiilor necesare pentru inițierea, examinarea și adoptarea proiectului de lege constituțional de revizuire a Constituției (identificată de Curte în 3 sesizări);
- c) ultimul tip de neregularitate identificat de Curtea Constituțională în procesul soluționării sesizărilor este dublarea normelor Constituției actuale cu normele propuse în proiectele de lege privind modificarea Constituției.

Concluzii și recomandări

Având în vedere cercetarea și constatările expuse supra, vom formula unele concluzii și recomandări în vederea perfecționării cadrului legal în vigoare ce ține de activitatea de avizare a Curții Constituționale.

Așa, constatând că legiuitorul nejustificat a adoptat diferite abordări față de atribuțiile constituționale ale Curții, stabilind diferite modalități procesuale de comportament în procedura de votare (caz de paritate a voturilor) care trezesc suspiciuni în independența și imparțialitatea judecătorilor, propunem perfecționarea legislației speciale care reglementează activitatea autorității de jurisdicție constituțională prin reglementarea unei proceduri clare și uniforme de examinare. Votare și adoptare a hotărârilor Curții.

Se apreciază că, cazul parității de voturi necesită a fi eliminat prin votul definitiv al președintelui Curții, sau printr-un număr impar de judecători constituționali.

De asemenea, considerăm binevenite următoarele măsuri regulatorii:

- 1) reglementarea distinctă și detaliată în Codul jurisdicției constituționale a următoarelor proceduri de avizare:
 - a) a sesizărilor cu privire la modificarea Constituției,
 - b) a sesizărilor privind aplicarea normelor constituționale,
 - c) a sesizărilor cu privire la confirmarea rezultatelor alegerii Parlamentului RM, și
 - d) a sesizărilor privind constatarea circumstanțelor.
- 2) stabilirea în regulamentul Parlamentului, dar și în Codul jurisdicției constituționale a cerințelor mai rigide vizavi de procedura legislativă privind modificarea Constituției, dar și a obligațiilor funcționale ale judecătorilor Curții de neadmitere a încălcării unității materiei constituționale.
- 3) reglementarea detaliată a procedurii de avizare, fiind elaborate ghidurile respective pentru toate categoriile de activități de avizare.

În aceeași ordine de idei, considerăm necesar fortificarea cadrului legal național care să fie bazat în exclusivitate pe sistemul de drept roman, fiind exclusă abordarea și utilizarea sistemică a dreptului de precedent în justiția națională.

La prezenta cercetare anexăm următoarele tabele, diagrame și grafice²⁸⁸:

- 1) Borderoul Avizelor Curții Constituționale
- 2) Borderoul Avizelor Curții Constituționale (grafică)
- 3) Borderoul articolelor din Constituție avizate de Curtea Constituțională
- 4) Borderoul articolelor din Constituție avizate de Curtea Constituțională (grafic)
- 5) Borderoul calificativelor avizelor Curții Constituționale
- 6) Borderoul calificativelor avizelor Curții Constituționale (diagramă)
- 7) Borderoul legilor de modificare a Constituției adoptate de

²⁸⁸ Notă: la elaborarea tabelelor, diagramelor și graficelor, autorul a fost asistat tehnic de Dumitru Chiriac, student al USPUE „Constantin Stere”, stagiar în DGJ a Secretariatului Parlamentului Republicii Moldova

Parlamentul RM în perioada 1995-2023

- 8) Borderoul legilor de modificare a Constituției adoptate de Parlamentul RM în perioada 1995-2023 (grafic)
- 9) Deficiențele constatate de Curtea Constituțională în avizele sale asupra proiectelor de lege de revizuire a Constituției
- 10) Deficiențele constatate de Curtea Constituțională în avizele sale asupra proiectelor de lege de revizuire a Constituției (grafic)

ANEXE

Borderoul Avizelor Curții Constituționale

Numărul	Data	Denumirea Avizului Curții Constituționale
1.	18.04.1995	Avizul Curții Constituționale nr.3 privind modificarea articolelor 13 și 118 din Constituția Republicii Moldova
2.	15.11.1995	Hotărârea CC nr.758 Avizul Curții Constituționale la sesizarea Președintelui Republicii Moldova privind modificarea articolului 116 și articolului III titlul VII «Dispoziții finale și tranzitorii» din Constituția Republicii Moldova
3.	17.03.1997	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege constituțională privind modificarea unor articole din Constituția Republicii Moldova
4.	10.06.1998	Avizul Curții Constituționale nr.1 la inițiativa de completare a art.73 din Constituția Republicii Moldova
5.	09.02.1999	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege constituțională privind modificarea unor articole din Constituția Republicii Moldova
6.	18.02.1999	Avizul Curții Constituționale nr.2 asupra inițiativei de completare a art.73 din Constituția Republicii Moldova

Numărul	Data	Denumirea Avizului Curții Constituționale
7.	11.05.1999	Avizul Curții Constituționale nr.3 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea art. 127 din Constituția Republicii Moldova
8.	14.10.1999	Avizul Curții Constituționale nr.4 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
9.	19.10.1999	Avizul Curții Constituționale nr.5 la proiectul legii constituționale privind modificarea art.124 și 125 din Constituție
10.	16.11.1999	Avizul Curții Constituționale nr.6 asupra inițiativei de revizuire a Constituției Republicii Moldova
11.	11.07.2000	Avizul Curții Constituționale nr.3 Aviz asupra inițiativei de revizuire a Constituției Republicii Moldova
12.	11.07.2000	Avizul Curții Constituționale nr.2 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
13.	11.07.2000	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
14.	26.12.2000	Avizul Curții Constituționale nr.4 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului
15.	25.01.2001	Avizul Curții Constituționale nr.1 Aviz asupra proiectului de lege constituțională privind modificarea și completarea unor articole din Constituție
16.	13.03.2001	Avizul Curții Constituționale nr.2 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerii Parlamentului Republicii Moldova

Numărul	Data	Denumirea Avizului Curții Constituționale
17.	25.10.2001	Avizul Curții Constituționale nr.3 Aviz asupra proiectelor de legi pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
18.	12.02.2002	Avizul Curții Constituționale nr.1 Aviz asupra proiectului de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
19.	30.07.2002	Avizul Curții Constituționale nr.2 asupra inițiativei de revizuire a Constituției
20.	26.11.2002	Aviz nr.3 asupra proiectului de Lege constituțională privind modificarea art.88 lit.g) din Constituție
21.	28.11.2002	Avizul Curții Constituționale nr.4 Aviz asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea și completarea unor articole din Constituția Republicii Moldova
22.	16.12.2004	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege pentru completarea art.135 și modificarea art.136 din Constituția Republicii Moldova
23.	17.03.2005	Avizul Curții Constituționale nr.1 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova
24.	22.09.2005	Avizul Curții Constituționale nr.2 asupra proiectelor de lege pentru modificarea art.24 alin. (3) din Constituția Republicii Moldova
25.	25.04.2006	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege pentru excluderea propoziției "Caracterul licit al dobândirii se prezumă" din alineatul (3) articolul 46 din Constituția Republicii Moldova
26.	03.04.2008	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege pentru completarea art.81 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova

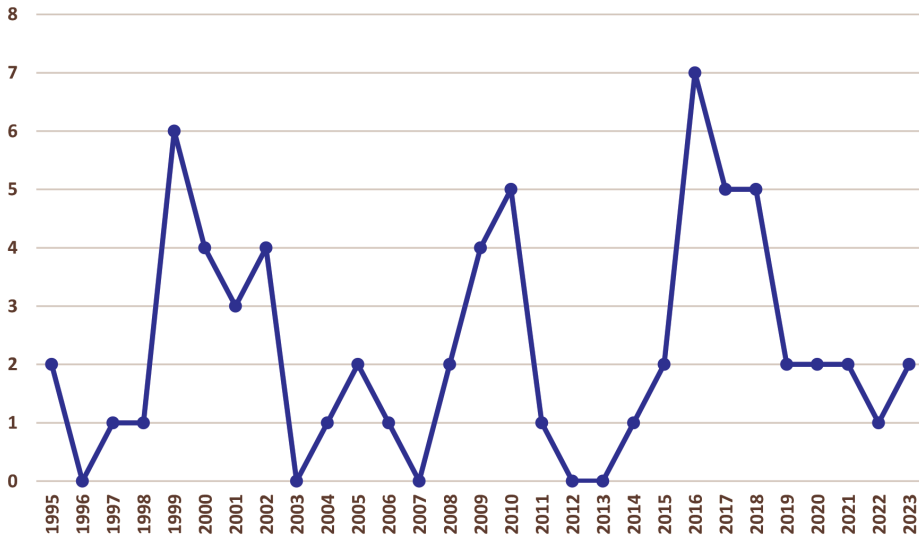
Numărul	Data	Denumirea Avizului Curții Constituționale
27.	09.12.2008	Avizul Curții Constituționale nr.2 asupra proiectului de lege pentru modificarea art.32 din Constituția Republicii Moldova
28.	22.04.2009	Avizul Curții Constituționale nr.1 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova
29.	12.06.2009	Avizul Curții Constituționale nr.2 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului
30.	14.08.2009	Avizul Curții Constituționale nr.3 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova
31.	17.09.2009	Avizul Curții Constituționale nr.4 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova
32.	29.04.2010	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra inițiativei de revizuire a art.78 din Constituția Republicii Moldova
33.	04.05.2010	Avizul Curții Constituționale nr.2 asupra inițiativei de revizuire a art.78 din Constituția Republicii Moldova
34.	06.07.2010	Avizul Curții Constituționale nr.3 asupra inițiativei de revizuire a art.78 din Constituția Republicii Moldova prin referendum constituțional
35.	21.09.2010	Avizul Curții Constituționale nr.4 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului
36.	24.12.2010	Avizul Curții Constituționale nr.5 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova
37.	25.11.2011	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege pentru modificarea și completarea articolelor 70 și 71 din Constituția Republicii Moldova

Numărul	Data	Denumirea Avizului Curții Constituționale
38.	22.09.2014	Avizul nr.1 asupra inițiativei de revizuire a articolelor 78, 85, 89, 91 și 135 din Constituția Republicii Moldova prin referendum republican
39.	24.07.2015	Avizul nr.1 asupra inițiativei de revizuire a articolului 78 alineatul (3) din Constituția Republicii Moldova
40.	10.11.2015	Aviz nr.2 asupra inițiativei civice de revizuire a articolelor 60, 70, 78 și 89 din Constituția Republicii Moldova prin referendum republican
41.	29.02.2016	Aviz nr.1 asupra inițiativei de revizuire a articolelor 78, 85 alineatul (4) și 89 din Constituția Republicii Moldova
42.	16.03.2016	Aviz nr.2 asupra inițiativei de revizuire a articolului 70 alineatul (3) din Constituția Republicii Moldova
43.	18.04.2016	Aviz nr.4 asupra inițiativei de revizuire a articolului 70 din Constituția Republicii Moldova
44.	18.04.2016	Aviz nr.3 la proiectul de lege pentru completarea Constituției Republicii Moldova cu articolul 59/1
45.	19.04.2016	Aviz nr.6 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
46.	19.04.2016	Aviz nr.5 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
47.	06.12.2016	Aviz nr.7 la proiectul de lege pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
48.	24.01.2017	Aviz nr.1 asupra inițiativei de revizuire a articolului 42 din Constituția Republicii Moldova
49.	20.10.2017	Aviz nr.2 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unui ministru

Numărul	Data	Denumirea Avizului Curții Constituționale
50.	31.10.2017	Aviz nr.3 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova
51.	05.12.2017	Aviz nr.4 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
52.	11.12.2017	Aviz nr.5 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
53.	02.01.2018	Aviz nr.1 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unor membri ai Guvernului
54.	05.01.2018	Aviz nr.2 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de promulgare a unei legi
55.	10.04.2018	Aviz nr.3 la proiectul de lege pentru modificarea articolelor 50 și 51 din Constituția Republicii Moldova (persoane cu dizabilități)
56.	24.09.2018	Aviz nr.4 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unor membri ai Guvernului
57.	10.12.2018	Aviz nr.5 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de promulgare a unor legi

Numărul	Data	Denumirea Avizului Curții Constituționale
58.	09.06.2019	Avizul nr.1 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de dizolvare a Parlamentului și de stabilire a datei alegerilor parlamentare anticipate
59.	09.06.2019	Avizul nr.2 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului
60.	22.09.2020	Aviz nr.1 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției (sistemul judecătoresc [3])
61.	03.12.2020	Aviz nr.2 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției (sistemul judecătoresc)
62.	15.04.2021	Avizul nr.1 pentru constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului
63.	26.10.2021	Avizul nr.2 al sesizării nr. 197c/2021 privind proiectul de lege pentru modificarea articolului 70 din Constituție (imunitatea deputatului)
64.	15.03.2022	Avizul nr.1 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 46 din Constituție (prezumția dobândirii licite a bunurilor de către persoanele care exercită funcții publice)
65.	14.02.2023	Aviz nr.1 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 70 din Constituție (imunitatea deputatului)
66.	27.07.2023	Avizul nr.2 (sesizarea nr. 204c/2022) la proiectul de lege pentru modificarea articolului 70 alin. (1) din Constituție (incompatibilitatea deputatului)

Borderoul Avizelor Curții Constituționale (grafică)

Borderoul articolelor din Constituție avizate de Curtea Constituțională

Numărul	Articolul constituțional	Avizul Curții Constituționale
1.	1, alin.(3)	Avizul nr.5 din 11.12.2017.
2.	8 ¹ , alin.(1) și (2)	Avizul nr.5 din 11.12.2017.
3.	13	Avizul nr.3 din 18.04.1995; Avizul nr.3 din 31.10.2017.
4.	17	Avizul nr.1 din 12.02.2002.
5.	18	Avizul nr.1 din 12.02.2002.
6.	19	Avizul nr.1 din 12.02.2002.
7.	24, alin.(3)	Avizul nr.1 din 17.03.1997; Avizul nr.1 din 09.02.1999; Avizul nr.2 din 11.07.2000; Avizul nr.2 din 22.09.2005.
8.	25	Avizul nr.1 din 17.03.1997.
9.	25, alin.(3) și (4)	Avizul nr.1 din 09.02.1999; Avizul nr.2 din 11.07.2000.

Numărul	Articolul constituțional	Avizul Curții Constituționale
10.	29, alin.(3)	Avizul nr.1 din 17.03.1997.
11.	30	Avizul nr.1 din 17.03.1997.
12.	30, alin.(2)	Avizul nr.1 din 09.02.1999; Avizul nr.2 din 11.07.2000;
13.	32	Avizul nr.2 din 09.12.2008.
14.	42	Avizul nr.1 din 24.01.2017.
15.	46, alin.(3)	Avizul nr.1 din 25.04.2006; Avizul nr.1 din 15.03.2022.
16.	50, alin.(3)	Avizul nr.3 din 10.04.2018.
17.	51	Avizul nr.3 din 10.04.2018.
18.	54	Avizul nr.1 din 17.03.1997; Avizul nr.2 din 11.07.2000.
19.	54, alin.(1), (2), (4) și (5)	Avizul nr.1 din 09.02.1999.
20.	55	Avizul nr.1 din 17.03.1997; Avizul nr.1 din 09.02.1999; Avizul nr.2 din 11.07.2000.
21.	59 ¹	Avizul nr.1 din 11.07.2000; Avizul nr.3 din 18.04.2016.
22.	60	Avizul nr.2 din 10.11.2015.
23.	60, alin.(1) și (2)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
24.	61, alin.(3)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
25.	63, alin.(2)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
26.	64, alin.(2)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
27.	66	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
28.	70	Avizul nr.1 din 25.01.2001; Avizul nr.3 din 25.10.2001; Avizul nr.1 din 25.11.2011; Avizul nr.2 din 10.11.2015; Avizul nr.4 din 18.04.2016.
29.	70, alin.(1)	Avizul nr.1 din 11.07.2000; Avizul nr.2 din 27.07.2023.

Numărul	Articolul constituțional	Avizul Curții Constituționale
30.	70, alin.(3)	Avizul nr.2 din 16.03.2016; Avizul nr.2 din 26.10.2021; Avizul nr.1 din 14.02.2023.
31.	71	Avizul nr.1 din 25.01.2001; Avizul nr.3 din 25.10.2001; Avizul nr.1 din 25.11.2011.
32.	72	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
33.	72, alin.(5)	Avizul nr.2 din 30.07.2002;
34.	73	Avizul nr.1 din 10.06.1998; Avizul nr.2 din 18.02.1999; Avizul nr.4 din 28.11.2002.
35.	74	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
36.	74, alin.(3)	Avizul nr.4 din 14.10.1999.
37.	75	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
38.	76	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
39.	77, alin.(3)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
40.	78	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 29.04.2010; Avizul nr.2 din 04.05.2010; Avizul nr.3 din 06.07.2010; Avizul nr.1 din 22.09.2014; Avizul nr.2 din 10.11.2015; Avizul nr.1 din 29.02.2016.
41.	78, alin.(3)	Avizul nr.1 din 24.07.2015.
42.	78, alin.(5)	Avizul nr.4 din 26.12.2000; Avizul nr.2 din 12.06.2009; Avizul nr.4 din 21.09.2010.
43.	79, alin.(2)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
44.	80	Avizul nr.6 din 16.11.1999.
45.	81, alin.(1)	Avizul nr.1 din 03.04.2008.
46.	81, alin.(3) și (4)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
47.	82	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
48.	84	Avizul nr.1 din 11.07.2000.

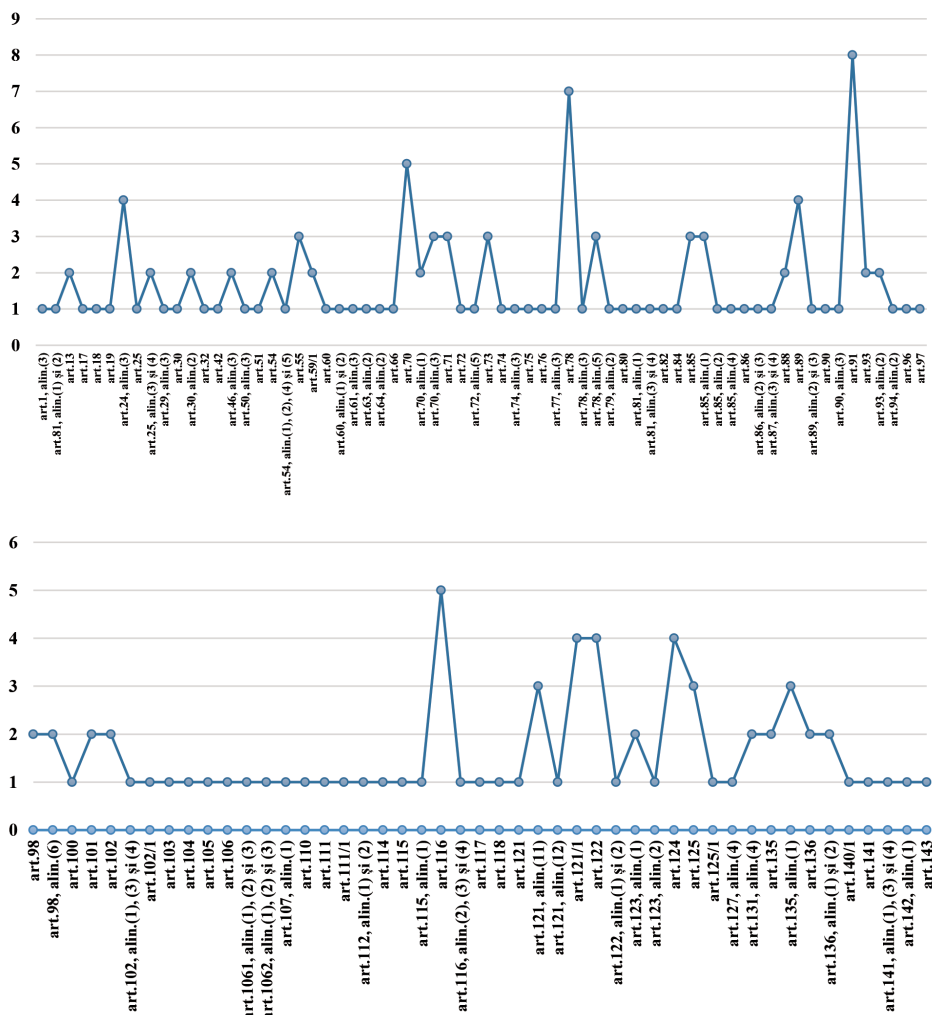
Numărul	Articolul constituțional	Avizul Curții Constituționale
49.	85	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 11.07.2000; Avizul nr.1 din 22.09.2014.
50.	85, alin.(1)	Avizul nr.1 din 09.06.2019; Avizul nr.2 din 09.06.2019; Avizul nr.1 din 15.04.2021.
51.	85, alin.(2)	Avizul nr.1 din 15.04.2021.
52.	85, alin.(4)	Avizul nr.1 din 29.02.2016.
53.	86	Avizul nr.6 din 16.11.1999.
54.	86, alin.(2) și (3)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
55.	87, alin.(3) și (4)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
56.	88	Avizul nr.1 din 11.07.2000; Avizul nr.3 din 26.11.2002.
57.	89	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 22.09.2014; Avizul nr.2 din 10.11.2015; Avizul nr.1 din 29.02.2016.
58.	89, alin.(2) și (3)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
59.	90	Avizul nr.6 din 16.11.1999.
60.	90, alin.(3)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
61.	91	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 11.07.2000; Avizul nr.4 din 17.09.2009; Avizul nr.1 din 22.09.2014; Avizul nr.2 din 20.10.2017; Avizul nr.1 din 02.01.2018; Avizul nr.4 din 24.06.2018; Avizul nr.1 din 09.06.2019.
62.	93	Avizul nr.1 din 17.03.1997; Avizul nr.1 din 11.07.2000.
63.	93, alin.(2)	Avizul nr.2 din 05.01.2018; Avizul nr.5 din 10.12.2018.
64.	94, alin.(2)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.

Numărul	Articolul constituțional	Avizul Curții Constituționale
65.	96	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
66.	97	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
67.	98	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 11.07.2000.
68.	98, alin.(6)	Avizul nr.1 din 02.01.2018; Avizul nr.4 din 24.06.2018.
69.	100	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
70.	101	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 11.07.2000.
71.	102	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 11.07.2000.
72.	102, alin.(1), (3) și (4)	Avizul nr.4 din 14.10.1999.
73.	102 ¹	Avizul nr.6 din 16.11.1999.
74.	103	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
75.	104	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
76.	105	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
77.	106	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
78.	106 ¹ , alin.(1), (2) și (3)	Avizul nr.4 din 14.10.1999.
79.	106 ² , alin.(1), (2) și (3)	Avizul nr.4 din 14.10.1999.
80.	107, alin.(1)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
81.	110	Avizul nr.4 din 28.11.2002.
82.	111	Avizul nr.4 din 28.11.2002.
83.	111 ¹	Avizul nr.4 din 28.11.2002.
84.	112, alin.(1) și (2)	Avizul nr.2 din 30.07.2002.
85.	114	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
86.	115	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
87.	115, alin.(1)	Avizul nr.3 din 25.10.2001.
88.	116	Avizul nr.758 din 15.11.1995; Avizul nr.6 din 19.04.2016; Avizul nr.4 din 05.12.2017; Avizul nr.1 din 22.09.2020; Avizul nr.2 din 03.12.2020.

Numărul	Articolul constituțional	Avizul Curții Constituționale
89.	116, alin.(2), (3) și (4)	Avizul nr.3 din 25.10.2001.
90.	117	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
91.	118	Avizul nr.3 din 18.04.1995.
92.	121	Avizul nr.4 din 05.12.2017.
93.	121, alin.(1 ¹)	Avizul nr.6 din 19.04.2016; Avizul nr.1 din 22.09.2020; Avizul nr.2 din 03.12.2020.
94.	121, alin.(1 ²)	Avizul nr.6 din 19.04.2016.
95.	121 ¹	Avizul nr.6 din 19.04.2016; Avizul nr.4 din 05.12.2017; Avizul nr.1 din 22.09.2020; Avizul nr.2 din 03.12.2020.
96.	122	Avizul nr.6 din 19.04.2016; Avizul nr.4 din 05.12.2017; Avizul nr.1 din 22.09.2020; Avizul nr.2 din 03.12.2020.
97.	122, alin.(1) și (2)	Avizul nr.3 din 25.10.2001.
98.	123, alin.(1)	Avizul nr.3 din 25.10.2001; Avizul nr.4 din 05.12.2017.
99.	123, alin.(2)	Avizul nr.3 din 25.10.2001.
100.	124	Avizul nr.1 din 17.03.1997; Avizul nr.5 din 19.10.1999; Avizul nr.1 din 11.07.2000; Avizul nr.5 din 19.04.2016.
101.	125	Avizul nr.1 din 17.03.1997; Avizul nr.1 din 11.07.2000; Avizul nr.5 din 19.04.2016.
102.	125 ¹	Avizul nr.5 din 19.04.2016.
103.	127, alin.(4)	Avizul nr.3 din 11.05.1999.
104.	131, alin.(4)	Avizul nr.4 din 14.10.1999; Avizul nr.1 din 11.07.2000.
105.	135	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 22.09.2014.

Numărul	Articolul constituțional	Avizul Curții Constituționale
106.	135, alin.(1)	Avizul nr.1 din 11.07.2000; Avizul nr.1 din 16.12.2004; Avizul nr.7 din 06.12.2016.
107.	136	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.3 din 11.07.2000.
108.	136, alin.(1) și (2)	Avizul nr.1 din 16.12.2004; Avizul nr.7 din 06.12.2016.
109.	140 ¹	Avizul nr.3 din 25.10.2001.
110.	141	Avizul nr.6 din 16.11.1999.
111.	141, alin.(1), (3) și (4)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
112.	142, alin.(1)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
113.	143	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
114.	III	Avizul nr.758 din 15.11.1995

Borderoul articolelor din Constituție avizate de Curtea Constituțională (grafic)

Borderoul calificativelor avizelor Curții Constituționale

Numărul	Denumirea Avizului constituțional	Avizul		
		pozitiv	pozitiv parțial	negativ
1.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 18.04.1995 privind modificarea articolelor 13 și 118 din Constituția Republicii Moldova	X		
2.	Hotărârea CC nr.758 din 15.11.1995 Avizul Curții Constituționale la sesizarea Președintelui RM privind modificarea articolului 116 și articolului III titlul VII «Dispoziții finale și tranzitorii» din Constituția Republicii Moldova	X		
3.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 17.03.1997 asupra proiectului de lege constituțională privind modificarea unor articole din Constituția Republicii Moldova		X	
4.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 10.06.1998 la inițiativa de completare a art.73 din Constituția Republicii Moldova			X
5.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 09.02.1999 asupra proiectului de lege constituțională privind modificarea unor articole din Constituția Republicii Moldova		X	
6.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 18.02.1999 asupra inițiativei de completare a art.73 din Constituția Republicii Moldova	X		
7.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 11.05.1999 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea art. 127 din Constituția Republicii Moldova			X
8.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 14.10.1999 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	X		

Numărul	Denumirea Avizului constituțional	Avizul		
		pozitiv	pozitiv parțial	negativ
9.	Avizul Curții Constituționale nr.5 din 19.10.1999 la proiectul legii constituționale privind modificarea art.124 și 125 din Constituție	X		
10.	Avizul Curții Constituționale nr.6 din 16.11.1999 asupra inițiativei de revizuire a Constituției Republicii Moldova	X		
11.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 11.07.2000 Aviz asupra inițiativei de revizuire a Constituției Republicii Moldova	X		
12.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 11.07.2000 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea Constituției Republicii Moldova	X		
13.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 11.07.2000 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea Constituției Republicii Moldova	X		
14.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 26.12.2000 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului	X		
15.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 25.01.2001 Aviz asupra proiectului de lege constituțională privind modificarea și completarea unor articole din Constituție	X		
16.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 13.03.2001 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerii Parlamentului Republicii Moldova	X		
17.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 25.10.2001 Aviz asupra proiectelor de legi pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	X		

Numărul	Denumirea Avizului constituțional	Avizul		
		pozitiv	pozitiv parțial	negativ
18.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 12.02.2002 Aviz asupra proiectului de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova		X	
19.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 30.07.2002 asupra inițiativei de revizuire a Constituției		X	
20.	Aviz nr.3 din 26.11.2002 asupra proiectului de Lege constituțională privind modificarea art.88 lit.g) din Constituție	X		
21.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 28.11.2002 Aviz asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea și completarea unor articole din Constituția Republicii Moldova	X		
22.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 16.12.2004 asupra proiectului de lege pentru completarea art.135 și modificarea art.136 din Constituția Republicii Moldova	X		
23.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 17.03.2005 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova	X		
24.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 22.09.2005 asupra proiectelor de lege pentru modificarea art.24 alin.(3) din Constituția Republicii Moldova	X		
25.	Avizul CC nr.1 din 25.04.2006 asupra proiectului de lege pentru excluderea propoziției "Caracterul licit al dobândirii se prezumă" din alineatul (3) articolul 46 din Constituția Republicii Moldova	X		

Numărul	Denumirea Avizului constituțional	Avizul		
		pozitiv	pozitiv parțial	negativ
26.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 03.04.2008 asupra proiectului de lege pentru completarea art.81 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova			X
27.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 09.12.2008 asupra proiectului de lege pentru modificarea art.32 din Constituția Republicii Moldova		X	
28.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 22.04.2009 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova	X		
29.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 12.06.2009 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului	X		
30.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 14.08.2009 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova	X		
31.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 17.09.2009 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova	X		
32.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 29.04.2010 asupra inițiativei de revizuire a art.78 din Constituția Republicii Moldova	X		
33.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 04.05.2010 asupra inițiativei de revizuire a art.78 din Constituția Republicii Moldova	X		
34.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 06.07.2010 asupra inițiativei de revizuire a art.78 din Constituția Republicii Moldova prin referendum constituțional	X		

Numărul	Denumirea Avizului constituțional	Avizul		
		pozitiv	pozitiv parțial	negativ
35.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 21.09.2010 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului	X		
36.	Avizul Curții Constituționale nr.5 din 24.12.2010 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova	X		
37.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 25.11.2011 asupra proiectului de lege pentru modificarea și completarea articolelor 70 și 71 din Constituția Republicii Moldova	X		
38.	Avizul nr.1 din 22.09.2014 asupra inițiativei de revizuire a articolelor 78, 85, 89, 91 și 135 din Constituția Republicii Moldova prin referendum republican		X	
39.	Avizul nr.1 din 24.07.2015 asupra inițiativei de revizuire a articolului 78 alineatul (3) din Constituția Republicii Moldova	X		
40.	Aviz nr.2 din 10.11.2015 asupra inițiativei civice de revizuire a articolelor 60, 70, 78 și 89 din Constituția Republicii Moldova prin referendum republican	X		
41.	Aviz nr.1 din 29.02.2016 asupra inițiativei de revizuire a articolelor 78, 85 alineatul (4) și 89 din Constituția Republicii Moldova			X
42.	Aviz nr.2 din 16.03.2016 asupra inițiativei de revizuire a articolului 70 alineatul (3) din Constituția Republicii Moldova			X
43.	Aviz nr.4 din 18.04.2016 asupra inițiativei de revizuire a articolului 70 din Constituția Republicii Moldova	X		
44.	Aviz nr.3 din 18.04.2016 la proiectul de lege pentru completarea Constituției Republicii Moldova cu articolul 59/1	X		

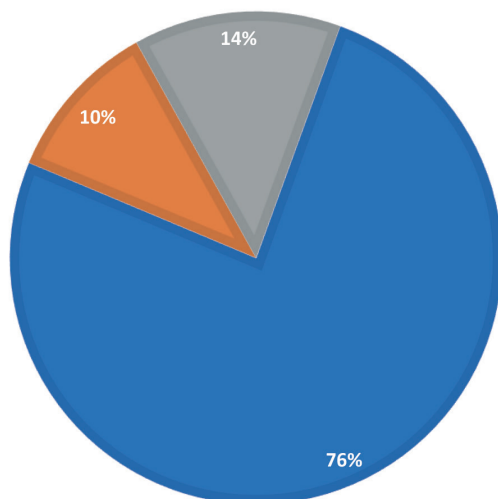
Numărul	Denumirea Avizului constituțional	Avizul		
		pozitiv	pozitiv parțial	negativ
45.	Aviz nr.6 din 19.04.2016 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	X		
46.	Aviz nr.5 din 19.04.2016 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	X		
47.	Aviz nr.7 din 06.12.2016 la proiectul de lege pentru modificarea Constituției Republicii Moldova	X		
48.	Aviz nr.1 din 24.01.2017 asupra inițiativei de revizuire a articolului 42 din Constituția Republicii Moldova		X	
49.	Aviz nr.2 din 20.10.2017 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unui ministru	X		
50.	Aviz nr.3 din 31.10.2017 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova	X		
51.	Aviz nr.4 din 05.12.2017 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	X		
52.	Aviz nr.5 din 11.12.2017 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	X		
53.	Aviz nr.1 din 02.01.2018 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unor membri ai Guvernului	X		
54.	Aviz nr.2 din 05.01.2018 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de promulgare a unei legi	X		

Numărul	Denumirea Avizului constituțional	Avizul		
		pozitiv	pozitiv parțial	negativ
55.	Aviz nr.3 din 10.04.2018 la proiectul de lege pentru modificarea articolelor 50 și 51 din Constituția Republicii Moldova (persoane cu dizabilități)	X		
56.	Aviz nr.4 din 24.09.2018 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unor membri ai Guvernului	X		
57.	Aviz nr.5 din 10.12.2018 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de promulgare a unor legi	X		
58.	Avizul nr.1 din 09.06.2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de dizolvare a Parlamentului și de stabilire a datei alegerilor parlamentare anticipate	X		
59.	Avizul nr.2 din 09.06.2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului	X		
60.	Aviz nr.1 din 22.09.2020 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției (sistemul judecătoresc [3])			X
61.	Aviz nr.2 din 03.12.2020 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției (sistemul judecătoresc)	X		
62.	Avizul nr.1 din 15.04.2021 pentru constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului	X		
63.	Avizul nr.2 din 26.10.2021 al sesizării nr. 197c/2021 privind proiectul de lege pentru modificarea articolului 70 din Constituție (imunitatea deputatului)	X		

Numărul	Denumirea Avizului constituțional	Avizul		
		pozitiv	pozitiv parțial	negativ
64.	Avizul nr.1 din 15.03.2022 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 46 din Constituție (prezumția dobândirii licite a bunurilor de către persoanele care exercită funcții publice)			X
65.	Aviz nr.1 din 14.02.2023 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 70 din Constituție (imunitatea deputatului)			X
66.	Avizul nr.2 din 27.07.2023 (sesizarea nr. 204c/2022) la proiectul de lege pentru modificarea articolului 70 alin. (1) din Constituție (incompatibilitatea deputatului)			X
67.	Numărul total	50	7	9

Borderoul calificativelor avizelor Curtii Constituționale (diagramă)

■ 1. Aviz pozitiv ■ 2. Aviz parțial pozitiv ■ 3. Aviz negativ

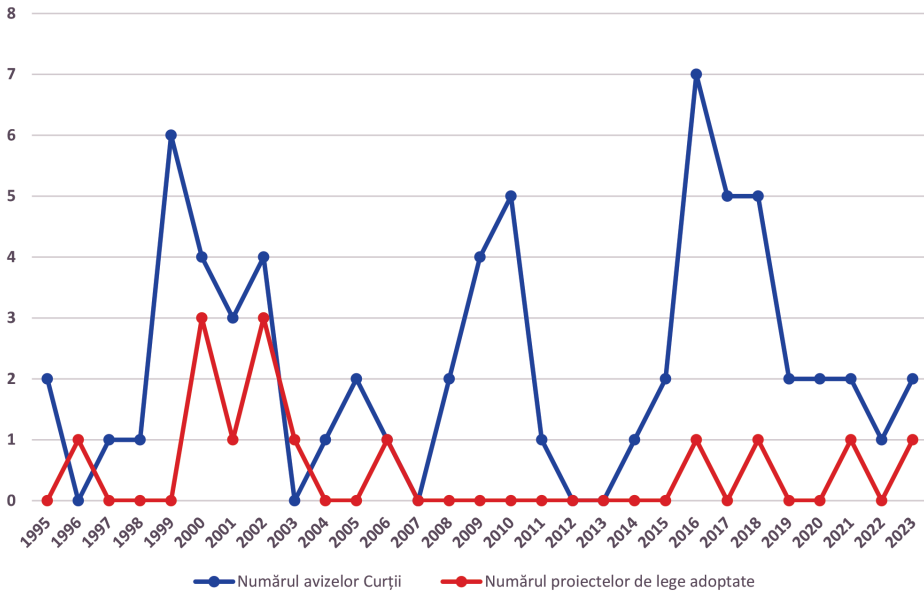

Borderoul legilor de modificare a Constituției adoptate de Parlamentul RM în perioada 1995-2023

Nu- mărul	Denumirea Avizului constituțional	Legea constituțională
1.	Hotărârea CC nr.758 din 15.11.1995 Avizul Curții Constituționale la se- sizarea Președintelui RM privind modificarea articolului 116 și artico- lului III titlul VII «Dispoziții finale și tranzitorii» din Constituția Republicii Moldova	Legea nr.957 din 19.07.1996 cu privire la unele modifi- cări în Constituția Republi- cii Moldova
2.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 14.10.1999 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	Legea nr.1115-XIV din 05.07.2000 pentru modifica- rea și completarea Constitu- ției Republicii Moldova
3.	Avizul Curții Constituționale nr.5 din 19.10.1999 la proiectul legii constituți- onale privind modificarea art.124 și 125 din Constituție	Legea nr.1115-XIV din 05.07.2000 pentru modifica- rea și completarea Constitu- ției Republicii Moldova
4.	Avizul Curții Constituționale nr.6 din 16.11.1999 asupra inițiativei de revizui- re a Constituției Republicii Moldova	Legea nr.1115-XIV din 05.07.2000 pentru modifica- rea și completarea Constitu- ției Republicii Moldova
5.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 11.07.2000 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea Constituției Republicii Moldova	Legea nr.1470 din 21.11.2002 pentru modificarea Consti- tuției Republicii Moldova
6.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 11.07.2000 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea Constituției Republicii Moldova	Legea nr.351 din 12.07.2001 pentru modificarea și com- pletarea Constituției Repu- blicii Moldova
7.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 25.10.2001 Aviz asupra proiectelor de legi pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	Legea nr.1471 din 21.11.2002 pentru modificarea Consti- tuției Republicii Moldova

Nu- mărul	Denumirea Avizului constituțional	Legea constituțională
8.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 12.02.2002 Aviz asupra proiectului de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	Legea nr.1469 din 21.11.2002 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
9.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 28.11.2002 Aviz asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea și completarea unor articole din Constituția Republicii Moldova	Legea nr.344 din 25.07.2003 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
10.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 22.09.2005 asupra proiectelor de lege pentru modificarea art.24 alin.(3) din Constituția Republicii Moldova	Legea nr.185 din 29.06.2006 pentru modificarea articolului 24 din Constituția Republicii Moldova
11.	Aviz nr.5 din 19.04.2016 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	Legea nr.256 din 25.11.2016 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
12.	Aviz nr.3 din 31.10.2017 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova	Legea nr.52 din 16.03.2023 pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale
13.	Aviz nr.3 din 10.04.2018 la proiectul de lege pentru modificarea articolelor 50 și 51 din Constituția Republicii Moldova (persoane cu dizabilități)	Legea nr.255 din 22.11.2018 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
14.	Aviz nr.2 din 03.12.2020 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției (sistemul judecătoresc)	Legea nr.120 din 23.09.2021 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova

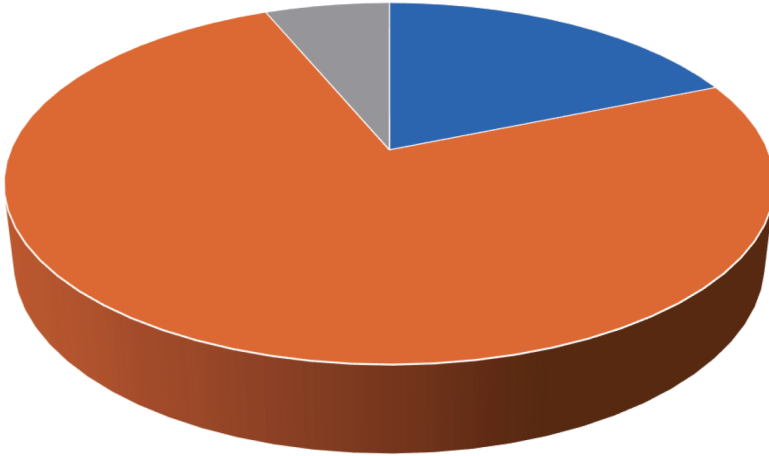
Borderoul legilor de modificare a Constituției adoptate de Parlamentul RM în perioada 1995-2023 (grafic)

Deficiențele constatate de Curtea Constituțională în avizele sale asupra proiectelor de lege de revizuire a Constituției:

Numărul	Denumirea Avizului constituțional	Încălcarea Procedurii (numărul de semănături pentru revizuirea Constituției, condițiile temporale pentru revizuirea Constituției)	Constatarea încălcării unității materiei constituționale (întră în contradicție cu alte norme constituționale)	Dublarea normei constituționale
1.	Avizul nr.1 din 17.03.1997	-	+	-
2.	Avizul nr.1 din 10.06.1998	+	-	-
3.	Avizul nr.1 din 09.02.1999	-	+	-
4.	Avizul nr.3 din 11.05.1999	-	+	-
5.	Avizul nr.1 din 12.02.2002	-	+	-
6.	Avizul nr.2 din 30.07.2002	-	+	-
7.	Avizul nr.1 din 03.04.2008	-	+	-
8.	Avizul nr.2 din 09.12.2008	-	+	-
9.	Avizul nr.1 din 22.09.2014	+	-	-
10.	Avizul nr.1 din 29.02.2016	-	+	-
11.	Avizul nr.1 din 16.03.2016	-	+	-
12.	Avizul nr.1 din 24.01.2017	-	-	+
13.	Avizul nr.1 din 22.09.2020	+	-	-
14.	Avizul nr.1 din 15.03.2022	-	+	-
15.	Avizul nr.1 din 14.02.2023	-	+	-
16.	Avizul nr.2 din 27.07.2023	-	+	-
17.	Numărul total	3	12	1

**Deficiențele constatate de Curtea Constituțională în
avizele sale asupra proiectelor de lege de revizuire a
Constituției (grafic)**

■ Încălcarea Procedurii ■ Încălcarea unității materiale constituționale ■ Dublarea normei constituționale

**Prezenta cercetare este prezentată
în cadrul Conferinței naționale aniversare
practico-științifice cu participare internațională
„Constituția Republicii Moldova la 30 de ani și integrarea
europeană” din 29 iulie 2024**

RAPORT ȘTIINȚIFIC PRIVIND NOUĂ LEGE CU PRIVIRE LA CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

KUCIUK Valeriu

doctor în drept, lector universitar
președintele AO „Institutul Justiției Constituționale”
<https://orcid.org/0000-0002-5903-2651>

Abstract

Autorul se expune asupra unor pretinse lacune ale proiectului de lege cu privire la Curtea Constituțională elaborat de către Ministerul Justiției și promovat de Guvernul Republicii Moldova în Parlament. Avînd în vedere că la nivelul Legii fundamentale, actualmente Curtea Constituțională este reglementată în cuprinsul celor șapte articole ale Titlului V (art. 134-140) ale Constituției, iar dispozițiile acestora sunt dezvoltate în Legea nr. 317/1994 cu privire la Curtea Constituțională și Codul jurisdicției constituționale, aprobat prin Legea nr. 502/1995, autorul vine cu propuneri și soluții, efectuînd totodată sub aspect constituțional și de principiu a analiză juridică a proiectului de lege dat, venind cu soluții de rigoare.

Cuvinte cheie: Constituție, Curtea Constituțională, judecător constituțional.

Introducere

Precum se cunoaște, la data de 23 februarie 1995 și-a început activitatea Curtea Constituțională a Republicii Moldova – prima și unica autoritate de jurisdicție constituțională a statului moldovenesc, în care au activat până în prezent 33 de judecători.

Cu respect și onor ne aducem aminte de patriarhii Curții Constituționale – dl Barbalat Pavel, Pușcaș Victor, Cotorobai Mihai, Popa Victor și alții care au stat la temelia justiției constituționale veritabile, servind stea călăuzitoare pentru toți cetățenii RM, dar și a urmașilor lor.

Hotarul sau pragul de 30 de ani de activitate a Curții, ne oferă prilejul de a reflecta atât asupra evoluției funcționării și rolului acestui institut de contencios constituțional, cât și asupra constituționalismului contemporan moldovenesc, al importanței acestei autorității de jurisdicție specială pentru asigurarea regimului constituțional, al democrației și a statului de drept Republica Moldova. Astfel, cu această ocazie felicităm judecătorii Curții Constituționale, dar și cetățenii Republicii Moldova.

1. Privind necesitatea de fortificare a integrității judecătorilor

În contextul jubileului dat, dar și a autorității instanțelor judecătorești, este de neacceptat declarația unor reprezentanți ai puterii de stat de denigrare a judecătorilor, care afirmă că: **„în ultimii trei ani sau eliminat din sistem judecătorii cei mai corupți. Dar acum au rămas doar cei moderat de corupți”**²⁸⁹. Este de subliniat că această sonoră declarație se referă în egală măsură și la judecătorii constituționali, or Curtea Constituțională face parte din puterea judecătorească.

Este de amintit, că acest exercițiu de vettingu, pretins de curățire a sistemului judecătorec de corupție, a fost pus în funcțiune strict numai asupra judecătorilor din judecătoriile ordinare din cele 3 niveluri a sistemului judecătorec, dar și asupra procurorilor din Republica Moldova²⁹⁰. Dar, ne punem întrebarea – de ce nu au trecut acest mecanism de vetting și judecătorii CC?

²⁸⁹ Popșoi: „Am eliminat cei mai corupți judecători din sistem. Au rămas cei moderat de corupți”. <https://unimedia.info/ro/news/bba22f9f444c58f6/stop-cadru-popsoi-am-eliminat-cei-mai-corupti-judecatori-din-sistem-au-ramas-cei-moderat-de-corupti.html>

²⁹⁰ Lege nr. 26/2022 (în vigoare 16.03.2022) privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor. https://vettingmd.org/wp-content/uploads/2024/02/Law_26_2022_9.2.2024_ROM.pdf; Lege nr. 252/2023 privind evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor și modificarea unor acte normative. https://vettingmd.org/wp-content/uploads/2024/02/Law_252_2023_9.2.2024_ROM.pdf; Portalul Comisiilor de Evaluare · Comisia Pre-Vetting · Comisia Vetting · Comisia de Evaluare a Procurorilor. <https://>

Or, este logic juridic și argumentat de drept, că anume judecătorii Curții Constituționale trebuiau în primul rînd să treacă acest mecanism de curățare.

Avînd în vedere că acest procedeu – vettingul, este aplicat vizavi de toate persoanele care activează în sistemul judecătoresc, excluderea judecătorilor constituționali din această procedură de verificare a integrității magistraților, pare a fi alogică și neconformă scopului declarat de curățire a întregului sistem – fiind menținut artificial pentru judecătorii constituționali statutul juridic legalizat de principiul „*primus inter pares*”²⁹¹.

Este de reținut, că vettingul din Moldova prin aceasta și se deosebește radical de vettingul din Albania, care a fost model pentru statul nostru în materie de vetting.

Așa, în Albania, după adoptarea cadrului legal privind vettingul judecătorilor – a tuturor judecătorilor din țară, Curtea Constituțională a Albaniei a fost nevoită să-și sisteze temporar activitatea în luna mai 2018, deoarece în urma vetting-ului, doar un singur judecător din cei 9 a fost confirmat în funcție. Abia în decembrie 2020 Curtea Constituțională a Albaniei a re-devenit funcțională, atunci când au fost re-angajați un număr suficient de judecători constituționali pentru a forma completul de judecată, care să poată examina în ședință plenară cauzele pendinte.

Or, această procedură de control prealabil – vetting al judecătorilor constituționali, ar fi cazul să fie expusă clar și în noua Lege cu privire la Curtea Constituțională, ca o parte componentă în procesul de selectare a candidaților la funcția de judecători constituționali. Aceasta ar fi una din propunerile de îmbunătățire a proiectului de lege dat.

www.vettingmd.eu/ro, <https://vettingmd.org/>

²⁹¹ *Primus inter pares* („primul între egali” sau „primul între cei de același rang”) . https://ro.wikipedia.org/wiki/Primus_inter_pares

2. Privind statutul juridic al judecătorilor Curții Constituționale. Aspecte doctrinare, conceptuale și legale

Cadrul dreptului național statuează cert, clar și expres statutul juridic atât al judecătorilor Curții Constituționale, cât și al însăși autorității de jurisdicție constituțională – a Curții Constituționale²⁹², care are un statut deosebit, superior oricărei altei autorități publice, or hotărârile Curții conform art.140 din Constituție „*sunt definitive și nu pot fi atacate*”. De aceea, „*actele normative sau dispozițiile acestora declarate neconstituționale se aduc în concordanță cu hotărârile Curții Constituționale în modul stabilit de Codul jurisdicției constituționale nr. 502/1995 și Legea nr. 317/1994 cu privire la Curtea Constituțională*”²⁹³.

În acest context, necesită a remarca, că pornind de la faptul că statutul juridic al Curții Constituționale este unul deosebit, Constituția proclamă Curtea Constituțională drept „*unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova*”²⁹⁴.

Concomitent, prevederile articolului 134 alin.(2) al Constituției statuează expres, că „*Curtea Constituțională este independentă de orice altă autoritate publică și se supune numai Constituției.*” Iar referitor la independența judecătorilor Curții Constituționale, articolul 137 din Constituție prevede expres că „*Judecătorii Curții Constituționale sînt inamovibili pe durata mandatului, independenți și se supun numai Constituției.*”

Este de menționat, că Parlamentul Republicii Moldova, fiind în conformitate cu prevederile art.60 alin.(1) unica autoritate legislativă a statului, și avînd conform art.66 și art.72 alin.(1) în atribuțiile sale de bază adoptarea legilor, a aprobat respectiv setul de legi care au dezvoltat normele constituționale susmenționate – Legea nr.502/1995 care a instituit Codul jurisdicției constituționale, și

²⁹² Art.134 din Constituția Republicii Moldova Nr. 1 din 29-07-1994

²⁹³ Art.69 al Legii nr.100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative. Publicată la 12.01.2018 în MO nr.7-17

²⁹⁴ Art.134 alin.(1) al Constituției Republicii Moldova.

Legea nr.317/1994 cu privire la Curtea Constituțională. În contextul dat remarcăm, că ambele legi conțin prevederi exprese privind independența judecătorilor Curții Constituționale și a Curții Constituționale ca uncia autoritate de jurisdicție constituțională, stabilind clar statutul, principiile de activitate, perioada de referință, condițiile examinării și exonerarea de la răspundere pentru voturile și opiniile exprimate în exercițiul funcțiunii²⁹⁵.

Remarcăm, că conform Legii nr.317/1994 cu privire la Curtea Constituțională, „la intrarea în exercitarea funcției, judecătorul Curții Constituționale depune în fața Parlamentului, Președintelui Republicii Moldova și Consiliului Superior al Magistratului următorul jurământ: „Jur să îndeplinesc cinstit și conștiincios obligațiile de judecător al Curții Constituționale, să apăr orînduirea constituțională a Republicii Moldova, să mă supun în exercitarea funcției numai și numai Constituției”²⁹⁶.

Aceiași Lege nr.317/1994 în art.13 statuează că „*Judecătorii Curții Constituționale sînt independenți în exercitarea mandatului și se supun numai Constituției*”, și ei „*nu pot fi trași la răspundere juridică pentru voturile sau opiniile exprimate în exercitarea mandatului*”.

În același context, art.8 „Independența” al Codului jurisdicției constituționale (Legea nr.502/1995) statuează, că „*Judecătorii sînt independenți și în exercițiul mandatului se supun numai Constituției*”, iar cauzele de contencios constituțional sunt examinate de ei „*în condiții care exclud orice influență din afară asupra lor*”, dar totodată „*Judecătorii Curții Constituționale nu pot fi trași la răspundere judiciară pentru voturile și opiniile exprimate în exercițiul funcțiunii inclusiv după expirarea mandatului*”.

Astfel, legiuitorul a expus prin norme clare cumulul de condiții juridice și cerințe de drept, care să asigure de fond și de drept independența judecătorilor Curții Constituționale aflați atît în exercițiul funcțiunii sale, dar și după încetarea mandatului.

²⁹⁵ Art.60 alin.(1), art.66 și art.72 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova Nr. 1 din 29-07-1994

²⁹⁶ Art.12 alin.(1) al Legii nr.317/1994 cu privire la Curtea Constituțională

Aceiași abordare de principiu, constatăm în legislația națională privind independența Curții Constituționale ca autoritate instituțională. În sensul dat, Parlamentul în Legea nr.317/1994 cu privire la Curtea Constituțională a prevăzut norme similare celor expuse mai sus, dar care vizează Curtea Constituțională ca organ de decizie colegial. Art.1 alin.(2) al Legii nr.317/1994 prevede, că „*Curtea Constituțională este independentă și se supune numai Constituției*”, stabilind totodată că ea „*activează în baza principiilor: a) independenței; ...*”. O normă de drept similară este expusă și în art.3 al Codului jurisdicției constituționale statuat prin Legea nr.502/1995, care de asemenea prevede, că „*Curtea Constituțională activează în baza principiilor: a) independenței de orice autoritate publică;*” .

În așa mod, constatăm că Curtea Constituțională dispune de independență statuată în Constituție și legislația specială, atât ca organ colegial, cât și fiecare judecător constituțional ca persoană fizică – persoană cu funcții de demnitate publică, care dețin o independență individuală în exercitarea mandatului său. În același context remarcăm, că conform art.1 alin.(3) și art.6 ale Constituției Republicii Moldova, ordinea de drept și principiile statului de drept și democratic, „în care *demnitatea omului, drepturile și libertățile lui ... reprezintă valori supreme și sânt garantate*”²⁹⁷ se realizează în condițiile în care se respectă separarea celor trei puteri de stat (legislativă, executivă și judecătorească), fiind asigurat constituțional și în acest mod statutul special și independent atât a judecătorului constituțional, cât și a Curții Constituționale.

De aceea remarcăm, că din punct de vedere doctrinar, anume conceptul de *independență a justiției* (și în primul rând *independența justiției constituționale*), este așezat temeinic în teoria separației puterilor de stat. Or, justiția, fiind unul dintre cei trei piloni fundamentali și egali ai puterii de stat într-un stat democratic, obligă la asigurarea constituțională atât a independenței individuale, cât și instituționale – fapt prescris expres în legislația care reglementează activitatea Curții Constituționale și a judecătorului constituțional²⁹⁸.

²⁹⁷ Art.1 alin.(3) al Constituției Republicii Moldova.

²⁹⁸ Art.3 lit.a) și art.8 ale Codului jurisdicției constituționale aprobat prin Legea nr.502/1995, art.1 alin.(1), art.3 lit.a) și art.13 ale Legii nr.317/1994 cu privire la Curtea Constituțională.

În contextul supra necesită a se menționa, că conform statutului juridic stabilit constituțional al Curții Constituționale²⁹⁹, anume *”Curtea Constituțională garantează supremația Constituției, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească ..”*. La rândul său, persoanele care dețin mandatul respectiv și activează în calitate de judecător constituțional, de asemenea au obligațiunea funcțională să garanteze prin activitatea sa supremația Constituției, asigurarea realizării principiului separării puterii de stat, să garanteze responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.

Este clar, că puterea judecătorească la general și autoritatea de jurisdicție constituțională în particular, trebuie să fie independente față de puterea legislativă și executivă pentru a-și putea îndeplini corespunzător Constituției îndatoririle pe care le au, fapt care implică libertate față de orice influență care poate fi exercitată de acestea, atât în exercițiul mandatului deținut, cât și după încetarea mandatului. Anume această abordare complexă determină siguranța independenței și temeinicia ei.

Totodată, menționăm cu titlu de principiu, că autonomia judecătorului constituțional și la nivel instituțional al Curții Constituționale, independența care le este conferită și garantată de Constituție poate avea loc doar în cadrul legii, și doar în perimetrul normei legale.

În această ordine de idei enunțăm, că realizarea în statul de drept a oricăror principii juridice, inclusiv al principiului independenței magistratului, nu îndreptățește judecătorul constituțional să dea cu bună știință soluții contrar Constituției și Legii, soluții formate pe încălcarea Constituției și a Legii.

Or, nerespectarea Constituției și a Legii înseamnă de drept și de fapt încălcarea jurământului depus de către judecătorul constituțional, înseamnă neexecutarea conformă a obligațiunilor funcționale ale judecătorului constituțional, înseamnă lipsa integrității judecătorului constituțional, fapt care atrage după sine răspunderea respectivă. Este de subliniat, că cadrul juridic în vigoare a RM

²⁹⁹ Art.134 alin.(3) al Constituției Republicii Moldova.

statuează expres, că în astfel de cazuri (încălcarea jurământului și a obligațiilor funcției) mandatul judecătorului Curții Constituționale încetează prin ridicarea imunității judecătorului³⁰⁰.

Astfel, judecătorii constituționali se bucură de imunitate stabilită de lege, dar aceasta nu poate fi o imunitate de la respectarea jurământului depus, precum și de la îndeplinirea conformă a obligațiilor funcției.

Este relevantă la capitolul dat practica jurisdicției constituționale, și anume Hotărârea Curții Constituționale nr.23 din 25.07.2016 [³⁰¹], unde în p.57, 58, 59, 60, 61, 62, 66, 67 și 68 Curtea a statuat că: „Independența puterii judecătorești este elementul-cheie în ceea ce privește garantarea drepturilor și libertăților omului în conformitate cu legea și, prin urmare, nu reprezintă un scop în sine. Această independență derivă și din scopul de a asigura un proces echitabil, care impune instanțelor judecătorești condiția de a fi independente. De asemenea, independența sistemului judiciar în ansamblul său garantează independența individuală a judecătorilor. Aceasta trebuie să existe în raport cu societatea în general și cu părțile din orice litigiu asupra căruia judecătorii trebuie să se pronunțe. Independența judecătorilor nu este o prerogativă sau un privilegiu acordat în interesul personal al judecătorilor, ci este o garanție împotriva presiunilor exterioare în luarea deciziilor, fiind justificată de necesitatea de a permite judecătorilor să-și îndeplinească rolul lor de gardieni ai drepturilor și libertăților omului. Astfel, independența judecătorului este un aspect fundamental al statului de drept și garanția unui proces echitabil.”

Așa, însăși Curtea Constituțională a menționat, că normele constituționale privind statutul judecătorului trasează aceleași exigențe și principii consfințite și în actele internaționale care reglementează statutul și drepturile judecătorilor, garanțiile independenței acestora, reieșind din importanța rolului justiției în apărarea statului de drept.

³⁰⁰ Art.19 alin.(1) lit,b) a Legii nr.317/1994 cu privire la Curtea Constituțională.

³⁰¹ Hotărârea Curții Constituționale nr.23 din 25.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 27 din Legea nr.151 din 30 iulie 2015 cu privire la Agentul guvernamental (acțiunea în regres)

3. Despre noul proiect de lege cu privire la Curtea Constituțională³⁰²

Expunându-ne asupra proiectului de lege cu privire la Curtea Constituțională, elaborat și promovat de Guvern, și aflat actualmente în procedură legislativă în Parlamentul RM, vom remarca următoarele.

Proiectul de lege dat este însoțit de un set documentar vast care conține avizele ministerelor și agențiilor, al Curții constituționale și a altor curți de justiție, avizul DGJ și expertiza respectivă a CNA, dar și de instituții ale societății civile³⁰³. Este important de subliniat că mai multe sugestii conceptuale și de principiu expuse de către instituțiile și departamentele care au prezentat avize – au fost respinse nejustificat, și fără o argumentare temeinică, cu toate că printre ele erau și propunerile Direcției generale juridice a Parlamentului Republicii Moldova³⁰⁴.

În acest context, menționăm că la început aceste propuneri au fost neglijate de către Guvernul RM, apoi nu au fost luate în considerație și de Parlament, la adoptarea proiectului legii date în prima lectură, or conform Regulamentului Parlamentului, în prima lectură proiectul de lege se adoptă ca concept.

Apreciind importanța acestui proiect de lege pentru Republica

³⁰² Proiectul de lege cu privire la Curtea Constituțională. <https://www.parlament.md/material-details-md.nspx?param=b2953a3c-110e-416e-beed-b5f05c5b3366>

³⁰³ Avizele instituționale și ale societății civile la proiectul de lege cu privire la Curtea Constituțională. <https://www.parlament.md/preview?id=da890372-2f49-4882-94fd-62235f5b4f6e&url=https://ep-sp.parlament.md/materials/638689464243238617/Documents/20241211151835.pdf&method=GetDocumentContent>; <https://www.parlament.md/preview?id=6dad49f9-6b78-47cd-beab-b5d730da97bf&url=https://ep-sp.parlament.md/materials/638689464243238617/Documents/20241211151900.pdf&method=GetDocumentContent>;

³⁰⁴ Aviz DGJ – Avizul juridic – 371/11/12/2024 Proiectul de lege cu privire la Curtea Constituțională. <https://www.parlament.md/preview?id=d03dec7e-0e08-4505-baac-86fd495f071c&url=https://ep-sp.parlament.md/legislativedocuments/638696764749473963/Documents/20241213092627.pdf&method=GetDocumentContent>

Moldova, vom sublinia că domeniul justiției constituționale, organizarea și funcționarea autorității de jurisdicție constituțională, dar și întregul proces de contencios constituțional, practic direct influențează viața întregii societăți în ansamblu, dar și a fiecărui cetățean al acestei țări – fapt notoriu și evident, care nu necesită demonstrare științifică.

Având în vedere cele spuse supra Vom prezenta succint careva sugestii formulate în urma cercetării proiectului de lege privind la Curtea Constituțională, pentru a contribui la îmbunătățirea lui, dar și pentru a contribui la buna reglementare a procesului de înfăptuire a unei justiții constituționale veritabile, cu reguli clare, previzibile, proporționale și necesare pentru asigurarea bunei organizări și funcționări a Curții Constituționale, asigurându-i un cadru legislativ clar de activitate, în strictă conformitate cu standardele constituționale naționale și angajamentele internaționale asumate de Republica Moldova.

Am putea menționa, că acest proiect nu este primul proiect de lege de așa gen. Astfel de proiecte au fost și mai înainte – în a.2016 și 2018, când la Ministerul Justiției sau format grupe de lucru, fiind elaborate proiecte de lege similare.

Motivația apariției proiectelor de lege date, de fiecare dată erau asemănătoare:

- Legea veche nu mai corespunde realităților juridice actuale;
- Este necesară o noua lege pentru promovarea excluderii influențelor politice;
- Este necesar de a prevedea în lege un mecanism de frâne și contrabalante pentru a echilibra mecanismul de constituire și funcționare a Curții Constituționale;
- Se urmărește reglementarea unitară a modului de organizare și funcționare a Curții; oferirea unei autonomii mai largi Curții în reglementarea procedurilor interne, inclusiv privind realizarea activității jurisdicționale; păstrarea garanțiilor judecătorilor și Curții Constituționale consacrate deja de cadrul normativ în vigoare și îmbunătățirea unor instituții precum:

regimul incompatibilităților și restricțiilor în exercitarea funcției de judecător constituțional, mecanismul de responsabilizare a judecătorilor Curții.

- Alte obiective declarate, precum alinierea la standardele UE și accelerarea procesului de integrare în UE.

În final, versiunea actuală a proiectului de lege a fost elaborată prin comasarea Legii privind Curtea Constituțională și a Codului jurisdicției constituționale. Această decizie a fost luată deoarece cele două acte normative aveau prevederi pretins „similare și ineficiente”, care nu respectau standardele de claritate legislativă și erau „în mare parte depășite”. Se afirmă că prin acest proiect de lege, Ministerul Justiției asigură un sistem „actualizat, clar, coerent și eficient” pentru funcționarea Curții Constituționale.

Or, proiectul de lege este structurat în 7 capitole și 52 de articole, în cuprinsul cărora sunt reglementate:

- statutul Curții Constituționale;
- competența materială și limitele de competență;
- organizarea Curții și criteriile de eligibilitate a candidaților la funcția de judecător al Curții Constituționale;
- activitatea jurisdicțională și actele Curții Constituționale.

Este de notat că instituirea unui singur cadru legislativ de organizare și funcționare a Curții Constituționale constituie, inclusiv, un obiectiv reflectat în documentele oficiale de politici naționale, fiind setată acțiunea de „Elaborare/adoptare a legii cu privire la Curtea Constituțională în versiune nouă prin comasarea Legii cu privire la Curtea Constituțională și a Codului jurisdicției constituționale.

Este de atenționat asupra aspectelor doctrinare și conceptuale ale proiectului, care în opinia noastră de cercetător științific, au fost trecute cu vederea sau nerespectate, fapt care în anumite condiții conduc la neconstituționalitatea unor prevederi din proiectul de lege sau la contradicții în materia de drept constituțional, precum și la încălcarea principiului de frîne și contrabalante în norma constituțională, dar și la alte incoerente și contradicții principiale care afectează materia constituțională.

De aceea, vom menționa că aspectele cercetate și sugestiile noastre sunt bazate atât pe cercetare, dar și pe expunerile și argumentele de rigoare ale unor instituții de stat, inclusiv DGJ a Parlamentului, dar și ale organizațiilor profesioniștilor din sfera juridică, dar și ale societății civile așa ca Uniunea Avocaților, Institutul de Creație Legislativă „LEX SCRIPTA”, și altele³⁰⁵.

4. Privind comasarea Legii nr. 317/1994 și ale Legii nr. 502/1995

Precum am menționat, autorul proiectului susține că comasarea prevederilor Legii nr. 317/1994 și ale Legii nr. 502/1995 într-un singur act normativ constituie un obiectiv reflectat în documentele de politici adoptate de Parlament și Guvern.

Totodată, este de subliniat că procedura jurisdicției constituționale face parte din dreptul procesual, fiind un drept pozitiv, care reglementează ordinea (procedura) realizării dreptului material. Corespunzător, din punct de vedere doctrinar, menținerea unei delimitări clare între normele de drept material și cele de drept procesual în domeniul jurisdicției constituționale, se impune. Comasarea celor două acte normative, în afară de faptul că este cedată prerogativa exclusivă a organului legislativ de a stabili reguli procesuale în justiție, ea ar putea conduce la o complexitate excesivă a textului de lege, generând contradicții și îngreunând înțelegerea și aplicarea acestuia atât de către specialiști, cât și de către cetățeni. Separarea celor două aspecte cu excluderea prevederilor legale repetitive, ar facilita o mai bună sistematizare a materiei juridice și ar asigura o stabilitate a cadrului legal, dar și o mai mare transparență în exercitarea controlului de constituționalitate.

³⁰⁵ Avizele instituționale și ale societății civile la proiectul de lege cu privire la Curtea Constituțională. <https://www.parlament.md/preview?id=da890372-2f49-4882-94fd-62235f5b4f6e&url=https://ep-sp.parlament.md/materials/638689464243238617/Documents/20241211151835.pdf&method=GetDocumentContent>; <https://www.parlament.md/preview?id=-6dad49f9-6b78-47cd-beab-b5d730da97bf&url=https://ep-sp.parlament.md/materials/638689464243238617/Documents/20241211151900.pdf&method=GetDocumentContent>;

Avînd în vedere că legiuitorul constituant expune expres la art. 72 alin. (3) lit. e) și 135 alin. (2) din Constituție doar despre un singur act legislativ destinat reglementării modului de organizare și funcționare a Curții Constituționale, aceasta nicidecum nu înseamnă că, procedura de activitate a instanței de contencios constituțional nu trebuie reglementată de organul legislativ într-un act juridic separat.

Practica dezvoltării dreptului indică expres separarea și expunerea dreptului procesual într-un Cod de procedură separat, cum este în prezent Codul de jurisdicție constituțională, cu putere juridică de lege organică.

De aceea, considerăm neavenită reglementarea procedurii constituționale de însăși Curtea Constituțională. Or lăsarea la discreția Curții, ca, aceasta însăși, în temeiul legii și principiului autonomiei regulamentare să edicteze actul normativ primar de procedură constituțională printr-un Regulament al său, ne pare că este profund greșită.

Mai ales că activitatea CC a demonstrat de multiple ori nerespectarea cerințelor procesuale stabilite în lege. De exemplu,

- CC în mare parte nu respectă termenii de examinare a sesizărilor, care este maximal de 6 luni, or, Legea stabilește cu titlu imperativ – CC trebuie să soluționeze sesizarea în termen de 6 luni (în practică, CC examinează sesizările și peste 7, 8, 9... luni de zile)³⁰⁶;
- Adoptând decizii de inadmisibilitate, CC niciodată nu a adoptat decizii de admisibilitate, și respectiv niciodată nu le-a publicat;
- CC prin deciziile sale de inadmisibilitate, de asemenea se expune cu titlu de principiu sau chiar interpretativ, asupra subiectului sesizării neadmise. Or cum poate fi apreciate aceste sesizări, în moment în care ele de principiu nu sunt admise, și respectiv nu sunt examinate. Dar, aceste decizii de inadmisibilitate deja formează practici judiciare, fiind aduse ca argument

³⁰⁶ Hotărîri ale Curții Constituționale adoptate în a.2024 cu depășirea termenului legal de examinare a sesizărilor: Hotărârea nr. 23 din 15.10.2024

de valoare constituțională în instanțele judecătorești, și sunt acceptate de drept ca hotărâri ale CC³⁰⁷;

- CC nu respectă termenul de 10 zile de publicare a hotărârilor pronunțate în Monitorul oficial. Efectuând o cercetare împreună cu regretatul Victor Pușcaș, am constat că de regulă,

privind excepția de neconstituționalitate a unui text din articolul 108 din Codul familiei (omisiunea de a indexa pensia de întreținere stabilită sub forma unei sume fixe) (Sesizarea 239g/2023-11-02); Hotărârea nr. 22 din 01.10.2024 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea privind organizarea judecătorească, din Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii și din Legea privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor (Sesizarea 114a/2023-04-12); Hotărârea nr. 17 din 18 iulie 2024 privind interpretarea unor dispoziții constituționale și controlul de constituționalitate a articolelor 15 alin. (2) și 24 alin. (1) din Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii (cvorumul pentru ședințele Consiliului Superior al Magistraturii) (sesizările nr. 252b/2023 și nr. 265a/2023) (Sesizarea 252b/2023-11-23, Sesizarea 265a/2023-12-01); Hotărârea nr. 15 din 9 iulie 2024 privind excepția de neconstituționalitate și controlul de constituționalitate al articolului 6 alin. (10) și al unor prevederi din articolul 7 alin. (1) din Legea nr. 499 din 14 iulie 1999 privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni (suspendarea plății alocației sociale pentru îngrijire, însoțire și supraveghere pe perioada privării de libertate a titularului) (sesizările nr. 38g/2023 și nr. 207a/2023) (Sesizarea 38g/2023-02-23, Sesizarea 207a/2023-09-13), și altele

³⁰⁷ P.33 din Decizia nr. 159 din 12.12.2024 de inadmisibilitate a sesizării nr. 160g/2024 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 75 alin. (1) lit. b) din Legea nr. 300 din 21 decembrie 2017 cu privire la sistemul administrației penitenciare (suspendarea raporturilor de serviciu în cazul funcționarului public cu statut special din cadrul Administrației Naționale a Penitenciarelor); P.23-27 din Decizia nr. 160 din 12 decembrie 2024 de inadmisibilitate a sesizării nr. 143a/2024 pentru controlul constituționalității articolului 3 alin. (1) lit. i) din Legea nr. 133 din 17 iunie 2016 privind declararea averii și a intereselor personale (declararea averii și intereselor personale de membrii colegiilor/comisiilor de admitere în profesie, de evaluare, disciplinare și/sau de etică a profesiorilor conexe justiției); P.13-19 din Decizia nr. 151 din 3 decembrie 2024 de inadmisibilitate a sesizării nr. 9a/2024 privind controlul constituționalității articolelor 25 alin. (1) lit. g1) din Legea nr. 544 din 20 iulie 1995 privind statutul judecătorului și 14 alin. (5) din Legea nr. 133 din 17 iulie

CC depășea substanțial acest termen de 10 zile, care se transforma în o lună, jumătate de an, un an și mai mult³⁰⁸.

- în materie de competență și a limitelor ei, Curtea Constituțională își stabilește ea însăși limitele de competență³⁰⁹, cu toate că există la moment și actele legislative primare. Dar este cunoscut cum a fost modificată Constituția prin hotărârile Curții³¹⁰, cum a fost modificat regimul de guvernare a țării³¹¹, cum a contribuit Curtea la tentativa de uzurpare a puterii de stat³¹². Dar aici este necesar de a aduce respect judecătorilor care au conștientizat acțiunea sa neconstituțională și în corpore și-au dat demisia³¹³. Respect dlor judecători constituționali.

De altfel, edictarea normelor primare de drept (material și procedural) constituie, în exclusivitate, apanajul legiuitorului. Instituția

2016 cu privire la declararea averii și a intereselor personale (eliberarea din funcție a judecătorului în cazul constatării unei încălcări a regimului juridic al conflictelor de interese [2]), și altele

³⁰⁸ Kuciuk V., Pușcaș V., Sacralitatea pricipiilor de activitate constituțională, în monografia „Justiția constituțională”, Chișinău, 2019, p.140-157. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/justitia_constitutionala.pdf

³⁰⁹ Art.6 alin.(2) din Codul jurisdicției constituționale adoptat prin Legea nr. 502/1995

³¹⁰ Modificarea Constituției RM prin Legea nr. 52 din 16-03-2023 pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136084&lang=ro ; Hotărârea nr. 8 privind controlul constituționalității Legii nr. 52 din 16 martie 2023 pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale (sesizarea nr. 94a/2023). <https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2795&t=/Media/Noutati/Curtea-a-verificat-Legea-care-stabilete-de-numirea-limba-romana-ca-limba-de-stat-a-Republicii-Moldova/>

³¹¹ La 4 martie 2016 Curtea Constituțională a pronunțat Hotărârea privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (*modul de alegere a Președintelui*) [Sesizarea nr. 48b/2015]. <https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=759>

³¹² Pușcaș V., Kuciuk V., Republica Moldova, anul 2019. Tentativa de uzurpare a puterii de stat, https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/109739

³¹³ Demisia judecătorilor Curții Constituționale. 26 iunie 2019. <https://www.>

autonomiei regulamentare trebuie aplicată în asigurarea bunei organizări și funcționări a Curții și a entităților/subdiviziunilor acesteia, dar nicidecum nu și pentru instituirea procedurii în fața Curții. Or oferirea unei autonomii mai largi Curții Constituționale în reglementarea procedurilor jurisdicționale este una nejustificată.

Așa, Curtea Constituțională trebuie să opereze în înfăptuirea justiției constituționale doar în temeiul procedurii prestabilite de către legiuitor prin acte primare. Deci, cum se expune Institutul de Creație Legislativă „LEX SCRIPTA” – prea multă putere (absolutismul) în procedură nu-i un lucru benefic pentru justiția constituțională, ci mai degrabă unul păgubos care se poate încununa cu un abuz procedural discreționar din parte Curții Constituționale³¹⁴.

Astfel, considerăm că este imperios necesar de a statua expres în Lege, faptul că, Curtea Constituțională se conduce în activitatea sa de Constituție, de Legea cu privire la Curtea Constituțională și de Codul jurisdicției constituționale.

Or, este de reținut că, în vederea asigurării respectării art.23 din Constituție, este necesară reglementarea mai detaliată a procedurii de desfășurare a întregului proces de contencios constituțional, inclusiv, cu indicarea expresă a: formelor, metodelor și normelor de blanchetă a sesizărilor, drepturilor și obligațiilor participanților, statutul juridic al opiniei separate a judecătorului constituțional dar și efectele ei, al *amicus curiae*, a termenelor, procedurii de citare a părților (inclusiv obligativitatea prezenței reprezentanților autorităților publice responsabile în dependență de tematica cauzei, etc.). Reglementarea respectivă urmează a fi efectuată prin lege și nicidecum prin regulament intern al Curții Constituționale, or normele în cauză depășesc autonomia regulamentară a Curții și țin de

constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=1513&t=/Media/Noutati/Demisia-judecatorilor-Curtii-Constitutionale

³¹⁴ Avizele instituționale și ale societății civile la proiectul de lege cu privire la Curtea Constituțională. <https://www.parlament.md/preview?id=-6dad49f9-6b78-47cd-beab-b5d730da97bf&url=https://ep-sp.parlament.md/materials/638689464243238617/Documents/20241211151900.pdf&method=GetDocumentContent>;

aspectul primordial al asigurării clarității, previzibilității, eficienței procesului de examinare a sesizărilor de către Curtea Constituțională și interesul major al societății.

Totodată, se desprinde necesitatea reglementării în Codul jurisdicției constituționale a procedurii repartizării sesizărilor și procedurii subsecvente, formularea acțiunii, forma și conținutul sesizării la Curte, comunicări, notificări și citații, admisibilitatea și ordinea soluționării cauzelor, regimul de urgență, examinarea aspectelor de procedură, observațiile scrise, scoaterea de pe rol și repunerea pe rol a cauzelor, părțile și terții intervenienți, interdicțiile de asistență sau de reprezentare în fața CC.

În contextul digitalizării, semnăturii electronice și a Internetului, se impune necesitatea reglementării utilizării mijloacelor electronice în activitatea Curții Constituționale, fapt care ar preveni tergiversarea examinării materialelor aflate pe rolul CC și evitarea situațiilor de lipsă de cvorum al Curții Constituționale sau parității de voturi, etc..

Cu referire la procedura de revizuire a hotărârilor și avizelor Curții Constituționale (astăzi acest drept îl au doar judecătorii constituționali³¹⁵), considerăm că acest drept de a solicita revizuirea actelor respective necesită a fi atribuit întregului cerc de subiecți cu drept de sesizare a Curții Constituționale indicați la art.25 al proiectului de lege.

Or:

- a) CC își desfășoară activitatea din inițiativa subiecților prevăzuți de Legea cu privire la Curtea Constituțională nr.317 din 13.12.1994;
- b) revizuirea propriilor hotărâri de asemenea este o activitate realizată de Curtea Constituțională;
- c) dreptul de sesizare a subiecților respectivi este prevăzut expres în norma constituțională de la art.135 alin.(2) al Constituției;
- d) acordarea dreptului de revizuire a hotărârilor Curții Consti-

³¹⁵ Art.72 alin.(1) al Codului jurisdicției constituționale aprobat prin Legea nr.502/1995

tuționale subiecților cu drept de sesizare a Curții Constituționale ar eficientiza procesul de revizuire a actelor care necesită această procedură.

La moment există zeci de acte ale Curții care necesită a fi revizuite.

De asemenea, în lumina cauzelor recent examinate de Curtea Constituțională, s-a demonstrat necesitatea reglementării detaliate în lege a procedurilor contenciosului constituțional (etapele, actele emise, aspectele examinate, limitele de examinare, părțile participante la proces, modalitatea de executare a hotărârilor Curții Constituționale pe aspectele specifice examinate) a pronunțării asupra inițiativelor de revizuire a Constituției, confirmării rezultatelor referendumului republican, chestiunilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid, confirmării rezultatelor alegerii Parlamentului și a Președintelui Republicii Moldova, constatării circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului, demiterea Președintelui Republicii Moldova sau interimatul funcției de Președinte, precum și imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de a-și exercita atribuțiile mai mult de 60 de zile.

Deci, în vederea asigurării respectării art.7, 23, 134 și 135 din Constituție, este judicioasă detalierea în Legea privind Curtea Constituțională a organizării și funcționării Curții Constituționale, dar și includerea compartimentelor care să vizeze ordinea de precedență ca rang, procedura demisiei, revocării și ridicarea mandatului judecătorului constituțional, organizarea aparatului Curții Constituționale (grefei), publicitatea activității Curții Constituționale, modul deliberărilor și votării, deciziile primite prin acord tacit, conflictele de interese, derogările specifice, publicitatea documentelor, etc.

Prin urmare, se impune ca acest proiect de lege organică să fie completat cu încă un proiect de lege care să conțină pe deplin procedurile și termenii, condițiile și cerințele de activitate ale Curții Constituționale, fiind reglementată într-un cod, întreaga procedură de contencios constituțional.

5. Obiective legislative de rang constituțional

Un subiect important este necesitatea includerii și asigurării mecanismului de realizare în activitatea Curții Constituționale a următoarelor principii:

a) Principiul constituționalității

În conformitate cu art.7 al Constituției, Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și niciun alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică.

Având în vedere că Curtea Constituțională în întreaga sa activitate veghează asupra respectării Constituției, este firesc de stabilit ca Curtea să se conducă în activitatea sa de principiului constituționalității. Or, jurisprudența Curții care a evoluat semnificativ, în unele hotărâri ale sale, hotărâri sub aspect științific discutabile, pare a depăși limitele unor norme constituționale edictate de către autoritatea constituantă.

Astfel, unele dispoziții ale normelor constituționale, pe cale de interpretare oficială, în exclusivitate fiind apanajul Curții Constituționale, pot avea un nou – un alt cuprins, decât cel inserat în normele constituționale propriu-zise. Și în astfel de cazuri, ne confruntăm cu situația că norma constituțională contravine Constituției.

Amintim despre regretatele momente din 2019, când CC și-a întemeiat hotărârile sale pe o altă hotărâre a sa de interpretare a normei constituționale adoptată anterior în a. 2015, în care cuvântul „poate” din art.85 alin.(1) al Constituției este interpretat ca „fiind obligat”. Această hotărâre este și actualmente în vigoare³¹⁶.

De aceea, avînd în vedere că dacă toate autoritățile, inclusiv cea judecătorească, operează cu principiul legalității, atunci Curtea Constituțională finalmente trebuie să aplice principiul constituționalității. De altfel, competența exclusivă a Curții Constituționale este examinarea chestiunilor legate de constituționalitatea unui act normativ și nu cele care țin de legalitatea actelor respective.

³¹⁶ P.39 din Hotărârea CC nr. 29 din 24.11.2015 privind interpretarea articolului 85 alin. (1) și alin. (4) din Constituția Republicii Moldova. <https://www.const-court.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=564&l=ro>

În așa fel, deducând faptul că problemele legate de legalitatea actelor oficiale constituie competența instanțelor de judecată de drept comun, iar chestiunile privind constituționalitatea acestor acte aparțin în exclusivitate Curții Constituționale, de aceea principiul constituționalismului trebuie să fie un principiu înscris în legea de care să se conducă strict Curtea Constituțională în activitatea sa.

Or, așa cazuri, în care textul Constituției contravine Constituției, necesită a fi exclus prin principii, norme și cerințe expres stabilite în lege.

b) Principiul loialității constituționale

Fiecare judecător constituțional necesita a fi loial către Constituția RM, neadmitând devieri sau contradicții de drept constituțional, care să contravină normei sau spiritului Constituției.

În calitate de exemplu poate fi adusa situația în care judecătorii constituționali au cetățenii duble sau multiple, fapt care denotă de drept lipsa loialității constituționale.

Or, în astfel de cazuri, procedura legală urmează a fi prescrisă expres în lege, fiind stabilite precis termenii și condițiile de jure care în cazul nerespectării lor conduc la pierderea calității de judecător constituțional, mandatul căruia încetează de drept.

Așa, persoanele care pretind a deveni sau care sunt judecători constituționali, trebuie obligați prin lege să renunțe sau să-și suspende calitatea de cetățean a unui stat străin, fiindcă conflictul de interese este evident.

c) Principiul frinelor si contrabalantelor

Materia constituțional trebuie să fie una integră și unitară ca text și ca spirit. În acest context, activitatea funcțională a Curții nu trebuie să conducă la careva disbalanțe sau/și contradicții care să perturbeze funcționarea legală a autorității de jurisdicție constituțională.

Mai mult – activitatea Curții nu trebuie să conducă la generarea unor crize politice sau la distorsionarea principiilor de separare și

colaborare a ramurilor puterii de stat – celei legislative, executive și judecătorești.

În același timp, interpretările unor articole sau texte din Constituție care pot conduce la nerespectarea integrității textului constituțional și/sau pot servi cauză pentru apariția unor crize constituționale, care în condițiile unui conflict sau contradicții de norme constituționale ar afecta buna funcționare a statului Republica Moldova, necesită a fi excluse prin norme clare ale legii speciale care reglementează organizarea și funcționarea Curții Constituționale.

d) Principiul sacralității jurământului depus de judecător

Este cunoscut faptul că judecătorul constituțional la intrarea în funcție depune jurământul în fața Parlamentului: *„Jur să îndeplinesc cu bună-credință obligațiile de judecător al Curții Constituționale, să apăr ordinea constituțională a Republicii Moldova, să protejiez supremația Constituției, drepturile și libertățile fundamentale ale omului și să mă supun în exercitarea funcției numai Constituției”*³¹⁷.

Dar dacă judecătorul constituțional nu și-a respectat jurământul, ce se întâmplă?

Și dacă să ne referim la un caz concret care a avut loc în RM. Or, conform articolului **19 alin.(1) lit.e) din** Legea nr.317/1994 cu privire la Curtea Constituțională, (1) Mandatul judecătorului Curții Constituționale încetează prin ridicarea imunității judecătorului în caz de: e) stabilire, prin actul de constatare rămas definitiv, a încheierii directe sau prin intermediul unei persoane terțe a unui act juridic, luării sau participării la luarea unei decizii fără soluționarea conflictului de interese real în conformitate cu prevederile legislației privind reglementarea conflictului de interese;

Deci, judecătorul constituțional nu a respectat regimul conflictului de interese.

Intr-un astfel de caz apare întrebarea dacă judecătorul constituțional respectă într-un astfel de caz jurământul sau?

³¹⁷ Art.12 al Legii nr.317/1994 cu privire la Curtea Constituțională

Avînd în vedere cele expuse, este de considerat întemeiat că judecătorul constituțional într-un astfel de caz nu respectă jurământul sau. Or, Legea cu privire la Curtea Constituțională prevedea expres – în cazul nerespectării conflictului de interese, mandatul judecătorului este ridicat.

Dar în realitate, atunci cînd a avut loc nemijlocit un conflict de interese la un judecător constituțional, Curtea a pronunțat Hotărîrea nr. 18 din 09.07.2021 prin care a declarat neconstituțional articolul 19 alin. (1) lit. e) din Legea nr. 317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională, care prevede că mandatul judecătorului Curții Constituționale încetează prin ridicarea imunității judecătorului în caz de stabilire, prin actul de constatare rămas definitiv, a încheierii directe sau prin intermediul unei persoane terțe a unui act juridic, luării sau participării la luarea unei decizii fără soluționarea conflictului de interese real în conformitate cu prevederile legislației privind reglementarea conflictului de interese.

Este important că Curtea examinînd subiectul dat, a adus un set complet de argumente juridice, făcînd trimitere la standardul necesității („*Rule of necessity*”), care a fost dezvoltat în *common law*, și care îi impune judecătorului obligația de a examina o cauză și atunci cînd imparțialitatea sa este pusă în discuție, atît timp cît înlocuirea lui este imposibilă. În cuprinsul textului hotărîrii în cauză, se face trimitere la practica datată cu anul 1430, cînd s-a considerat că cancelarul Oxfordului putea să judece un caz în care era parte, de vreme ce nicio prevedere nu permitea numirea altui judecător. De asemenea Curtea a ținut cont că standardul necesității a fost confirmat și aplicat și de tribunalele americane, care au afirmat că „acolo unde toți sunt recuzați, nimeni nu este recuzat” [*Evans v. Gore*, 253 U.S. 245 (1920)].

Curtea a făcut trimitere și la propria Hotărîre nr. 20 din 9 iulie 2020, în care a precizat că orice act al Curții Constituționale (hotărîre, aviz, decizie) pronunțat în legătură cu exercitarea unei competențe prevăzute expres în Constituție este definitiv și nu poate fi supus niciunei căi de atac. Or, în aceeași Hotărîre, Curtea a subliniat

că este singura autoritate competentă să se pronunțe în mod definitiv cu privire la un aspect care ține de Constituție și care vizează direct funcționarea Curții Constituționale și raporturile ei cu autoritățile statului, fiind exceptată de la orice cenzură din partea unei autorități publice care aplică și interpretează norme inferioare Constituției (a se vedea HCC nr. 20 din 9 iulie 2020, §30). Prin această mențiune, Curtea de fapt a ieșit din perimetrul cadrului legal, or proclamând supunerea Curții doar Constituției – legii supreme, și desconsiderând cadrul legal în vigoare – legi constituționale, organice și ordinare, Curtea Constituțională în opinia noastră, se plasează în afara câmpului legal de funcționare a unei autorități de stat.

Or, o autoritate statală din cadrul oricărei putere de stat nu poate funcționa în afara legii, iar Hotărârea Curții nr.18/2021 din acest punct de vedere proclamă contrapunerea normelor de principiu ale Constituției prevederilor, procedurilor, condițiilor și cerințelor exprese ale legilor în vigoare din Republica Moldova.

Așa, aprecierea Curții include argumente cu referire la,

- (i) Jurisprudența referitoare la independența Curții Constituționale și a judecătorilor constituționali,
- (ii) Soluționarea eventualelor conflicte de interese ale unui judecător constituțional,
- (iii) Rațiunea instituției recuzării judecătorului constituțional,
- (iv) Punerea în balanță și ponderarea principiilor concurente, și
- (v) Controlul regimului conflictelor de interese

Așa, Curtea a notat că independența Curții Constituționale reprezintă una din valorile de bază ale sistemului democratic, iar existența sa este esențială pentru realizarea tuturor celorlalte valori ale acestui sistem. Fundamentul independenței ei constă în obiectivitate și în neutralitate, care sunt primele principii ale judecății efectuate de Curtea Constituțională. Judecătorii constituționali rezolvă cazurile de pe rolul Curții potrivit Constituției, trebuind să fie liberi în gândirea și în conștiința lor, fără teamă și fără prejudecăți, trebuind să acționeze imparțial, cu simțul dreptății și al conștiinței, fără vreo presiune sau vreun stimulent, potrivit convingerilor

lor și propriului mod de interpretare a faptelor (a se vedea HCC nr. 22 din 5 septembrie 2013, §§ 52, 54; HCC nr. 18 din 2 iunie 2014, § 44; HCC nr. 9 din 26 martie 2020, § 35).

Așa, independența judecătorilor constituționali reprezintă un pilon al încrederii publicului în Curtea Constituțională, inclusiv în faptul că judecata Curții are loc într-un mod echitabil, neutru, cu asigurarea unui tratament egal al părților și fără urmă de interes personal cu privire la rezultatul cauzei. În contextul dat, Curtea a precizat că protecția independenței Curții Constituționale impune ca în niciun caz să nu fie tolerate acte care ar putea trezi dubii privind imparțialitatea judecătorilor constituționali. Garantarea acestui fapt este esențială pentru menținerea încrederii publice în soluțiile Curții Constituționale și pentru asigurarea adeziunii la preeminența dreptului. Curtea indică că trebuie prevenite orice aparențe de toleranță sau de conveniență care ar trezi dubii rezonabile privind imparțialitatea Curții Constituționale și a judecătorilor ei. Totodată, Curtea nu explică, cum poate fi menținută încrederea într-un judecător care judecă fiind personal într-un conflict de interese, sau/și votează pentru sine, în condițiile unui conflict de interese personal pus pe rolul Curții.

Or, în aceeași hotărîre nr.18/2021, Curtea a reținut că obligația judecătorului constituțional de a respecta Constituția rezultă, în primul rând, din articolul 1 alin. (3) din Constituție, care stabilește că Republica Moldova este un stat de drept, *i.e.* un stat consolidat pe principiul preeminenței dreptului. În al doilea rând, această obligație rezultă din jurământul depus de judecătorul constituțional la învestirea în funcție, prin care acesta jură să-și îndeplinească cinstit și conștiincios obligațiile de judecător al Curții Constituționale, să apere orânduirea constituțională a Republicii Moldova, să se supună în exercitarea funcției numai și numai Constituției [articolul 137 din Constituție și articolul 12 alin. (1) din Legea cu privire la Curtea Constituțională]. Dar confuzul juridic este că judecătorul constituțional care se supune Constituției și jurământului său, în același timp, nu este obligat să respecte legile statului de drept Republica Moldova?!

Așa, Curtea a observat că dispozițiile Legii privind declararea averii și a intereselor personale urmăresc garantarea exercitării obiective și în condiții de neutralitate a funcțiilor publice *lato sensu*. Totodată, Curtea a reținut incidența articolului 17 lit. a) din Legea cu privire la Curtea Constituțională, care prevede *expressis verbis* obligația judecătorului constituțional de a-și îndeplini atribuțiile cu imparțialitate și pentru respectarea Constituției. Iar ținând cont de exigențele principiului preeminenței dreptului și de necesitatea garantării caracterului efectiv al obligației imparțialității, Curtea a constatat că poate exista un control al respectării regimului conflictelor de interese în activitatea jurisdicțională în privința judecătorilor constituționali, *i.e.* în cazul adoptării tuturor hotărârilor, deciziilor, avizelor și a actelor procedurale aferente.

În același timp, concluziile deduse de Curtea Constituțională, ar părea că nu au nimic comun cu principiul constituționalității și legalității. Așa, Curtea a concluzionat, că preținsele conflicte de interese în contextul procedurii jurisdicției constituționale trebuie soluționate doar de către Curtea Constituțională și doar în modul stabilit de articolele 134, 137 și 140 din Constituție, dezvoltate în articolul 27 din Codul jurisdicției constituționale, care reglementează recuzarea judecătorului în cazul existenței unor dubii privind imparțialitatea sa. Curtea precizează că instituția recuzării judecătorului constituțional este aplicabilă și în cazul unui eventual conflict de interese în procesul jurisdicțional, iar cea care hotărăște în mod definitiv cu privire la recuzarea unui judecător constituțional (inclusiv în cazul unui eventual conflict de interese) este Curtea Constituțională prin judecătorii săi.

Așadar, Curtea a mai dedus, că subiectul conflictului de interese analizat din acest punct de vedere, relevă un grad ridicat de probabilitate ca Curtea Constituțională să fie sesizată cu controlul constituționalității unor acte în care să aibă un interes direct sau indirect sau să fie chemată să soluționeze diferende care ridică astfel de controverse.

Având în vedere circumstanțele extraordinare ca importanța procesului, urgența și miza litigiului pentru democrație și pentru

preeminența dreptului și alte elemente, Curtea poate să prefere, la examinarea unei cauze, soluții diferite de cele din Legea privind declararea averii și a intereselor personale (cazurile menționate la § 59 *supra* confirmă acest fapt). **În asemenea situații, punerea în balanță a intereselor concurente reprezintă un atribut al Curții Constituționale, nu al autorităților investite cu competența punerii în executare a legilor.** Aceste autorități asigură, așa cum rezultă din chiar denumirea lor, punerea în executare a legii, nu a Constituției.

Astfel, Curtea Constituțională a concluzionat că oricare subiect al respectării legii ține de competența Curții și nu a autorităților investite cu competența respectivă. Dar, în opinia noastră, Curtea s-a autosituat în afara câmpului legal în vigoare, or o astfel de interpretare a Curții privind întinderea competenței sale, nu are la temelie nici un principiu constituțional sau normă constituțională, dar nici ai careva lege în vigoare.

Mai ales că unii savanți³¹⁸ care au analizat consideră că în Republica Moldova nu există o incriminare cu titlu de nomen iuris al faptei de exercitare a atribuțiilor în situație de conflict de interese. Cu toate acestea, este de remarcat că în prevederea de la art.327 CP RM conflictul de interese reprezintă o modalitate faptică a folosirii intenționate a situației de serviciu. Argumentele în favoarea acestei alegații pot fi deduse din conținutul și întinderea noțiunilor „conflict de interese”, pe de o parte și, „folosirea situației de serviciu”, pe de altă parte.

Astfel, definiția legală a noțiunii „conflict de interese” o regăsim în art.2 al Legii privind declararea averii și a intereselor personale nr.133 din 17.06.2016]. Potrivit acesteia, conflictul de interese reprezintă situația în care subiectul declarării (persoana care deține funcție de demnitate publică, funcționarul public, inclusiv cel cu statut special etc.) are un interes personal ce influențează, ar putea sau pare a influența exercitării imparțiale și obiective a obligați-

³¹⁸ Eșanu A. Exercițarea atribuțiilor în situație de conflict de interese. (Aspecte juridico-penale). Materialele Conferinței științifice «Integrare prin cercetare

ilor și responsabilităților ce îi revin potrivit legii. La rândul său, prin folosirea situației de serviciu se înțelege comiterea de către persoana publică, respectiv, de către persoana cu funcție de demnitate publică, a unor acțiuni sau inacțiuni prejudiciabile, care derivă din atribuțiile sale de serviciu, fiind în limitele competenței sale funcționale. Deci conflictul de interese constituie o specie, alias un caz particular al folosirii situației de serviciu. Așa, în ipoteza exercitării atribuțiilor de serviciu în situație de conflict de interese, fapta este/poate fi producătoare de urmări prejudiciabile constând în daune în proporții considerabile intereselor publice, drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice, care se înscriu în tipajul incriminator al art.327 CP RM.

Anume de aceasta este oportun și necesar ca noua Legea cu privire la Curtea Constituțională să prevadă totalitatea aspectelor care să asigure respectarea jurământului și a obligațiilor funcționale de către judecătorul constituțional. Or, într-un stat de drept obligația de respectare a legii este esențială, presupunând că Curtea Constituțională care reprezintă garantul Constituției și a respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, precum și al funcționării mecanismului statului de drept, nu trebuie să poată admite devieri de la norma și spiritul Constituției. În special, ținând cont că dispozițiile art. 134 din Constituția Republicii Moldova statuează, că justiția constituțională este înfăptuită de Curtea Constituțională, care este independentă și se supune doar Constituției. Și este clar și necesar ca legea specială a Curții să prevadă inclusiv obligația judecătorului de a se abține de la judecarea unei cauze, atunci când participarea sa poate să afecteze imparțialitatea sa sau el se află în situația unui conflict de interese.

Făcând trimitere la practica internațională în domeniu, este de relatat și exemplele aduse de Curtea Constituțională în Hotărârea nr.18/2021 în care se menționează că Comisia de la Veneția a analizat legislația mai multor state membre ale Consiliului Europei

și inovare». Chișinău, Moldova, 9-10 noiembrie 2017. https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/122130

(i.e. România, Italia și Austria), precum și legislația Statelor Unite ale Americii, a Canadei și a Africii de Sud referitoare la conflictele de interese ale judecătorilor (a se vedea Opinia nr. 1012/2020 privind reforma Curții Constituționale a Ucrainei, Veneția, 11 decembrie 2020, CDL-PI (2020)019, §§ 49-54). Așa, Comisia de la Veneția a precizat că, din perspectiva dreptului comparat, legile privind organizarea și procedura curților constituționale prevăd atât cazurile, cât și situațiile în care se consideră că un judecător se află într-un conflict de interese și, în consecință, în care participarea sa la adoptarea unei decizii este inadmisibilă.

Or, normele din Legea cu privire la Curtea Constituțională trebuie să conțină obligația judecătorilor de a garanta că procesele din fața Curții Constituționale sunt conduse de o manieră compatibilă cu cerința imparțialității. Mai ales că întreaga activitate jurisdicțională a Curții Constituționale include adoptarea hotărârilor care au autoritatea de lucru judecat cu privire la chestiunea soluționată în cadrul unor proceduri judiciare constituționale, care nu poate fi contestată de nicio altă autoritate statală.

Dar în final, considerînd că nu poate fi admis un control din exterior al activității judecătorilor constituționali, fiindcă singura autoritate competentă să realizeze un astfel de control este Curtea Constituțională, Curtea a decis că articolul 19 alin. (1) lit. e) din Legea nr. 317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională contravine articolelor 134, 137 și 140 din Constituție. În așa mod, Curtea a declarat neconstituțională prevederea respectivă din Legea nr.317/1994, admițând cu titlu de principiu conflictele de interese ale judecătorilor constituționali³¹⁹.

Astfel, juramintul judecătorului constituțional a fost pus față în față cu Legea, prevalînd arbitrariul. Avînd în vedere că Curtea

³¹⁹ Hotărârea nr. 18 din 09.07.2021 pentru controlul constituționalității articolului 19 alin. (1) lit. e) din Legea nr. 317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională (ridicarea mandatului judecătorului Curții Constituționale ca urmare a stabilirii prin act de constatare rămas definitiv a unei încălcări a regimului juridic al conflictelor de interese). <https://constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=774&l=ro>

Constituțională deține dreptul de a efectua controlul constituționalității legii, și respectiv e de a aprecia norma juridică sub aspectul corespunderii ei normei constituționale, Curtea a declarat neconstituțional articolul 19 alin. (1) lit. e) din Legea nr. 317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională, care prevede că mandatul judecătorului Curții Constituționale încetează prin ridicarea imunității judecătorului în caz de stabilire, prin actul de constatare rămas definitiv, a încheierii directe sau prin intermediul unei persoane terțe a unui act juridic, luării sau participării la luarea unei decizii fără soluționarea conflictului de interese real în conformitate cu prevederile legislației privind reglementarea conflictului de interese.

Așa, în opinia noastră, la examinarea cauzei date, nu s-a ținut cont de norma legii speciale, de instituția jurământului judecătorului constituțional, de condițiile ridicării mandatului de judecător constituțional, de cerințele legislației în vigoare care reglementează instituția conflictului de interese sub aspect principal, special, general și de sancțiune disciplinară, administrativă, contravențională și penală. Tot așa cum nu s-a ținut cont de principiul separării puterilor în stat și obligația colaborării lor – principiu statuat în art.6 al Constituției RM.

De aceea, putem considera că prin Hotărârea nr. 18 din 09.07.2021, Curtea Constituțională a adoptat o hotărâre vadit arbitrară și ilegală, neîntemeiată și contrară art.3 alin.(1), 6, 7, 134 și 135 ale Constituției.

6. Privind corpul judecătorilor-asistenți

Articolul 46 din proiectul de lege, reglementează instituția judecătorilor-asistenți.

Este de remarcat că Legea actuală prevede că la Curtea Constituțională există judecători-asistenți. Totuși, în practică aceștia nu există de mai mulți ani. În prezent, componența Curții Constituționale funcționează în absența judecătorilor asistenți, bazându-se în mod exclusiv pe Secretariatul CC. Consolidarea Secretariatului Curții Constituționale și a personalului care activează în cadrul acestuia reprezintă o prioritate, mai importantă decât menținerea personalului care asistă activitatea judecătorilor constituționali.

Consolidarea Secretariatului ar putea include și formarea continuă a personalului existent, precum și angajarea de noi specialiști, capabili să suporte volumul crescut de activități juridice și administrative.

De principiu, considerăm greșită denumirea asistenților judecătorului CC așa cum este prevăzută în proiect. Or, în conformitate cu prevederile cadrului normativ ce reglementează activitatea judecătorilor, judecătorul este persoana investită cu atribuții de înfăptuire a justiției. Însă, în sarcina judecătorilor asistenți nu intră înfăptuirea justiției și nici luarea a careva decizii asupra cauzelor examinate de Curtea Constituțională. Totodată, proiectul nu prevede statutul acestora.

Menținerea judecătorilor-asistenți prezintă și alte incertitudini. Excluderea acestei categorii ar rezona și cu excluderea judecătorilor-asistenți de la Curtea Supremă de Justiție cu mai mult de 10 ani în urmă.

7. Privind garanțiile de inviolabilitate a judecătorilor Curții Constituționale

Proiectul de lege prevede că urmărirea penală împotriva judecătorului Curții Constituționale poate fi pornită doar de către Procurorul General sau prim-adjunctul, iar în lipsa acestuia de către un adjunct în temeiul ordinului emis de Procurorul General, cu acordul prealabil al plenului Curții Constituționale. În cazul săvârșirii de către judecător a infracțiunilor specificate la art. 243, 324, 326 și 330² ale Codului penal al Republicii Moldova, precum și în cazul infracțiunilor flagrante, acordul plenului Curții Constituționale pentru pornirea urmăririi penale nu este necesar.”

Dar ce facem cu **articolele 326¹.Cod penal** Exercitarea atribuțiilor în sectorul public în situație de conflict de interese, **articolul 328**. Excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, **articolul 337**. Trădarea de Patrie, **articolul 338²**. Complotul împotriva Republicii Moldova sau **articolul 339**. Uzurparea puterii de stat ?

Este de avuit în vedere, ca RM în mare parte a trecut prin aceste

incercari, dare le toate nu au avut urmasi pentru persoanele care din strajerii COnstitutiei sau transformart in violatorii ei.

8. Privind tragerea la răspunderea penală a judecătorilor Curții Constituționale conform art.307 Cod penal

Judecătorul înfăptuind justiția, o proclamă în numele Legii³²⁰, iar judecătorul constituțional înfăptuind justiția constituțională, o proclamă în numele Constituției.

Astfel, judecătorul întručujează legea prin hotărârile sale pe care le pronunță în numele legii, iar judecătorul constituțional întručujează legea prin hotărârile sale pe care le pronunță în numele Constituției Republicii Moldova.

Anume de aceasta, la baza statului de drept consacrat de art.1 alin. (3) din Constituție, stă în primul rând principiul legalității, or, „*nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică*” (art.7 din Constituție), iar respectarea legilor este obligatorie pentru toți (*inclusiv persoanele fizice judecători, care servesc Legea, și judecătorii constituționali care servesc Constituția*).

Importanța principiului legalității presupune, așadar, respectarea necondiționată a dispozițiilor legale în vigoare, această exigență fiind impusă tuturor persoanelor, subiecți de drept, indiferent de clasificarea lor în drept public sau privat.

De aceea, judecătorul care pronunță cu bună-știință o hotărâre, sentință, decizie sau încheiere contrară legii, sfidează legea producând injustiție. Deci, judecătorul înfăptuiește injustiția în numele Legii sau Constituției, și această ilegalitate este mai accentuată în cazul în care este comisă aceeași acțiune de pronunțare a unei hotărâri judecătorești contrare legii/constituției, legată de învinuirea de săvârșire a unei infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave, în special dacă infracțiunea respectivă a fost soldată cu urmări grave (iar în cazul Curții Constituționale, ele pot fi doar deosebit de grave).

³²⁰ Articolul 114 ”Înfăptuirea Justiției” al Constituției Republicii Moldova

În așa caz, considerăm că efectuarea unei astfel de "justiție", unde rămâne loc doar pentru intimul interes/convingere și interpretarea arbitrară a normelor de drept de către judecător, nu comportă în sine sensul propriu zis al cuvântului "justiție", și de aceea nici nu poate fi numită "justiție" fiindcă nici nu este. Iar utilizarea principiului independenței magistratului doar oferă spațiu pentru a fi scutut de răspundere, pentru a statua ca principiu activ lipsa de răspundere a magistratului³²¹.

În sensul supra, un loc separat ca importanță îl comportă noțiunea de "*justiție*", care înseamnă în primul rând echitate și/sau dreptate, dar și ansamblul legilor și al instanțelor judecătorești, sistemul de funcționare a acestor instanțe și principiile care guvernează atât activitatea lor, cât și activitatea persoanelor care servesc justiția [322]. Or, ideea de justiție în format enciclopedic, presupune egalitatea tuturor persoanelor fără nici un privilegiu, care nu se obține decât printr-un progres judecătoresc echidistant și o cercetare judecătorească amănunțită a situațiilor de fapt, în limitele drepturilor subiective și a obligațiilor corelative [323]

Aplicarea principiului universal al echității, se caracterizează prin aprecierea justă din punct de vedere juridic, a fiecărui subiect de drept și a acțiunilor lui, având conotații profunde, inclusiv de *lato sensu* – care reprezintă o *virtute*.

Totodată, într-un sens tehnico-juridic, "*justiția*" reprezintă o funcție de *jurisdictio*, deci de aptitudine și autoritate de a pronunța *dreptul* cu ocazia soluționării unei cauze. Și acest drept devine cominatoriu, adică realizat cu întreaga forță de impunere a statului.

În principiu, noțiunea de "*justiție*" desemnează totalitatea instituțiilor juridice prin intermediul cărora se realizează atribuțiile puterii (autorității) judecătorești. În raport cu această aptitudine,

³²¹ Kuciuk V. Abolirea răspunderii judecatorului pentru infracțiuni penale este ea însăși o infracțiune. https://www.academy.police.md/assets/files/revista/legea_si_viata_2019/ed10.pdf

³²² Justiție. Dex-online. <https://dexonline.ro/definitie/justitie>

³²³ Teoria generală a dreptului (Enciclopedia juridică). Drept rațional, izvoare și drept pozitiv, Editura ALL, București, 1995, pag. 224 / 228.

”justiția” reprezintă un serviciu public al statului, iar înfăptuirea *”justiției”* este în competența exclusivă a statului, în virtutea prerogativelor ce decurg din suveranitatea națională. Anume cu această prerogativă exclusivă este abilitat judecătorul constituțional, care urmează să presteze serviciul public de justiție constituțională în anumite condiții de claritate, predictibilitate, celeritate și responsabilitate.

Pornind de la cele expuse, judecătorul în soluționarea cauzei supuse judecării, trebuie în mod legal să asigure concomitent protecția drepturilor și intereselor subiecților de drept participanți la proces, urmând a judeca exclusiv în baza Constituției și legii, exclusiv în limita lor, ignorarea care ar conduce la ilegalitatea hotărârii și la obligațiunea organelor de drept de a responsabiliza judecătorul constituțional. De aceea, judecătorul constituțional trebuie să ignore, cu desăvârșire, orice element străin procesului de contencios constituțional, înfăptuind justiția constituțională prin stricta respectare a prevederilor Constituției, a dispozițiilor juridice cuprinse în normele de drept național și internațional.

În sensul expus mai sus, anume „Curtea Constituțională garantează supremația Constituției, ... și garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat”³²⁴, fapt care obligă judecătorul constituțional să exercite calitatea sa de garant al drepturilor și intereselor omului, societății și statului, având rolul de apărător al valorilor constituționale și având împuternicirea delegată de stat să le ocrotească.

În virtutea acestor circumstanțe, anume activitatea Curții Constituționale ca autoritate publică, și anume activitatea de jurisdicție constituțională a judecătorului constituțional constituie acel fundament, care permite ca declarațiile de drepturi și garanțiile constituționale proclamate, să poată deveni mai mult decât formulări teoretice și să fie o realitate juridică, având forță obligatorie pentru toate persoanele și toate autoritățile.

Având în vedere, că articolul 307 CP prevede că *”pronunțarea cu*

³²⁴ Art.134 alin.(3) al Constituției Republicii Moldova.

bună-știință de către judecător a unei hotărâri, sentințe, decizii sau încheieri contrare legii se pedepsește ...” penal, iar judecătorul este investit prin Constituție cu puterea de a judeca, asigurând apărarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor, societății și statului de orice vătămare, din care parte nu ar proveni, putem constata de fapt existența în Republica Moldova a unui sistem juridic balansat de frâne juridice și contrabalante normative care formează câmpul-cadru de activitate legală a magistratului, limitând dreptul discreționar a judecătorului de a interpreta Legea până la contrariu, și constituind totodată un indicator drastic al unei activități ilegale a judecătorului care doar în temeiul anumitor interese pronunță cu bună știință hotărâri contrar Legii.

Remarcăm, că numai înfăptuirea justiției constituționale conform Constituției și în numele Republicii Moldova, asigură legalitatea actului justiției constituționale, iar principiul legalității este principiul-cadru, care înglobează alte principii după care se desfășoară activitatea jurisdicțională respectivă. Astfel principiul legalității se manifestă prin mai multe caracteristici:

- constituirea prin lege a autorității de jurisdicție constituțională, precum și desfășurarea conformă a activității acesteia în componența și în limitele competenței stabilite de Constituție și lege;
- asigurarea supremației Constituției RM în cadrul activității desfășurate și pronunțarea hotărârilor Curții Constituționale în numele Republicii Moldova;
- organizarea activității organizatorice și funcționale conform normelor speciale de drept constituțional;
- respectarea drepturilor procesuale ale părților în procesul de contencios constituțional;
- organizarea controlului constituțional pentru asigurarea respectării întocmai a normelor constituționale și a hotărârilor pronunțate de Curtea Constituțională.

Este de menționat, că întregul sistem de justiție (inclusiv și național al Republicii Moldova) se bazează pe încrederea publicului în legalitatea, responsabilitatea și independența instanțelor de jude-

cată (în special a Curții Constituționale), în integritatea și imparțialitatea judecătorilor (în special a judecătorilor constituționali), în eficiența procedurilor aplicate întru asigurarea supremației Constituției. După cum a observat un judecător al Curții Supreme a Statelor Unite ale Americii „*autoritatea instanței /.../ ce nu ține în mână nici banii, nici sabia /.../ se bazează în final pe încrederea susținută a cetățenilor în judecata sa morală*“ ^[325]. Este esențial ca fiecare judecător constituțional să onoreze funcția judiciară deținută de el ca fiind un mandat public provizoriu și doar care trebuie demonstrat pentru a menține încrederea societății în justiția constituțională. În contextul dat, anume art.307 CP veghează corectitudinea și responsabilitatea judecătorului constituțional în cadrul exercitării corecte a funcțiilor sale.

De aceea, reieșind din norma de drept națională expusă mai sus, menționăm, că este de datoria judecătorului de a emite hotărâri judecătorești strict în conformitate cu legislația în vigoare. Anume pentru a contracara faptele prin care judecătorul ar pronunța cu bună știință hotărâri contrare legii, în articolul 307 din Codul penal al Republicii Moldova se regăsesc normele care transpun răspunderea penală a judecătorului pentru asemenea acțiuni.

9. Standardele internaționale privind răspunderea penală a judecătorului, inclusiv ale CEDO.

Legalitatea ca principiu este de neconceput, dacă judecătorul care înfăptuiește justiția nu respectă Legea. Principiul independenței judecătorului, nu îndreptățește magistratul să dea cu bună știință soluții greșite motivate de intima sa convingere întemeiată pe încălcarea legii. Or, justiția constituțională se înfăptuiește în numele Republicii Moldova și conform Constituției, iar Curtea Constituțională se supune numai Constituției. Iar înfăptuirea justiției constituționale în strictă conformitate cu legislația întru asigurarea supremației Constituției, înseamnă că Curtea va desfășura

³²⁵ „Baker vs Carr”. Supreme Court of the United States of America, (1962) 369 US 186, per Justice Frankfurter.

procesul de contencios constituțional exclusiv în conformitate cu prevederile Constituției și a legilor speciale, soluționând cauzele în baza dreptului național și internațional, fără a crea prin hotărârile adoptate norme de drept noi, fără instituirea de drepturi subiective și obligațiuni ale persoanei, societății sau statului, în afara câmpului constituțional și al legii.

Potrivit Recomandării Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei Rec (2010)12 ^[326] – *”toate persoanele care au legătură cu un caz, inclusiv organismele publice sau reprezentanții lor, trebuie să se supună autorității judecătorești care acționează conform legii. Judecătorii trebuie să dispună de suficientă putere și să fie în măsură a și-o exercita în vederea îndeplinirii atribuțiilor stabilite prin lege și pentru a menține autoritatea lor și prestigiul instanței”* ^[327].

Astfel, înfăptuirea justiției reprezintă forma principală de realizare a puterii judecătorești și se exercită prin respectarea strictă a normelor de procedură reglementate de lege. Doar judecătorii sunt în drept să înfăptuiască justiția, fiind investiți prin Constituție cu această atribuție, pe care ei o exercită în baza legii.

De aceea, Parlamentul consideră că exponenții puterii judecătorești nu sunt în drept să deroge în activitatea lor de la cerințele legislației în vigoare.

Așadar, principiile constituționale, dezvoltate în legislație, asigură exercitarea de către puterea judecătorească, în conformitate cu legislația în vigoare, a atribuțiilor ce-i revin: înfăptuirea justiției constituționale în condițiile textului Constituției și a spiritului ei.

Respectarea Constituției de către Curtea Constituțională prezumă nu doar aplicarea justă a normelor de drept, dar și caracterul legal al ședinței Curții, independența ei, independența și imparțialitatea judecătorilor constituționali, dar și supunerea acestora doar Constituției.

³²⁶ Adoptată de Comitetul Miniștrilor la 13.11.2010, la cea de-a 1098-a reuniune a delegațiilor miniștrilor.

³²⁷ Recomandarea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei Rec (2010)12 cu privire la judecători: independența, eficiența și responsabilitățile, Capitolul I, pct. 6

Este de menționat că această abordare de principiu decurge și din prevederile actelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Declarația Universală a Drepturilor Omului proclamă, că *”orice persoană are dreptul la un proces echitabil și public, în fața unui tribunal independent și imparțial pentru a hotărî asupra drepturilor și obligațiilor sale și asupra temeiniciei unei acuzații penale”* [328].

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice la subiectul dat [329], statuează că *”toate persoanele sunt egale în fața instanțelor și că, în examinarea în cursul unei proceduri judiciare a unei acuzații penale sau a drepturilor și obligațiilor cu caracter civil, orice persoană are dreptul, într-un termen rezonabil, la un proces echitabil și public în fața unei instanțe competente, independente și imparțiale stabilite prin lege”*.

De asemenea, Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [330], ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1298-XIII din 24.07.19974 [331] prevede, că *”orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa”*.

Potrivit jurisprudenței Curții Europene, sintagma *”instituită de lege”* din art.6 al Convenției, înseamnă asigurarea că *„organizarea judecătorească într-o societate democratică să nu depindă de discreția executivului, dar ca aceasta să fie reglementată printr-o lege care emană de la Parlament”* [332].

O instanță instituită de lege trebuie să îndeplinească o serie de

³²⁸ Art.10 al Declarației Universale a Drepturilor Omului

³²⁹ Art.14 al Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice

³³⁰ Art.6, paragraful 1 al CEDO, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, în Tratatul internațional. Ediție oficială, vol. 1, p. 341, Chișinău, 1998.

³³¹ MO nr. 54-55/502 din 31.08.1997.

³³² CEDO. „Zand v. Austria”

condiții, precum independența membrilor săi și durata mandatului lor, imparțialitate și existența garanțiilor procedurale [³³³] (a se vedea *”Coëme and Others v. Belgium”*, § 99) [³³⁴].

Cu certitudine, că pentru a fi un tribunal în sensul Convenției, un organism judiciar trebuie să aibă un rol jurisdicțional: *„El trebuie să soluționeze, în baza normelor de drept și la finalul unei proceduri organizate, orice chestiune ce ține de competența sa”*. El trebuie să aibă baze legale, să aplice reguli de drept conform unei proceduri stabilite anterior și să pronunțe decizii cu putere executorie.

Iar statuat în practica jurisdicțională constituțională existentă, *„instanțele judecătorești, care exercită puterea judecătorească și înfăptuiesc justiția în numele legii /.../ au următoarele caracteristici: origine legală, permanentă; sunt organe cu jurisdicție obligatorie; aplică principiul contradictorialității și normele de drept”* [³³⁵].

Potrivit *Principiilor de la Bangalore cu privire la conduita judiciară*, „Judecătorul trebuie să își exercite funcția judiciară în mod independent, pe baza propriei aprecieri a faptelor și în concordanță cu spiritul legii, fără influențe externe, sugestii, presiuni, amenințări și fără vreun amestec, direct sau indirect, indiferent de la cine ar proveni și sub ce motiv” [³³⁶].

De asemenea, în Recomandarea CM/Rec (2010)12 a Comitetului Miniștrilor către statele membre *„cu privire la judecători: independența, eficiența și responsabilitățile”*, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a stabilit că *„5. Judecătorii trebuie să beneficieze de libertate neîngrădită de a soluționa în mod imparțial cauzele, în conformitate cu legea și cu propria apreciere a faptelor.”*

Aici putem aduce și practica CEDO, or cu referire la garanțiile unui proces echitabil Curtea Europeană a stabilit că imparțialitatea judecătorului se apreciază atât conform unei abordări subiective,

³³³ Cauza Gurov v. Moldova, Hotărârile și deciziile CEDO în cauzele moldovenești, 2007, vol. IV.

³³⁴ CEDO. *”Coëme and Others v. Belgium”*, § 99

³³⁵ HCC nr. 21 din 23.06.1997.

³³⁶ Principiile de la Bangalore cu privire la conduita judiciară – Rezoluția ONU 2003/43 din 29 aprilie 2003.

care ia în considerare convingerile personale sau interesele judecătorului într-o cauză, cât și conform unui test obiectiv, care stabilește dacă judecătorul a oferit garanții suficiente pentru a exclude vreo îndoială motivată din acest punct de vedere” [337].

Totodată, vom menționa și enunțările Comisiei de la Veneția în Avizul nr.689/2012 *privind imunitatea judecătorilor*, unde a menționat că: „7. *Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a elucidat două principii fundamentale în Recomandarea CM/Rec(2010)12:*

1. *„Nu poate fi antrenată răspunderea penală a unui judecător pentru modul de interpretare a legii, apreciere a faptelor sau evaluare a probelor, cu excepția cazurilor de rea-credință” (parag. 68);*

2. *„Atunci când nu exercită funcții judiciare, judecătorii sunt responsabili civil, penal sau administrativ ca și orice alt cetățean” (parag.71)”.*

De asemenea, în Avizul nr.3 Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni al Consiliului Europei (CCJE) sprijină regula, potrivit căreia *„Judecătorii care, în exercitarea mandatului său, comit fapte care ar fi considerate infracțiuni în orice circumstanțe (de exemplu acceptă mită) nu pot invoca imunitatea într-un proces penal ordinar” (parag.52).*

Cu referire la independența judecătorului și răspunderea acestuia pentru erorile judiciare, relevăm că Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului dezvoltată pe marginea noțiunii de „eroare judiciară”, menționată în art.3 din Protocolul nr.7 la Convenție, relevă faptul că aceasta este, ca regulă generală, asociată materiei penale și decurge din ideea de eroare de fapt săvârșită de instanța care, fiind chemată să se pronunțe asupra temeiului unei acuzații penale, pronunță condamnarea unei persoane nevinovate.

Referindu-se la noțiunea de „eroare judiciară”, instanța europeană a statuat că simpla considerare a faptului că investigația în cazul reclamantului era „incompletă și părtinitoare” nu poate, prin ea însăși, în absența erorilor judiciare sau a unor încălcări serioase

³³⁷ CEDO. Cauza *Demicoli v. Malta*, nr.13057/87, hotărâre din 27 august 1991, p.40.

ale procedurilor judecătorești, a unor abuzuri de putere ori a unor erori evidente în aplicarea dreptului material sau a oricărui alt motiv important ce rezultă din interesul justiției, să indice prezența unei erori judiciare în procedura anterioară; de aceea, s-a statuat că ceea ce prevalează cu privire la eroarea judiciară comisă de către instanțele inferioare, adică a greșelilor din administrarea justiției, constă în imposibilitatea neutralizării sau corectării sale în alt fel ^[338].

10. Privind sancționarea judecătorilor.

Statul de drept proclamat în art.1 alin.(3) al Constituției este fundamentat pe supremația Constituției și organizat pe baza principiului separației puterilor în stat. Cetățenii trebuie să respecte Legea, dar și autoritățile trebuie să o facă, iar funcționarea acestui sistem poate fi asigurat doar de o justiție independentă și imparțială (echidistantă) înfăptuită conform legii.

Curtea Europeană afirmă: "*Justice must not only be done, it must also be seen to be done*" (nu e suficient ca justiția să fie făcută, ci trebuie ca acest lucru să se și vadă). Așadar, nu este suficient să existe garanții legislative pentru independența și imparțialitatea justiției constituționale, ci însăși instanța de jurisdicție constituțională trebuie să inspire încredere justițiabililor. Judecătorii constituționali trebuie să conștientizeze rolul lor foarte important într-o societate democratică: acela de oameni mandatați de societate să protejeze drepturile și libertățile fundamentale ale omului, ale societății și ale statului Republica Moldova. Judecătorii constituționali în exercitarea funcțiilor sale pot să se bucure de imunitate, și este de remarcat, că imunitatea ca institut se instituie prin lege, și respectiv în temeiul legii poate fi ridicată.

Atenționăm că, în pct.54 din Avizul Comisiei de la Veneția *privind imunitatea judecătorilor* se menționează că, "în timp ce garanțiile funcționale sunt necesare pentru a garanta independența judecătorească împotriva influenței externe nejustificate, imunitatea nu este

³³⁸ CEDO. Cauza "Giuran vs României", nr.24360/04, hotărâre din 21 iunie 2011, p.32 și 40

largă. Independența justiției nu depinde de imunitatea largă și judecătorii ar trebui să răspundă pentru orice presupuse crime, având în vedere că procedurile efective de apărare, de atac și alte elemente ale statului de drept sunt la dispoziția lor deplină”.

11. Privind necesitatea includerii Consiliului Superior al Procurorilor în lista subiecților cu drept de sesizare a Curții Constituționale.

Potrivit art.25 alin. (1) din proiect, sunt enumerați exhaustiv subiecții cu drept de sesizare a Înaltei Curți, printre care nu se regăsește și organul de autoadministrare al procurorilor, aspect care ar putea trezi unele îngrijorări din perspectiva realizării competențelor instituționale. În arhitectura autorităților statale, Consiliul Superior al Procurorilor este o autoritate de nivel constituțional și în accepțiunea art.1251 alin.(1) și (3) din Constituție, este garantul independenței și imparțialității procurorilor. Misiunea constituțională a organului de autoadministrare al procurorilor este să asigure numirea, transferul, promovarea în funcție și aplicarea măsurilor disciplinare față de procurori.

Potrivit prevederilor Legii nr.3/2016 și regulamentului respectiv, Consiliul Superior al Procurorilor este un organ independent, cu statut de persoană juridică, format în vederea participării la procesul de constituire, funcționare și asigurare a autoadministrării sistemului Procuraturii. Astfel, dacă în exercitarea mandatului, Consiliul Superior al Procurorilor ar avea dubii serioase referitoare la neconstituționalitatea unor prevederi normative ce reglementează activitatea sistemului Procuraturii și/sau competențele sale legale, omisiunea investirii cu dreptul de a sesiza Înalta Curte, creează circumstanțe care ar constrânge Consiliul să se adreseze Procurorului General, în acest sens.

Or, potrivit prescripțiilor normative din proiect, printre subiecții legali din domeniul Procuraturii autorizați cu dreptul de sesizare a Înaltei Curți, se regăsește Procurorul General, dar nu și Consiliul Superior al Procurorilor.

Adică, în esență, atunci când Consiliul Superior al Procurorilor ar considera rezonabilă și justificată sesizarea instanței de jurisdicție constituțională, ar trebui să solicite aportul Procurorului General în acest sens, care nu este obligat în mod automat să intermedieze solicitarea înaintată, aceasta fiind lăsată la discreția sa.

Prin urmare, prevederile cadrului normativ pe această dimensiune, ar putea institui premise ce ar fi în măsură să afecteze realizarea plenipotențiară a misiunii constituționale a Consiliului Superior al Procurorilor – cea de garant al independenței și imparțialității procurorilor. Pentru soluționarea problemei expuse, propunem includerea Consiliului Superior al Procurorilor în lista subiecților cu drept sesizare a Curții Constituționale.

12. Inamovibilitatea și independența Judecătorii Curții Constituționale, caracterul și aria de răsfrângere a efectelor juridice ce derivă din aceste noțiuni

Cu referire la esența, caracterul și aria de răsfrângere a efectelor juridice ce derivă din noțiunile de inamovibilitate și independență, în coraport cu prevederile art.13, 14, 16 din Legea nr.317/1994 cu privire la Curtea Constituțională și art.8, 9, 10 din Codul jurisdicției constituționale nr.502/1995, expunem următoarele considerațiuni.

- a) Judecătorii Curții Constituționale, 1) sînt independenți în exercitarea mandatului (deci, noțiunea de independență este aplicabilă numai în perioada deținerii mandatului), 2) examinează cauzele în condiții care exclud orice influență din afară asupra lor, și 3) nu pot fi trași la răspundere judiciară pentru voturile și opiniile exprimate în exercițiul funcției, inclusiv după expirarea mandatului. Astfel, pornind de la obiectivele de supunere a activității sale numai Constituției, dar și a obligației asumate de a asigura prin activitatea sa supremația Constituției, judecătorul constituțional urmează să asigure în perioada exercițiului funcției prin votul și opiniile sale doar respectarea obiectivelor date. Or, activitatea judecătorului constituțional

sau a întregii Curți Constituționale în condițiile în care sunt afectate cerințele expuse conduc la încălcarea independenței judecătorului, a supremației Constituției, și la desfășurarea unei activități neconforme cerințelor legale procesuale de fond și de drept care ulterior pot conduce la adoptarea cu bună știință a hotărârii contrare prevederilor Constituției.

- b) Judecătorul Curții Constituționale este inamovibil pe durata mandatului. La rândul său mandatul judecătorului Curții Constituționale se suspendă, se ridică și/sau încetează numai în cazul și în modul stabilit de Legea cu privire la Curtea Constituțională. În caz de ridicare a mandatului în temeiul legii, judecătorul Curții Constituționale este eliberat din funcție, dar el poate demisiona și din propria inițiativă. Astfel, inamovibilitatea judecătorului constituțional este una limitată în timp (pe durata mandatului), existând cerințe rigide exprese ale legii privind suspendarea, ridicarea și/sau încetarea mandatului său.
- c) Judecătorul Curții Constituționale deține imunitate pe perioada deținerii mandatului. Norma legală prevede că judecătorul Curții Constituționale nu poate fi reținut, arestat, percheziționat, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă. Totuși, judecătorul Curții Constituționale a cărui identitate nu a fost cunoscută la momentul reținerii este eliberat imediat după stabilirea identității. În contextul expus. factorul de decizie care a întreprins reținerea judecătorului Curții Constituționale surprins în flagrant delict, trebuie să comunice imediat Curții Constituționale, care în decursul a 24 de ore decide asupra reținerii.
- d) Totuși, judecătorul Curții Constituționale este trimis în judecată contravențională sau penală doar cu încuviințarea prealabilă a Curții Constituționale. Din formula juridică a normei de drept, numai calitatea de judecător constituțional condiționează încuviințarea prealabilă a Curții. Considerăm că această cerință de încuviințare prealabilă a Curții Constituționale ar

rămânea valabilă și după încetarea mandatului, doar în cazul în care aceasta vizează deciziile adoptate cu bună știință contrar Constituției în exercițiul mandatului. În alte cazuri, legislația în vigoare nu stabilește cerința de obținere în prealabil a încuviințării Curții Constituționale. De aceea, concluzionăm că în restul cazurilor se aplică ordinea de drept comun.

- e) Procurorului General deține competența de a intenta acțiunea penală și de a cere încuviințarea trimiterii în judecată, care o adresează Curții Constituționale care o examinează și adoptă decizia respectivă. De la data încuviințării trimiterii în judecată de către Curtea Constituțională, judecătorul Curții Constituționale este suspendat de drept din funcție. În caz de condamnare definitivă, mandatul judecătorului este ridicat, în condițiile legii.
- f) Competența de judecată pentru infracțiunile comise și delictele administrative săvârșite de judecătorul Curții Constituționale aparține Curții Supreme de Justiție.
- g) Iar în cazul pornirii urmăririi penale în ordinea comună, aceasta nu poate și nici nu va restricționa în nici un fel puterea juridică a noțiunilor de inamovibilitate și independență, fiindcă statutul ex-judecătorului constituțional este altul, iar dânsul nu deține mandat în vigoare, și respectiv nici competența de a participa la adoptarea deciziilor pe marginea cazurilor de contencios constituțional. Totodată, vom menționa, că în cazul interpretării că pornirea urmăririi penale a unui ex-judecător constituțional cu referire la deciziile adoptate de el anterior în perioada exercitării mandatului, poate avea loc fără încuviințarea prealabilă a Curții Constituționale, exprimăm convingerea că anume acest fapt ar influența direct inamovibilitatea și independența judecătorului Curții Constituționale, care ar avea temeri de presiuni penale nejustificate după încetarea mandatului său.
- h) Spiritul juridic al noțiunilor de inamovibilitate și independență, privite în ansamblu cu celelalte norme ante menționate, nu

numai că permit angajarea răspunderii penale a judecătorilor Curții Constituționale în baza art.307 din Codul penal, dar și obligă organele de drept la inițierea și desfășurarea acțiunilor de rigoare respective. În acest context remarcăm, că pronunțarea cu bună știință de către judecător a actelor ilegale (în special de natură anticonstituțională), constituie una dintre cele mai grave infracțiuni împotriva justiției (justiției constituționale), comise de către persoane cu funcții de răspundere din sistemul judecătoresc sau din Curtea Constituțională. Infracțiunea dată reprezintă un gen aparte al abuzurilor de serviciu, clasat într-o categorie distinctă după caracteristicile subiectului și obiectului speciale ale infracțiunii. Infracțiunea dată conduce la perturbarea funcționării Curții Constituționale, subminează autoritatea Curții Constituționale în stat, încalcă în cel mai grav mod prevederile Constituției Republicii Moldova, drepturile și interesele legitime ale cetățenilor, ale societății și ale statului Republica Moldova. Astfel, anume interesele justiției constituționale, împreună cu drepturile și interesele legitime ale cetățenilor, societății și statului sunt obiectul acestei infracțiuni.

13. Privind pronunțarea unei hotărâri ilegale cu bună știință

Justiția constituțională este piatra de temelie în societate unde Constituția este legea ei supremă, de aceea principala misiune a justiției constituționale este asigurarea supremației Constituției, asigurarea respectării legalității, a drepturilor omului, societății și a statului.

Pentru ca justiția constituțională să-și realizeze această misiune este necesar de a asigura încrederea societății în judecătorul Curții Constituționale, încrederea în Curtea Constituțională. Din această perspectivă, este necesar un nou cadru legal al activității Curții Constituționale, care să reglementeze detaliat procedurile de organizare și funcționare a judecătorilor constituționali. Or, cetățenii

așteaptă ca judecătorii constituționali să-și desfășoare activitatea sa în mod cinstit, corect și imparțial, iar în cazul în care acesta încalcă Constituția, ei trebuie atrași la răspundere conform normelor juridice speciale.

Desigur, că independența judecătorească este o condiție obligatorie pentru existența statului de drept și garanția fundamentală a unui proces echitabil, pentru buna funcționare a sistemului judecătoresc. Precum prevăd Principiile de bază ale ONU cu privire la independența justiției [³³⁹], această independență urmează a fi asigurată de stat.

De aceea, este clar că hotărârea cu bună-știință pronunțată de judecător (judecătorul constituțional) se va pronunța de Judecător în numele legii (Republicii Moldova), și urmează a fi conformă Constituției și Legii.

Pare a fi indubitabil, că în exercitarea atribuțiilor judiciare magistratul constituțional care încalcă procedura contenciosului constituțional, al regimului conflictului de interese, interpretează în mod arbitrar și ilegal norma juridică de drept constituțional, pronunțând o hotărâre arbitrară, orientată politic, contradictorie și netemeinică, el trebuie să fie supus atragerii la răspundere și sancționării penale. Cu referire la acest aspect, avem în vedere și faptul că în parag.61 al Raportului din 2010 privind independența sistemului judecătoresc, Comisia de la Veneția a menționat, că *”judecătorii nu trebuie să se bucure de nici o formă de imunitate penală pentru infracțiunile comise în exercitarea funcțiilor lor: „Este indiscutabil că judecătorii trebuie să fie protejați de orice influență nejustificată din exterior. În acest scop, ei trebuie să beneficieze de imunitate funcțională (exclusiv funcțională) (imunitatea față de urmărirea penală pentru actele întreprinse în exercitarea funcțiilor lor, cu excepția infracțiunilor săvârșite cu rea-credință, de exemplu, luare de mită)”*.

Astfel, în mod clar și univoc în practica internațională domină o singură opinie – judecătorii ca și orice altă persoană, trebuie să fie

³³⁹ p.1 al Principiilor de bază ale ONU cu privire la independența justiției, aprobate de Adunarea Generală a ONU la 29 noiembrie 1985

pedepsiți pentru orice infracțiune comisă de ei, fie aceasta infracțiune generală sau infracțiune specifică legată de funcția de judecător, așa precum este pronunțarea cu bună știință a unei hotărâri contrar legii.

De asemenea necesită a ține cont de faptul că la sesizarea nr.155g/2016 a Curții Supreme de Justiție în care s-a solicitat Curții Constituționale exercitarea controlului constituționalității prevederilor art.307 CP, Curtea Constituțională s-a expus asupra constituționalității și a necesității acestei norme de drept statuate din art.307 CP, stipulând în hotărârea sa nr.12 de la 28 martie 2017, că *„Independența judiciară nu este o prerogativă sau un privilegiu acordat în interesul propriu al judecătorului, ci este un principiu fundamental, un element esențial al oricărui stat democratic, o condiție prealabilă a statului de drept și garanția fundamentală a unui proces echitabil. Independența judecătorilor trebuie să fie considerată ca o garanție a libertății, a respectării drepturilor omului și aplicării imparțiale a legii. Puterea judecătorească trebuie să fie independentă pentru a-și îndeplini rolul în raport cu celelalte puteri ale statului, societate în general și cu părțile la litigiu. În același timp, oricât de importantă ar fi libertatea judecătorilor în exercitarea funcțiilor lor judiciare, aceasta nu înseamnă că judecătorii nu sunt responsabili”*.

Astfel, *„Curtea a menționat că independența judecătorului nu exclude angajarea responsabilității acestuia”*... Or, *„Legea Supremă, potrivit articolului 116 alin.(1), nu conferă numai prerogative, ce stau la baza conceptului de independență, ci stabilește și anumite limite, care se circumscriu sintagmei „potrivit legii”. De asemenea, articolul 116 alin. (6) din Constituție stabilește că sancționarea judecătorilor se face în conformitate cu legea”*.

În special, *„Comisia de la Veneția, în opinia Amicus Curiae (CDL-AD(2017)002), adoptată în cadrul celei de-a 110-a sesiuni plenare, a menționat că este necesară stabilirea unui echilibru între imunitate, ca mijloc de protecție a judecătorului împotriva presiunii excesive și a abuzului din partea puterilor statului sau a persoanelor fizice (imunitate), pe de o parte, și faptul că judecătorul nu este mai presus de lege (responsabilitate), pe de altă parte. Comisia de la Veneția a*

subliniat în mod constant faptul că judecătorii nu trebuie să beneficieze de imunitate generală, ci de imunitate funcțională pentru actele realizate în exercitarea funcțiilor lor judiciare. Acest lucru se datorează faptului că, în principiu, judecătorul trebuie să beneficieze de imunitate doar în cadrul exercitării funcțiilor sale legale. În cazul în care el comite o infracțiune în exercitarea funcțiilor, nu trebuie să se bucure de imunitate față de răspunderea penală (§17)”.

Totodată, Curtea în aceeași hotărâre nr.12/ 2017 a mai subliniat, *„că atragerea la răspundere penală a judecătorilor în temeiul art. 307 din Codul penal în sine nu este contrară principiilor constituționale, atât timp cât prin mecanismul de atragere la răspundere penală sunt respectate garanțiile inerente independenței judecătorilor, orice dubiu fiind interpretat în favoarea judecătorului”*.

De aceea, ținând cont de cele susexpuse, vom menționa cu titlu de principiu următoarele considerente:

1. Independența judecătorilor Curții Constituționale proclamată de Constituție nu este una absolută, fiind un principiu strict determinat de Constituție, în cadrul Constituției și în limitele legale stabilite de ea.
2. Independența judecătorilor Curții Constituționale nu-l abolește de răspunderea penală, care survine în cazurile și în modul stabilite expres de legislația națională în vigoare.
3. Încuviințarea prealabilă a Curții Constituționale pentru atragerea judecătorilor Curții Constituționale la răspunderea penală este o procedură obligatorie stabilită de normele juridice naționale. Totodată, considerăm că această procedură de obținere a acordului prealabil al Curții Constituționale este obligatorie doar pe durata mandatului judecătorului, nefiind obligatorie după încetarea lui, doar dacă nu vizează adoptarea unor hotărâri pronunțate de Curte în perioada valabilității mandatului respectiv.
4. Noțiunile de inamovibilitate și independență privite în ansamblu cu alte norme și noțiuni juridice relevante, permit angajarea răspunderii penale a judecătorilor Curții Constituționale în baza art.307 din Codul penal.

**INSTITUTUL
JUSTIȚIEI
CONSTITUȚIONALE**

Valeriu KUCIUK

Doctor în drept, Lector universitar,
Avocat, Președintele Asociației Obștești
„Institutul justiției constituționale”,
Redactor-șef al revistei științifice
„Tribuna constituțională”